Miszlivetz Ferenc–Sümegi István–Szabó Gábor–
Szommer Ildikó–Tokaji Nagy Erzsébet

Daliás idők

Ó, azok a '80-as évek!

KORTÁRS EMLÉKEZÉS

iASK

KORTÁRS EMLÉKEZÉS

X 331108

**Miszlivetz Ferenc–Sümegi István–Szabó Gábor–
Szommer Ildikó–Tokaji Nagy Erzsébet**

Daliás idők

A Németh László Szakkollégium és a civil társadalom felemelkedése

(Ó, azok a '80-as évek!)

SZTE Klebelsberg Könyvtár
J001395586

SZTE Klebelsberg Könyvtár
SZEGED
22.

X 331108

© Miszlivetz Ferenc, 2022
© Sümegi István, 2022
© Szabó Gábor, 2022
© Szommer Ildikó, 2022
© Tokaji Nagy Erzsébet, 2022

© Felsőbbfokú Tanulmányok Intézete, 2022
© Kortárs Könyvkiadó, 2022

Könyvünket kollégánk és barátunk,
Gyekiczki András (1958–2020) emlékének ajánljuk.

Miszlivetz Ferenc

Emberek, mozgalmak, hálózatok

A civil társadalom felemelkedése és a kétpólusú világ hanyatlása

„De aminek a legnagyobb súlya van az életedben, az a néhány ember, akit ismertél."
(Jorge Semprun: A nagy utazás)

Mosolygunk a képeken – 1987 novemberében. Amikor megmutattam Hankiss Elemérnek a kezembe került fotósorozatot, azt javasolta, „Adjátok ki így, ahogy van. A képaláírásokon kívül ne fűzzetek hozzá semmit. Legyen a címe: Amikor még normális, fiatal emberek voltunk."

Hiteles tartalmakat, pontos üzeneteket közölni régi imázsok segítségével mindig izgalmas, de kockázatos feladat. Talán három és fél évtized után összegyűlt már elég tudás, tapasztalat, reflexiós és távolságtartó képesség, hogy feltehessünk néhány megválaszolatlan kérdést:

- Mi van és kik vannak a mosolyok mögött? Naivitás, elbizakodottság, a fiatalság merészsége? Vagy esetleg számítás, fondorlat, éledező (vagy nem szűnő) hatalmi ambíciók? Netán magyarázatra szoruló biztonságérzet? A képen nem látható, biztonságot adó erős háttéremberek?
- Esetleg tettetés, a félelem és bizonytalanság palástolása?
- Mi magyarázza a fotókról áradó magabiztosságot és jókedvet? A komolyságot és figyelmet?
- Talán csak az együttlét öröme, hogy jó társaságban, őszintén lehet beszélni fontos dolgokról? Jó levegőn, Velemben, a nyugati határszélen, ahol 1987 novemberében szinte hallani lehetett, ahogy rozsdásodik a vasfüggöny.

- Az áradó energia, a flow, ami az alulról spontán építkező közösségek gyakori sajátja?
- Milyenek voltak a politikai viszonyok, a körülállások, amelyek meghatározták az új és a régi szereplők pozícióit, esélyeit, mozgásterét 1987–88-ban?
- Milyen volt, mire engedett következtetni retorikájuk, mik voltak a vágyaik, a követeléseik? Mi az, amiben igazán hittek és hinni akartak?
- Hol voltak a határaik, mennyire szárnyalt a fantáziájuk, mit tartottak reálisnak elérni?

A kérdéseket folytathatnánk – s bár teljességre törekvő feleleteket nem lehet adni rájuk, de talán sikerül megvilágítani néhány fontos és új szempontot, amely valamilyen okból elkerülte vagy kevéssé keltette fel eddig az elemzők figyelmét.

Kimerítő válasz már csak azért sem lehetséges, mivel többféle, egymással korábban nem érintkező csoport – „hálózat" – egyedi és villámszerű összetalálkozásáról, és ezek várt és valószínűsített, de előre nem kiszámítható hatásairól van szó. Az öntevékenység és kreativitás váratlanul felszabaduló és megsokszorozódó energiáiról. Az erős hálózatok gyenge, de annál nagyobb hatókörű hálózatba szerveződéséről, ami a társadalmi-politikai változások újszerű mintázatát eredményezte. Olyan horizontális összekapcsolódásról vagy inkább összekapcsolódások sorozatáról, ami az addig szétesőnek, atomizáltnak vagy érdektelennek, apatikusnak, néha már cinikusnak tűnő szereplőket hirtelen erős, akaratformáló közösséggé, a hatalom szempontjából félelmetes és respektálandó ellenféllé, szélesebb társadalmi környezetük szemében viszont vonzó, követendő példává avatta. Ami bátorított és perspektívákat nyitott.

A társadalmi-politikai változásoknak ez az újszerű mintázata semmiképpen sem nevezhető klasszikus forradalomnak. A sok kis csoport, kör és kezdeményezés kezdetben óvatos, majd felgyorsuló, részben ösztönös, részben tudatos összekapaszkodása mégis egyfajta forrponthoz vezetett, ahonnan már nem volt lehetséges a visszarendeződés. Ez a fordulat korábban elérkezett, mint arról a korabeli nemzetközi média és a későbbi elemzések beszámolnak.

1989-et, ritkábban 1988-at szokták „annus mirabilis"-ként, a csodák éveként emlegetni. De az igazi csoda 1987-ben ment végbe. Ekkor következik be az a morális fordulat a közéleti szerepválla-

lás és a nyilvános beszéd terén, amely visszavonhatatlanul elkezdi lebontani a félelem korlátait, a fejekben és a társadalmi csoportok között húzódó falakat. Ettől kezdve válik a pátállami hatalom egyre magatehetetlenebbül, meghasonlottan, önbizalmát vesztve az események passzív szemlélőjévé. Amikor az ifjú daliák felteszik a kezüket és bejelentik igényüket a közéleti szerepvállalásra, a közhatalomból való részesedésre. Ez tette lehetővé és indította el 1988 és 1989 messzire látszó felragyogásait.

Első hálózataim

17 éves korom óta álltam belügyi (rendőri, állambiztonsági) szervek megfigyelése alatt. Barátaimmal 1971 tavaszán a görög diktatúra elleni tiltakozásul diáktüntetést szerveztünk a budapesti görög nagykövetség elé DEMOKRÁCIÁT! feliratú transzparensekkel – apró betűkkel pontosítva: Görögországban. Miután Fábri Péter költő barátommal (a másik főszervezővel) úgy döntöttünk, nem engedelmeskedünk a köröndi találkozóhelyen megjelent civilruhások utasításainak, és nem vállaljuk fel az engedelmes és beijedt vezérek szerepét, nem küldtük haza az egybegyűlteket, inkább egy közeli klubhelységbe mentünk meghallgatni Kalmár György újságíró előadását Latin-Amerikáról. Este rendőrautó várt ránk, melynek hátsó ülésére invitálva a rend egyébként udvarias civil ruhás őrei akkurátusan felsorolták programjaimat az elmúlt hetekben: kivel, hol, miről társalogtam, mit énekeltünk egy hármashatár-hegyi kiránduláson. Ezek után elengedtek – megjegyezve, hogy ezentúl minden lépésemet követni fogják: megfigyelés alatt állok. Ez 1971 júniusában történt. Ekkor fejeztem be a Kölcseyben a harmadik évet. A Köröndre mozgósított iskolaigazgatók testbeszédéből és a nyári és őszi táborokból történt demonstratív kiebrudálásokból megértettem, hogy életem sorsfordulóhoz érkezett. Mielőtt kirúgtak volna, gimnáziumot váltottam. Eltávolításomat és a kitiltást így csak utólag lehetett megejteni. De megtörtént.

A megígért kitüntető figyelem aztán elkísért az új iskolámba, az egyetemi felvételire, és különös fényt kapott a seregben. Egy tervezett, de szerencsére be nem teljesült őrvezető-pokrócozás kapcsán – aminek eszmei szervezőjévé akartak utólag kinevezni: „Tudjuk, hogy nem maga csinálta, de maga találta ki! Azt hiszi, hogy

SZTE Klebelsberg Könyvtár SZEGED

nem ismerjük a maga viselt dolgait a polgári életből? Nem a görög követség előtt van, Miszlivetz!" – hadbíróságra akartak küldeni.

Gyorsan megmutatkozott tehát az állambiztonsági és titkosszolgálati törődés folytonossága. Szerencsémre (?) a kihallgatások során egyik szakasztársunk (megállapodásunkat megszegve) elárulta az igazat, így a fő vád elesett, de azért mint potenciális felbujtóra rám sóztak két hét sötétzárkát. Ez télvíz idején volt, minden reggel 5-kor az ügyeletes őr kivitt a gyakorlótérre félmeztelenül békaügetésre.

Felejthetetlen emlék Magocsa honvéd rezzenéstelen arca, ahogy géppisztolyára szorított kézzel könyörtelenül végrehajtatta a parancsot. A zárka után téli hadgyakorlat következett, ahol a raj golyószórósaként mozdulatlanul hason fekve kellett biztosítanom a műveletet. Amikor éreztem, hogy kezdek a földhöz fagyni, felálltam megrázni a tagjaimat. A századparancsnok futárt küldött, hogy értésemre adja: miután éles lövészetről van szó (atomvillanás nyugat felől), a következő alkalommal parancsmegtagadás miatt hadbíróság következik. Nagyon beteg lettem – tüdőgyulladással hosszú ideig feküdtem a gyengélkedőn, Pestre küldtek felülvizsgálatra, közel voltam hozzá, hogy leszereljenek. Ehelyett, amikor visszatértem a körletembe, és teát főztünk egyik barátommal, az engedéllyel tárolt citrom mellett két doboz felbontatlan éles lőszert találtam a szekrényben. Reggelente szokták a szekrényeket (is) ellenőrizni (a polcokat lesöpörni) – jól mutatott volna a földön szanaszét guruló 40 töltény... Szerencsére volt lélekjelenlétem és tanúm – azonnal mentünk az ügyeletes tiszthez. Orosz alezredes kivételesen intelligens, humánus katona volt, azonnal felfogta a helyzetet. Másnap reggel a sorakozón a századparancsnok csak annyit kérdezett: „Miszlivetz, minek kellett magának pofázni, nem tudott várni reggelig?" Hát ez az, mondtam magamban, így hozta a sors... Láttam egy év futkosó (büntetőszázad) után egy sofőrt, aki azért kapta a büntetést, mert kabalaként egy darab élestöltényt rejtegetett. Elmesélte, mit élt át – élő halott volt. Ez az élőhalott arc és élet-halál történet végleg meghatározta viszonyomat a fennállóval. A „vagy ti, vagy én" alapéletérzésem lett. Az éles töltényes történet, a hadbíróság belengetése népszerűvé tett a században. Ekkor 1973 tavaszát írtak.

Innentől szorosan fonódtak egymásba az események. A '70-es évek elején a reformokat konzervatív fordulat követte, a politikai tisztek teli szájjal szidták az értelmiségi ellenzéket. Az előfelvételi-

seket a Marx Károlyról elnevezett Közgazdaságtudományi Egyetem KISZ-vezetése látogatta ismerkedési céllal, kapcsolatokat feltérképezendő. Leírták velünk, ki kivel szeretne egy egyetemi csoportba kerülni, mint később kiderült, csupán azért, hogy felmérjék a kapcsolati hálókat és a baráti alapú csoportosulásokat megakadályozhassák. Ezt a módszert (is) az utolsó pillanatig alkalmazták. A hatalom nem bízott az értelmiségben, és különösen tartott az egyetemi ifjúságtól. A KISZ-bizottságra viszont a közgázon különösen lehetett számítani. Innen kerültek ki a jövő káderei, bankárai, miniszterei és diplomatái, a gazdasági, pénzügyi, külkereskedelmi elit krémje és nem utolsó sorban a nemzetközi kapcsolatok legmegbízhatóbb elvtársai, a titkos hálózatok igazán befolyásos mozgatói, a kivételes képességű kettős ügynökök.

Kalocsa nem túl vidám barakkja után az első évfolyam hallgatójaként az egyetem KISZ-titkára hivatott, felajánlotta az agitpropos pozíciót. Értelmes fiú volt, éreztette, ha elfogadom, túlléphetnék priuszos előéletemen. Egyértelmű elutasító válaszom után nemsokára céltáblája lettem az egyetemen működő titkos, de a felszínen is jól látható, ügyesen kombinált hatalmi hálózatnak. A kudarcos kooptálási kísérleteket rendszerint megtorlások követték. Csoporttársainkkal folytatott hónapokon át tartó koncepcionális elbeszélgetések eredményeképpen 1975 tavaszán ötünket kipenderítettek a KISZ-ből a szocialista együttélés szabályainak megsértésére hivatkozva: én állítólag diszkriminatív módon nevettem munkás- és parasztszármazású csoporttársaimon.

A játék ezzel nem ért véget. Az új egyetemi KISZ-titkár – később miniszteri pozícióig emelkedett reformközgazdász, korábbi katonatársunk – bizalmasan közölte: hajlandók újratárgyalni ügyünket és visszavennének minket, ha változtatunk hozzáállásunkon („Feri, az attitűdötök!"). Bár határozottan jeleztük, hogy nem kívánunk visszakerülni a szervezetbe, in absentia javíthatatlanokként újból kizártak minket. Ekkor már 1976-ot írtak, Berend T. Ivánnak, az egyetem rektorának voltunk a szeminaristái, aki megígérte, hogy ameddig elér a keze, segít, hozzátéve: „De ki tudja, meddig van még nekem kezem?" Valóban, a legvidámabb barakk liberális évei után előjöttek és felülkerekedtek a keményvonalasok.

Ebből a személyes mókuskerékből és lefelé mozgó spirálból egy nyertes TDK-dolgozat mutatott kiutat, amely az afrikai elmaradottság lehetséges felszámolásának kutatásmódszertani kérdé-

seiről szólt, és bírálója a tanzániai vendégprofesszorságból frissen hazaérkezett Szentes Tamás professzor volt. Miután elolvasta dolgozatunkat, Béládi László barátommal és szerzőtársammal beszélgetésre invitált minket. Tanácsait követve megnyertük az országos versenyt. (Szentes professzorral azóta is szoros emberi és szakmai kapcsolatot tartok.) Az ő fellépésének volt köszönhető, hogy befejeződtek a retorziók. Megállt az egyetemről való eltávolításom folyamata, de a diplomám megszerzése után az általa felkínált tanársegédi státusz betöltéséhez politikai indokokra és felsőbb utasításra hivatkozva nem járult hozzá a tanszékvezető. Azt, hogy a felső köröket kik informálták, azóta is csak sejteni lehet.

Ezután több mint három éven át tartó álláskeresés következett, a többnyire jó hangulatú interjúkat (Gondolat Kiadó, MTA Filozófiai Intézet) követően értesítést sem kaptam az elutasításról. Még a Csepel Művek kellős közepén található történeti kutatóban is jártam, láttam önteni a forró vasat. Az igazgató hithű kommunista volt, aki dolgozószobájának falára kiszögelt világtérképén kis piros zászlókkal jelölte a kommunizmus térhódítását. Büszkén mutatta Afganisztánt. Befejezésül hazánkra fordította a szót: „Én géppisztollyal fogok válaszolni, ha itt bármi történik!"

Szerencsére már korábban felvettek az ELTE történelem szakára (ebben segített Berend T. ajánlólevele), így folytathattam nappali egyetemi tanulmányaimat, s ezért nem tudtak visszavinni katonának. Állást végül 1982 tavaszán az MTA Szociológiai Intézetében kaptam, amit akkor Kulcsár Kálmán vezetett. Felvételemet szigorú feltételekhez kötötte: kizárólag Fekete-Afrika modernizációjával foglalkozhattam, szerződésemet eleinte félévente meg kellett újítani. Afrikai terepmunkáról szó sem lehetett. De tovább szerkeszthettem a *Fejlődés-tanulmányok*[1] sorozatot.

A Kelet–Nyugat Párbeszéd Európai Hálózata

Két hosszú, Nyugat-Európában eltöltött nyarat követően (1974, 1977) az újabb útlevélkérelmemre behívó, azaz hatósági elbeszélgetésre invitálás volt a válasz. Az Andrássy úti palotában egyenruhás, termetes asszonyság fogadott, előtte papírhalmaz. Rögtön a tárgyra tért: „maga módszertannal foglalkozik" – jelentette ki a mindentudó hatalom megkérdőjelezhetetlen természetességével.

Meglepetten bólintottam (egy huszonéves egyetemistának azért jól esik az ekkora figyelem) –, mire jött az egész addigi életemet telibe találó, még most is némi fejtörést okozó kettős csavar: „Miért akar visszajönni? Miért nem kér kivándorló útlevelet?" Valami olyasmit hebegtem, hogy „én egy turistaútra mennék, hogy gyakoroljam az angolt és jobban megismerhessem Európát..." Nemsokára megjött a hivatalos válasz: „útlevélkérelmét elutasítjuk, mivel kiutazása sérti a szocialista Magyar Népköztársaság érdekeit..."

Legközelebb 1981-ben utazhattam újra, akkor az ELTE-n Rosa Luxemburg utódjáról, Paul Leviről és a német szociáldemokrácia első világháborút követő bolsevizálásából írtam a diplomamunkámat. Mivel a kelet-berlini levéltárakban nem voltak elérhetők a számomra fontos dokumentumok, a British Library-vel próbálkoztam. Londoni ismerőseim hívták fel a figyelmemet egy különös filmre, mely a küszöbön álló atomháborúról szól, és hivatalosan nem került forgalmazásra. A film a Hirosima és Nagaszaki elleni atomtámadás dokumentumfilm-anyagának és Anglia területén felvett jeleneteknek félelmetes montázsa volt. Megrázó és kitörölhetetlen élmény és világos üzenet: mindez velünk itt és most megtörténhet, így fog kinézni a világ az atomtámadást követő napokban. Legalább olyan fontos számomra ez az emlék, mint a nagypolitika mozgásainak elemzése, amikor az 1989–90-es változásokhoz vezető út első lépéseit elevenítem fel. Megtapasztaltam a civil szerveződések sodrását, a civil társadalom eszméjének és alulról induló kezdeményezéseinek, mozgalmainak globális, de főként európai, közép-európai előretörését, a határokat tudatosan és spontánul átszelő jellegét. Enélkül – és főként az eltérő eredetű hálózatok találkozásának elemzése nélkül – pedig nem érthetők meg a helyi sikerek, a váratlanul gyors áttörések és az a hirtelen előállt és rendkívül hatékony, vibráló, támogató közeg, amely mind morális, mind politikai, mind intellektuális értelemben védőhálót biztosított az ismeretlenség homályából előbukkant aktivisták és értemiségiek új generációjának. Néhány évvel később egy fiatal lengyel és magyar kutatóknak kiírt pályázat elnyerésével egy évet a Sussexi Egyetemen töltöttem az Institute of Development Studies ösztöndíjasaként. Témaválasztásom nem véletlenül esett a Kelet–Nyugat fegyverkezési versenyre és az arra adott társadalmi válaszokra, nevezetesen a béke- és emberi jogi mozgalmakra. (A civil társadalom fogalma akkoriban még nem terjedt el az angolszász akadémiai világban, így sikerült

hozzájárulnom a kibontakozóban lévő „grassroots" mozgalmak és kezdeményezések értelmezéséhez és keretezéséhez.)

Akkoriban az intézet munkatársa volt a magyar származású Káldor Miklós (Lord Nicholas Kaldor) lánya, Mary Kaldor, az aktivista kutató és a kutató aktivista élő példája. Neki – aki akkor már az END (European Nuclear Disarmament)[2] egyik vezéralakja volt – köszönhetően 1984 nyarán aktívan részt vettem a mozgalom Perugiai Konventjén, ahol a nyugatnémet zöldek, a holland Egyházközi Béketanács és néhány csehszlovák disszidens (Jiři Pelikán, Milan Horáček) kezdeményezésére megalakítottuk a Kelet–Nyugat Párbeszéd Európai Hálózatát. Az END-be tömörült nyugat-európai értelmiségiek egy kis csoportja jó érzékkel ismerte fel, hogy az egyoldalú, hagyományosan Amerika-ellenes, régimódi (sokak szerint sztálinista szemléletű) baloldali elkötelezettségű és a tágabb globális összefüggéseket figyelmen kívül hagyó leszerelési követelésekkel nem fog sikerülni szimpátiát és együttműködési készséget kiváltani Európa „keleti tömbjének" a Szovjetunió által megszállt és ellenőrzés alatt tartott társadalmaiban. Ennek hiányában viszont az antinukleáris mozgalom elveszítheti tömegtámogatottságát és hitelességét Nyugat-Európában (és világszerte).

A Kelet–Nyugat Párbeszéd Európai Hálózata volt az első és egyben legbefolyásosabb alulról szerveződő nemzetközi hálózat, amelyben aktívan részt vettem. Ambiciózus célkitűzése rendkívül aktuális és fölöttébb vonzó volt. Bár kezdetben a szervezők kis csoportjának marginális pozíciója nem jogosított fel nagy reményekre, de erős politikai víziójuk, éleslátásuk, a „jókor jó helyen" megérzése később fényesen igazolódott. Az új Hálózat hamarosan akcióba lépett. 1985-ben Milánóban Valódi életet adva a Helsinki Egyezménynek címmel Memorandumot[3] tettek közzé, amely minden európai országba eljutott. A szöveget aláírás előtt részletesen megvitattuk a lakásomon szervezett szemináriumokon – többek között az akkor már markáns közéleti érdeklődésről tanúbizonyságot tett Jogász Szakkollégium diákjaival.

Dialógust! – Enyhülés alulról

A vasfüggönytől keletre élő társadalmak elsősorban a szovjet típusú politikai-gazdasági berendezkedés és annak romló következményei ellen lázadtak. Egy európai atomháború veszélyét azonban egyre többen érzékelték, és elsősorban a legfiatalabb generációk reagáltak rögtön és érzékenyen a nyugat-európai béketüntetésekre. A két aggodalom – különösen az egyetemi ifjúság törekvéseiben és megmozdulásaiban – összefonódott.

A Dialógus békecsoport létrejötte a legjobb példája ennek a spontánul előretörő, gyorsan terjedő életérzésnek és új világlátásnak. A nyílt párbeszédre törekvő mozgalom csoportjait a magát még biztonságban tudó hatalom előbb kooptálni akarta, később – szovjet instrukcióra – fenyegetésekkel, zaklatásokkal, munkahelyi retorziókkal látszólag sikeresen felbomlasztotta.

Az ország különböző pontjain, különösen a felsőoktatás fellegváraiban szerveződő Dialógus-csoportok nem képeztek egységes mozgalmat, szándékosan nem kívántak az „ellenzéki-ellenséges erők" besorolásába kerülni, nem voltak hosszútávú hatalompolitikai ambícióik. Leginkább a hálózatosan terjedő, mellérendelő, horizontális együttműködésnek és egy újfajta szolidaritásnak voltak az előhírnökei. Nem terjesztettek illegális kiáltványokat, a hivatalosságot képviselő Országos Béketanáccsal (OBT) racionális párbeszédre törekedtek. Ezt az új, előzmények nélküli szellemet és független gondolkodást tükrözi a kis példányszámban gépiratos formában közreadott tájékoztatójuk első számában megjelent bemutatkozásuk: „Hidegháború! nem csak a kifejezés önellentmondásos, hanem a tény is – érdekellentét nélküli szembenállás. A hidegháborús falat nem csak ellenezzük, de bontogatjuk is. A Dialógus párbeszédet folytat a nyugati békemozgalommal, gondolatokat cserélünk, levelezünk, találkozunk egymással. Ez az igazi enyhülés. [...] Hogy igazán hatékonyak legyünk, követeljük az adminisztratív akadályok felszámolását (útlevél, információáramlás stb.) [...] Meg kell nyirbálnunk a militarista kinövéseket: lehessen a katonaságról igazat is mondani, ne csak szépet; legyen emberségesebb a katonai szolgálat; azok, akik lelkiismereti okokból nem hajlandók fegyvert fogni, teljesíthessenek társadalmi békeszolgálatot – ne foglalják a drága börtönhelyeket. [...] A tömbök gyengítésén keresztül lehetséges a szuperhatalmak Európa fölötti dominanciájának csökkentése. Le-

gyen végre Európa a miénk, akik itt élünk. Nem csak Nyugat és Kelet között vannak feszültségek. [...] Ezért fontos a kelet-európai népekkel folytatott dialógus: együtt és ne egymás ellen rendezhessük végre az évszázados sérelmeket. Az országon belül is szükség van a párbeszédre, mert a békét csak mindannyiunk együttes erőfeszítésével érhetjük el. [...] A demokratikus, békés és szabad világ létrehozásában a magyar békemozgalom csak egy láncszem lehet – összeurópai békemozgalomra van szükség. [...] Mi nem érezzük nevetségesnek, hogy világpolitikai kérdésekbe akarunk beleszólni. Mindnyájan illetékesek vagyunk, és csak mi vagyunk illetékesek megítélni, hogy élni akarunk vagy meghalni, hogy ki az ellenségünk és ki nem. Legyen ez mindenkinek személyes meggyőződése! EGYÜTT VÉGET VETHETÜNK AZ ŐRÜLETNEK!"[4]

A deklaráció hangvétele új gondolkodást, új világszemléletet tükröz: ez a határokat az együttműködés és párbeszéd akadályának nem tekintő független civil társadalom friss és merész hangütése. Éles ellentéte a késő kádárizmus nyakbehúzó, kiváró, túlélésre játszó, „ez úgyis reménytelen", „mit tehetünk mi, kisemberek?" passzív életérzésének. Ahol a merészség és felelősségvállalás megreked a kiskapuk keresésénél és az egyéni karrierek építgetésénél.

Ennek az új hangnak a hirtelen és váratlan megszólalását persze sok minden készítette elő és magyarázza. Elsősorban az európaiak önazonosságát előtérbe állító és felerősítő, magát szuperracionálisnak álcázó etatista őrület, a MAD (Mutually Assured Destruction), a kölcsönösen garantált megsemmisítés hivatalosan is megjelenő doktrínája. Jelentős szerepet játszott az egyre nagyobb hatású és egyre szervezettebben fellépő nyugati mozgalmak keleti tömbbe begyűrűző társadalmi és politikai hatása és egy tágabb látókörű, tájékozott, értékvezérelt és szókimondó csoport aktivizálódása, amelynek akciói már nem a „fortélyos félelem" szabályaihoz igazodtak.

Mindez már 1981 őszén benne volt a levegőben, amikor Nóvé Béla ELTE-s hallgató, egy budapesti diákparlamenti ülésen váratlan javaslatot tett egy tiltakozó békemenet megszervezésére. Ebből végül hivatalos nagygyűlés lett, melyet az Országos Béketanács (OBT) és a KISZ szervezésében, a javaslattevők mellőzésével a Sportcsarnokban tartottak meg. A kezdeményezők azonban nem adták fel, önálló békemozgalmat akartak, Kelet–Nyugat párbeszédre törekedtek.[5] Hittek abban, hogy az enyhülés alulról is elindulhat.

A Dialógus végül 1982 nyarán, magánlakásokon jött létre és indult útjára.

Szervezői tudatosan kerestek új utat, át akarták törni a létező besorolási korlátokat, valódi párbeszédre törekedtek a hivatalosság (főként a KISZ és az OBT) képviselőivel és természetes szövetségesükkel, az európai békemozgalommal. Ennek érdekében valódi kompromisszumokra is készek voltak. Tartózkodtak a politika nagy kérdéseitől és a hangzatos, de akkoriban kis realitással bíró jelszavaktól (egyoldalú csapatkivonás, semlegesség stb.). Megelégedtek a békevágy szabad kifejezésének és az ezt képviselők szabad érintkezésének követelésével. Egyetlen jogszabály megváltoztatásáért léptek fel: az erőszakmentességet vallók és ezért a katonai szolgálatot megtagadók számára törvény biztosítsa az alternatív civil szolgálatot. Függetlenségük, az ellenzéki-ellenséges kategóriába sorolhatóság elkerülése céljából jelentős önkorlátozásokra is hajlandók voltak.

1983-ban a pártállam ideológiai és biztonsági szervei erős szovjet hátszéllel még könnyedén választották az adminisztratív megoldást a kooptálhatatlan, alulról indult békemozgalom felszámolására. 1983 március 29-én az MSZMP Politikai Bizottsága megtárgyalta és elfogadta a Központi Bizottság A békemozgalomban mutatkozó új jelenségek című jelentését. A stílus, a tartalom és a hangütés hamisítatlanul pártállami: „Új jelenség, hogy [...] Magyarországon is tapasztalhatók a spontán békemozgalmi törekvések. Az ezekkel összefüggő egységes politikai magatartás kialakítása végett szükséges, hogy a Politikai Bizottság állást foglaljon az ilyen megnyilvánulásokkal kapcsolatban, és meghatározza a pártszervezetekben, mozgalmakban tevékenykedő kommunisták feladatait. Ezt indokolja az is, hogy e csoportok létét és törekvéseit mind az imperialista propaganda erői, mind pedig a belső ellenzék »kemény magját« képező személyek igyekeznek saját céljaikra kihasználni. [...] Az imperialista körök széles fronton támadást indítottak a háborúellenes mozgalmak, a Békevilágtanács és a szocialista országok békemozgalma ellen. Ennek egyik eszköze, hogy egyes országokban igyekeznek a béke védelmének jelszavával való fellépésre ösztönözni és ezzel is legalizálni az ellenzéki erőket, szélesíteni bázisukat. Másrészt a különböző jobboldali csoportok megkísérlik a békemozgalom manipulálását, a szocialista országok békemozgalmainak lejáratását."[6]

A veszélyt mindenesetre felismerték, az új jelenség leírása részletekbe menően pontos: „1981 őszén elsősorban egyetemi hallgatók és középiskolás fiatalok körében néhány új, spontán békeakcióra került sor. Ezek közé tartozott az Eötvös Loránd Tudományegyetem diákparlamentjén javasolt békefelvonulás, különböző középiskolás csoportok sorozatos megalakulása és akciói, a képző- és iparművészeket tömörítő Indigó csoport létrejötte. Az elmúlt év szeptemberében megjelent a magát »független magyar békemozgalomnak« tekintő Dialógus békecsoport, amelyhez főként egyetemisták és fiatal értelmiségiek tartoznak. A csoport nem rendelkezik jelentősebb tömegbefolyással, de hatása növekvő. Jelenleg Budapesten, Szegeden, Debrecenben és Pécsett működnek Dialógus csoportok. Elképzeléseik egyelőre változatosak, kiforratlanok és ellentmondásosak, ezért kellő ráhatással alakíthatók. Erősödtek az egyházi, vallásos köntösben jelentkező pacifista törekvések is."[7]

A határozat bírálja az Országos Béketanácsot, a KISZ-t és a pártszervezeteket, mert nem voltak képesek az új kezdeményezéseket integrálni. A fő veszélyt a szovjet típusú politikai berendezkedésre nézve abban látja, hogy a „béke, a leszerelés és az atomfegyvermentesség hangoztatása alkalmas a szovjetellenesség álcázására".[8] A pártvezetésnek a Dialógus vezetői is gyanúsak: „formálisan elhatárolják magukat az ellenzéktől, de [...] tevékenységük nem mentes az ellenzéki hatásoktól".[9] A pártvezetést zavarják a külföldi kapcsolatok, különösen az END és a Bertrand Russell Alapítvány, amelyek úgymond a Dialógus népszerűsítésével igyekeznek lejáratni az Országos Béketanácsot. A mindenhol ellenséget szimatoló hatalmi paranoia mellett a határozat szövegébe beszivárog némi realizmus, önkritika és az elmaradhatatlan kisebbrendűségi komplexus is: „Nehezíti a békével kapcsolatos tömegpolitikai munka továbbfejlesztését, hogy békeagitációnk [...] továbbra is szürke és sablonos. Nem ösztönöz kellően a cselekvésre, nem kínál újszerű formákat, míg az önkéntes csoportok módszereiket [...] elsősorban a nyugati mozgalmakból merítik."[10] És jön a csattanó: „A magyar békemozgalmak aktivistáinak többsége – köztük párt- és KISZ-tagok – nincsenek kellően felkészülve a párbeszédre, vitára, és ezért gyakran nem is vállalkoznak erre."[11]

Ha így áll a helyzet, nem marad más eszköz, mint az adminisztratív beavatkozás. A Politikai Bizottság meg is fogalmazza javaslatát a békemozgalomban mutatkozó új jelenségekkel kapcsolat-

ban: „A párt-, az állami, a társadalmi szervezetek és mozgalmak vezetői, aktivistái nyílt vitában leplezzék le és szigeteljék el azokat a törekvéseket, amelyek a békemozgalom ürügyén megkérdőjelezik pártunk és kormányunk békepolitikáját, szövetségi elkötelezettségünket, a Szovjetunió és a szocialista közösség békekezdeményezéseit. A hangadók és a jó szándékú hozzájuk csatlakozók között is differenciálva – ameddig lehetséges – a politikai meggyőzés, a vita eszközeivel kell fellépni. Ha e csoportok tevékenysége törvénybe ütközik, államunk alapvető érdekeit sérti, akkor adminisztratív eszközöket is alkalmazni kell. A békemozgalom különböző megnyilvánulási formái nem lehetnek a külső és belső politikai ellenzék fórumai. A magyar békemozgalomnak egységesen az Országos Béketanács irányítása alá kell tartoznia, rajta kívül álló mozgalmak nem legalizálhatók."[12]

A politikai meggyőzésbe vetett hit nem lehetett túl erős a párt-állami vezetők részéről, mert már 1983 tavaszán elkezdődtek az adminisztratív intézkedések: bevonták az END berlini konventjére meghívott Dialógus-aktivisták útlevelét, a helyszínek visszavonatásával ellehetetlenítették a mozgalom nyári táborát, a rendezvényre érkező külföldieket a rendőrség előállította (köztük a Greenham Common-i[13] nőket), a Dialógus-tagokat folyamatosan idézték be meghallgatásra, a holland, osztrák, amerikai aktivistákat kitoloncolták az országból.[14] A Dialógus csoport atomfegyvermentes övezetek szimbolikus kialakításával válaszolt, miután híre ment, hogy a Szovjetunió Magyarországon is telepített atomrakétákat. Az OBT az interveniáló Holland Egyházközi Béketanácsnak azt nyilatkozta, nem tudnak a rendőrségi akciókról. Röviden: az állambiztonság elemében érezte magát, a Dialógus a sorozatos atrocitások és zaklatások hatására egy utolsó szombathelyi előadást követően felfüggesztette tevékenységét – nem volt több kísérlet az együttműködésre a hivatalos szervekkel. A párbeszédkísérlet ugyan kudarccal végződött, de a mozgalmat létrehozó szellemiség tovább élt. A Dialógus története lábra kapott, és még sokáig osztogattak diákkörökben a megmaradt jelvényükből. A Politikai Bizottságnak nem sikerült újabb ellenséget kreálnia, ugyanakkor intézkedéseivel akaratlanul is sok szimpatizánst toborzott az atomfegyvermentes Európa híveinek táborába és a független civil társadalom alulról szerveződő mozgalmai számára.

Tiltakozó gyűlés, Greenham Common, 1984. szeptember. A résztvevők elzárják a bejáratot (Alamy Stock Photo/Graham Turner)

Szakkollégiumi és kutatói hálózatok

Életem szakkollégiumi korszaka 1984 őszén kezdődött. Az európaival szinte egy időben egy addig számomra ismeretlen hazai hálózatba is bekerültem, melyet innentől kezdve magam is alakítottam. A két hálózat összekapcsolódott.

A Sussexi Egyetemről hazatérve tele voltam friss irodalommal és mondanivalóval a fegyverkezési versenyről, annak politikai és gazdasági mozgatórugóiról – és persze az európai békemozgalomról. Az itthoni akadémiai világban ennek megvitatására nem sok lehetőség nyílt, de igény se nagyon mutatkozott. A téma tabu volt. A „gazdasági reformok", a modernizáció, a német vagy skandináv modell voltak napirenden. Bródy András, aki viszont foglalkozott a pazarló hadiipar és hadi gazdaság kérdéseivel, elvitt a Rajk László Szakkollégiumba, de ott sem találtam fogadókészségre. Egyetlen meghívást kaptam, amely egy magát 4-6-0 Békecsoportnak nevező körtől érkezett. Ők azonban a meghirdetett időpont előtti héten

lemondták az előadást arra hivatkozva, hogy az OBT elnöke, Barabás elvtárs kihúzta a nevemet az előadók listájáról.

A *Fejlődés-tanulmányok* szerkesztősége az ELTE Jogi Karának épületében kapott helyet; itt jelent meg egy ismeretlen fiatalember, aki – értesülve a betiltásról – tolmácsolta a Jogász Szakkollégium meghívását (a városban mobiltelefon és internet nélkül is gyorsan terjedtek a hírek). „Minket viszont nagyon érdekel a téma" – mondta. A fiatal joghallgatót Orbán Viktornak hívták.

A Ménesi úti szakkollégium pincéje zsúfolásig megtelt; az előadást követően hajnalig beszélgettünk. Nemsokára felkérést kaptam a szakkollégium választmányának nevében: legyek a „szakkollégium tiszteletbeli tanára" – amit valóban megtiszteltetésnek vettem, és készséggel elfogadtam. Előadások és szemináriumok tartása mellett az ambiciózus és eltökélt kollégisták arra kértek, hozzak magammal minél több új témát és előadót. „Nem biztos, hogy mindennel egyet fogunk érteni, de tanulni szeretnénk". Pontosan érzékelték a fővárosiakkal szembeni műveltségi és kapcsolati hátrányukat, és ezen tudatosan változtatni kívántak.

Az ország egyetemi ifjúsága, mely jó társadalmi szeizmográfként a '80-as évek kezdetétől egyre nyugtalanabb volt és mozgolódni kezdett, az évtized közepétől egyértelműen mobilizálódott. A legerőteljesebben strukturált önszerveződési forma a szakkollégium volt, ugyanakkor sok kör, társaság, klub is létrejött hasonló, de kevésbé feszes programokkal. Az önszerveződés már nem korlátozódott az egyetemekre, a növekvő szegénység, a környezeti katasztrófák, a külhoni magyar és az itthoni roma kisebbség problémáinak mozgósító erejét nem lehetett visszafogni. Ezek az alulról induló, sokszor spontánul alakuló „grassroots" kezdeményezések egyre pezsgőbbé és izgalmasabbá tették a helyi kulturális és közéletet, bővítették a „szabadság kis köreit", de önmagukban még nem jelentettek komoly kihívást a fennálló renddel szemben. A hatalom jól szervezett titkos hálózatai mindenesetre egyre árgusabb szemmel figyelték őket, a célszemélyek és a róluk írt jelentések száma jelentős gyarapodásnak indult.

A sok szempontból különböző, közös ideológiával nem rendelkező, lazább vagy feszesebb szabályzatokkal működő szerveződések könnyen szót értettek egymással, tagságuk gyakori átfedésben volt, programjaikat, kiadványaikat megosztották. Az erős hálóza-

toknak ez a spontán kialakuló és gyorsan terjeszkedő laza hálózata egy új, belső nyilvánosságot teremtett, amelynek informális, közvéleményt befolyásoló hatását a hatalom már nem hagyhatta figyelmen kívül.

Az 1985-ös END Konventet Amszterdamban tartották. Gorbacsov március óta már hatalmon volt, de senki sem lehetett biztos az általa az első pillanattól képviselt, minden korábbi főtitkárétól gyökeresen különböző új vonal hitelességében és – főleg – tartósságában. De az addig nagy magabiztosságot tanúsító keményvonalasok és a hatalmukat biztosító belügyi szervek hirtelen elbizonytalanodtak. A Nyugat felé békés és párbeszédre kész ország imázsát terjeszteni hivatott Országos Béketanács és társutas értelmiségi holdudvara hirtelen lemondta a Konventen való részvételét. Engem mint „független szociológust" eredetileg egy panelvitára hívtak meg, hivatalos magyar előadó hiányában azonban plenáris előadás megtartására kértek fel. A Szabad Európa élő egyenes fordításban hozta a beszédet. A belügyi szervek hazarendelték nyári szabadságáról Cseh-Szombathy Lászlót, a Szociológiai Intézet akkori igazgatóját, szobámat átkutatták, ahol megtalálták az inkriminált szöveg kéziratos változatát. „Itt járt a belügy, már megint Miszlivetz-ügy – fogadott komoran Cseh-Szombathy. – Ezúttal veszélyben van az állásod, most Kulcsár Kálmánnal (aki akkor már az MTA főtitkára volt) kell beszélned." Kulcsár elém tett egy telexátiratot, a rádióban elhangzott beszéd szövegét. Figyelmeztetett, hogy minden szavam fontoljam meg. A szöveg meglepően pontos fordítás volt, a végére került néhány naiv mondat, miszerint a nyugati mozgalmak segítségét kértem a demokrácia kiharcolásához Kelet-Európában. Kulcsár megírta a jelentését: „A Szabad Európa szokásához híven hazudik, Miszlivetz egy fiatal, tehetséges szociológus." A Központi Bizottság által is sürgetett kirúgás elmaradt. Búcsúzóul Kulcsár arra kért, ne foglalkozzak azokkal a jogász szakkollégista gyerekekkel, túlságosan radikálisak, nekem fontosabb feladataim vannak. Vettem egy nagy levegőt, és elmeséltem neki az 1985-ben Bibó István nevét nem hivatalosan viselő szakkollégiummal kialakult kapcsolatom történetét. Arra kértem, győződjék meg róla személyesen: a tudásvágyó fiatal emberek nehezményezik, hogy eddig nem fogadta el meghívásukat. Kérésemre meglátogatta a kollégiumot, de lassú, halk, körmönfont beszédmódja, visszafogott, „unalmasnak" mondható személyisége nem aratott sikert. Kulcsár nem volt izgalmas

előadó, még kevésbé forradalmár, de amikor lehetett, kiállt és tett az általa jónak vélt ügyekért.

Az európai békemozgalom és a Szolidaritás – a hálózatok gyenge hálózata

Az 1980-as évek az európai civil társadalom évtizede volt. A kontinens keleti és nyugati végein szinte egy időben, alulról szerveződő, gyökereiket tekintve egymástól független társadalmi mozgalmak indultak útjukra. Bár előtörténetük, indítékaik, céljaik, társadalmi bázisuk, hatókörük és jelentőségük nagyon különbözött, mindannyian a szűkre szabott, addig megkérdőjelezhetetlen politikai-ideológiai és hatalmi kereteket feszegették újszerű kérdésfeltevéseikkel és protestálási módszereikkel. A keleti és nyugati tömbre osztott és két szemben álló katonai szövetségbe tömörített kontinenst vasfüggöny választotta szét, és a katonai egyensúly elvén alapuló biztonságpolitika tartotta ellenőrzés alatt. A szemben álló felek katonai-ipari komplexumai ennek a kezdeti egyensúlynak a fenntartása érdekében egyre irracionálisabb méreteket öltő fegyverkezési versenyt folytattak, amelynek legfőbb indoka a másik fél első csapástól való elrettentése, ezáltal a harmadik, immár nukleáris fegyverekkel vívható világháború elkerülése volt.

Az 1970-es évek végére, '80-as évek elejére a két szuperhatalom közötti globális munkamegosztásnak, a politikai ellenőrzésnek és ideológiai indoktrinációnak ez a sokáig hatékonynak bizonyuló kétpólusú rendszere elérte teljesítőképességének határait. A minden erőforrását a fegyverkezési versenyre összpontosító szovjet parancsuralmi berendezkedés felélte tartalékait, gazdaságilag kimerült és képtelennek bizonyult a megújulásra. Nyilvánvalóvá vált egyre növekvő függése a világgazdaságtól, az ellenségnek tekintett „Nyugat" pénzügyi és kereskedelmi intézményeitől, technológiai teljesítményétől.

Ennek a meggyengülésnek egyik jele volt az 1975-ös helsinki egyezmény emberi jogokra vonatkozó harmadik kosarának elfogadása a Szovjetunió és csatlós államai részéről, ami megnyitotta az utat a kelet-közép-európai szabadságjogok megsértésének nemzetközi szintű számonkérése előtt. Moszkvában, Prágában, Varsóban emberi jogi csoportok alakultak, munkájukat az ameri-

kai Helsinki Watch segítette. És bár a nyugati államok változatlanul tartották magukat a „belügyekbe történő be nem avatkozás" elvéhez, amelynek keleti olvasata a „Brezsnyev-doktrína" volt, a nyugati sajtó és a közvélemény egyre élénkebb figyelemmel követte a szaporodó emberi jogi akciókat és a létező kereteket feszegető kelet- és közép-európai mozgalmakat.

Eközben a mindenhová begyűrűző globális válságfolyamatok a '70-es évek közepétől a nyugati gazdaságokat is meggyengítették. Nyugat-Európában ekkorra már visszaszorulóban volt a jóléti állam, az új gazdasági és környezeti kihívásokra az Európai Közösség sem nagyon találta a megnyugtató válaszokat. A fegyverkezési spirál újbóli hullámát és a hidegháborús fenyegetettség fokozódását, az európai atomrakéták újabb telepítését egyre nagyobb aggodalom és elutasítás övezte. Egyre többen látták a demokrácia és a szabadságjogok visszaszorulásának veszélyét az atomfegyverkezés és a háborús fenyegetettség eszkalációjában.

A gazdasági teljesítőképességét tekintve hanyatló Szovjetunió Brezsnyev irányítása alatt a konfliktus élezésében, saját nemzetközi súlyának kidomborításában kereste a megoldást válságainak kezelésére: 1976-ban a középhatósugarú SS–20-as rakéták telepítése mellett döntött, ezzel lehetővé vált minden európai célpont elérése a Szovjetunió területéről. A Nyugat ezt a katonai egyensúly felborításaként értelmezte, a NATO tagországai állami szinten az USA-tól várták az egyensúly helyreállítását. 1979-ben a NATO kettős határozatot (Double Track Decision) hozott: miközben folytatta a leszerelési tárgyalásokat, 1983-tól megkezdte európai földön a közép-hatótávolságú Pershing rakéták telepítését.

Az európai hadszíntéren (hírhedtté vált angol kifejezés a „European Theatre") megvalósuló végzetes első atomcsapás képzete a racionális érvelést irracionalizmusba fordította, az amerikai atomrakéták további telepítése ellen először helyi (elsősorban angliai és németországi), majd egyre szélesebb körű békemozgalmak szerveződtek. Londonban, Berlinben, Rómában milliók mentek az utcára ismételten tüntetni a nukleáris fegyverkezés abszurditása és a vele járó állandó félelemkeltés és kiszolgáltatottság ellen.

Mindez nem maradt hatás nélkül a vasfüggöny másik oldalán, noha Európa keleti felén, különösen Lengyelországban a szovjet típusú gazdaság irracionalizmusa, egyre nyilvánvalóbb csődje, valamint az ebből adódó elnyomorodás és a szabadság hiánya

váltott ki egyre szélesebb körű elégedetlenséget. A korábbi lázadások kudarcaiból – elsősorban a magyarországi '56-os felkelés és szabadságharc, illetve a prágai tavasz tragédiájából – okulva a lengyel munkások és értelmiség vezetői a pártállami hatalommal való szembefordulás hatékonyabb és célravezetőbb módszereit keresték. A '70-es évek végének sporadikus gdanski hajógyári sztrájkjaiból kibontakozó, széleskörű társadalmi összefogás, az önsegélyezés és az erőszakmentesség elvei alapján szerveződött mozgalom, a Szolidaritás néhány év alatt a világtörténelem legerősebb, leszervezettebb és leghatékonyabb alulról szerveződő munkásmozgalmává fejlődött. Legerősebb fegyvere a hatalommal kezdeményezett és fenntartott párbeszéd és a racionális gazdasági követelések tárgyalások útján történő érvényesítése volt. Az egyre erősödő és terebélyesedő Szolidaritás befolyásának is köszönhető, hogy bár a szovjet csapatok az országban állomásoztak, de mozgósításukra nem került sor. 1981 decemberében a rendkívüli állapotot Jaruzelski tábornok irányításával a lengyel hadsereg vezette be és tartotta fenn, a szovjet hadsereg jelenléte nélkül azonban a puccs valószínűleg nem sikerült volna. A direkt katonai beavatkozás elmaradását viszont a gyengeség egyfajta jelének is lehetett értelmezni. A föld alá szorult mozgalom túlélte a katonai puccsot, létrehozta a második társadalmat, és képes volt hatékonyan működtetni saját intézményeit a sajtótól a könyvkiadáson át az oktatásig.

A hagyományos nyugati békemozgalmak egyoldalú leszerelést követeltek: úgy gondolták, ha mindenki így cselekszik saját hazájában, a béke elérhető, a fegyverkezési spirál megállítható. Aktivistáik, különösen a nagy múltú angol és skandináv mozgalmak szervezői Kelet-Európa esetében nem számoltak a nyugat-európaitól lényegesen eltérő politikai feltételekkel, társadalmi törekvésekkel és értékrenddel. Sokan, különösen a konzervatívan baloldali CND (Campaign for Nuclear Disarmament) hangadói szimpatizáltak a szovjet típusú gazdasági-társadalmi berendezkedéssel, vagy legalábbis azt tekintették a kisebbik rossznak az egyenlőtlenséget újratermelő kapitalizmussal és a fegyverkezési hajszáért felelősnek vélt „amerikai imperializmussal" szemben. Többen úgy vélték, a békemozgalomnak csak a béke kérdésével szabad foglalkoznia, társadalmi, politikai és emberi jogi kérdésektől távol kell magát tartania. Mindenesetre kevés hajlandóságot mutattak a kétoldalú

leszerelés követelésére és egy szorosabb összeurópai társadalmi együttműködés kialakítására.

Ezzel szemben az END vezetői közül többen úgy látták, csak egy alulról szerveződő összeurópai mozgalom lehet sikeres, aminek feltétele viszont az emberi és szabadságjogok tiszteletben tartása és érvényesülése a kontinens egész területén. A békemozgalomból kinőtt, de attól függetlenedő Kelet–Nyugat Párbeszéd Európai Hálózata igyekezett összekapcsolni az ekkor már gomba módra szaporodó erős helyi kelet-közép-európai hálózatokat és az időközben tovább terjedő, az emberi jogok és a demokrácia kérdéseit is zászlajára tűző európai atomháború-ellenes és ökológiai mozgalmakat.

Gorbacsov perspektívája

Gorbacsov váratlan üstökösként jelent meg az éleződő hidegháború és a bontakozó demokratikus mozgalmak viharos égboltján. 1985-ös fellépésével gyökeresen megváltozott a Szovjetunió világpolitikai retorikája, és hamarosan új irányt vettek és felgyorsultak a leszerelési tárgyalások. Kezdetét vette az új enyhülés. Most fordult elő először a Szovjetunió és a keleti tömb történetében, hogy Moszkva állt az élére a Nyugat felé történő nyitásnak. Az ideológiai szigorral keveredő katonai beavatkozás fenyegetése helyett a demokratikus szocializmusnak saját adottságaik és elképzeléseik szerinti építését javasolta a Varsói Szerződés és a KGST tagállamainak. A Brezsnyev-doktrína ezzel átadta helyét a „Sinatra-doktrínának".[15]

Mindez nemcsak váratlanul, de teljesen felkészületlenül is érte a szocialista tömb pártvezetőit. A magyarok a gazdasági liberalizálás terén már túl messze jutottak ahhoz, hogy visszafordulhassanak, és a késő kádárizmus mindenoldalú csődje a rezsim gyors hitelvesztéséhez, az MSZMP-n belüli törésvonalak kiütközéséhez vezetett. Lengyelországban az illegalitásba szorított Szolidaritás bebizonyította, hogy nemcsak a morális és politikai ellenállást képes éveken át fenntartani, hanem a föld alatt is képes működtetni a második társadalmat. Azáltal, hogy Gorbacsov elengedte az ideológiai gyeplőt és a Szovjetunió nem fenyegetett többé katonai beavatkozással, a pártállami apparátusok és erőszakszervezeteik magukra maradtak a bennük egyre kevésbé bízó, velük egyre inkább szembeforduló társadalmakkal. Ennek a radikális fordulatnak

eleinte nehéz volt hitelt adni, sokan bolsevik trükkre gyanakodtak, melyet bármikor követhet majd egy '56-ra emlékeztető megtorlás. A párttitkárok és állambiztonsági szervek még jó darabig reménykedtek Gorbacsov gyors bukásában, vagy legalábbis politikájának visszakeményedésében.

Mihail Gorbacsov Budapesten, 1986. június 9.
A fotón Szűrös Mátyás, Mihail Gorbacsov, Raisza Gorbacsova
(MTI fotó/Manek Attila)

Gorbacsovnak azonban esze ágában sem volt engedni a visszarendeződés erőinek. Művelt és felkészült vezetőként tisztában volt a Szovjetunió vészes gazdasági és infrastrukturális állapotával, azzal, hogy már nem képes finanszírozni a keleti tömb szatellit országainak pazarló és semmilyen szinten nem hatékony gazdasági és katonai együttműködését. Emellett belátta a nukleáris fegyverkezési verseny abszurditását, és európai szociáldemokrata meg-

győződése alapján egyetértett az atomfegyvermentes Európát követelő mozgalmakkal. Megfogalmazta az erőszakmentesség elvét valló, plurális, demokratizálódó, együttműködő Európa vízióját, mely lényegi vonásaiban megegyezett a civil társadalmi szerveződések világképével. Fellépésére döntő pillanatban került sor: keletről, nyugatról egy irányba mutattak a civil társadalmi törekvések. Egy darabig úgy tűnt, hogy a Szovjetunió ki tud lépni a posztsztálinista brezsnyevi szklerózis bénultságából, és a társadalom, valamint a gazdaság is képes a pluralizmus és a demokratizálódás útjára lépni.

Mindez komoly változásokat okozott a magyar állampárt, a KISZ, a belügyi szervek és az Országos Béketanács addig hatékonynak tűnő összjátéka terén. Noha igyekeztek fenntartani és kifelé kommunikálni ideológiai eltökéltségüket és elszántságukat az egyedül helyes úton maradásra, a gyengülés, az elbizonytalanodás és a belső meghasadás jelei hamarosan mutatkozni kezdtek. Így például az 1985-ös (megtévesztésként negyediknek elkeresztelt) első szarvasi szakkollégiumi nyári tábor előadóinak nagy része még visszalépett a hatósági beavatkozások és fenyegetések hatására, azonban a szervezőkkel szemben pártvonalon és egyetemi szinten indított számonkérési akciók már nem voltak meggyőzőek. Innentől kezdve kevésbé próbálkoztak a hatóságok az antinukleáris európai mozgalom akcióinak hazai bojkottálásával és megzavarásával, miközben a titkosszolgálati megfigyelések e téren is szaporodtak és alaposabbá váltak.

A '80-as évek második felére váratlanul összekapcsolódtak és egy irányba kezdtek mozogni a különböző, korábban egymással kapcsolatban nem álló helyi és európai civil hálózatok és meghatározó nemzetközi szereplők. A lengyel Szolidaritásról 1986-ra végleg kiderült, hogy nem fog rajta a föld alá kényszerítés. Egyik legendás vezetőjét, a közel öt éven át a rendőrséget sikeresen kikerülő Zbigniew Bujakot az általános amnesztia kihirdetése előtt néhány nappal sikerült letartóztatni; az amnesztiát követően a Szolidaritás legitim mozgalomként folytathatta küzdelmeit.[16]

Az atomháború-ellenes mozgalmak európai hálózata az egész kontinensen partnerekre talált, elérte és egymással is összekapcsolta a kelet- és közép-európai demokratikus, emberi jogi és ökológiai kezdeményezéseket – a globális nyilvánosság védőernyőjét biztosítva számukra. Gorbacsov szakított a Szovjetunió kommunista pártvezetésének addigi nemzetközi gyakorlatával, és nem csak a

katonai beavatkozás lehetőségét zárta ki a Varsói Szerződés tagállamai esetében, hanem semmiféle ideológiai vagy politikai támogatást sem nyújtott a tagországok keményvonalas politikai erői számára. A Keletről és Nyugatról, alulról és felülről induló folyamatok összeértek, eredőjük alapvető változások irányába mutatott.

Gorbacsov vízióját a közös európai otthonról Nyugat-Európában a kezdeti visszafogottságot és kételkedést követően 1987-től a német, a francia, az olasz és a brit politika is empátiával fogadta.

A jaltai korszak, a két szuperhatalom fegyverzeti arzenálján és rendfenntartói munkamegosztásán alapuló világrend a végéhez közeledett. Pontosan senki nem tudhatta, mi lesz a több szinten és több oldalról beindult folyamatok vége, de a változások már visszafordíthatatlanok voltak. A stabilnak hitt vagy annak látszó, és a nemzetközi média által is megváltoztathatatlanként bemutatott rendszer elvesztette egyensúlyát és a káosz jegyeit kezdte mutatni. Európa előtt váratlanul egy új szerep lehetősége csillant meg a világszínpadon.

1987-ben Gorbacsov felkérte Andrej Szaharov atomfizikust és emberijogi aktivistát, a szibériai száműzetésben élő leghíresebb orosz ellenzékit, hogy ezentúl Moszkvából folytassa „hazafias tevékenységét". Soros György ezt követően indította el a szovjet törvényekhez alkalmazkodó alapítványát Moszkvában, amelynek vezetőségében a reformfolyamatok orosz vezéregyéniségei foglaltak helyet.

A hosszan tartó és ellentmondásokkal tarkított erjedési folyamat megértése nem egy csapásra történt. Elsietett és megkésett reakciók, véget nem érő viták sorát váltotta ki, a komplex folyamat értékelése ma sem ért véget. De tagadhatatlan: az újabb világháborúval és az erőszak eszkalációjával való fenyegetés helyett Kelet felől ezúttal az enyhülés és együttműködés szele érkezett. Gorbacsov grandiózus gesztusát és hosszútávra szóló üzenetét a nyugati világnak azóta sem sikerült megemésztenie és megfelelő módon viszonoznia.

Gorbacsov fellépése, szakítása a Brezsnyev-doktrínával, határozott és következetes enyhülési politikája, az atomfegyverkezési spirál megállításának irányába tett egyoldalú lépései, a nagyhatalmi rivalizálás és konfrontáció kikezdhetetlennek tűnő dogmájával szemben az együttműködés melletti következetes kiállása új korszakot nyitott a nemzetközi politikában, és mindenekelőtt bátorítást

és védelmet jelentett a gazdaságilag kitett, katonailag önmagukban védtelen „kelet-európai kisállamok" szabadságtörekvései és civil társadalmi kezdeményezései számára. A Közös Európai Ház nemcsak egy merőben szokatlan és új gondolkodásmód beszédes metaforája volt, hanem egyben biztosíték is az adminisztratív eszközökkel fenyegető, rendcsinálásra hajló, beragadt gondolkodásmódtól, dogmatizmustól szabadulni képtelen, a politikai hatalomhoz az utolsó pillanatig ragaszkodó keményvonalas pártállami vezetőkkel szemben.

Ez a gyökeres fordulat nem volt rögtön érzékelhető a saját mindennapi gondjaiba, helyi hatalmi játékaiba és túlélési harcaiba süppedt keleti Közép-Európában. Érthető volt a történelmileg mélyen fundált bizalmatlanság is a kommunista szuperhatalom vezetőjével szemben. Mégis, 1985 közepétől 1991 végéig olyan változás állott be a Szovjetunió nemzetközi narratívájában politikai, ideológiai és biztonságpolitikai téren, amely nélkül a bársonyos forradalmak nem mehettek volna végbe bársonyosan, a „daliás idők" reménységei könnyen szertefoszlottak volna.[17]

1987 – Amikor a hálózatok összeérnek

Életem következő nyilvános hálózatának létrejöttét már a társadalmi elégedetlenséget politikai síkra terelő mozgalmak és a meghasonlott hatalom dinamikusan változó, hullámzó viszonya kényszerítette ki. 1987 őszén jött létre a Magyar Demokrata Fórum a regnáló pártállam reformista szárnyának egyetértésével, Pozsgay Imre nyílt támogatásával. Konrád György és a Duna Kör néhány vezetője kapott ugyan meghívót, de a háborítatlan megalakulás egyik feltétele a radikális urbánus értelmiség távoltartása volt, aminek a szervezők készséggel eleget tettek. Többünkhöz futár érkezett, hogy személyesen kérjen meg rá, megjelenésünkkel ne veszélyeztessük a megalapítás sikerét. „Ezt már nem tolerálnák a belügyi szervek" – mondták őszintének hangzó meggyőződéssel. A kirekesztettek ezt vehették biztatásnak is (én annak vettem), és gyorsan összeültek: Kis János és a Beszélő Kör mellett reformközgazdászok, írók, történészek, jogászok, Éliás Sára, Mészöly Miklós, nagy '56-osok, mint Göncz Árpád, Vásárhelyi Miklós, Mécs Imre, a Duna körösök, mint

Vásárhelyi Judit és Bába Iván, a SZETA Solt Ottíliával, és természetesen az elmaradhatatlan Tamás Gáspár Miklós.

ÉLIÁS SÁRA (1951-)

A szegedi József Attila Tudományegyetem elvégzése óta ügyvédként dolgozik, hivatását közel tízévnyi megszakítás után – mely alatt Göncz Árpád köztársasági elnök munkatársa volt – a mai napig gyakorolja.
Meggyőződése, hogy a civil társadalom ereje dönti el, milyen minőségű életet élhetünk egy adott országban. Ezért kezdettől igyekezett segíteni minden „alulról" induló kezdeményezést, legyen az bármilyen, az emberek életét meghatározó kérdés kapcsán szerveződő. Így került kapcsolatba a '70-es évektől a demokratikus ellenzékkel, a Bős–Nagymaros miatti fellépésekkel, tüntetésekkel, a Szegényeket Támogató Alappal és vett részt e kiadványban ismertetett, a fiatalok felé irányuló felkészítő találkozókon. Azóta is tevékenykedik civil szervezetekben, elsősorban olyanokban, amelyek feladatul tűzték ki a magukat nem vagy nagy nehézségek árán képviselni tudók (értelmi- és halmozottan fogyatékos emberek vagy diszkriminációval sújtottak) támogatását.

A rendszeressé vált összejövetelekre Kenedi János, az ismert ellenzéki író és értelmiségi ajánlotta fel lakását. A társaság elsőrangú volt, lényegét tekintve egyetértettünk a fennálló rendszer kritikájában, a „hogyan tovább" viszont megosztott minket. Amikor napirendre került a „mit tegyünk, merre induljunk" és az ettől elválaszthatatlan politikai irányvonal kérdése, lényegében mindegyikre akadt javaslat. A szociáldemokrata, a liberális, a konzervatív, valamint a zöld nézeteket nem lehetett eladható és érthető módon vonzóvá tenni és szintetizálni. Akkor álltam elő a javaslattal: kezdetben válasszuk a horizontális, a nyitott és befogadó formát, nevezzük magunkat hálózatnak. Szólítsunk meg és hívjunk párbeszédbe egyéneket és közösségeket, akik az ország különböző vidékein jelentős elszigeteltségben élnek, és eddig nem, vagy csak véletlenszerű kapcsolatban álltak a rendszerkritikus elit értelmiséggel. Elsőként Mészöly Miklós reagált az újító gondolatra, hosszú monológban fejtette ki a hálózatos szerveződés előnyeit az adott helyzetben. Érzékelhető volt a többi „nagy öreg" szimpátiája, néhány kötelező szkeptikus megjegyzéstől eltekintve érdemi ellenvélemény nem volt. Göncz Árpádot kértük meg, hogy az elhangzottak

alapján fogalmazzon meg egy Felhívást, melyet 1988 márciusában elfogadtunk.[18] A nyitottság és párbeszéd elve alapján a Hálózat megbeszéléseire meghívtuk a többi új szervezet képviselőit, így az MDF-et és az immár országos hálózatként működő szakkollégiumok képviselőit. A Hálózat rövid idő alatt nagy népszerűségre tett szert, különösen a vidéki értelmiségiek és vállalkozók körében. 1988 tavaszától összejövetelein részt vettek az új szerveződések képviselői is: az MDF részéről Kiss Gy. Csaba és Kodolányi Gyula, a Fidesztől Kövér László és Orbán Viktor. Rotációs alapon választott szóvivői testület állt az élén, döntéshozatali testülete a Hálózati Tanács volt, ami közel ötven fővel rendszeresen ülésezett. A Hálózat valódi „grassroots" kezdeményezésként nem keresett védernyőt a hatalom reformereinek körében, befogadott mindenkit, aki tenni akart a demokratizálódás ügyéért. Ahogy ezt Szalai Erzsébet frappáns esszéjében[19] nemrég kifejtette, ez volt a rendszerváltás történetének első és egyetlen alulról szerveződő politikai újítása, amely meghaladta a vertikális-hierarchikus versengés konvencionális elvét, és a nyílt társadalmi akaratnyilvánítás kezdeti, formatív szakaszában igyekezett elkerülni a pártpolitikai versengés csapdáit. Kár, hogy az ígéretesnek indult folyamat nem tudott kibontakozni, és az év végére a hirtelen lehetségessé vált hatalmi játék szenvedélye elhomályosította egy szűk hangadó kör éleslátását. Régi időkre emlékeztető puccsban, érdemi vita és közös megfontolások nélkül egy értelmiségi rétegpártba zárták a már szépen terjeszkedő kezdeményezést.

A hálózati elv megcsillant a politikában, sok szimpatizánst vonzott rövid idő alatt, megmutatta erejét, de nem sikerült gyökeret vernie. Erős nosztalgia maradt utána. A dialógus, a más nézeteket képviselők megszólítása és meghallgatása, a közös nagy ügy érdekében gyakorolt, de facto szolidaritás, kirekesztés és bizalmatlanság helyett a hálózat kiterjesztése és a befogadó attitűd idegenek maradtak a régi-új politikai elit számára. A társadalom szélesebb köreinek párbeszédbe szólítása, bevonási kísérlete rövid egy év alatt meghiúsult. A szimpatizálók közül sokan nem értették, mert nem is érthették, mi történt. Még sok évvel megszűnése után is többen felvetették: „Feri, meg kellene csinálnunk a Hálózatot!"

Szerveződik a Szabad Kezdeményezések Hálózata.
A fotón többek közt Kis János, Bába Iván, Éliás Sára, Radnóti Sándor,
Miszlivetz Ferenc, Kőszeg Ferenc
(Fortepan/Hodosán Róza)

A legtitkosabb hálózat: az érem másik oldala

Az előremutató, nyílt és mellérendelő módon alulról szerveződő hálózatok mellett említést kell tenni legalább egy, a változásokat gátolni akaró, teljhatalmú hálózatról is. 1957 és 1988 között volt a pártállamnak egy titokban működő szervezete, amely az MSZMP KB adminisztratív ügyekért felelős titkárából, a Közigazgatási és Adminisztratív Osztály (KAO) vezetőjéből, a belügyminiszterből, az igazságügyi miniszterből, a legfőbb ügyészből és a legfelsőbb bíróság elnökéből állt. Feladata a bűnüldöző szervek tevékenységének harmonizációja volt a törvényekben és határozatokban foglalt feladatok hatékony végrehajtásának biztosítása érdekében.[20] 1965-től a Koordinációs Bizottság munkáját a párt Központi Bizottságának titkára irányította. Erről a munkáról csak keveset tudni, csupán a legutóbbi időkben kerültek elő szórványosan dokumentumok és feljegyzések. Az 1965 előtti anyagoknak nyomuk veszett.

A mindenféle kontroll és visszacsatolás nélkül működő félelmetes grémium 1988 végén szűnt meg, amikor Kulcsár Kálmán, felismerve a szervezet törvénytelen jellegét, friss igazságügyi miniszterként megtagadta az ülés előtti „felkészítő" átvételét. Kulcsár nem volt hajlandó játszani a hatalom legfelsőbb szintjének illegális játékát. A Koordinációs Bizottság minden határozat vagy kommentár nélkül, csendben múlt ki, hivatalosan nem oszlatták fel. Az utolsó ülésre 1988. november 14-én került sor. Későbbi tevékenységéről nincs forrás. De ez már a „daliás idők" vége felé történt. A Koordinációs Bizottság dokumentumainak közzététele sokat segíthetne a puhának nevezett diktatúra hatalmi-döntési mechanizmusainak és gyakorlati működésének megértésében. Megtudhatnánk, kik voltak valójában élet és halál urai, kik kezdeményezték és koordinálták a legsúlyosabb, sokszor személytelennek látszó döntéseket. Mit kezdtek a náluk lévő információkkal és szinte korlátlan hatalommal. Tudomást szerezhetnénk arról, kik voltak a félelem forrásai, hogyan működött többek között az állami pénzen folytatott csempészet, kik és hogyan változtatták '56 után módszeres és kitartó munkával erkölcsi homoksivataggá a magyar társadalmat. És főként: kik, hogyan, milyen utasításokra keverték a kártyákat az utolsó pillanatig.

Csernobil után: a bizalmatlanság hullámai visszafordíthatatlanok

1987 Magyarországon is áttörést hozott. Az 1986-os csernobili katasztrófa hatására tovább aktivizálódtak a zöldmozgalmak, erősödött az ökológiai tudatosság és az emberi jogok közötti összefüggések felszínre kerülése. Gorbacsovot csak napokkal később értesítették a helyzet súlyosságáról – ekkor telt be nála végleg a pohár, ekkor lett világos számára, hogy a dolgok így nem mehetnek tovább. És ez nem csupán a Szovjetunión belüli állapotokra vonatkozott. A meggyőződésesen antimilitarista és békepárti főtitkár az atomerőmű meghibásodása okozta katasztrófa következményeivel szembesülve végérvényesen elhatározta, hogy véget vet a nukleáris fegyverkezésnek, ha kell, egyoldalú leszerelés árán.[21]

Magyarországon ezt követően kaptak igazán erőre és mutatták meg sokféle arcukat a civil társadalom kezdeményezései. A késő kádárizmus gazdasági válsága és az abból kivezető stratégiák hi-

ánya egyre nyilvánvalóbb lett, különösen értelmiségi és szakmai körökben egyre többen adtak hangot elégedetlenségüknek, egyre nyíltabban kerestek kiutat az MSZMP berkein belül is; megerősödtek az „élcsapaton" belüli kritikus és önkritikus hangok. Simon Róbert, a kiváló orientalista az 1986-ban betiltott *Zsidókérdés Kelet- és Közép-Európában* címet viselő *Fejlődés-tanulmányok*-kötet kezdeményezője és szerkesztője a pártot őszülő csecsemőhöz hasonlította, aki „bár öregszik, fejlődni képtelen".

SIMON RÓBERT (1939–)

Felsőfokú tanulmányait az ELTÉ-n végezte 1957–1962 között arabisztika, iranisztika, latin nyelv és irodalom valamint ógörög szakokon. 1962–1974 között az Európa Könyvkiadóban volt szerkesztő majd főszerkesztő, majd 2007-ig az MTA Nyelvtudományi Intézetében dolgozott mint tudományos kutató (2000 után az Orientalisztikai Osztály vezetője). Posztgraduális tanulmányait Kairóban végezte, ahol az al-Azhar Teológiai Főiskolán is tanulhatott. Mintegy három évet kutatott a Közel-Keleten, Belső Ázsiában és Indiában. 1989–90-ben vendégprofesszor volt a CMSU-ban (Missouri). 1991-ben akadémiai doktori fokozatot szerzett. A '90-es évek közepétől 2007-ig tanított a szombathelyi főiskola Európa Tanulmányok Intézetében.
Az Isis-könyvek sorozatban jelent meg magyar nyelvű válogatott tanulmánykötete (Orientalista Kelet-Közép-Európában, 1996) a Németh László Szakkollégium támogatásával, majd a Savaria Books on Politics, Culture and Society sorozatban angol nyelvű tanulmánykötete (Islam and Otherness, 2003). Megjelenés alatt a Berghahn Press és az iASK közös kiadásában Islam. Anatomy of a Society c. munkája.

Az elbizonytalanodás, tanácstalanság és tenni akarás, szókimondás és felelősségvállalási szándék furcsa elegye jellemezte az egyetemi ifjúság világát is.

Ebben a légkörben került sor 1987 augusztusában Pápán a szakkollégiumok újabb országos találkozójára. Bár kitűzött célját nem érte el – nem sikerült pozitív programot megfogalmaznia –, a közel kétszáz fős, az ország felsőoktatási intézményeit lefedő találkozó hangvétele radikálisabb volt a szarvasinál. Az összejövetel egy bizalmatlansági nyilatkozat elfogadásával zárult: „...bizonytalanságunkat és bizalmatlanságunkat kívánjuk kifejezni. Bizonytalanságunkat saját jövőnket illetően, és bizalmatlanságunkat az arra vonatkozó tervek iránt. Okkal tarthatunk attól, hogy olyan körülmé-

nyek között kell majd élnünk, amelyek között nem szeretnénk, olyan munkahelyen dolgoznunk, amelynek nincs szüksége tudásunkra, olyan dolgokkal foglalkoznunk, amelyek rajtunk kívül állnak, olyan társadalom tagjainak lennünk, amelynek nincs szüksége a véleményünkre, s nem is hajlandó meghallgatni azt. Olyan társadalomban élünk, amelyben saját életünk körülményeibe nincs módunk beleszólni. [...] A tiltakozásnál, követelésnél és várakozásnál fontosabb a cselekvés, amely önállóságot és erőt teremt. [...] Cselekvésünk fő iránya a közösségteremtés lehet, a hivatalos »közösségeken« kívüli alkotó, politizáló, élő közösségeké, amelyekben valós értékeink szerint cselekedhetünk, amelyek megszüntetik széttagoltságunkat és súlyt adnak cselekvéseinknek. Magunk teremtsünk partneri viszonyt, s ne várjuk, hogy megkapjuk. [...] Nincs mire várnunk, az idő nem nekünk dolgozik."[22]

Tétovasága, kontemplatív jellege és a konkrét követelések hiánya ellenére a szöveg riadalmat keltett az állambiztonsági szervek körében: jelentéseikből kiviláglik, hogy egyre jobban kezdtek tartani az alternatív diákmozgalom szerveződésétől, és egyre kevésbé tudták, hogy mit kezdjenek velük.

A Stirling-villa és a Németh László Szakkollégium

A nyári pápai bizonytalanságot ősszel határozottabb konkrét lépések követték Velemben. Az akkor már hosszabb ideje futó velemi hétvégék kezdeményezője a szárnyait bontogató szombathelyi Németh László Szakkollégium lelkes és tehetséges szervezői ideális helyszínt találtak a különleges hangulatú, az 1930-as évek végén épült Stirling-villában. Igazi metafizikai hely volt, ideális otthona az elmélkedő, zavartalan beszélgetéseknek, elmélyült szemináriumoknak.

A Stirling-villa Velemben (Fotó: Katona Linda, 2021.)

A „Németh László" volt az egyetlen számottevő nem budapesti szakkollégium, amelyről méltatlanul keveset szólnak a krónikák. Annyiban hasonlított a Rajkra és a Bibóra, hogy mindegyikük a társadalomtudományi felsőoktatás alternatívájaként szerveződött, új tájékozódási pontokat, színvonalas előadókat és szakirodalmat kínálva a hozzájuk csatlakozóknak. Ezek a hivatalos felsőfokú képzés nagy fehér foltjait képező témakörök a közép-európai és magyar történelem nyitott kérdéseitől a társadalom egyre szélesebb rétegeit érintő problémákig, azok válságtüneteiig terjedtek. A tabutémák természetesen mindenütt előtérbe kerültek: a 20. század elejének progresszív szellemi áramlatai; Trianon és következményei; a kelet-európai antiszemitizmus gyökerei; a Szovjetunió története; Oroszország mássága, az európai fejlődéstől eltérő vonásai, a bolsevizmus ideológiája és térnyerése; Közép-Európa mint régi és új narratíva; valamint magától értetődően a hidegháború korszakának felkelései, 1953, 1956, az 1968-as prágai tavasz, a Charta '77 és a lengyel Szolidaritás. A szakkollégiumokra általában jellemző volt az önművelés, mindenütt működtek filmklubok és irodalmi vitakörök. Csernobilt követően különösen gyorsan terjedt a környezettudatosság, jellemző volt a szociális érzékenység, a kisebbségek problémái és azok megoldásai iránti fogékonyság. A budapesti diákcsoportok figyelme azonban egyre erősebben a nagypolitika kérdései és változása felé irányult, egyre jobban figyeltek a hatalom rezdüléseire és reakcióira. A szombathelyieknél a kultúrára, szépirodalomra és filmművészetre, az oktatás minőségének javítására, a társadalmi érzékenységre esett nagyobb hangsúly. Nem vidékről származó pesti diákok voltak, akiknek meg kellett tanulni a fővárosi tempót és fel kellett venni a versenyt műveltségben, tudásban és kapcsolatépítésben a helyiekkel, hanem életpályájukat valóban tanárként, esetenként kutatóként, újságíróként, szociális munkásként képzelték el. A Marx Károly Közgazdasági Egyetemen és az ELTE Jogtudományi Karán az új gazdasági mechanizmusban és a szocializmus megreformálhatóságában őszintén hívő nagynevű professzorok támogatták a jövő generációinak szakkollégiumi elitképzését. Szombathelyen a nyugat-magyarországi polgári hagyományok, Ausztria szomszédsága és a hatalom lanyha figyelme nagyobb játékteret engedett és kedvezőbb körülményeket teremtett a kiválóság kis szigeteinek működéséhez. Ez a két világ, két különféle aspiráció mégis egymásra talált, össze tudott forrni a nagy kihívással szemben.

DR. KISNÉ MÁTRAI JULIANNA (1964–)

1986-ban tanítói, 1995-ben szociológusi oklevelet (ELTE) szerzett, 1996-ban politikatudományból (CEU) diplomázott. 1987–1989 között az ELTE Egyetemi Lapok újságíró gyakornokaként rendszeresen írt a lapban a szakkollégiumi rendezvényekről. 1987 és 1992 között aktív résztvevője volt a hazai és nemzetközi emberjogi mozgalmaknak. 1992 óta a közszférában dolgozik nemzetközi kapcsolatok és európai uniós fejlesztési projektek terén. Az utóbbi tíz évben a területi közigazgatás fejlesztésével foglalkozik, először a Nemzeti Államigazgatási Központ, majd a Közigazgatási és Igazságügyi Hivatal, 2014-től pedig a Miniszterelnökség kormánytisztviselőjeként. 2018-tól a Miniszterelnökség közigazgatás fejlesztéssel kapcsolatos nemzetközi feladatait látja el.

Figyelemre méltó tény, hogy a szombathelyi volt az egyetlen kidolgozott és megvalósított programmal rendelkező vidéki szakkollégium, és országosan az egyetlen, amelyik rögzítette az előadások szövegeit, valamint rendszeresen vendégül látta a többi szakkollégium diákjait és oktatóit. Ennek is köszönhető, hogy rendszeressé váltak a velemi hétvégék, és itt került sor arra a találkozóra, ahol a szakkollégiumok országos hálózattá alakulásukról döntöttek. Ahogyan a közzétett jegyzőkönyből kiderül, a szakkollégisták nemcsak az országos szerveződés mellett törtek lándzsát, hanem elérkezettnek látták az időt mozgalmukról párbeszédet kezdeményezni a hatalom képviselőivel. Eredetileg a civil társadalom gondolatával és gyakorlati megmozdulásaival leginkább és egyre inkább nyíltan is szimpatizáló Pozsgay Imrét szerették volna vendégül látni. Helyette azonban az akkori KISZ-vezetők reformvonalához tartozó Nagy Imre vállalta a kihívást. A hangfelvétel alapján összefoglalt beszélgetés izgalmas olvasmány: bepillantást ad a kiutakat kereső, hosszú távra is kalkuláló hatalom fiatal generációjának és a radikalizálódó diákság egyre öntudatosabb képviselőinek képlékeny, ellentmondásokkal teli, változásban lévő gondolkodásmódjába, retorikájába, törekvéseibe. A jó szellemi képességekkel rendelkező utolsó KISZ-titkár nyilvánvalóan több hangszeren igyekezett egy időben játszani: közvetíteni próbálta a hatalom üzenetét, a szakkollégiumok működésének negatív megítélését, ugyanakkor saját megengedő, semlegesnek látszó álláspontját és párbeszédkészségét is hangsúlyoz-

ta. Mint egy felkészült konfliktusmenedzser, aki figyelmezteti egyik ügyfelét, hogy jó lesz vigyázni, ha nem lesz körültekintőbb, könnyen pórul járhat (aminek természetesen ő nem örülne). Egyszerre akarta a rendszert és annak meghaladását képviselni. Valószínűleg úgy ítélhette meg, hogy jól végezte dolgát, mindenesetre a Stirling-villa előtti ikonikus fotón ő is elégedetten mosolyog.

1987, az áttörés éve egyben az átmenet kezdete is volt: a hatalom képviselői közül sokan egyik lábukkal még a múlttá váló jelenben álltak, a másikkal már a bizonytalan jövő felé keresték a számukra legjárhatóbb utat.

Érdekes olvasmány az országos szakkollégiumi hálózat megszervezéséről szóló vita is: világnézetek, szorongások, kötődések, félelmek és merész remények kavarognak, csapnak és végül simulnak össze egy határozatban. A jelenlévők jó kelet-európaiak, tartják magukat „a történelem nélkül egy lépést se" arany játékszabályhoz. 1943-as mintára, Szárszóra tervezik a következő évi országos összejövetelt, mivel – ahogy egyikük fogalmaz – most is mint akkor, a magyar demokrácia jövője a tét. A szimbolikus gesztus mellett nagy szerepe van a „kivel, s kivel ne" kérdésének. Van, aki a KISZ-szel, van, aki az egyházakkal kívánna együttműködni. A radikális, tiszta beszéd, az előrelépés és konkrét cselekvés vágya győz, a fiatal daliák nagy lépést tesznek az országos politika színpada felé. Lelkileg és cselekvési elszántságukat tekintve megerősödve távoznak Velemből, elfeledve, hogy pár napja még az a rémhír járt szájról szájra, miszerint Grósz Károly fenyegetően reagált a velemi párbeszédkísérlet hírére: „Tankokat küldünk majd nekik, nem a Pozsgayt!" A fokozódó válság, a hatalom intézményeinek és szervezeteinek elbizonytalanodása, érzékelhető meghasonlása és – minden gorbacsovi nyitás ellenére – a fenyegetés, valamint a fenyegetettség érzete ott volt még a levegőben. Ilyen idő a daliák ideje.

1987 tehát a különböző helyeken, különféle célokból szerveződő csoportosulások váratlan és sikeres összekapcsolódása miatt lett a csodák és az „áttörés" éve. A hálózatok politizálódása, megjelenése a hazai és európai, sőt euroatlanti közvélemény előtt visszafordíthatatlanná vált. Mindez persze nem hirtelen, varázsütésre történt, kacskaringós út vezetett idáig. Titkos és félig rejtett hálózatok szőtték át életünket mielőtt létrehoztuk volna saját hálózatainkat, és mi kezdtük volna átfonni és féken tartani amazokat.

Most akkor előre vagy hátra (nézzünk)? Bal szélen Németh Zsolt, jobb szélen Nagy Andor

Új enyhülés – a „Bibó" a világsajtóban

Fontos mérföldkő volt a sűrűsödő és összekapcsolódó események labirintusában a szakkollégiumi hálózat velemi megalakulását három héttel követő budapesti nemzetközi találkozó, amelynek lebonyolítását a Bibó szakkollégium a ránehezedő nagy politikai nyomás ellenére magára vállalta. A gorbacsovi nyitásra utaló Új enyhülés címet viselő angol nyelvű nyílt fórum ötlete a Kelet–Nyugat Párbeszéd Európai Hálózatától származott. Az ötletet először a magyar demokratikus ellenzéknek vetettem fel, de ők erre nem látták elérkezettnek az időt, ezért azt Orbán Viktorral közösen a szakkollégium választmánya elé vittük, ahol annak rendje és módja szerint szavazással döntöttek a megrendezés mellett. A hatóságok, kiváltképpen az egyetemi pártszervezet és az Országos Béketanács minden lehetséges eszközt megragadott az esemény megakadályozására, illetve kooptálására. Amikor a szóba jöhető és lefoglalt helyszínek sorra mondták le vállalásukat, az END-t képviselő Dieter Eschével a kollégium igazgatójának engedélyével beköltöztünk a Ménesi úti épületbe, ahol az OBT főtitkára, Barabás Miklós telefonon megtalált minket azzal, hogy hallja: teremgondjaink vannak, amin ő szívesen segít – egy feltétellel, hogy a rendezvény legyen közös. Udvariasan

megköszöntük, és megígértük, jelentkezni fogunk. Barabás elvtárs ezután egyre kétségbeesettebben telefonált abban a hiszemben, hogy a belügyi szervek minden lehetséges helyszínt ismernek és letiltottak. Az ELTE vezetése is kimondta: a rendezvény ki van tiltva az egyetem teljes területéről, beleértve a Ménesi úti épületet is. Sakk-matt tehát, kénytelenek leszünk elfogadni a kooptációs (mai szóval lenyúlási) ajánlatot. Nem tudhatták, hogy a civil társadalom kurázsi tekintetében sokat változott 1987 végére, és létezett olyan belvárosi iskola, amelynek igazgatónőjét csak a bérleti díj érdekelte, nem volt kíváncsi a tartalomra, és hogy erről összesen három ember tudott, akik képesek voltak betartani a konspirációs szabályokat. A nyugati sajtóügynökségek képviselői jóval az esemény előtt Budapestre érkeztek, a UPI, a Reuters, az AP, az AFP stb. újságírói nagy érdeklődéssel figyelték a fejleményeket. A fenyegetésekkel ellentétben egyikőjüket sem tartóztatták le és nem is toloncolták ki őket az országból. A retorziók belengetése a diákokat jobban érintette: a bentlakók közül Orbán Viktor mellett mindössze Cseh Gabriella maradt végig mellettünk, aki segített a levelezés és a szervezés bonyolításában. Ez nem volt egyszerű feladat: a több mint 200 meghívott jelentős részben külföldi volt, akiknek a rendezvény színhelyétől eltekintve mindenről pontos instrukciókat kellett küldeni. Úgy döntöttünk, a nyitottság és párbeszéd jegyében senkitől nem tagadjuk meg a részvételt, de két főben maximáltuk a jelenlétet szervezetenként. A jogász szakkollégisták csak a személyazonosság igazolásával engedték be az érdeklődőket, így egymás mellett ülhettek az MSZMP, az OBT, a Hazafias Népfront és a KISZ képviselői a lelkiismereti okokból szolgálatot megtagadókkal, a prominens nyugati újságírókkal és nemzetközileg ismert ellenzékiekkel.

Az összejövetel leghíresebb résztvevője a francia filozófus, Cornelius Castoriadis volt, aki előadásában az enyhülés optimista hangulatával ellentétben megjósolta a gorbacsovi reformkísérlet kudarcát. A Kelet–Nyugat találkozó zavartalanul, civilizált és nyugodt párbeszéd légkörében zajlott, nyíltszíni derültséget csupán a béketanács főtitkára keltett, amikor arra a kérdésre, hogy az OBT miért nem támogatja a szolgálatmegtagadókat, azzal tudott csak felelni, hogy a magyaroknak vérében van a harci kedv – és nyomatékul feltűrte karján az ingét. Rövid előadásban felsorolta a magyarok szabadságküzdelmeit és honvédő háborúit a tatárdúlástól az oszmán-török invázión át a Habsburg ház elleni szabadságharcig,

a magyar hallhatóság azonban szerette volna, ha folytatja a felsorolást: végül hangos és ismétlődő „És?" kérdéssel ért véget a prezentáció.

A Kelet–Nyugat Párbeszéd Hálózatának első magyarországi nyílt rendezvényét nem csupán lehetséges határainak gyors tágulása miatt érdemes felidézni. A hivatalos magyar média nem adott hírt az eseményről, magyar nyelven mindössze a jogász szakkollégium belső kiadványának minősülő Szakkollégiumi értesítő,[23] a Századvég,[24] a Kilátó,[25] illetve a szamizdatként terjesztett Beszélő[26] közölt tényszerű és részletes leírást. Írt viszont róla a Washington Post[27] és számos más nyugati sajtóorgánum, beleértve a békemozgalmak bulletinjeit. Magyar szempontból a nagy áttörést a fiatal generáció, jelesül az ELTE Jogász Szakkollégiumának csoportos fellépése jelentette. Új szín jelent meg a nemzetközi–európai palettán: Orbán Viktor frappánsan rövid, dinamikus előadását nyugati lapok idézték, a már akkor kissé befelé forduló, önmagára figyelő és hivatkozó demokratikus ellenzék elvesztette monopol helyzetét.

Az európai és nemzetközi közvélemény ekkora figyelme óriási garancia volt a komoly szankciókkal szemben. Olyan védőháló, amely végigkísérte az ifjú szereplőket a rendszerváltoztatásig vezető úton.

Az események ezután felgyorsultak: nem sokkal a rendezvényt követően létrejött a hazai Kelet–Nyugat Hálózat Kör, novemberben már folytak a Szabad Kezdeményezések Hálózatának létrehozását előkészítő megbeszélések, 1988 márciusában megalakult a Fidesz. Az ifjú daliák egy része fiatal demokrataként először mozgalmat, később pártot hozott létre, amelynek a szakkollégiumok hálózata komoly merítőbázisa volt.

A Németh László Szakkollégium aktivistái nem az egyre nyilvánvalóbb hatalmi vákuum kitöltésében látták küldetésüket: folytatódtak a velemi hétvégék, a gazdag és színvonalas előadások és szemináriumok Szombathelyen, valamint az Őrségben. Soraikból kiváló értelmiségiek, tanárok, egyetemi oktatók, újságírók és szociális munkások kerültek ki, néhányan a helyi és a regionális politikában próbáltak szerencsét.

Folyt a tabuk döntögetése a kutatók világában, de az intézmények zártsága jórészt megmaradt. 1987 végén Vásárhelyi Miklós biztatására Bába Ivánnal javaslatot készítettünk egy Közép-Európa kutatócsoport létrehozására, melyet a Soros Alapítvány 1988-tól tá-

mogatott. Külföldi előadókat hívtunk, szemináriumokat, 1989 májusában konferenciát szerveztünk. A civil társadalom és a demokrácia elméletéről közvetlenül John Keane-től, Andrew Aratótól (Arató András) és Chantal Mouffe-tól hallhattak a kiválasztott fiatal kutatók, akiknek jó része ma politikus, ellenzékben és kormányoldalon. Néhányan diplomaták lettek, vannak, akik maradtak a kutatói pályán.

Fent balról jobbra Andrew Arató, Jan Kavan, és Lena Kolarska-Bobinska,
lent középen Chantal Mouffe és Steven Lukes

A lassan felszabaduló tudományos élet és a mobilizálódó civil társadalom pályái ebben az „éppenes idő"-ben (a kifejezés Éliás József református lelkésztől származik) metszették egymást, néhol összefonódtak, termékeny pillanatokat, újfajta együttműködést, szolidaritást produkálva, hogy azután újra különváljanak. 1989–90-ben ugyan elváltak az utak, de a morális, a lelki és az intellektuális felszabadulás-önfelszabadítás életre szóló élmény maradt. Rányomta a bélyegét a kutatói és közéleti habitusunkra. Máshogy és másról beszél, ír és kutat az, aki alkotó részese volt a változások megindításának, mint aki páholyból figyelte az eseményeket.

A fiatal daliák útja, bár időnként keresztezte egymást, hamarosan kettévált. A politikai hatalom csúcsain csakúgy szükség volt az új generációkra, mint a tudomány, a civil társadalom, az oktatás, a felsőoktatás, a kulturális élet és a szociális szféra területén.

Felhasznált irodalom:

Általános művek:

Arató, Andrew: Forradalom, civil társadalom és demokrácia. (Léb Erzsébet fordítása). = Korunk, 1992. 9. sz. p. 66–71.
Arató, Andrew: Forradalom, restauráció és legitimáció. Az államszocializmusból való átmenet ideológiai problémái. (Náday Judit fordítása). = Politikatudományi Szemle, 1993. 3. sz. p. 5–44.
Bába Iván: Rendszerváltoztatás Magyarországon. Egy történelmi pillanat leírása. Budapest, Veritas Történetkut. Int. – M. Napló, 2017. 217 p.
Bossányi Katalin: Szólampróba. Beszélgetések az alternatív mozgalmakról. Budapest, Láng Kiadó, 1989. 319 p.
Bozóki András: Gördülő rendszerváltás. Az értelmiség politikai szerepe Magyarországon, 1977–1994. Budapest, L'Harmattan – Uránia Ismeretterjesztő Alapítvány, 2019. 532 p.
Császár Nagy László: Ki ás itt lövészárkot? = Magyar Nemzet, 1989. 149. (június 28.) sz. p. 4.
Felgyorsult történelem. 18 beszélgetés a szocializmus bukásáról. (Szerk. Bába Iván.) Budapest, Demokratikus Átalakulásért Int., 2010. 404 p.
Gorbacsov, Mihail Sz.: Szemtől szemben önmagammal. Visszaemlékezések és töprengések. Budapest, Scolar, 2013. 480 p., [32] t.
Mi az a MISZOT? https://polkomment.blog.hu/2017/02/09/mi_az_a_miszot (Letöltés: 2021. szeptember 10.)
Mitrovics Miklós: A lengyel hatás a demokratikus ellenzék tevékenységére. = Századok, 2019. 2. sz. p. 403–428. http://epa.niif.hu/03300/03328/00032/pdf/EPA03328_szazadok_2019_02_403-428.pdf (Letöltés: 20201. szeptember 10.)
Pünkösti Árpád: Szeplőtelen fogantatás. Történelmi szociográfia. Budapest, Népszabadság Rt., 2005. 525 p.
Révész Béla: A Koordinációs Bizottság iratállománya. http://w3.osaarchivum.org/index.php?option=com_content&view=article&id=2106&Itemid=2258&lang=en (Letöltés: 2021. szeptember 10.)
Ripp Zoltán: Rendszerváltás Magyarországon, 1987–1990. Budapest, Napvilág Kiadó, 2006. 587 p.

Soros György: Gorbacsov látomása. = Beszélő, 1989. 2 (27). sz. p. 12–23. http://beszelo.c3.hu/cikkek/gorbacsov-latomasa. (Letöltés: 2021. november 22.)
Szalai Erzsébet: A rendszerváltás útelágazása: 1988. = Új Egyenlőség, 2018. március 17. https://ujegyenloseg.hu/a-rendszervaltas-utelagazasa-a-szabad-kezdemenyezesek-halozata-1988/ (Letöltés: 2021. szeptember 10.) Rövidebb változat: Szalai Erzsébet: A rendszerváltás útelágazása. (A Szabad Kezdeményezések Hálózata, 1988.) = Népszava, 2018. 70. (március 24.) sz. p. 2–3. https://nepszava.hu/1155899_szalai-erzsebet-a-rendszervaltas-utelagazasa-a-szabad-kezdemenyezesek-halozata-1988 (Letöltés: 2021. szeptember 10.)
Tamás Gáspár Miklós: A csöndes Európa. [Az 1982-ben megjelent röpirat utánközlése.] = Eszmélet, 2003. tavasz (57.) sz. p. 96–118. https://merce.hu/tgm70/a-csondes-europa/ (Letöltés: 2021. augusztus 19.)
Wéber Attila: A Fidesz-jelenség. Budapest, Napvilág, 1996. 76 p. (Politikatörténeti füzetek)

Szakkollégium

Chikán Attila–Ilyés Márton: A Rajk-modell. Egy pedagógiai kísérlet és tapasztalatai. = Educatio, 2016. 3. sz. p. 332–347.

Fazekas Mihály–Sik Domonkos: A magyarországi szakkollégiumok. Érdekérvényesítés, forrásszerzés, kommunikáció. 2007. 151 p. (Kutatási zárójelentés.) http://mihalyfazekas.eu/wp-content/uploads/2015/08/Fazekas-Sik_Szakkollegiumi-mozgalom_2007.pdf (Letöltés: 20201. szeptember 10.)
Kövér László–Orbán Viktor: Az erdő – középről. A jogász szakkollégium egy lehetséges képe. In: Hazugság nélkül. [Vál. és szerk. Csapody Tamás]. Budapest, ELTE Bibó Szakkollégium, 1991. p. 142–162. https://www.orszaggyuleselnoke.hu/documents/39824073/39834009/1988_hazugsag_nelkul_01_1.pdf (Letöltés: 2021. szeptember 10.)

A békemozgalomban mutatkozó új jelenségek. Javaslat a további tennivalókra. = Beszélő, 1984. 9. sz. p. 122–125. http://beszelo.c3.hu/cikkek/a-bekemozgalomban-mutatkozo-uj-jelensegek-javaslat-a-tovabbi-tennivalokra (Letöltés: 2021. augusztus 19.)

Alfsen, Erik–Hogebrink, Laurens–Kaldor, Mary et. al.: Freeze and Withdrawal of Nuclear Weapons. A Strategy for Nuclear Disarmament. = Bulletin of Peace Proposals, 1985. No. 1. p. 5–8.

Balázs Magdolna: A mozgalom hite még nem a mozgalom. Vitacikk. = Ifjúsági Szemle, 1988. 4. sz. p. 78–88.

Berger, Stefan–LaPorte, Norman: Between Scylla and Charybdis. END and Its Attempt to Overcome the Bipolar World Order in the 1980s. = Labour History, 2016. november (No. 111). p. 11–25.

Ábel István [Bilecz Endre]: A Dialógus Pécsett. = Beszélő, 1984. 3 (11). sz. p. 104–105. http://beszelo.c3.hu/cikkek/a-dialogus-pecsett (Letöltés: 2021. augusztus 19.)

Bilecz Endre: A hálózat örök? https://gondola.hu/cikkek/69912 (Letöltés: 2021. szeptember 9.)

Csapody Tamás: Civil forgatókönyvek. Válogatott tanulmányok és publicisztikai írások (1983–2002). Budapest, Századvég, 2002. p. 34–35.

Dialógust! [A Dialógus (gépírásos tájékoztató) 1982. 1. (decemberi) számában megjelent felhívás utánközlése.] = Beszélő, 1984. 9. (február) sz. p. 121–122. http://beszelo.c3.hu/cikkek/dialogust (Letöltés: 2021. szeptember 10.)

[Haraszti Miklós] H. M.: Rendőri akciók a Dialógus Békecsoport ellen. = Beszélő, 1983. 8. (október) sz. p. 101–102. http://beszelo.c3.hu/cikkek/rendori-akciok-a-dialogus-bekecsoport-ellen (Letöltés: 2021. szeptember 7.)

Haraszti Miklós: Thompson, Faber és Kaldor Budapesten. = Beszélő, 1982. 5–6. sz. p. 33–35. http://beszelo.c3.hu/cikkek/thompson-faber-es-kaldor-budapesten (Letöltés: 2021. szeptember 7.)

Haraszti Miklós: Dialógus. Kétéves a független békemozgalom. = Beszélő, 1984. 9 (február). sz. p. 33–41.; Ua. Beszélő összkiadás, 1981–1984. p. 512–518. http://beszelo.c3.hu/cikkek/dialogus (Letöltés: 2021. szeptember 7.)

Kaldor, Mary: After the Cold War. = Feminist Review, 1991. No. 39. p. 109–114.

Kiss Zoltán: Megjegyzések egy mondathoz. = Élet és Irodalom, 2007. 22. (június 1.) sz. p. 2. https://www.es.hu/cikk/2007-06-03/kiss-zoltan/megjegyzesek-egy-mondathoz.html (Letöltés: 2021. augusztus 19.)
Kőszegi Ferenc–Thompson, E.P.: The New Hungarian peace movement. END special report. London, Merlin, [1982]. 53 p. https://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/113738 (Letöltés: 2021. szeptember 7.)
Modor Ádám: Egy meghiúsult békemenet emlékére. = Magyar Nemzet, 2003. 48. (február 26.) sz. 6. p.
Nóvé Béla: A Dialógus előzményei. = Élet és Irodalom, 2007. 25. (június 22.) sz. p. 16. https://www.es.hu/cikk/2007-06-24/nove-bela/a-dialogus-elozmenyei.html (Letöltés: 2021. szeptember 7.)
Szabó Máté: Szempontok az új békemozgalmak problematikájához. Magyarországi és NSZK-beli tapasztalatok. = Ifjúsági Szemle, 1988. 4. sz. p. 62–69.
Tóth Eszter Zsófia: „Én fiókos szekrény voltam, és a teásbögrével táncoltam egész este". A szombathelyi Dialógus békemozgalom az ügynökjelentésekben és az emlékezetben. = Betekintő, 2009. 1. sz. http://epa.oszk.hu/01200/01268/00009/toth_eszter_zsofia.htm (Letöltés: 2021. szeptember 7.)
Ungváry Krisztián: Egy eljárás genezise. A Dialógus Pécsett. = Élet és Irodalom, 2007. 20. (május 18.) sz. p. 3–4. https://www.es.hu/cikk/2007-05-21/ungvary-krisztian/egy-eljaras-genezise-a-dialogus-pecsett.html (Letöltés: 2021. augusztus 19.)
Valódi életet adva a Helsinki Egyezménynek. Memorandum az Európai Biztonsági és Együttműködési Konferencián részt vevő minden ország polgáraihoz, csoportjaihoz és kormányzataihoz. = Szakkollégiumi Értesítő, 1987. Környezetvédelmi különszám. p. 77–[84].; Ua.: Miszlivetz Ferenc: Vadkelet-party. Szombathely, Savaria University Press, 1995. p. 239–260.
Zolcer János: Gorbacsov titkai. Az ember, aki megváltoztatta a világot. 35 személyes történet első kézből. Budapest, Kossuth, 2020. 429, [2] p.

Összeállította: Sümegi István

„Kellene már csinálni egy jó kis demokráciát, mert az idő lassan elszáll felettünk!”[28]

Válogatás *A szakkollégiumi mozgalom jelene és jövője* című velemi megbeszélés (1987. október 30. – november 1.) jegyzőkönyveiből[29]

Identitásvita (október 30. péntek délután és este)

Németh Zsolt: Felteszem a kérdést, hogy mi a szakkollégium? [...] Az ideáltipikus szakkollégiumban a szakmai és a közéleti oldal egyensúlyára van szükség. Ezt elsősorban mindenkinek magának kell elrendeznie. Most úgy tűnik talán, azt a benyomást keltjük azoknak a kollégiumoknak a szemében, amelyek most vannak indulóban, hogy a szakkollégiumi mozgalom nem más, mint egy konstans közéletiség. Éppen ezért nagyon hangsúlyoznám, hogy a szakmai munkának igenis jelentősége van. Az ország problémái csak szakmai alapossággal fogalmazhatók meg, és erre nagy szüksége van a mai közéletnek.

A mai napnak rendkívüli jelentősége volt számomra. Tisztázódott előttem, hogy mi lehetne a szakkollégiumok politikai szerepvállalása: egy intermedier, semleges, köztes, közvetítői szerepet kellene elvállalnunk ebben a rendkívüli helyzetben, amelyben a magyar társadalom az önállóságáért és önrendelkezéséért, sőt nemzeti létéért küzd. A semleges funkción azt értem, hogy fórumaivá válhatnánk a legkülönbözőbb elképzeléseknek, melyekből az ország politikai jellegű és szaktudományos jövője kikristályosodhat. Azt hiszem, ez a távlati politikai célkitűzéseink sarokköve lehet. Persze

SZTE Klebelsberg Könyvtár SZEGED 22

a semlegesség egy kommunista országban kissé illúzió. Ez az érem másik oldala. Ha mi ezt a semlegességi törekvést felvállaljuk, akkor ezzel már eleve politizálunk, de azért mégis megkülönböztethetjük ezt más, kevésbé semleges tényezőktől. Az alapkérdés az, hogy mennyire válhatna ez a hozzáállalásunk egy politikai nézeteket integráló szerepvállalássá. A saját politikai program megfogalmazása, a mozgalommá válás elkezdett már kikristályosodni, de még nincs azon a szinten, hogy ez egyértelműen ellenzéki szerepvállalást jelenthetne. Szeretném, ha az elmondottakat – ha van kedvetek – megpróbálnátok folytatni, valamilyen irányba továbbvinni.

A Fábry Kör képviselője:[30] A legfiatalabb szakkollégium képviselőjeként szólok hozzá. Nekünk még csak most kezdődött el a szerveződésünk. Ha én odamegyek azokhoz a hallgatókhoz, akikről azt gondolom, hogy esetleg hajlandók lennének a szakkollégiumi szerveződésben részt venni, egy sztereotip mondattal szoktam kezdeni. Ilyesmivel: a szakkollégium egy olyan kisközösség, amely a szakmai és a politikai cselekvésre képes jövőbeli értelmiség szocializációs kerete. Ez nagyon furcsán és kicsit bonyolultan is hangzik. Azt láttam, hogy ti, régi szakkollégisták szakmailag is kiváltok valamelyest az egyetemek többi hallgatója közül, és közben úgy nevelitek saját tagjaitokat a politizálásra, hogy a tőletek kikerülő emberek valamilyen plusszal mennek a jövő magyar társadalmába. Ők már nem ennek az infantilis magyar társadalomnak a foglyai. Képesek arra, hogy saját érdekeiket, saját közösségük, saját rétegük érdekeit igen színvonalasan képviseljék, és lehet, hogy képesek arra is, hogy a jövő Magyarországának vezető értelmiségévé váljanak. Ezért kezdtem el a bölcsészkaron a szakkollégiumot szervezni.

Nagy Andor: Én egy kis faluban nőttem fel, ahol megtanultunk egy nagyon világos értékrend alapján működő közösségben élni. Ennek a közösségi élménynek a folytatását kerestem az egyetemen is. Olyan értelmiségi helyet, ami életkeretet biztosít arra, hogy tanuljunk, és mások által kontrolláltan próbáljuk ki, hogy mit jelent felkészülni egy felelős értelmiségi szerepvállalásra. Ebben az értelemben egy életforma-kísérlet is volt a szakkollégium. A szétfolyó, teljesítmények nélküli egyetemista létformába való belesimulás helyett egy teljesen más, alternatív életmód lehetőségeit akartuk kitalálni, és egy újfajta belső kommunikációs rendszert próbáltunk kialakítani. Társakat kerestünk a közös tevékenységekhez. Nem a jogtudománnyal kezdtünk el intenzíven foglalkozni, hanem a tár-

sadalomtudományokkal, és ehhez biztosított valamilyen szervezeti keretet a szakkollégium. A másik része pedig egy közéleti szerepvállalási lehetőség. És eközben még a kisközösségi-önigazgatási gyakorlat kipróbálása is – ami ma is működik. A hazai előítéletek mellett ez egy deviáns szocializációs szerepvállalás.

NAGY ANDOR (1963–)

1987-ben az ELTE Állam- és Jogtudományi Karán állam- és jogtudományi diplomát szerzett. 1983-tól volt tagja a Bibó István Szakkollégiumnak. 1989–1993 között jogi és szociológiai tanulmányokat folytatott a berlini Freie Universitäten. 1998–2002-ben a miniszterelnök kabinetfőnöke, a Miniszterelnöki Hivatal politikai államtitkára, 2000–2002-ben a Joint Venture Szövetség társelnöke, 2004–2010 között országgyűlési képviselő (az Országgyűlés Fenntartható Fejlődés Bizottságának alelnöke, a Külügyi Bizottság tagja, az EBESZ magyar delegációjának vezetője, az Országgyűlés Német–Magyar Baráti Tagozatának elnöke). Magyarország rendkívüli és meghatalmazott nagykövete 2013-tól Tel-Aviv-ban, 2018-tól Bécsben. Kitüntetései: Francia Becsületrend (2001), Staufermedaille Baden-Württemberg miniszterelnökétől (2002).

Zentai Zoltán: Talán inkább azt mondom el, hogy mit várok tőle. Egyrészt azt, hogy lehetőséget teremt majd arra, hogy olyan szakmai dolgokban, amik érdekelnek, és a főiskola nem teremt hozzájuk kereteket, mégis lehetősége legyen elmélyedni az embernek. Másrészt azt, hogy lehetőséget adjon közéleti tevékenységre, arra hogy szerepet vállalhassak. És a harmadik, amit még nagyon fontosnak tartok, hogy egy olyan közösség alakuljon ki, ami képes kinevelni olyan diplomásokat, akiket joggal nevezhetünk értelmiséginek.

Majthényi László: Nem tudom, de azt hiszem, elég szerencsés helyzetben vagyunk Szombathelyen a vidéki állapotok ellenére is. Ti azt tudjátok elmondani, amit kaptatok, én azt tudom elmondani, amit várunk. Nem egy tömegtermelés jellegű főiskolát, hanem egy igazán minőségi képzést. Aztán a szakmai program mellett olyan dolgokat is várok, amik hiányoznak a magyar társadalomból. Olyan értékeket, amiket hirdetnek, de nem valósulnak meg. A szakkollégium közös álmaink valóra váltása lehet majd idővel. Nem csak a közösség, meg a mozgalom szintjén, hanem az emberi viszonyok dimenziójában is.

Gyekiczki András: Hadd forduljak vissza a kezdetekhez! Valamikor '79–'80 körül Kövér Lacival ott álltunk a Budakeszi úton a Filmtudományi Intézet előtt, és nem nagyon tudtuk magunknak megmagyarázni, hogy miért, de elkezdünk a koalíciós időkről beszélgetni. Aztán olyan előadásokra jártunk a Budaörsi úti kollégiumban, amiken a joghallgatók számára vadidegen problémákról beszéltek. És rájöttem arra, hogy számomra ez az egyetlen lehetőség a jogtudomány bűvköréből való kitörésre. Na, ez az, amit nekem jelentett ez a szakkollégium: a közösség élményét, az autonóm gondolkodás lehetőségét, az egyetlen autentikus és érvényes létformát.

Nagy Andor: Azt akarom még elmondani, hogy nekem személy szerint mit jelentett az elmúlt négy-öt év. Majdnem mindent – nem indoklom. Egy dolog biztos: azt jelentette számomra, hogy olyan emberek között létezhettem, és olyan emberekkel találkozhattam a szakkollégiumban, akik ugyanúgy gondolkoznak, mint én. Ez pedig alapvetően azt jelentette, hogy komolyan vesszük magunkat abban az értelemben, hogy nem csak beszélünk arról, ami körülöttünk van! A rossz közérzetünk gyerekkorunk óta adott volt, aztán bekerülve az egyetemre a honvédség után ez még erősebb lett. Tudatosult bennünk, hogy körülöttünk nincsen jól valami. Erről beszéltünk állandóan, hogy mi nincsen jól, de hogy miért nincsen jól, azt nem értettük. A szakkollégium olyan lázadó életvilág volt számomra, ahol megértettük, hogy csak akkor van értelme nyilvánosan bírálni a minket körülvevő viszonyokat, és nagy érzelmi súllyal fellépni ellenük, ha szakmailag felkészültek vagyunk erre a küldetésre. [...] Szóval, valamit tenni kell! Szélesebb társadalmi közegben, általánosabban érvénnyel kell értelmezni azt, ami körülvesz bennünket, és az ellen tenni kell, szervezkedni kell. Tulajdonképpen ez az egész szakkollégiumok közti kapcsolat is ennek a folyamatnak a része, és ez minden egyes szakkollégiumi találkozón egyre jobban kiteljesedik. [...] Szóval, önbecsülést, és egyszerűen valamiféle cselekvési lehetőséget jelent számomra a szakkollégiumi lét.

Ismeretlen 1: Én azt gondolom, hogy ezekben a mostani találkozókban benne van a lehetősége a szakkollégiumok közötti együttműködésnek, csak ez eddig még nem fejlődött ki valamilyen összkollégiumi plenáris akármicsodában. Az információs hálózat, amit kiépítünk, nyilvánvalóan arra fog szolgálni, hogy nyilvánosságot teremtsünk közös ügyeinknek, de semmiféle civil társadalom nem építhető szakmai alapozás nélkül – pláne a magukat szak-

kollégiumoknak nevező szerveződések nem engedhetik meg azt, hogy ne álljanak biztos szakmai alapokon. Nincs egyetemi közélet a szakkollégiumok nélkül, mert ez egy viszonylag szervezett társaság, mely mozgósítani is tud. Széthullóban van a KISZ, alakulnak kisebb csoportocskák, de nincs igazán homogén szerveződés mögöttük. Ez értékeli fel lehetőségeinél és a tényleges súlyánál nagyobbra a szakkollégiumok politikai-közéleti szerepét.

Ismeretlen 2: Amit mi itt csinálunk, arra analógia a második gazdaság. Arról van szó, hogy valamikor kiépült ez az államosított, tervgazdálkodási rendszer, amely az 1970-es évek végére válságba került. Két okból: diszfunkcionális működéséből, a hiánygazdálkodásból eredően, másrészt meg a gazdaságban és a kultúrában is megjelenő új, alternatív lehetőségek miatt. A hiányjelenségekre adott válaszok egyik reakciója a gazdaságban a második gazdaság, az oktatásban a második oktatás. Olyan területeken jelenik meg, amelyek a minőségi képzést lennének hivatottak elősegíteni. Ahol a tömegtermeléssel már szart se lehet elérni, ott jönnek be ezek az új formák. A nyelvoktatásnál, az elitképzésnél, ahol nem lehet másképp megoldani a dolgokat. Tehát én úgy érzem, ezek a szakkollégiumok egy szűk értelmiségi elit minőségi továbbképzését és politizálási lehetőségeit biztosítják. Miben hozott ez újat? Azt hiszem, a szuverenitás terén: mert önállóan szabja meg a szervezeti tevékenységét, önállóan határozza meg, hogy mivel foglalkozzon, és ami mindezt lehetővé teszi, hogy önálló pénzkeretből gazdálkodik. Ha ez az önálló pályázati forrás nem volna, nem létezne a másik kettő sem. De abnormális az, hogy valamit „fusiból" kell megcsinálni, hogy működjön. Márpedig ez az abnormalitás fennáll, és mi mindannyian ennek az áldozatai vagyunk.

Úgy vélem, az sem véletlen, hogy kik csinálják a szakkollégiumot. Két nagyon jellegzetes csoportot tudok elkülöníteni. A vidékiek alkotják az egyik részt, azok, akiknek mindenképpen szükségük van egy közösségre, mert a régi közösségükből kiszakadtak, és egy idegen helyre, egy idegen városba kerültek. A másik, érdekes módon, azoknak a csoportja, akik vagy évet halasztottak vagy esetleg évet ismételtek. Nagyon paradox helyzet, hogy én azért halasztok, hogy jobban tudjam csinálni a szakmát, vagy esetleg azért, hogy azt csináljam, amit szeretek, ami engem érdekel. Úgy érzem, hogy szükség volna arra, hogy az egész oktatásban bekövetkezzék egy olyan változás, amilyen a szakkollégiumokban elkezdődött.

Ismeretlen 3: Azt hiszem először a szakkollégium hatására éltem át olyan dolgokat, amiért igazán tudtam lelkesedni, azonkívül azonosulni valamivel. Nem a szakkollégiumi mozgalommal, hanem programokkal, amik ennek hatására történtek. Először éreztem életemben azt, hogy valamiről döntök, hogy a saját életemről dönthetek, tehát nem a fejem fölött döntenek emberek. A kollégiumi szabályzatba beleszólhatok, tehát a saját életemet, azt hogy mi történik velem, azt én meghatározhatom, ezt először éreztem életemben. Először éreztem életemben azt, hogy valamit intézményi keretek közt cselekedni tudok. Aztán az önképzéshez szükséges kereteket először itt találtam. Ezt és így érzem. Például elmondok egy történetet. Boldogan cipeltem a két karom között a filmeket, volt egy filmklubunk, amit két éve szerveztünk, és kezdetben nagyon lelkesek voltunk.

Egy szusszanásnyi szünet. A fotón többek közt Fellegi Tamás, Fodor Gábor, Orbán Viktor és Honecz Ágnes

Mozgalmi vita (október 31. délelőtt és este)

Nagy Andor: Egy dolog van még hátra, amit meg kell tárgyalnunk: a tervezett környezetvédelmi akciók. Itt a budapesti levegőszennyezettségről lenne szó. Ez részben az az akció, amelyet az ELTE környezetvédői csináltak. Szerveztek egy délelőtti demonstrációt, amelyen gázálarcokban vonultak fel tiltakozásul a szennyezett levegő ellen. De az egyszeri délelőtti demonstráció nem érte el a kívánt hatást. Innen jött az ötlet, hogy jobb lenne, ha 100-120 ember vállalná azt, hogy egy hétig váltott műszakban gázálarcban tiltakozna a belvárosban. Ez a tüntetés már mélyebb hatást gyakorolna a járókelőkre. Azért is esett a választásunk erre a módszerre, mert ez személyiségjogi szempontból támadhatatlan. Mindenkinek alapvető emberi joga, hogy az egészségét védje. A demonstráció, hogy száz ember maszkban van az utcán, az már politika. [...] Nagyon fontos, hogy végre csináljunk valamit. A november 16-a nagyon jó időpont.

Németh Zsolt: Azt javasolnánk, hogy tényleg menjünk ki a közterekre. Mindenki legalább két órát sétáljon maszkban. Az ökológián keresztül akarjuk elérni az embereket. Írásban ne menjen ki semmi, ne legyen szórólap sem.

Ismeretlen: Nyilván félni fogunk. Ez jó kezdetnek. Elég komoly, de ugyanakkor semleges akció. Jó arra, hogy levetkőzzük a félelmünket.

Kövér László: Én úgy gondolom, hogy az egyik fontos eleme a jövőbeni együttműködés intézményesülésének egy konzultatív testület létrehozása. Ez pusztán tanácsadó-koordinatív funkciót látna el az egymástól függetlenül tevékenykedő szakkollégiumok számára. És efölé épülne a második szint: azoknak a konkrét csoportoknak a tevékenysége, melyek már félig-meddig meg is alakultak az ebéd során. Hamar elmondom, hogy mik vetődtek fel tegnap ötletként. Egy tanulmányi jogsegélyszolgálat, vagy tágabban egy olyan jog- és érdekvédelmi szolgálat, ami a hallgatóknak és egyáltalán az állampolgári jogaikban érintett embereknek segítene az állami jogszabályok és egyéb intézkedések közötti eligazodásban. Ennek lenne egy fontos elágazása a Kelet–Nyugat Párbeszéd, amely jó példákkal szolgálhatna a hallgatói demokratikus jogok bővítéséhez. Ezt a Viktor [ti. Orbán Viktor] fel is vállalta. Aztán létrejöhetne egy

szállásszervező szolgálat. Én úgy gondolom, hogy ennek Budapesten lenne létjogosultsága. A vidékről Pestre jövőknek nyújthatna segítséget. Szó esett még egy közös szakkollégiumi újságról és egy terjesztőhálózat kiépítéséről is, ami biztosítaná azt, hogy az egyes egyetemi és más nehezen megszerezhető kiadványok – mondjuk a *Fejlődés-tanulmányok* vagy a *Medvetánc* – eljussanak vidékre. Tehát egy sokszorosan összefüggő kapcsolati hálózat jöhetne létre, amit nyilván koordinálni is kellene, hogy az egymástól egyébként függetlenül működő autonóm közösségek észszerűen tudjanak együttműködni. Ennyi az egész ötlet, semmi több.

Miszlivetz Ferenc: Egy megjegyzés. Régen itt lett volna az ideje egy infóközpont létrehozásának. A Jogász Szakkollégium kezdeményezte ezt, és az lenne a kérdésem a többi szakkollégiumhoz, hogy ti hogy látjátok ezt, és hogyan kéne ezt megszervezni. A nyári táborok nem biztosítanak elég információáramlást, és nyilvánvaló egyenlőtlenségek vannak kommunikatív téren is. Budapesten az információáramlás sokkal erősebb. Iszonyatos különbségek vannak például Szombathely és egy debreceni klub, vagy egy vidéki szakkollégium és egy budapesti között. Ezért kellett volna ezt az infóközpontot már réges-régen megcsinálni.

Chikán Attila: Nálunk meg lehet csinálni. Ehhez egy olyan munkacsoport kellene, mint egy szerkesztőség, amely nem főállásban ugyan, de működtetné ezt a koordinációs irodát. Ügyeletet tartana, hogy meghatározott időkben el lehessen érni. Sőt, egy üzenetrögzítőt is lehetne szerezni.

Ismeretlen 1: Ha információs központot alapítunk, akkor annak a szakkollégiumi demokratikus kontrollját is meg kell oldani. Ne tűnjék ez semmiféle bizalmatlanságnak, csak egyszerűen arról van szó, hogy aki információ-elosztó helyzetben van, az hatalmi helyzetben van, amivel visszaélni is lehet!

Ismeretlen 2: Tegyél javaslatot, és akkor rögtön továbblépünk.

Ismeretlen 1: Én ezt úgy tudom elképzelni, ha megteremtjük a demokratikus kontrollt. Az viszont nem illik bele a mozgalmi szellemiségbe, hogy alakítsunk választmányt, vagy bízzunk meg elnökséget.

Ismeretlen 3: Ne haragudj, nem értem, milyen veszélye van egy másik kollégium számára annak, hogy a Rajkban van egy ilyen központ. Mi lenne az, ami által egy alakuló csoport hátrányos helyzetbe kerülne. Én úgy érzem, ha egy ilyen szervezet létrejönne, határozottan az előnyére válna az alakuló csoportoknak, mert összegyűj-

tenénk egymás gondolatait, egymás rendezvényeit, ami egy szakkollégiumi újságban megjelenhetne. Ha valami tábort szervezünk, akkor nem lenne az a fejetlenség, ami most van. Szeretném látni azokat a buktatókat, amelyektől te tartasz.

Ismeretlen 4: Itt tulajdonképpen arról volt szó, hogy kell egy lap és kell egy információs központ, ahol címek vannak, egy lapszerkesztőség, amelyre elengedhetetlenül szükségünk van – ez kiderült. Ugyanakkor még nem beszéltünk arról, hogy itt sok minden más is alakult még: szakkollégiumi egyeztető bizottságok, bizonyos területeken különböző szakbizottságok, amelyek együtt dolgoznak. Ezek a különböző szakkollégiumok azonos érdeklődésű, azonos területen mozgó embereit egyesítik. Itt téma lesz a Kelet–Nyugat kapcsolattartás, a határon túli magyarság ügye. Tehát eleve egy többközpontú rendszer jön létre, nem egy fővárosi centrum, ahonnan mindent levezényelnek. Lesz egy közös lapszerkesztőség, levelező címlista, mások oda információkat nem vihetnek be, nem is szabad engednünk a külső befolyásolásnak.

Szárszó '88
(október 31. délután)

Ismeretlen 1: Sokféleképpen lehet ezt megcsinálni. Megemlékezésképpen vagy a szakkollégiumok nyári táboraként. Lehetne az 1943-as találkozó mintájára egy hasonlót szervezni. Ezen nem csak a szakkollégisták vennének részt, hanem egy szélesebb kör. Beszélgessünk országos dolgokról, teendőinkről, ahogy ez annak idején is megtörtént. A megemlékezés történjék úgy, hogy a még élők közül meghívunk néhányat. De elsősorban mai feladatokról, mai témákról legyen szó. Mi ezt a tematikát találjuk a legjobbnak.

Németh Zsolt: Én egy erkölcsi és egy taktikai szövetséget ajánlanék a magunk számára. A szárszói konferenciát '43-ban a református egyház szervezte elsősorban. Több éve már a reformátusok szervezik a szárszói megemlékezéseket. A református gyülekezetnek van erre intézményes háttere. Ismerek néhány radikális gondolkodású teológust, akik ebben partnereink lennének. A szakkollégiumok és a reformátusok szervezésében ezt meg lehetne csinálni. Így lenne történelmi kontinuitás is a '43-as szárszói találkozóval.

Orbán Viktor: Én a következőt gondoltam ki. Szerintem Szárszónak nem egyszeri dolognak kellene lennie. És nem úgy kelle-

ne megrendezni, mint a szakkollégiumi összejöveteleket. Össze kellene gyűjteni, hogy milyen autonóm csoportok működnek ma Magyarországon. Ki kell találni valami nagyon jól hangzó kérdést, például: milyen lesz Magyarország az ezredfordulón? Lebonyolítási módja pedig az lehetne, hogy mindenki kapna egy napot annak bemutatására, hogy milyen Magyarországot szeretne a jövőben. A program pedig kiforrná magát egy fél éven belül. A bázisközösségek között néhány hónap alatt kialakulhatna a tematika alapján egy kapcsolat. Így elő lehetne készíteni a tábort.

Ismeretlen 2: Egy taktikus forgatókönyv is van: a KISZ KB országos akciót akar indítani, ehhez kellene kapcsolódni, így meglenne a fedezet.

Kövér László: Két dolog tisztázatlan Szárszóval kapcsolatban: egyrészt, hogy ki szervezze, másrészt, hogy ki vegyen részt rajta? Én úgy gondolom, hogy valamiféle konszenzusra jutottunk délelőtt abban, hogy ezt mi szervezzük. Konkrétan reagálok arra, amit mondtál, nehogy a KISZ ezt komolyan vegye és be akarjon szállni. Szerintem ne szálljon be, de ne csak ő ne szálljon be, más se. Ezt mi csináljuk. Több alkalommal megvitattuk, hogy nem lehet a végtelenségig bővíteni ezt a kört. Mert különben szétesik az egész, és vannak elvi okai is annak, hogy ez a miénk. Nem azt akarjuk, hogy kizárólag a mienk legyen, de olyan legyen, amilyennek mi akarjuk. A második kérdés, hogy ki vegyen rajta részt? Én úgy gondolom, hogy ne csak az ifjúsági szervezetek. Nem akarok poénkodni, de ne csak díszpintyeknek tekintsük azokat az idősebb embereket, akiket oda meghívunk. És ne csak őket hívjuk meg, hanem szerepeljenek ott azok az általunk progresszívnek tekintett társadalmi csoportok is, akik nem ebbe a korosztályba tartoznak. Tehát legyen ez valóban teljes népfronttalálkozó abban az értelemben, hogy a résztvevők tükrözzék azt, hogy mi mit tekintünk progressziónak. Ez nem jelenti azt, hogy kizárjuk azokat, akiket mi nem tekintük progresszívnek. Ha el akarnak jönni, jöjjenek.

Németh Zsolt: Lenne egy kérdésem. Nem lenne-e okosabb, ha azt írnánk, hogy a szakkollégium kezdeményezésére a következők szervezik. Mert úgy érzem, ez egy olyan hagyomány, amelyet nem sajátíthatja ki a szakkollégiumi mozgalom. Tehát erkölcsileg sem vállalható, hogy kizárólag mi szervezzük meg a szárszói konferencia 45. évfordulóját. Azt viszont mondhatjuk, hogy a mi kezdeményezésünkre a következő csoportok szervezik. És mi fogjuk

körülbástyázni ezt a kört, hogy dominálunk is, de ne legyen benne kizárólagosság. A következő az, hogy nagyon egyetértek azzal, amit Laci [ti. Kövér László] mondott, hogy ne csak díszpintyeknek hívjuk meg a szárszói veteránokat. Ők képviselik a történelmi kontinuitást, és szeretnénk meghallgatni a véleményüket. Aztán egy technikai megjegyzés: emeljük ki a tervezett nyilatkozatban azt is, hogy ugyanolyan válságos helyzetben van ma Magyarország, mint 45 évvel ezelőtt. Továbbá fontosnak tartom ebben a táborban a nemzeti kérdés hangsúlyos fölvállalását is.

Ismeretlen 3: Egy ilyen tábor, amiről most beszélünk, nem sokban különbözne egy szokásos NYATÁ[31]-tól, csak most egy kicsit más nevet adnánk neki. Azt hiszem, ez a Szárszó egy olyan lehetőség, amelyet sokkal jobban is ki lehetne aknázni. Jelen pillanatban a magyar társadalmon belül nagyon erős reformmozgás van, nagyon sok terv, tanulmány született arról, hogy ezt a társadalmat hogyan lehetne megváltoztatni. Ezek a tanulmányok azonban – ismerjük őket nagyon jól, kezdve a Fordulat és reformmal – nem állnak összse egy egységes képpé. Nincs olyan egységes reformcsomag ma Magyarországon, amely az egész életet átfogná. Tehát legyen ez a Szárszó egy ifjúsági mozgalom által kezdeményezett reformcsomag kidolgozásának helye, vagy a reformirányzatok bemutatkozásának lehetősége.

A Fábry Kör képviselője: Azzal mindenki egyetértett, hogy jaj, a KISZ-t azt meg ne hívjuk! Azt viszont többen is megemlítették, hogy szervezzük a református egyházzal közösen, sőt legyen ott az összes egyház. Most álljunk meg egy pillanatra! A szakkollégiumi mozgalom szerintem jóval több szállal kötődik a jelenlegi KISZ-hez, mint bármelyik egyházhoz, tudniillik... (Zúgolódás.) Konkrétan azt tudom nektek elmondani, hogy egy héttel ezelőtt voltunk a KISZ KB vezetőképző táborában... És ott a Stumpf Pistiékről és a szakkollégiumi mozgalomról készített videót nézették meg velünk, mint egy nagyon követendő és jó példát az összes KISZ-es és egyéb öntevékeny kör számára. Már ne haragudjatok, de én nem tudok olyasmiről, hogy akármelyik egyház is támogatott volna bármikor is szakkollégiumot, vagy állította volna példaként akárkik elé is.

Németh Zsolt: Én azt hiszem, most nem az antiklerikalizmusunkat kell kinyilvánítani, mert nem abban a történelmi szituációban vagyunk.

A Fábry Kör képviselője: De az antikommunizmusotokat se nyilvánítsátok ki!

Németh Zsolt: Úgy vélem, ilyen még nem hangzott el.

A Fábry Kör képviselője: Már elnézést, de amikor elhangzott valakitől, hogy a KISZ-t hívjuk meg, akkor te elnevetted magadat ezen.

Németh Zsolt: Ne haragudj, de én azt hiszem, hogy mindenki azon nevet, amin akar.

A Fábry Kör képviselője: Talán egy félreértést még hadd tisztázzak. Az előbb Zsolt [ti. Németh Zsolt] antiklerikalizmusról szólt. Én nem mondtam egy szóval sem, hogy az egyházakat ne hívjuk meg. Én igenis amellett vagyok, hogy a református egyház, aki akkor szervezte, és a katolikus egyház, aki ma nagy befolyással bír az ifjúság körében, igenis legyenek ott. De ezen az alapon ne zárjuk ki a KISZ-eseket sem, hiszen tőlük is elég sok reformelképzelés indul ki mostanában. Tehát félreértés ne essék, én egy ilyen népfrontos alapon állok. Oké, Zsolt [ti. Németh Zsolt]?

Kövér László: Ezt egy fontos kérdésnek tartom, egyébként nemcsak a Szárszó ügyén, hanem egyáltalán a későbbi mozgalmi vitában is. Én ateista vagyok. Ez nem tartozik ugyan ide, de azért akarom ezt elmondani, mert ennek ellenére nekem is, és a szakkollégiumnak is több köze van a református egyházhoz, mint a KISZ-hez. Én úgy gondolom, hogy itt van az alapvető választóvonal. A választóvonalat az határozza meg, hogy mi képezi a struktúra részét, és mi jelent autonóm társadalmi törekvést. A KISZ-tagoknak lehetnek progresszív társadalmi törekvései, de a KISZ-nek nem. A KISZ a hatalmi struktúra része. Annak a rendszernek a része, amelyet meg akarunk változtatni. Ők ennek a rendszernek a fenntartásában működnek közre. Ettől még lehetnek benne haladó szellemű csoportok, akik egyébként bevallották Pápán, hogy ők kisebbségben vannak. Egyfajta reformot szeretnének, és ilyen értelemben bizonyos kérdésekben lehet velük együttműködni. De a KISZ szerintem teljesen szemben áll azzal a törekvéssel, amit a szakkollégiumok képviselnek. Úgy gondolom, hogy ezt nem szabad elhallgatni, ezt tisztába kell tenni.

A Fábry Kör képviselője: Tradicionális szemben álló vagy, Laci [ti. Kövér László] ebben a kérdésben. De nem akarom, hogy a Szárszóról való diskurzusban a KISZ bizalmi üggyé váljon. Én csupán azt mondom, hogy a választóvonal ott van, hogy ki mit csinál. A társadalmi értelemben vett progresszió bizonyos szempontrendszer

alapján mérettetik meg. Úgy gondolom, ha már itt a KISZ ügyeiről van szó, hogy igenis elkövettek néhány pozitív dolgot az elmúlt időszakban. A baloldali, reformista szerveződések ezeket publikálták is. Itt van az ef-Lapok, amely többet tudósított autonóm kezdeményezésekről, mint bármilyen más orgánum.

Orbán Viktor: Én egy kicsit meg vagyok zavarodva, mert elkezdtünk beszélni Szárszóról, és erre elkezdtétek a KISZ-t ragozni. Régebben is mondtam már, hogy nem kéne itt teoretikus vitát nyitni. Azt majd a legvégén, amikor már söröznünk. Akkor mindent lehet. Mert így most itt nem jutunk semmire nyilván. Szóval, ez az operativitás hátulütőjévé válik. Ezért értek teljesen egyet azzal, amit Attila [ti. Chikán Attila] mondott. Azért kell a szakkollégiumoknak csinálni Szárszót, hogy ezek a viták föl se merüljenek. A szakkollégium szervezi Szárszót, és a vita le van zárva.

Ismeretlen 4: A maguk Szárszóját pontosabban.

Orbán Viktor: Nem az az egyetlen Szárszó, amit mi szervezünk magunknak, hanem ha lesz tíz Szárszó, az marha jó lesz. Nyilván!

Ismeretlen 5: Mindegyikre elmegyünk!

Orbán Viktor: Az egy nyilvánvaló dolog, hogy a szakkollégiumok szervezik. Senkinek semmi köze hozzá, hogy kit kérünk föl együttműködésre. Ha a szakkollégiumok úgy gondolják majd, hogy az egyháztól kérnek segítséget, akkor tőle. Ha úgy gondolják, hogy a KISZ-től kérnek segítséget, akkor tőle. De erről nem kell fölöslegesen és elnyújtottan vitatkozni, mert ez belügy. Én azt mondom, ne vitázzunk, haladjunk inkább ennek a szárszói felhívásnak a megszövegezésével, vagy egyáltalán, menjünk előrébb!

Vacsora után. A fotón Fellegi Tamás, Orbán Viktor, Máté János és Honecz Ágnes

Jánosik Gábor: ...tehát attól a mondattól, ahol abbahagytuk.

Bilecz Endre: Itt a vitatott mondat, de ismertetnék egy másik változatot. Szárszó szellemében közös találkozóra, tisztázó eszmecserére hívjuk a mai Magyarország minden demokratikus ifjúsági irányzatának tagjait, képviselőit.

Németh Zsolt: Említettem, hogy ne Magyarország, hanem magyarság legyen.

Bilecz Endre: Megvitatásra javasoljuk a magyarság mostani válságos állapotát. Választ várunk mindenkitől közös jövőnk kérdéseire. Itt van két kérdés: 1. Hogyan képzeled az új demokratikus Magyarországot 2000-ben? 2. Mit kell tenni ma hazánk demokratikus megújulásáért? Szervezőbizottságunk várja a csatlakozásokat, javaslatokat, véleményeket. Tehát javallanám még egyszer, hogy elég a „hazánk" és a „magyarság". Ennyiben maradjunk. És utána meg a „demokratikus". Használjunk kevés jelzőt, ami nem osztja meg még jobban a társadalmat. Tehát ne vegyünk ebbe bele több témát, legyen ez egy általános, gyűjtő jellegű felhívás, és a 2000. év az tényleg egy viszonylag konkrét dolog, amely a közeljövő perspektíváját jelenti.

Kövér László: A szöveg későbbi részében világossá tesszük, hogy választ előtt állunk, ugyanúgy, mint '43-ban. Ami azt jelenti, hogy nem tudjuk megmondani, hogy ez a választ mikor, hány éven belül vagy hány hónapon belül érkezik el. A lényeg viszont benne van a szövegben „2000" nélkül is.

Bilecz Endre: Felolvasnám akkor még egyszer, hogy mindenki mérlegelje az első két mondatot. Én úgy érzem, hogy elég egyértelmű és határozott annak ellenére, hogy én írtam: *„A magyar társadalom az 1943-ashoz hasonlóan történelmi választ előtt áll. A kérdés ma is az, hogyan valósítható meg a magyar demokrácia."* Mert ez ma is kérdés, mint '43-ban volt. Azt hiszem, ez viszonylag egyértelmű nem?

Orbán Viktor: Elég kemény, jó lesz.

Bilecz Endre: Szerintem egyértelmű, de én hajlok az opportunizmusra...

Orbán Viktor: Igen, ennek az a funkciója, amit Attila [ti. Chikán Attila] mondott. Úgy csináljuk meg, hogy ezt tegyük teljesen világossá. Egy elég kemény hangot megütő nyilatkozatra van szükség, ami rövid, és csak pontjaiban jelöli meg, hogy miről lesz szó. És ez pontosan jó, elég kemény. Nagyon megfelel. És azt gondolom, hogy

ez a kollektív olvasószerkesztőségi vita, amit most csinálunk, nem biztos, hogy jó.

Bilecz Endre: Már be is van fejezve, úgyhogy...

Ismeretlen 6: De ennyi kellett ahhoz, hogy körülhatároljuk magunknak, hogy mit akarunk. Most meg lehet alakítani szervezőbizottságot, amely majd véglegesen megfogalmazza ezt és kiadatja.

Jánosik Gábor: Akkor válasszunk most bizottságot?

Ismeretlen 6: Ugyanúgy kell, ahogy a többi ügynél is. Abban kell megegyezni, hogy hol és mikor találkoznak a szakkollégiumok küldöttei ebben a kérdésben.

A szakkollégiumi mozgalom és a hatalom: kísérlet a nyílt párbeszédre (1987. november 1. délelőtt)

Majthényi László: Engedjétek meg, hogy bemutassam Nagy Imrét, a KISZ KB titkárát. Imrét a Németh László Szakkollégium egyik csoportjának, a *Kilátó*nak a nevében hívtuk ide. Mikor Imrével az időpontot egyeztettük, szólt arról, hogy milyen előzetes visszhangja volt bizonyos körökben a velemi találkozónak. Arra kérlek, ismertesd ezt velünk.

Nagy Imre: A politikai vezetéshez eljutó információk többsége fél- vagy torz információ. Hogy ezek manipuláltak-e, azt nem lehet tudni, de valószínűsíthető, hogy igen. És ezek alkalmasak arra, hogy azokat a konstruktív elemeket, értékelemeket, amik e találkozó kapcsán megjelennek, elfeledtesse, lesöpörje, és csak azok kapjanak hangot, hogy mit tudom én, ilyen és ilyen vélemény hangzott el. Hogy egyébként az a vélemény egy volt-e az ötven közül, hogy kapott-e megerősítést a többi résztvevőtől vagy nem kapott, hogy mások vitatkoztak-e vele, vagy hogy nem is egészen úgy hangzott el – ezek ezen a szinten már nagyon nehezen beépíthető plusz információk. Ti is tudjátok, hogy a politikai mechanizmusunk többé-kevésbé úgy működik, hogy van egy infó, arra jön egy reagálás, és a reagálás után már nagyon nehéz azt mondani, hogy nem is egészen úgy volt. Mert igaz, hogy elhangzott valami, de nem egészen úgy hangzott el, vagy akár ellenkezőképpen, de a reagálást, az indulatot már kiváltotta. Na most, az elmúlt időszakban túl sok volt, túl tömény volt a politikai vezetés számára, ami a szakkollégiumok-

ról – még egyszer mondom, ilyen értelemben negatív véleményként – ment. Tipikus példa ez a velemi találkozó. Még senki nem tudott semmit arról, mi lesz itt, mert hát előtte voltunk – és gyakorlatilag még most is csak ti tudjátok, hogy mi volt itt – már volt egy előzetes vélemény, egy megítélés. Az a megítélés, hogy ott folytatódik, ahol Pápán abbamaradt. Arról meg ott volt az előző információ. Hogy Pápán egy nagyon negatív, mindent elutasító, mindent megkérdőjelező, majdhogynem ellenzéki platform alakult. Teljesen mindegy, hogy e mögött milyen valós folyamatok vannak, hogy a valóság mi is volt. Azt kell látni, hogy ezek a megítélések rakódnak egymásra. Na most, mi miatt mondanám én ezt el? Amiatt, hogy ha komolyan gondoljátok azokat az egyébként szimpatikus elveket, törekvéseket, amik az elmúlt két hónapban forrtak ki különböző szakkollégiumokban, illetve valamennyire közösen is, akkor nem lehet nem tudomásul venni a környezetben való lecsapódást. Mert lehet persze azt mondani, hogy igazatok van, és ezért nem törődtök azzal, hogy ennek mi a hatása, de ez bármennyire is elvi, mégsem hatékony politika. Amit én ebből ki akarok hozni az az, hogy mindenképpen törekedni kell a szakkollégiumokról, a szakkollégiumi mozgalomról a pártban, a pártvezetésben, a belügyi szervekben, a környezetben kialakult, kialakított kép megváltoztatására. Na most, ezt persze nem úgy kell alakítani, hogy akkor föladjátok az eddigi törekvéseiteket, nézeteiteket, szándékaitokat, illetve az elhatározott dolgokat, és irgalmas kisnővérek egyletévé váltok, hanem sokkal pontosabban, jobban kell bemutatni azt, hogy mi az, amit valóban vállalnak az egyes szakkollégiumok, nézetként, véleményként, és mi az, amit inkább csak rájuk aggattak. Ezt nagyon nehéz persze precízen megfogalmazni, inkább csak érzékeltetni lehet. A saját munkátokat, dolgaitokat sokkal jobban kell eladni a környezetnek, mert a helyzetetek egyébként már rövid távon lehetetlenné válik vagy jelentősen megrendül. Hát ezekről volt szó, ezekről beszélgettünk, és akkor vetődött fel, hogy ne csak ott beszélgessünk, hanem jöjjek el, és mondjam ezt meg mindnyájatoknak.

Majthényi László: Én nem akarok semmiféle vitát vezetni, ez egy beszélgetés, akinek kérdése van, vagy véleménye, az mondja el!

Miszlivetz Ferenc: Miszlivetz Ferenc vagyok. Csak azt szeretném megkérdezni, hogy mi a te véleményed?

Nagy Imre: Én magát a szakkollégiumi mozgalmat értékként kezelem. Amiket eddig én tapasztaltam a szakkollégiumok munkájáról, kiadványokról, egyéb programokról, azokat én el tudom fogadni. De nem azon múlik, hogy én elfogadom-e, vagy nem. De a személyes véleményemet kérdezted. Hozzá kell tenni azt is, hogy kevéssé ismerem a szakkollégiumok belső életét, munkáját. Kettéválasztanám a dolgot. Az egyik: ami általában a szakkollégiumokkal kapcsolatban felvetődik, az szinte kivétel nélkül két vagy három kollégiumot érint. Egészen konkrétan: a Rajk László Szakkollégiumot, illetve az utóbbi időben legtöbbször a Jogász Szakkollégiumot. A véleményemnek az első pontja tehát az, hogy az egész szakkollégiumi mozgalmat én értékesnek tartom, ahol ezek a vélt vagy valós politikai problémák vannak, az egy-két szakkollégium. Ezen szakkollégiumoknak a konkrét munkáját én nem látom, nem ismerem pontosan. Tehát abban nem nagyon merek véleményt mondani, hogy mennyire állnak ellenzéki vagy ellenzékinek vallott, ellenzékinek tartott személyek befolyása alatt...

Miszlivetz Ferenc: És baj, hogyha annak tartanak? Azért kérdezem, hogy...

Ismeretlen: Tisztázni kéne, hogy mi az, hogy ellenzéki!

Miszlivetz Ferenc: ...hogy ez baj, vagy ez mi?

Nagy Imre: Én azért nem tudlak téged besorolni, mert nem ismerem a véleményedet, a nézeteidet...

Miszlivetz Ferenc: Akkor hogyan tudsz erről vitatkozni?

Nagy Imre: Nem vitatkoztunk még ezekről, és én nem nagyon akarok senkiről véleményt kialakítani mielőtt... A magyar politikai berendezkedés, a magyar társadalom működési szisztémáját legalább annyira, ha nem jobban ismeritek, mint én. Szakmailag is foglalkoztok ezzel. Azt is tudjátok, hogy egy nagyon erősen centralizált társadalom, ahol végül is a fő megítélés, a fő álláspont a legfelsőbb pártvezető körökben alakul ki mindenről. Most ezen a szinten a szakkollégiumokról elég rossz a megítélés. Hogy ez helyes-e, én azt nem tudom megítélni, mert konkrétan nem ismerem azokat a tényeket, ami alapján ez kialakult. Néhányat ismerek közülük, és néhányról tudom, hogy csúsztatás. De biztos vagyok abban, hogy a szakkollégiumi mozgalom igazán csak akkor fog tudni tartósan működni, ha a saját tevékenységéről pontos, valós képet tud ezen a szinten kialakítani. Vigyázat! A pontos kép, az még lehet vitatott kép, tehát amivel nem értenek egyet...

Miszlivetz Ferenc: Nem fordítva kéne? Nem úgy kéne, hogy aki ezzel foglalkozik, ezt megítéli – a te elmondásod szerint is negatívan, ugyanakkor pontatlanul – annak kellene vennie a fáradtságot arra, hogy megértse? Miért a fiataloknak, azoknak, akik valamit csinálnak, kellene pontos képet kialakítani? Ők nagyon pontos képet alakítanak ki – amennyire én ismerem – a saját munkájukról. Nagyon felelőtlennek érzem ezt a gondolkodásmódot, és azért vagyok kíváncsi a te álláspontodra, mert nem világos, hogy te mit mondasz. Mintha a kettő között mozognál. És jó lenne tudni, hogyha ide lejöttél....

Nagy Imre: Igen, azt tudom vállalni, hogy a kettő között mozgok!

Miszlivetz Ferenc: Mi az, amit mondani akarsz?

Nagy Imre: Az, hogy felelőtlen ez az álláspont, vagy nem felelőtlen, az vita kérdése. Én nem értek ebben egyet veled, és mondhatnám én is, hogy én meg a te álláspontodat tartom felelőtlennek. Abból kiindulva, hogy nem lehet egy társadalomban, egy adott mechanizmus szerint működő társadalomban arra a kényelmes álláspontra helyezkedni, hogy mi csináljuk a saját dolgunkat a saját értékrendünk szerint, és nem törődünk azzal, hogy ez milyen hatással van a környezetre. Ez túl kényelmes álláspont. És jöjjön ide más, és ismerjen meg minket, hogyha véleményt akar kialakítani.

Miszlivetz Ferenc: Én azt tudom mondani, hogy a környezet...

Nagy Imre: ...erre lehet azt mondani, hogy jogos. De nem működőképes.

Miszlivetz Ferenc: A környezet a te leírásod szerint a belügy, a párt és a KISZ. Hát azért a környezet – ehhez nem kell társadalomtudósnak lenni – egy kicsit tágabb ennél. Te így használtad a környezet fogalmát. Ezt nevezem én felelőtlennek. Ez egy szűk réteg, amely valóban létezik. Nem hiszem, hogy ők ki lennének zárva – nem is lehetne őket kizárni – bármelyik összejöveteléről ennek a szakkollégiumi mozgalomnak. Hogy lenne már akkor az ő dolguk, vagy bárkinek a dolga az, hogy saját magukról pontosabb képet alakítsanak ki? Ezt nem értem most sem.

Nagy Imre: Én egy kicsit úgy érzem, hogy nem akarod érteni.

Miszlivetz Ferenc: Mit jelent ez akkor konkrétan?

Nagy Imre: Ugyanazt tudom még egyszer elmondani. Mondok egy példát, amiről beszélgettünk konkrétan. Itt van a szombathelyi főiskola szakkollégiuma, amelyik a mindennapi munkájában érzi, érzékeli – legalábbis a vezetői – a helyi főiskolai vezetésen keresztül

azt, hogy általában milyen a szakkollégiumi mozgalmak, a szakkollégiumoknak az országos megítélése. Tehát te helyezkedhetsz arra az álláspontra – mert ez igaz –, hogy van a magyar társadalom, és azon belül a párt, a belügy, a KISZ – ha úgy tetszik az intézményesült struktúra – csak egy szűk szelet; és ezen kívül van még a társadalom nagyobb része. Helyezkedhetsz erre az álláspontra, de felelőtlen azt mondani... Igenis foglalkozni kell azzal, hogy a politikai vezető szférákban, milyen vélemény alakul ki a szakkollégiumokról. Mondhatod azt, hogy ezzel nem kell igazán törődni, mert ha akarja, akkor ismerje meg. Én azt mondom, hogy ez naiv, és emiatt – az én megítélésem szerint – felelőtlen álláspont. Lehet, hogy nagyon rossz hatékonysággal, lehet – sőt biztos –, hogy nagyon sok szempontból rosszul és antidemokratikusan működik ez a társadalom, működik ez a vezetés, de pillanatnyilag, akkor is ez a vezetés. És ezen lehet vitatkozni, ettől lehet többé-kevésbé elhatárolódni, de a létét nem tudomásul venni, ezt én nehezen tudom elfogadni.

Miszlivetz Ferenc: A kettő nem azonos. Valaminek a létét nem tudomásul venni, és azon igyekezni, hogy ha valamit csinálok, azt ez a valóban – ahogy leírod – nagyon szűk réteg pozitív színben ítélje meg, ez ég és föld.

Nagy Imre: Egy pillanat. Én nem azt mondom, hogy pozitív színben ítélje meg. Ez egy csúsztatás.

Miszlivetz Ferenc: Akkor mit mondasz?

Nagy Imre: Én azt mondtam, hogy ma, bizonyos információk alapján kialakul egy vélemény. Ezen információk egy része, nem, vagy nem feltétlenül igaz. Énnekem nincs olyan illúzióm, hogy arról, amit a szakkollégiumok csinálnak, vagy amit én tudok arról, amit a szakkollégiumok csinálnak, arról egy egyértelműen pozitív kép alakulhatna ki. Ahhoz meg kéne változtatni a tevékenységet, mert sok szempontból más értékrend alapján dolgoznak a szakkollégiumok. Ezt én nem tartom bajnak, sőt ezt tartom értéknek, hogy más értékrend alapján képesek a szakkollégiumok dolgozni. Én azt tartom gondnak, hogyha arra nem figyeltek, hogy a megítélés az a valós tevékenységetek alapján folyjon. Vagyis lehet rossz is a megítélés, de olyan dolog alapján, amit ti tudatosan felvállaltok. És ne olyan dolgok alapján legyen rossz a megítélés, amit esetleg ti sem vállaltok fel. Én ma azt mondanám, hogy ez nem pontos információk alapján kialakult megítélés.

Kövér László: Olyan dolgokat kérsz rajtunk számon, amikhez nekünk nincsenek meg az eszközeink. Szemben azokkal, akik ezekkel az eszközökkel rendelkeznek, tehát ezeket az információkat, valamilyen úton-módon képesek beszerezni. Én úgy gondolom, hogy nem arról van szó, hogy ezek az információk torzultak, manipuláltak, hanem arról, hogy azok részéről, akik ezeket az információkat értékelik, és olyan módon értékelik, ahogyan te ezt elmondtad, azok részéről ez kifejezetten szándékolt, vagy legalábbis egy kellemes állapot. Arra akarok kilyukadni, hogy egyáltalán nem az a lényeges, hogy ezek a szakkollégiumok valójában mit csinálnak. Erre tudnék konkrét példát is mondani. A szarvasi tábor után kialakult egy cirkusz, valamelyik KB-osztályról valaki másfél órán keresztül monologizált a dékánhelyettesnek a telefonba, hogy micsoda botrány volt. És akkor a dékánhelyettes mondta neki, hogy ő igazából nem tud ehhez hozzászólni, talán meg kéne a Stumpfot [ti. Stumpf Istvánt] kérdezni. Azt mondta erre, hogy őneki erre nincsen ideje. Szóval, én úgy gondolom, hogy mi nem delegálhatunk valakit a párt KB-ba, aki ott rendszeresen elmondja a szakkollégiumok álláspontját a saját véleményükről meg a saját tevékenységükről. A szakkollégiumok csinálják azt, amit csinálnak. Az információbeszerzésnek a lehetősége adott annak a körnek a számára, aki ezt meg akarja ítélni. Amiről beszéltél, az nem az információáramlás hibája, hanem az értékelésé, meg annak a szűrőnek a hibája, amin keresztül ezeket a dolgokat mérik.

A következő problémám, hogy ez a két szakkollégium – olyanok, amilyenek – miért vívták ki maguknak ezt a különös figyelmet. [...] Igazából a szakkollégiumok léte meg a szakkollégiumok tevékenysége egy következmény, és még a következmények oldaláról is csak egy jelenség. A párt az értelmiséget már elvesztette. Ez független a mi tevékenységünktől. Más kérdés az, hogy van, aki ezzel a helyzettel – a habitusából, meg mit tudom én mijéből kifolyólag – számol, ezt felvállalja, deklarálja és ez irányban cselekszik, más meg cinikusan leszarja az egészet úgy, ahogy van. Mint ahogy ezt az egyetemista körökben forgolódó emberek tapasztalhatják. És nem látok módot arra sem, hogy másfajta képet alakítsunk ki, mint amilyen kialakult, mert ez a maga módján még reális is. Szóval ez az értékelés, ami ott kialakult, ez nem áll messze a valóságtól, az ő szempontjukból érzékelhető valóságtól... Hát, egyelőre csak ennyit.

Tokaji Nagy Erzsébet: Szombathely felelősségéről, felelőtlen voltáról volt szó. A példa mellbe ütött. Mert hogyan lehet egy nemrég induló szakkollégiumot megítélni úgy általában, más szakkollégiumokról leszűrt tapasztalatok alapján. Ráadásul tudom, hogy bármelyik szombathelyi rendezvény mindig nyilvános volt, minden ki volt plakátolva, ide is ki lehetett volna jönni, senki nem tette meg. [...] Nagyon osztom Kövér [ti. Kövér László] pesszimizmusát. Annál nagyobb rendszerkritika nem lehet, mint hogy létrejöttek a szakkollégiumok az oktatás helyettesítésére. Ahogyan itt is kiderült végül a kétnapos beszélgetésből: a szakkollégiumoknak fel kell vállalniuk az alternatív felsőoktatást. És ezt nem tudomásul venni, és ilyen indokokkal, ez megint csúsztatása a dolgoknak.

TOKAJI NAGY ERZSÉBET (1954–)

1983–1991 között a Berzsenyi Dániel Tanárképző Főiskola Könyvtári Tanszékének tanára, ahol oktatómunkája mellett 1986-tól ellátta a Kilátó című főiskolai diáklap főszerkesztői feladatát. Egyik alapítója a Németh László Szakkollégiumnak, és aktív szerepet vállalt annak működtetésében is. 1991 őszétől 2019-ig az Országos Széchényi Könyvtár munkatársa (főkönyvtárosa, tudományos kutatója) volt. Szakmai tevékenységéért 2011-ben Bibliotéka Emlékéremmel, 2017-ben Széchényi Ferenc-emlékéremmel díjazták. Az alábbi témákban publikál: könyvtártudomány; magyar emigrációtörténet, ezen belül kiemelten Szabó Zoltán tevékenysége; szakkollégiumi mozgalom. A Felsőbbfokú Tanulmányok Intézetében a könyvtárosi munka irányítója és a legújabb kori magyar és a közép-európai történelmet kutató csoport koordinátora.

„A *Daliás idők* egy generáció története. Azé, amely az 1980-as években vált felnőtté, s akik számára egyaránt fontos volt a szakmai tudás és a szabadság – és ezért tenni is akartak. Azok története, akiknek az akkori élmények máig hatással vannak az életükre."

Nagy Imre: Ezt én elfogadom egyébként, amit te mondasz, hogy ez nem a ti hibátok. Más kérdés, hogy én abban vitatkozom, hogy még ha nem a ti hibátok, akkor is kellene ennek az oldása érdekében keresni a lehetőséget.

Orbán Viktor: Nem vitatkozom, csupán úgy gondolom, egy csomó dolgot megtudhatunk egymástól. Van egy csomó dolog, amit szívesen megtudnék tőled, pár olyan dolgot, ami lehet, hogy nem fölösleges neked sem. A rólunk kialakult kép nyilván nem egy-

séges. Én tudni szeretném pontosan, név szerint, hogy Kiss Pista, Nagy Jóska, vagy ez és ez a szerv, hogyan ítéli meg a kollégiumot. Mert kicsit kezd elegem lenni abból, hogy amikor a szakkollégiumok előkerülnek és szó esik a megítélésünkről, akkor ez úgy jelenik meg, hogy a hatalom létezik egységes akármiként, és így és így ítéli meg a szakkollégiumot. És ez fölerősíti azt a gondolkodásmódot, ami így is kezeli a hatalmat.

Ferinek [ti. Miszlivetz Ferencnek] igaza van abban a dologban, és sokkal inkább hajlok az ő véleményére, hogy az én emberi létemhez nem tartozik hozzá, hogy kialakíttassak magamról egy képet. Ez nekem, Orbán Viktornak nem igényem. Szóval, nekem erre nincsen szükségem. Csinálom a dolgaimat, aztán kialakul róluk egy kép. Nekem nem kell ezt alakítani.

Amit te mondasz, teljesen világos ügy. Hogy ma Magyarország egy olyan ország, és ezt nevezhetjük akármilyen diktatúrának vagy bárminek, mert nyilván itt erről van szó, hogy valamifajta nem normális emberi létezési közeg az, amiben vagyunk, hogy ezzel számolni kell. A szakkollégiumok léte viszont abból a normális emberi érzésből fakad, hogy végre egy kicsit ne számoljunk ezzel. Tulajdonképpen egy olyan ügyből, egy olyan érzésből táplálkozik a szakkollégium, hogy végre azokat az irracionalitásokat, amik ebben a magyar társadalomban valósak, hagyjuk figyelmen kívül. S itt húzódnak a kompromisszumhatárok is. Ettől rendszeridegenek a szakkollégiumok, és ezért leszünk mi akármilyen jó fiúk, tájékoztatás- meg bármilyen ügyben, mindig így fogunk egymással szemben ülni. Na most, ez az, amit én el akartam mondani, mert gondolom, hogy ez világosabbá teszi azt, hogy itt miért feszült a viszony állandóan, a hivatalos szervek meg a szakkollégiumok között.

Igyekeztem világos lenni, nem biztos, hogy sikerült jól elmondani, amit akartam, ugyanakkor nagyon várom a válaszodat a kérdésemre, tehát arra, hogy tulajdonképpen mennyivel cizelláltabb az a kép, ami a vezetőkben él. És én neveket is szívesen hallok. Nem tudom, hogy ezt a te pozíciód vagy lehetőséged mennyire engedi meg. De amennyire te el tudsz menni ezeknek a keretei között, mert nyilván nem azt várom, hogy te ezt itt most végig el fogod mondani, mert nem mondhatod el. De ez is benne van a játékban, hogy itt ülünk egymással szemben, és én tudom, hogy nem mondhatsz el mindent.

Nagy Imre: Először a gondolatmeneted második feléhez szeretnék egy-két gondolatot mondani. Alapvetően a szakkollégiumok értékrendjét én is hasonlónak látom. Szerintem elég tisztán fogalmaztad azt meg, hogy ezek a meglévő játékszabályok tényleg irracionálisak, ugyanakkor viszont társadalmon belül, sokáig meghatározóan működő és még ma is többé-kevésbé működő játékszabályok. Ezeknek a tudatos figyelembe nem vételét, az ezekhez való nem alkalmazkodást nem lehet totálisan csinálni. Valahol, ahol ennek az egésznek a léte megkérdőjeleződik, ott van egy szükségszerű határ. Más kérdés, hogy ezt a határt soha nem lehet pontosan kitapogatni és pontosan megjelölni, hogy itt van. Ezt valamennyire lehet érzékelni, illetve a vélt határról kiderülhet, hogy az csak egy papírfolt, amin könnyű átgyalogolni, és a messzibbnek tartott határról is kiderülhet, hogy közelebb van. Na szóval, az én értékítéletem és értéktapasztalatom szerint, ma olyan helyzet van, amikor a szakkollégiumok elég erősen megközelítették ezt a határt. Olyan lépésekkel, amik egyenként valószínűleg jelentéktelenek és minden további nélkül vállalhatóak, és az ezzel járó begyűjtendő kritika is vállalható. És nem csak hogy túl sűrűn voltak ezek a pontok vagy ezek az elemek, hanem valahogy egyszerre jelentek meg. Mert hát itt hónapok választanak el dolgokat egymástól, és a mai Magyarországon két hónap, az már elég nagy idő. Mégis egyszerre jelentek meg ezek, és én úgy érzem, hogy ezek együtt már, ezekhez a határokhoz – még egyszer mondom, lehet, hogy csak az általam vélt határokhoz – nagyon közelítették a szakkollégiumokat. Na, most erről a másik...

Orbán Viktor: Imre, elnézést, egy megjegyzést, ha fűzhetek...

Nagy Imre: Hogyne!

Orbán Viktor: Szóval én azt gondolom, hogy ezek nem egyszerre jelentek meg. Ezeket egyszerre jelentették meg. Mert ha két nappal korábban tudtatok és tudtak a különböző szervek arról, hogy Velem lesz, akkor mindent tudtak korábban. Ezek azért nem jelentek meg akkor, mert nyilván nem kellett megjelenniük. És most, hogy ezek így együtt jelentek meg, akkor e mögött az a szándék húzódik, hogy együtt, egyszerre jelenjenek meg. És mivel mindenki tudott ezekről a dolgokról, amikről te beszélsz, már akkor, amikor megtörténtek, vagy hamarabb, mint én, aki részben kitaláltam, akkor nyilván itt tudatos összetorlódásról vagy alkalmazásról van szó.

Valakik valahol kezdik megelégelni azt, ami folyik, és ehhez érvek kellenek. Ehhez olyan érvek kellenek, amik egy halomba fűzhetők, egy logikára fűzhetők. Ha ezek egymással totálisan szemben álló események lennének, és ha valaki mégis azt akarná ma a politikai vezetésből, akkor ezeket ugyanúgy egy logikára fűzné, mint ahogyan ezek most kinéznek. Ugye, ezt is tudnunk kell! Csupán események kellettek, meg kellett várni, hogy még történjen valami. Hát most történt. Igaz, hogy félév alatt történt, és ezek térben meg időben messze voltak egymástól, de összefűzhetők. Na, mindegy. Ez volt az első, amit mondani akartam. A másik...

Nagy Imre: Ezzel egyetértek.

Orbán Viktor: Tehát itt erről van szó. Ezért kérdeztem, ezért van jelentősége az első kérdésemnek, azt hiszem. A másik, amit mondani akartam, és az előbb elfelejtettem, de egy mondat erejéig talán – elnézést kérek, hogy ismét csak magamhoz veszem a szót –, hogy azt is tudni kell, és akkor beszéljünk erről itt normálisan, őszintén, hogy a szakkollégiumoknak az előbb általam elmondott dologban van az ereje is. Tehát nyilván, mind tudjuk, hol vagyunk, és nem elvakult, fanatikus anarchisták gyülekezete vagyunk. Mindenki tudja, hogy a másik kollégiumnak hol vannak a korlátai. Ha valaki, valahol kompromisszumok megkötésére kényszerül, bármilyen természetűekre, azt a többi kollégium képes tolerálni. Nagyon kevés társaság vagy társadalmi sziget létezik ma Magyarországon, ami ezt képes felfogni. Mi tudjuk, mert benne vagyunk. Ha valamelyik kollégium valamit megtesz, akkor ebben a körben a szakkollégiumok egyes tagjainak a fejében az soha nem árulásként vagy mit tudom én, hogyan lép föl. Hanem ennek a dilemmának, amit szintén elmondtam, ennek a megértése áll e mögött, s ezért marha nagy a tolerálóképességük. Tehát a szakkollégiumi mozgalom, ha egyszerre elkezdene tízfele futni, és tízféle különböző aktuálpolitikai lépéseket foganatosítani – Szombathely, Debrecen, a Jogász Szakkollégium, a Rajk –, ez attól még ugyanúgy valahogy egységben maradna, és csak egy újabb pillanat, helyzet kellene hozzá, hogy ismét összetalálkozzanak. És soha nem tudnak véglegesen eltávolodni egymástól... Azért mondom, hogy ezt ne felejtsük el, vagy hát, ha gondolkodsz erről, akkor ne felejtsd ki. Lehet, hogy eltűnünk majd egy fél évre. Szétfutnak a szálak, mindenki más kompromisszumra kényszerül. Oda lesz csapva, és akkor mindenkinek mindjárt fönn kell tartania magát, és az önértékünk többet ér, minthogy

feltétlenül hirtelen szolidaritásokat vállaljunk. Tehát előfordulhat, hogy egy pillanatra, fél évre, egy évre szétcsúszik ez az egész ügy, mintha nem is lenne ez a mozgalom. Azért mondom, hogy ezt tudd. Az alapkonfliktus itt húzódik a mélyben, és az egymás tolerálása is benne van az egész ügyben. Ezzel nem akartam mondani semmit, csak az előbbieket akartam kiegészíteni.

Nagy Imre: Visszamenőleg nézve a szakkollégiumok történetét, ez, amit mondtál, ez visszamenőleg is kimutatható. Tehát egyfajta látszólagos vagy valós hullámzás.

Orbán Viktor: És ki fűzte össze ezeket az egymástól időben elkülönült dolgokat egy logikára? Mert nyilván valaki ezt kitalálta, hogy ezt így kell tenni. Szóval, milyen érdekeket, célokat szolgál ez most? Nyilván van egy kontextusa ennek. Válság van, és akkor van az ifjúsági mozgalomnak ez a megítélése. Különböző álláspontok vannak és valaki most ezeket összefűzte, mert jól jött neki. Kicsoda? Ez a kérdés.

Nagy Imre: A helyzetemet, azt hiszem, jó látod. Nem is nehéz egyébként jól látni. Betartva, vagy legalábbis valamennyire betartva a játékszabályokat, amik az én helyzetemből adódnak, mindenre nem válaszolhatok. Ez az utóbbi olyan kérdés, amire nem is tudok válaszolni. Túl egyszerű lenne ez az egész, hogyha világosan azt lehetne mondani, hogy X, Y vagy Z, vagy egy érdekcsoport fűzi össze ezeket a szálakat. Azért persze van véleményem, és lehet gondolkodni, okoskodni erről, de ez inkább feltételezés, inkább érzés, mint bizonyítható, alátámasztható vélekedés. Bizonyos dolgokat persze azért pontosan ismerek. Amit látni, érzékelni lehet, azokról szeretnék szólni. Végül is miről van itt szó? Ne legyen illúziónk, és nem is hiszem, hogy bármelyiketeknek van. A szakkollégiumi mozgalom, és mindaz, amit magába foglal, a vezetés szempontjából nem annyira fontos, hogy az egész foglalkozzék vele. Meg hát, ha azt nézzük – még ha igazat is adok sok szempontból a véleményednek, hogy ez kifejez valami sokkal szélesebb körben meglévő dolgot – ez pillanatnyilag egy nagyon szűk dolog az ifjúságon és a társadalmon belül. Ugyanakkor azonban az is nyilvánvaló, hogy ma párton belül, a vezetésen belül az ország további haladásával kapcsolatos kérdésekről nagyon éles, nagyon kemény, zömében a színfalak mögött folyó, de néha a függönyt is fellebbentő birkózás folyik. Na most, az az alapszituáció áll elő sokszor, ami tanulságos egyébként a működési mód szempontjából, hogy vannak olyan poli-

tikai törekvések és politikai nézeteket valló vezetők, akik különböző fórumokon hangot adnak nézeteiknek. Láthatjuk, hogy egy Pozsgay [ti. Pozsgay Imre] mit mond vagy mit ír le, mit nyilatkozik a HVG-nek, hogy egy Grósz Károly mit mond, mit nyilatkozik a HVG-nek stb., de lehet még sorolni. Berecz [ti. Berecz János] mit mond el egy ideológiai konferencián, vagy mit írat le a nevével fémjelzett szegedi szocializmuskonferencia összefoglalójában. Már ezen a körön belül is különböző nézetek jelennek meg. Ugyanakkor a párton belül van egy nagyon erős, nyilvánosság elé ritkán vagy soha nem álló kör – nevezhetjük baloldalnak, most nem az oldal elnevezése lényeges –, akik a vitát nyíltan szinte soha nem vállalják fel, saját koncepciót szinte soha nem hirdetnek, mert az vitatható, ugyanakkor azonban jelentős pozíciókban vannak, és így hatással tudnak lenni az ügyekre. Ez a városi pártbizottságtól a Központi Bizottságig terjed. Na most, leegyszerűsített persze a reform vagy nem reform képlet. Magyarországon ma mindenki reformokról beszél, az a kérdés, hogy milyen reformot akar igazából. Valóban reformot jelentene-e, amit akar? Egy kicsit ez úgy működik, hogy ha valamelyik politikus vagy csoport vagy kör, amelyiket jogosan, vagy nem jogosan valamely politikai áramlat eszmekörébe utalnak, tesz bármit, akkor ezt a másik oldal vagy másik oldalak, mert ez se mindig egy, megpróbálja lejáratni. Ez indokolja számomra a csúsztatásokat. Tehát egy ilyen logika alapján világos, hogy miért rakódnak össze sokszor nagyon különböző dolgok, néha nem is valós információk. Ez vezet ahhoz, hogy a párton belül, de hát hozzá lehet tenni, a KISZ-en belül is, egy-egy dolog nagyon különböző reagálásokat vált ki. A szakkollégiumi megmozdulásokkal is ez a helyzet. Van egy olyan kör, melynek – tegyük fel, nem is rossz szándékból fakadóan – a felsőoktatásról, az ifjúságról évtizedekkel ezelőtti képük van, s az ő számukra úgy jelenik meg ez a kérdés, hogy a párt tekintélye, befolyása, a párt álláspontjának az elfogadása milyen az egyetemi ifjúság körében. És úgy tudatosul, hogy nem általában az egyetemi ifjúság körében van ezzel gond, hanem egy adott körben. Ezek többé-kevésbé természetes reakciók.

Miszlivetz Ferenc: Kinek természetes? Amit leírtál, az egy szociológiai összefoglalása annak, hogy tudatlan a vezetés, vagy annak egy része azzal kapcsolatban, hogy mi történik a főiskolákon és az egyetemeken. Ez miért természetes?

Nagy Imre: Azért, mert egy meghatározott működési modellben, egy meghatározott társadalmi szisztémában élünk, és azt mondom, hogy ezen belül ez természetes.

Miszlivetz Ferenc: Erről van szó. Gazdasági, társadalmi és politikai reformokra van szükség. Pont erre törekednek szellemileg – egy szűk körben, ahogy itt elmondtad – a szakkollégiumaink. Ezt kéne segíteni. A te logikád szerint is. Nem lecsapni rá!

Nagy Imre: Azt, hogy az én logikám szerint erre nem kell lecsapni, meg az, hogy van olyan logika, amely szerint erre le kell csapni, ezek nem zárják ki egymást. Lehet, hogy rosszul fogalmaztam, de egy kicsit úgy érzem, hogy kiforgatjátok a szavaimat. Egy idealizált értékrend alapján ez valóban természetes, van azonban egy sok szempontból torz, irracionális mechanizmus. Egy meghatározott, ma létező politikai, társadalmi szisztémában élünk. Az más kérdés, hogy erről tudjuk, hogy millió elemében rossz, és változtatásra szorul. És ez már nem egy ilyen elképzelt, elméleti dolog, hanem egyre inkább kényszer a változtatás. Én azt mondtam, hogy ebben a szisztémában, amiben még ma is élünk, a szisztéma logikájából következően bizonyos dolgok természetesek. Tehát nem egy értékrend. Az én értékrendem alapján természetesek, nem a társadalmi, politikai berendezésünk logikájából következően. És nem mondtam, hogy ez jó.

Miszlivetz Ferenc: Most kezdem érteni, miért beszélünk el egymás mellett. Itt a többség gondolkodása a társadalmi közeg elemzésére épül. Te pedig – lehet, hogy nem rossz szándékúan – szisztémáról beszélsz, és azt dagasztod társadalmi környezetté. Azt a politikai-hatalmi elitet, ami a te nagyon pontos előbbi leírásod szerint is megosztott és válsággal küzd.

A Stirling-villa bejárata előtt 1987 őszén.
Tokaji Nagy Erzsébet, Kugler István, Kapornoky Rita, Miszlivetz Ferenc, Orbán Viktor, Majthényi László, Simon József, Nagy Andor, Nagy Imre

Most süt ránk a nap...

Megérkeztünk, vagy indulunk?

Szabó Gábor visszaemlékezése[32]

„Belekerül az ember egy sodró patakba, és viszi a víz...”

Apai ági dédnagyapám kertész volt a századelején. Bécsben végzett az Agrártudományi Akadémián, erre külön büszke volt a nagyanyám, időnként meg is mutatta unokáinak az apja diplomáját. Amikor a századforduló társadalmi statisztikájával foglalkoztam, megdöbbenve láttam, hogy egész Vas megyében huszonnégy kertészt tartottak nyilván – ritkaságértékű foglalkozás volt ez, komoly szakértelmet igényelt. A déd- és a nagyszüleim elég nagy területen gazdálkodtak, és a nagyapámnak volt egy speciális művelést igénylő dísznövénykertészete is a Nárai és a Kálvária utca közti részen. (Ez most már belvárosnak számít, de akkor még nem volt beépítve ez a terület.)

A kommunista hatalomátvétel idején – 1948 körül – egyik napról a másikra dzsipekkel letarolták a kertészetét, a nagyapám pedig a látványtól szívinfarktust kapott, és élete végéig munkaképtelenné vált. Húsz év munkáját tették tönkre egyetlen éjszaka alatt – a nagyanyám sokszor elmesélte a történetet.

A meghagyott birtokot a nagyanyám vitte tovább. Keményen dolgozott, és haláláig hitt abban, hogy a kommunista világ csak ideiglenes. Ez a remény éltette. Még megérte az oroszok kivonulását, abban az évben halt meg, amikor elmentek. Soha nem adta fel az önállóságát, nem is tudom, kapott-e egyáltalán állami nyugdíjat. Még nyolcvanéves korában is piacra járt, amit ki tudott árulni a gyümölcsösből, kertből, azt kiárulta. Napra vezette bevételeit és kiadásait, fillérre pontosan. Nagyon takarékos asszony volt. Édesanyám egyszer mondta neki – a korára való tekintettel –, hogy „mama, befizetjük a Nyugdíjasházba, ott van a szomszédban, onnan kap majd ebédet mindennap”, ő meg csak annyit mondott: „kolhozkoszton nem élek”.

A dédszüleim által még a 19. század végén épített nagypolgári családi házat nem vették el tőlünk. Ott volt mellette a villamos végállomása, a mi házunknak a hátsó falánál soroltak be éjszaka a

villamosok. Amikor nyáron ott aludtunk – én és a húgom – a nagyszülői házban, hajnali négykor a csörömpölésre ébredtünk, este tízkor pedig a remízbe beálló villamosok hangjára aludtunk el.

A hajdani birtokból én már csak egy semmire sem használható telket örököltem a Középhegyi úton. Mivel eladták az alját is és a hátulját is, semmilyen úthoz nem kapcsolódott, s ezért építkezni sem lehetett rá. Állt rajta egy százéves szelídgesztenyefa, meg egy csomó gyümölcsfa, amiket még a nagyapám oltott. Ott készültem a szociológiavizsgáimra zavartalan békességben.

Az anyai ági nagyapám büszke kőműves volt. „Kőműves vagyok, de szabad kőműves", szokta mondogatni a hatvanas években, amikor már nagyobb gyerekek voltunk. Soha nem állt be alkalmazottnak, megtartotta önálló iparos vállalkozását. Főleg családi házakat épített Szombathelyen és környékén. Ebből, még az ötvenes-hatvanas években is olyan jól el tudta tartani a családját – három lánya volt –, hogy nagyanyámnak soha nem kellett elszegődnie dolgozni, háztartásbeliként élte le az életét, és ennek megfelelően mindig jókedvű volt.

A szüleim viszont már nem tudták megőrizni a polgári egzisztenciát és az önállóságot. Apámat kicsapták a Nagy Lajos Gimnáziumból, miután a szülei hatására feliratkozott a szabadon választható hittanórára. Később levelezőn elvégezte a gépipari technikumot. Végig rejtett ellenálló volt, mindig szidta a főnökeit, csoportvezetőségnél nem is jutott soha előbbre. Anyám meg ápolónőképzőt végzett, utána pedig vezetőképzőt Budapesten, ami felsőfokú végzettségnek számított. Büszke volt rá, hogy ő szakdolgozatot írt. Később ápolónőből bölcsődevezető lett. Anyám komformistább volt, ápolta a kapcsolatokat a tanáccsal, ő mindent el tudott intézni, de apám, az semmit. Mindennek ellenére nem neveltek bennünket rendszerellenesnek, bár a nagyszüleink – főleg az anyai nagyanyám – nem rejtették véka alá a politikai véleményüket.

*

Testnevelés tagozatos gimnáziumba jártam. A sporttal nőttem fel, sportoltam is versenyszerűen, és még ma sem tudok meglenni sport nélkül. A Nagy Lajos Gimnáziumban azonban volt egy nívó, csak a sportból nem lehetett megélni. A mi osztályunkból mindjárt az első évben heten buktak ki, akiknek nem ment a matek vagy a fizika.

Érettségi után evidens volt, hogy a Testnevelési Főiskolára megyek tovább, de helyhiányra hivatkozva elutasítottak. Háromnapos szelekciót követően bent maradtam abban a hetvenben, akikből ötvennégyet felvettek. Később az egyik tanártól, aki valamiért felkarolt ott engem, megtudtam, hogy igazságtalanságok sorozatát követte el a Felvételi Bizottság, és elment a kedvem az egésztől. Elszegődtem postásnak. Akkoriban sok művelt postás volt, akik reggel gyorsan szétszórták az újságokat, és utána egész nap olvastak vagy más módon művelődtek.

SZABÓ GÁBOR (1960–)

1985-ben a szombathelyi Tanárképző Főiskolán történelem–népművelés szakon, 1989-ben az ELTE-n szociológus diplomát szerzett. 1987-től 1993-ig vezette a Németh László Szakkollégiumot. Ezt követően szociológiát oktatott a szombathelyi főiskolán. 1996-ban szociológiából doktorált, témája a dualizmuskori magyar társadalomtörténet, a polgárosodás klasszikus időszaka volt. 1998 és 2002 között Szombathely polgármesteri, 2006-tól 2010-ig a város alpolgármesteri tisztét töltötte be. 2010 után három éven keresztül ismét szociológiát tanított, majd a Klebelsberg Központ szombathelyi tankerületénél projektvezető lett. A Hajnal István Kör éves konferenciakötetteiben és levéltári közleményekben publikált. Több empirikus kutatást is vezetett kisebbségi identitás, vállalkozói mobilitás, szociális térkép, szokásjogi közösségi hálózatok témakörökben. A Fidesz egyik alapító tagja, 2006-ban azonban kilépett a pártból.

Elkezdtem világirodalmat olvasni: Dosztojevszkijt, Thomas Mannt, Bulgakovot. Akkor jöttem rá, hogy milyen hülye vagyok, mennyi mindent nem tudok. Nekem a *Mozgó Világ* volt az eszmélésem, még ma is ott vannak a sorozatok a könyvespolcomon. Ha nem tudtam elolvasni töviről-hegyire még az avantgárd művészetről szóló, számomra nehezen érthető esztétikai elemzéseket is, akkor nekem lelkiismeret-furdalásom volt, hogy nem tartom magamat szinten.

Aztán felvettek ide a főiskolára testnevelés–népművelés szakra. Egy év után láttam, hogy a testnevelés szak nem ad nekem túl sokat, a gimnáziumban mi sokkal többet megtanultunk, akár kézilabdából, röplabdából, tornából, mint ami itt a követelményszint volt. Mondtam magamnak, hogy teljesen felesleges nekem négy évig a testnevelés szakon jeleskedni. Ráadásul nagy hatással volt

rám néhány olyan tanáregyéniség – dr. Kiss Gyula, Gutter tanár úr, Nagy Árpád – akik elmozdítottak engem bölcsész irányba. Egy év után átmentem történelem szakra, sőt – miután az elsőéves anyagból sikeresen levizsgáztam – még azt is megengedték, hogy a másodévesekhez csatlakozzak.

*

Kiss Gyula pedagógiai zseni volt, magával tudta ragadni a hallgatóságot. Dramaturgiai elemeket vitt bele az előadásába, lenyűgözött mindenkit. Nemcsak a tudománya – a művelődéstörténet – volt önmagában lenyűgöző, hanem az egyénisége is. Amikor az asztalra ütött ököllel... Azt mondom, hogy legendás, ha valami jelzőt lehet használni rá.

Egyébként a második szomszédom volt, a lányával együtt jártam általános iskolába, ismertük egymást, de mindig csak úgy messziről láttam az öreget a nagy szakállával, tekintélyes megjelenésével. Néha voltam náluk. Nem volt könnyű elnyerni a barátságát, nagyon sokat kellett olvasni. Oda-vissza kellett tudni a négyszáz oldalas jegyzetét, azon kívül minimum száz autentikus népdalt kellett ismerni, meg magyar operákat. Ezek voltak a belépők a szigorlatra. Nem adta olcsón a szigorlati kettest se. Nekem meg is mondta, hogy tudnom kell mindent, elvárja tőlem, mivel ismerjük egymást. Egy hónapig készültem, a jegyzetéből az utolsó betűt is tudtam. Olyan feladatot adott, amibe bárki belebukott volna, még a szakmabeliek is. Azzal kezdte, hogy a Kis-Küküllő mellett menjek felfelé és mondjam szépen végig a templomokat.

A magyarság egyetemes kultúrához való kapcsolódási pontjait mutatta meg. Azt mondta el, hogy nézzétek meg itt, és nézzük meg Olaszországban. És nézzük meg a németországi párhuzamokat! Igaz, hogy volt időbeli elcsúszás, de a motívumok ugyanazok. Úgy mutatta be a honfoglalás kori tarsolylemezeket, amiket talán László Gyula ásott ki először, hogy odatette melléjük a szamarkandi mecset falán található díszítéseket. Megdöbbentünk, hogy milyen gazdag kulturális örökségünk van, s hogy mennyire ismeretlen mindez a köztudat előtt, sőt még az értelmiségi kultúrának sem része. „A harmadrendű Magyarországot akarom nektek megmutatni – szokta mondani –, azt, ami a Balatonon és a Budapesten kívül esik."

Amikor bennünket tanított, már az országjárásra sem jött el megrendült egészségi állapota miatt. Az országjárásai legendaszámba mentek. Kedvet csinált, képes volt útnak indítani bennünket. Én Horváth Szilárddal – azóta jeles újságíró lett – napokig zarándokoltam az Őrségben és Zalában stoppal. Utána Székelyföldön folytattuk ugyanezt. Szent István előtt épült templomokhoz gyalogoltunk el. Ezek a maguk nemében gyönyörűek voltak, még ha nem is voltak olyan cifrák, mint a brassói Fekete templom.

A velemi hétvégéket is ő kezdte. Négy-öt alkalommal vitt ki bennünket a Stirling-villába. Mivel ő a „fényes szelek" nemzedékének volt a képviselője, minden nap úgy kezdődött, hogy „Föl, vigyázz!", és aztán a himnusz: „Sej, a mi lobogónkat fényes szellők fújják..." Egy előadó beszélt péntek estétől vasárnapig, és persze viták is voltak.

Széll Jenő volt az egyik legendás hétvége főszereplője. Ő alapította és igazgatta a Népművészeti Intézetet, korábban pedig bukaresti nagykövet volt. A koalíciós időszakot elemezte: elmondta, hogyan került sor a kommunista hatalomátvételre, és a „fényes szelek" nemzedékének meg a progresszív baloldalnak a fölszámolására az orosz megszállók tevékeny közreműködésével. Olyanokat mondott el, amik akkor nem voltak publikusak. Odatette a történelmet az asztalra, úgy, ahogyan ő átélte. Bukaresti nagykövetként olyan emberekkel találkozott, mint Petru Groza, aki pont az ellenkezőjét képviselte annak, mint amit később Ceaușescu és a nacionalista kommunizmus. Ha nem is viselte a szívén, legalábbis eltűrte és támogatta a székelyföldi autonómiatörekvéseket.

Vagy mondok egy másik nevet: Andrásfalvy Bertalan. Ő is egy teljes hétvégét töltött el velünk. És mindehhez jöttek még Gyula bácsi rituáléi. Éjfélkor felmentünk a Szent Vidre. Katartikus élmény volt. Amikor vasárnap délben visszaindultunk, szinte mindenki úgy érezte magát, mintha temetésről jönne. Szomorú volt otthagyni a csodálatos hétvégét, és visszamenni a szürke főiskolára.

A másik kedvencem, Gutter Józsi bácsi egy európéer figura volt. Az intellektuális lazasága nyűgözött le bennünket a leginkább. Egy szál papír nélkül a legmagasabb színvonalon tudott előadásokat tartani filozófiáról. Igyekeztem elolvasni mindent, amit az öreg fontosnak tartott – Hegelt, Kantot stb. Az egzisztencializmust szerettem a legjobban, azt talán meg is értettem. Vele is élmény volt beszélgetni, annak ellenére, hogy nem volt úgy ellenzéki, mint Gyula bácsi.

*

Voltak jó tanárok, de kisebbségben voltak azok, akikre tényleg érdemes volt odafigyelni, vagy érdemes lett volna jegyzetelni az előadásaikat. Elégedetlenek voltunk a színvonallal. Innen jön a szakkollégium – egy minőségi forradalom kell, mert ez egy nagyon vidéki szint, különösen az ideológiai tantárgyakban, beleértve a pedagógiát is. Belenyomták a fejünkbe a sok felesleges stúdiumot, sok felesleges vizsgát tetettek le velünk. Úgy éreztük, hogy ez tudománytalan, s hogy ezzel csak az időnket pocsékoljuk, nem leszünk okosabbak. A pártállami rendszerben, amikor mi jártunk – a nyolcvanas évek közepén –, még elég erősnek érezte magát ez az ortodox marxista oktatói garnitúra. Hiába kérdeztünk vissza, nem engedtek a maguk negyvennyolcából...

Válaszul fokozatosan kialakult egy hallgatói elit. Saját tematikát csináltunk önképzőkörszerűen, albérletekbe jártunk össze beszélgetni. Úgy éreztük, hogy mi nem az átlag főiskolai hallgatók vagyunk, nem az általános iskolai katedrát tekintjük életünk nagy céljának, hanem valami többre vagyunk hivatottak. És ez később többé-kevésbé be is igazolódott. Sokan elvégezték a történelem szakot az ELTE-n, doktoráltak, híres kutatók lettek vagy neves művészek.

*

Én fokozatosan a szociológia felé kezdtem fordulni. Elkezdtem olvasni a szociológiai irodalmat, meg hát tanultunk is szociológiát. Nagy Árpád tanította, de Gutternél is sok minden szóba került. Például Hankiss Elemért – határozottan emlékszem – tanította. A Társadalmi csapdák kötelező irodalom volt. Nagyon megtetszett ez a dolog, akkor már a történelem nem is érdekelt annyira, sokkal inkább ez a társadalomtudományi vonal. Megcsináltam a vizsgákat, de a szakdolgozatomat szociológiából írtam Nagy Árpádnál a hallgatói mobilitásról. Utasi Ágnes munkái adták az inspirációt, és Lengyel Zsuzsától kaptam szakmai segítséget, amikor már úgy éreztem, hogy Nagy Árpád tanár úr nem tud nekem elég muníciót adni. Közösen csináltuk Ildivel,[33] az első feleségemmel, és egy országos pályázaton díjat nyertünk vele. A Népművelési Intézet írt ki – Vitányi Iván igazgatósága alatt – egy pályázatot, amire több száz pályamű érkezett be. Ez akkor önbizalmat adott nekem, bizonyítva láttam, hogy van affinitásom a szociológia iránt. Ráadásul Gyekiczki András is biztatott. Először azt mondtam neki, hogy ez lehetet-

len, szociológiára harminc embert vesznek fel összesen az egész országból, és akkor még nem volt nappali tagozatos képzés sem. Az előző évi statisztikákat is megnéztem: négyszázan jelentkeztek és harminckét főt vettek fel. Szinte lehetetlenségnek tűnt bejutni.

Aztán mégis felvételiztem, és valahogyan sikerült bekerülnöm ebbe a harminckettőbe. Pontosabban ennél is kevesebbe; félév után kiderült ugyanis, hogy a csoporttársaink felét kádervonalról küldték a KISZ- és Pártbizottságok. Voltak fenntartott helyek nekik. Ki is bukott egy-kettő, nem jutottak el a diplomáig. Aztán egyre inkább elkülönültek egymástól a „civilek" és a „káderek".

Olyan tanszabadság volt, hogy mi választhattunk magunknak tanárokat, s még olyanok is taníthattak, akik korábban nem kaptak katedrát, mint Havas Gábor vagy Erdélyi Ágnes. Ennek köszönhetően másfél év után le tudtunk válni a káderekről. Mi nagyjából tizenhatan Erdélyi Ágnest és Nagy J. Endrét kértük oktatónak. Remek kurzusokat tartottak, nem olyan volt, mint a mostani levelező képzés. Egy hétig ott voltunk, és egy hét alatt kaptunk 48 órát.

Egy idő után, amikor már látták, hogy készülünk, olvasunk, hozzá tudunk szólni, közelebb engedtek bennünket magukhoz a tanáraink, ami igen nagy dolog volt. Papp Zsolttal a Moszkva tér környéki borozókban üldögéltünk, Erdélyi Ágnes pedig meghívott bennünket a lakására egy szűk körű szemináriumra. De ez egy kemény félév és kollokvium után volt! Soós Vili bácsi fogadott bennünket, kék köténykében hozta a teát – a magyar filozófia egyik oszlopos alakja! (Erdélyi Ágnes férje volt.) Ha egy ilyen gesztust tesz egy nagy tudós, az olyan inspiráló, hogy az ember még jobban készül, még jobban tanul, mert meg akar felelni az elvárásoknak. Felejthetetlen élmények ezek.

*

A főiskola után egy évig népművelőként dolgoztam Vasváron, de nem láttam benne különösebb perspektívát. Kerestem az utat vissza Szombathelyre. A szerencsének köszönhettem, hogy gyorsan sikerült is. Apám egyik kártyapartnerének a felesége Horváth Margit főigazgató-helyettes barátnője volt. Apám panaszkodott, hogy nem érzem magam jól Vasváron, Muci néni pedig beszélt a Horváth Margittal, akinek tanítványa voltam, és tanítványként engem szeretett.

A Közművelődési Titkárságra kerültem. Nem én voltam a főnök, hanem Gerebenics Tamás, aki ahhoz a KISZ-es garnitúrához kötődött, akik korábban a *Kilátót* szerkesztették. De hagyta, hogy csináljam, amit jónak látok. Később a Tamás elment, és akkor az ortodox, kommunista Tóth Gyula főigazgató-helyettes kinevezte fölém Barki Andreát. Egy kicsit úgy éltem meg, hogy ellenőrzés alatt vagyok, és ezt éreztette is velem Tóth Gyula rendszeresen. Rövid idő után mindenáron meg akart tőlem szabadulni.

Az volt a feladatom, hogy vigyek életet a klubba. Zenekarokat hívtam meg, elkezdtem filmklubot szervezni (nemcsak a főiskolán, hanem a Savaria moziban és a vasútállomás mellett is), és meghívtam a kedvenc tanáraimat a szociológia szakról. Igen szívesen jöttek. Nem úgy ment, hogy plakát, és jön, aki jön, hanem szervezkedtünk, felkészülünk. Adtam szakirodalmat a diákoknak, megbeszéltük, hogy ki mit kérdezzen, hogy okosan szóljunk hozzá, ne tűnjünk egy vidéki koszfészeknek. Voltak nagyon jó képességű hallgatók, nem kellett őket unszolni és a szájukba rágni. Úgy hirdettünk meg egy-egy előadást, hogy a plakáton ott volt, hogy mit kéne hozzá elolvasni. Gyekiczki Andrásnak is nagy szerepe volt abban, hogy ez a Társadalomtudományi klub beindult. A diákjait is hozta mindig, és kiváló kapcsolatai voltak a szociológusok körében. Mindenkit ismert.

Engem akkor a filmesztétika is érdekelt, írogattam is ilyen témájú cikkeket, és képben voltam a filmművészet állását illetően. Kósa Ferenc többször is a vendégünk volt, és járt nálunk Sára Sándor is. Nem is tudom hogyan, de bekerültem a Filmklubok Országos Szövetségének elnökségébe is. A Kongresszusi Központban volt egy közgyűlés, volt ott vagy hatezer ember. Sára Sándor volt akkor a testület elnöke. Én is felszólaltam, mint vidéki filmklubos, Sárának megtetszett, amit mondtam, és engem is jelöltek az elnökségbe. Utána nekem nyűg volt, mert fel kellett járkálnom Pestre elnökségi ülésekre, de azért jól is jött, hogy volt rálátásom a filmklubok világára, és lett egy kis protekcióm is. A szombathelyi filmklubélet, akkor az országban az egyik legjobb volt. Nem azért, mert én csináltam. Török Gábor csinálta, és Ildi is vezetett filmklubot. A vasútállomáson volt egy vetítőterem, huszonöten fértek be, ott futott a Bódy Gábor filmklub. Válogatott filmek voltak: Márványember, Vasember. Akkor még a csilláron is lógtak, a karzat is tele volt ezeken az amúgy nem könnyű fil-

meken. A filmklub olyan volt, mint falusiaknak a templomba járás. Csütörtökönként mindenkinek ott kellett lennie, aki magát értelmiséginek tartotta.

*

Miszlivetz Ferenc, Szabó Gábor és Tokaji Nagy Erzsébet Velemben

Tokaji Erzsi, Gyekiczki András meg Miszlivetz Feri jöttek, hogy mi lenne, ha mi is megpróbálnánk azt az utat, amit a Bibó vagy a Rajk elkezdett. Azt hiszem, Feri volt az, aki konkrétan kimondta, hogy akkor meg kell írni a pályázatot a Soros Alapítványnak. Aztán nem sokkal ezután csatlakozott hozzánk Fűzfa Balázs is, aki az Eötvös Collegiumot tartotta modellértékűnek. Én azt hittem, hogy nem fog ez nekünk sikerülni, de aztán jól alakultak a dolgok. Mielőtt beadtuk a pályázatot, felmentünk Pestre a Soros Alapítvány Titkárságára, Vásárhelyi Miklós pedig Szombathelyen ült le velünk beszélgetni-tárgyalni. Ezek az egyeztető megbeszélések jól sikerültek, és referenciánk is volt már.

*

Aztán mielőtt még megalakultunk volna, behívtak katonának Tapolcára. Meg is mondták, hogy azért visznek el, mert megbízhatatlan vagyok. Minden követ megmozgattunk, hogy ne kelljen bevonulnom, Iker János a Pártbizottságra és a Hadkiegészítési Parancsnokságra is levelet írt, hogy adjanak halasztást. De elutasították, ki akartak emelni, mert engem tartottak a legveszélyesebbnek. Amikor bevonultunk, találkoztam egy sráccal, akit szintén az egyetem után hoztak vissza. Nézegettük a bilétánkat, hogy melyik századba soroztak be bennünket. Aztán a katonák felvilágosítottak bennünket, hogy ez a nem hivatalos büntetőszázad. Börtönviselt embereket soroztak be ide és mindenféle renitenseket. Volt, aki kézigránátot robbantott a körletben, vagy elkötötte a tankot: csupa kemény fiú. Mondom, nem tévedés, hogy bennünk ide soroltak be? Gyorsan elmentem a honvédségi kultúrközpontba, bekopogtam: most jöttem a katonaság második részét letölteni diploma után, egy főiskola kulturális életét irányítottam, itt valami tévedés lehet, hogy engem abba a századba akarnak vinni. A tapolcai Bocskay Laktanya Helyőrségi Művelődési Központjának (HEMO) századosi rangú vezetője elkezdett intézkedni. Kérdezte, hogy tudnék-e mikulásünnepséget szervezni a tisztek gyerekeinek? Mindent elkövettem, hogy megússzam a büntetőszázadot. Végül ezt sikerült elérni, azt azonban nem, hogy a kultúrházukban teljesíthessem a szolgálatomat.

*

Arra nem volt példa, hogy bármit is betiltottak volna, vagy hogy megakadályozták volna egy megszervezett rendezvény megtartását. Igaz, valamennyire azért mi is tiszteletben tartottuk a határokat. Amikor a demokratikus ellenzék reprezentánsait hívtuk meg – Kenedi Jánosra és Solt Ottíliára emlékszem –, akkor albérletekbe vittük az előadásokat, és nem a főiskola klubjába.

A Közművelődési Titkárság programjaihoz főigazgató-helyettesi ellenjegyzésre volt szükség, és ott időnként kellett könyörögni. A szakkollégium megalapítása után viszont már semmiféle ellenjegyzésre nem volt szükség. Ez már az elején ki lett találva, és ebben Kardos László, az MTA–Soros Alapítvány titkára is sokat segített. Fölhívta a figyelmünket arra, hogy mire kell vigyázni; mi nem gondoltuk volna, hogy később ennek mekkora jelentősége

lesz. Megvolt a hivatalos protokoll, a főiskola és a Soros Alapítvány szerződést kötöttek, amit ünnepélyes keretek között minkét fél aláírt. Ezek után pedig már nehéz volt visszatáncolniuk. Próbálkoztak ezzel-azzal, de nem tudták befolyásolni a dolgainkat. Benne volt a szerződésben és a Szervezeti és működési szabályzatban, hogy a választmány három tagjának aláírásával köthetünk szerződést előadókkal vagy bárkivel. Így nem tudtak hozzányúlni a pénzhez. Soha nem mondták a Dremmel Lajos vezette Gazdasági Hivatalban, hogy ezt nem fizetik ki. Nem tudták érdemben, adminisztratívan ezt már visszacsinálni.

Egy-két kisebb eset rémlik csupán. Amikor a Zsidókérdés-hétvégét plakátoltam, nekem támadt Konkolyné, a Marxizmus Tanszék vezetője, hogy miféle zsidókérdés, hogy gondoljuk mi ezt. Mondtam neki, hogy tanárnő a legjobb előadókat hívtuk meg, jöjjön el, vegyen részt, hallgassa meg.

Szalay Laci bácsi eleinte még támogatott is bennünket. Akkor pörgött be, akkor hívatott magához, amikor a jégvillai rendezvényt szerveztük. Azt mondta, hogy ezért már nem tudja tartani a hátát. Iker János mondta el a vele készített interjúban, hogy előtte ott volt a Városi Pártbizottság első titkára, és őt is behívatták, mondták, hogy ez már tűrhetetlen... Ráadásul a munkásosztály szent ünnepén... De Iker akkor kimagyarázkodott: ő is ott lesz, nem lesz semmi baj, nem kell emiatt aggódni. Még a városi első titkár is azt mondta végül, hogy „nyugodj meg, Laci!". Eleinte talán azt hitték, hogy az ünnepséget akarjuk megzavarni, vagy nem tudom, mit képzeltek.

A Soros Alapítványtól kapott fénymásoló története is azt mutatja, hogy próbálták azért felügyelet alatt tartani a szakkollégiumot. Végül belementünk, hogy a gép az Oktatástechnikán legyen, és csak az ott dolgozók másolhassanak vele. A szakkollégisták kaptak a Választmánytól egy engedélyt, amin föl volt tüntetve, hogy mit másoltatnak, aztán ezt valaki – már nem tudom, hogy Iker János-e – a vezetők közül is aláírta. A hivatalos indok az volt, hogy vigyázni kell a drága gépre. Valójában féltek, hogy mi ott illegális dolgokat fogunk fénymásolni, és valóban másoltunk is. Egyszerűen ráírtuk a formanyomtatványra, hogy a Dzsungel könyve, és kész. Azt nem nézte a Király Zoli bácsi, aki az Okitekit [ti. Oktatástechnikát] vezette, hogy tényleg azt másoltatjuk-e, ami föl volt tüntetve. Én most utólag azt mondom, lehet, hogy jó helyen

is volt ott az a fénymásoló. Hogy ellenőrizték-e, vagy nem, az tök mindegy volt. De az a gép az életidejének a háromszorosát teljesítette, mert Zoli bácsiék tényleg karbantartották.

*

Az elején szélesre tártuk a kapukat, szinte mindenki – a Földrajz körtől a Rajz körig – indíthatott kurzusokat. Még számítógépes kurzus is volt. A főiskolán akkor ezerötszáz diák tanult, a szakkollégium pedig kétszázötven taggal indult el. És tényleg nem lehetett előre tudni, hogy miből sül ki valami jó dolog.

A biológia szakosok – Farkas Juli, Varga Tamás, Zentai Zoli – megtalálták a helyüket közöttünk. Komoly tiltakozó akciókat is bonyolítottak. A környezetvédelem volt az a terület, ami politikailag még megengedett volt. El lehetett menni egy felvonulásra még akkor is, ha ott fotózták az embereket. A Duna védelme volt az első legális ellenzéki kezdeményezés. Ebbe nagyon nem lehetett belekötni.

A szlavisták, Szigethi Andrásék is progresszív dolgokat csináltak. Folyamatosan fordították és tették közzé az aktuális anyagokat az orosz peresztrojkáról, és arról, hogy megrendült a birodalom. Kevés egyetemen volt ehhez hasonló.

Molnár V. József néprajzkutató meg olyan volt, mint egy vátesz. Kialakult körülötte egy bő tízfős kör, akik még a diplomájuk megszerzése után is visszajártak hallgatni őt. A kezdetektől egészen sokáig, legalább a '90-es évek második feléig folyamatosan mentek a kurzusai. Az új kollégiumban tartotta négyórás, tömény és lenyűgöző előadásait.

*

Velemben azt szerettem volna folytatni, amit Gyula bácsi elkezdett. Én ugyan nem voltam Kiss Gyula bácsi, nem volt olyan tekintélyem se szakmailag, se máshogyan, de volt valami közösségformáló erő bennem, ami talán átsegített a nehéz pillanatokon. Mert nekem is nehéz volt odaülni Litván György mellé meg Szabó Miklós mellé, és felkonferálni a hétvégét, meg a vitát vezetni. Én is sokat olvastam akkor, készültem, és erre buzdítottam mindenkit. Kábé a társaság egyharmada el is olvasta a szakirodalmat, és nem hülyén jöttek ki. De tudásban, bölcsességben gazdagodva tért haza még az is, aki nem olvasott semmit, csak úgy eljött érdeklődőként. Mindenkit motivált, hogy legyünk többek, mint amik vagyunk. Voltak előttünk értékek és minták: mi is szerettünk volna olyan okos emberek lenni, mint az előadóink.

Az első hétvége tematikáját Gyekiczki András találta ki: szedjük csokorba az antikommunista kelet-közép-európai mozgalmakat: a magyar '56-ot, a berlini munkásfelkelést, a csehszlovák '68-at és a lengyel Szolidaritás történetét. Aztán Szabó Miklós ezt az egész problémakört a legmagasabb színvonalon összefoglalta, a fiatalabbak pedig egy-egy kelet-közép-európai országról tartottak referátumot.

Miklós fantasztikus volt, rajongtunk érte. Végre valaki, aki igazat mond, és sokat tud. Ráadásul sem a tudásával, sem a bátorságával nem hencegett. Hivatalosan nem számított ellenzékinek, hiszen a Történettudományi Intézet munkatársa volt, de amiket mondott, az már nem fért be a hatalom által tolerált határok közé. Követte is az elhárítás mindenhová.

Ment a találgatás, hogy mi lett volna, ha a magyar '56 és a prágai '68 egy időben történik. Érdekes történelmi kvízjáték volt: rakjuk össze! Szabó Miklós végül levonta a konklúziót: a Moszkvából irányított kelet-közép-európai létező szocializmusok vagy akkor fognak gyökeresen átalakulni, ha a birodalom központjából indul el az erjedés, vagy akkor, ha egyszerre több kelet-közép-európai országban – Magyarországon, Lengyelországban, Csehországban – kezdődik el valami. Mert ha csak egy-egy ország veselkedik neki, akkor azt így, vagy úgy, de leszalámizzák. Erről ment a találgatás, hogy van-e ennek sansza. Miszlivetz Feri is ehhez a gondolathoz kapcsolódott: jött a nemzetközi kapcsolatokkal, a nemzetközi civil hálózatokkal, meg hogy itthon is ezt kell erősíteni. Kábé negyvenen

voltunk, fiatal pesti szociológusokkal ülünk egy asztal körül. Ők is ösztönöztek bennünket, hogy folytassuk.

A zsidókérdésről tartott hétvégénk előzménye a *Fejlődés-tanulmányok* betiltott kötete volt. Ez egy akkora opus, hogy az hihetetlen! Iszonyatos tananyag. Amikor megtudtuk, hogy a könyvárakból is vissza akarják vonni, kiloptuk a föllelhető példányokat. Simon Robit azért hívtuk meg, mert írt ebbe egy kitűnő tanulmányt, az volt a kötet bevezetője.

Velemi kontempláció (Simon Róbert orientalista)

Aztán következett *A bolsevizmustól a peresztrojkáig.* Ennek meg Vajda Mihály lett a fő attrakciója.

Így jöttek egymás után az ötletek, hát nem is tudom, hogy összesen hányat csináltunk. A főiskola klubjában is volt egy hétvégénk a cigánykérdésről-szegénykérdésről. Majthényi Laci hozta a tervet, és részben az előadókat is. Nem is tudom, hány vezető cigány értelmiségit hívtunk meg. Egy kicsit széttöredezett lett az egész, mert ők nem szívesen ültek le olyan, tulajdonképpen őket szolgáló értelmiségiekkel, mint Solt Ottília és Havas Gábor. Nekem az jött le végül, hogy ez a cigány értelmiség a maga szervezeti

hátterével – már akkor is volt jó néhány államilag támogatott civil szervezet – megpróbálja kisajátítani ezt az ügyet. Ne akarjon más beleszólni, leosztották a lapokat egymás között. Ez nekem nagyon nem tetszett.

Ha szakmailag nézem, akkor a Zsidókérdés-hétvége volt a legjobb, de mindegyik jó volt, nem tudnék nagy különbséget tenni ezek között a hétvégék között. Talán a *Századvég* volt egy kicsit csendesebb, meghittebb vagy kevésbé felajzó, meg utána a *Reformpedagógia*. Az utóbbi inkább azoknak volt érdekes, akik ezt már évek óta csinálták.

*

Az utolsó párttitkár, Gutter Józsi bácsi tett nekem – mint volt tanítványának – egy felajánlást: lennék-e a főiskolai KISZ-titkár? A KISZ-titkárság jobban fizető állás volt, mint a főiskolai tanári. Ráadásul még azt is hozzáfűzte, hogy ezzel együtt tanársegéd is lehetek – pedig még csak elsőéves voltam a szociológián. Nagyon vonzónak tűnt, hogy katedrára állhatnék, és elmondhatnám, amit Papp Zsolttól és a többiektől tanultam.

Mondtam neki: „Tanár úr, az irántad való tiszteletből hadd gondolkodjak legalább egy-két napot ezen." Lehetett volna azt mondani magamnak, hogy pártvonalon csinálható meg az emberarcú szocializmus, meg hogy ennek az ifjúság lehet a motorja – ez akkoriban, 1986 körül divatos szöveg volt. És még a legfelsőbb vezetésben is voltak olyan figurák, akik megfeleltek ennek az eszménynek, vagy ennek megfelelően beszéltek, nyilatkoztak: ne dobjuk ki ezt a rendszert úgy, ahogyan van, hanem próbáljuk inkább megreformálni. És a KISZ-ben is elég határozott reformelképzelések voltak. Amit egyik-másik KISZ KB-kiadványban vagy az 1986-os ef-Lapokban írtak, azzal, azt mondom, lehetett azonosulni. A közgazdasági elképzelésekkel is, a politikai reformtervekkel is.

Mégis azt mondtam végül a Gutternek, hogy nem tudom vállalni. Egyrészt mert látszott, hogy a KISZ eróziója nem fog megállni, hiába jönnek az emberarcú szocialisták és reformerek, másrészt meg, mert mi valami civil dolgot szerettünk volna. Kövér Lacinak igaza volt Velemben: kutyából nem lesz szalonna, hiába reformálgatjuk, akkor is velünk szemben álló marad. Meg én ültem

volna annak a Haramia Lászlónak a helyébe, akit két évvel később az ifjúsági parlamenten „lepofoztunk"? Végül aztán nem adtam a nevemet az agóniájukhoz.

*

Én nem tudtam, hogy megalakul a Fidesz, nekem nem szóltak. De olyan természetesnek vették, hogy mi persze hogy benne leszünk! Igazán a Magyar Hírlapban[34] megjelent fenyegető cikk, és az arra válaszul megindított szolidaritási aláírásgyűjtés ébresztett fel bennünket.

Az aláírásgyűjtés fergetegesen sikerült. Szombathelyen a nyolcszáz-ezer fős főiskolán kétszáznál több aláírást sikerült összegyűjteni. Csak az nem írta alá, aki nagyon nem akarta, vagy félt, vagy nem volt ott. Könnyen ment. A földszinti folyosón ültünk le több helyen: a könyvtár előtt, a TO [ti. Tanulmányi Osztály] előtt. Aki arra jött, azt odahívtuk, aki igényelte, annak elmondtuk, hogy miért, és nem nagyon volt olyan, aki nem akarta volna aláírni. Sőt, amikor látták az íveket, hogy hányan aláírták már, akkor már még könnyebben ment. Ezek után mondta azt a Kövér, hogy a vidéki Magyarország legjelentősebb Fidesz-csoportja alakult meg Szombathelyen. De maga a Fidesz-csoport valójában nem volt ekkora, és nem volt benne ennyi főiskolás, ennyi szakkollégista. Két csoport működött Szombathelyen: egy főiskolai és egy dolgozói tagozat. Mi voltunk harmincan-negyvenen, ők meg tizenöten-tizenhatan.

Az országgyűlési választás kampányának jelentős részét a szakkollégiumból finanszíroztuk. A mi számítógépeinken gyártottuk a plakátokat, és a kollégiumi lepedőkből vágtuk ki a Fidesz-logót, amit aztán narancssárgával lefújtunk a járdákra. Szólt is a gondok, hogy ez így nem lesz jó, mert sorra tűnnek el a lepedők.

*

A szakkollégium lehetőséget adott arra, hogy csináljunk egy másik főiskolát, hogy mi mondjuk meg, ki tanítson. Ha jönnek diákok, akkor mehet a kurzus, de ha nem jelentkeznek, akkor tudomásul kell venni, hogy rád most nincs szükség – ahogyan ezt Ambrus Lajos, a József Attila-díjas író is elmesélte az interjújában.

Nem mondom, hogy minden szakterületen a legjobbakat választottuk, ki, de nagyon sok jó egyetemi tanárt, kutatóintézeti embert találtunk, akik rendszeresen a vendégeink voltak. Papp Zsoltot nagyon szerettem, mint tanárt, és nagy tisztelője voltam. Sokszor eljött, pedig a szociológia magyar nagykövete volt, az egyik legnagyobb. Azt kérdezte egyszer, hogy mikor lesz a nyári tábor, mert majd ahhoz igazítja a programjait. Miszlivetz Feri is egy világjáró ember volt – tudós és mozgalmár –, de mindig szívesen jött, nem kellett nógatni. Vagy a Kárpáti Zoli, aki félig szombathelyi lett – ő is egy világlátott szociológus volt, de Szombathely valahogy mégis megtetszett neki.

*

Az igazi nagy lehetőség a Jókai utcai kollégium volt, kár, hogy rövid idő után elvették tőlünk. Önálló épület, vonzó atmoszférával és benne a legkülönfélébb alkotóműhelyekkel. Ideális élettér volt: könyvtár, menza, klub, futballpálya.

Korábban ott működött a MSZMP Megyei Oktatási Igazgatósága. A könyvtára még megvolt, amikor beköltöztünk. Aztán egyszer csak kitalálták, hogy fölszámolják. Nem értettük, miért szórják ki a könyveket az udvarra! Mondom, mit csinálnak ezekkel a jó könyvekkel? Még mi háborodtunk fel, hogy el ne vigyék már! A Mao Ce-tung-sorozathoz ugyan nem ragaszkodtunk különösebben, de Marxok is voltak ott bőségesen. Azt mondja a gondnok, hogy minden megy a MÉH-be, kilóra átveszik, mindjárt jön a teherautó. Rábeszéltük, hogy pár napig hagyják itt, hadd keresgéljünk. Kiválogattuk. Még szamizdat is volt: Orwell: *1984*! Meg olyasmik, amikhez már nem lehetett hozzájutni: Ortega *A tömegek lázadása* – eredeti kiadásban. Kugler Pistivel és Mayer Jutkával bányásztuk ki őket. Meg voltunk döbbenve, hogy az MSZMP oktatási inézményében ilyeneket olvastak.

*

Az én akkori életemet teljesen betöltötte a szakkollégium. Belekerül az ember egy sodró patakba és viszi a víz. Engem is így vitt a víz magával, az a közösség, ami körülöttem volt. Nem azt néztük, hogy munkaidő van, vagy nincs munkaidő. Reggeltől estig ott

voltam, nyüzsgő élet volt. Volt egy közösségi szellem, volt egy jó szellemi műhely; engem a közösségi elvárások sodortak ebbe az életformába, ezt élveztem a legjobban. De értéktermő is volt ez a közeg. És alighanem az is fontos volt, hogy volt egy ellenerő velünk szemben.

Az egésznek a csúcspontja Velem volt. De csodálatos hétköznapjai is voltak ennek a különleges feelingnek.

HORVÁTH MIKLÓS (1953-)

Velem, ahol szeretteimmel együtt élek, a történelem során sokszor olyan események színtere volt, melyeket méltán emlegethet a jövő nemzedék. Álljon itt néhány meghatározó esemény községünk életéből.

A falu felett magasodik Szent Vid hegye a toronnyal, amelyen a híres Borostyánkő út vezetett. Itt éltek a rómaiak, a kelták és az avarok. A dicső múlt után a kevésbé felemelő 20. század emberpróbáló ideje adatott nekünk. Átéltük, megéltük. „Béke poraira." Vissza ne jöjjön! Mindenki számára igazából az általa megélt idő a meghatározó, ezért nagyot ugorva a történelemben szüleimet idézem, akik gyakran emlegették: 1944 decemberétől 1945 áprilisáig itt őrizték a Magyar Királyi Koronát tartozékaival együtt a Stirling-villa kertjében. A vezérkar, a kormány a faluban szállt meg. Innen küldött látványos puszit Szálasi menyasszonyának, Lutz Gizellának. Községünk összes tisztaszobáját, lakását lefoglalták a nyilasok. Nálunk az ítéleteket aláíró Kun százados és családja kvártélyozott azokban a hónapokban, amikor falunk a „nemzet fővárosa" volt. Majd következtek a szocializmus nem éppen vidám évei.

A lehetőségek beszűkülése után az enyhülés éveiben számomra a vallásosság, a sport, a közösségi élet töltötte ki napjaimat a munka mellett. A '80-as évek elejétől a jelentősen megváltozott körülmények eredményeként tanácstag, majd később a rendszerváltozásig elöljáróként tevékenykedtem. Később a falu lakóinak biztatására és bizalmából 23 évig szolgáltam községünket polgármesterként, miként nagyapám és édesapám szolgáltak templomgondnokként 52 évig.

Majdan a nyolcvanas évek elejétől a rendszerváltozásig elöljáróként dolgoztam munka mellett. Mint Pilátus a Credóba, úgy csöppentem a közélet rejtelmeibe.

A '80-as években – miként régen – a Stirling-villában ismét sikerült olyan, a kort meghatározó, az ország sorsát befolyásoló, véleményformáló, iránymutató emberekkel (pl. kedves barátommal, dr. prof. Miszlivetz Ferenccel) megismerkednem, akik lehetőségeket, távlatokat nyitottak meg előttem és a falu előtt. Ezek a találkozók nem voltak éppen félelem nélküliek. Az olykor a kapuszínünkben létrejövő beszélgetések erőt és hitet adtak további életemben – az akkor hihetetlennek tűnő elképzelések mára kézzelfogható valósággá váltak.

Összeállította: Sümegi István

„Máig őrzöm magamban ezt az érzést, hogy bármire képesek vagyunk..."

Részletek a Németh László Szakkollégium történetét feldolgozó interjúkból[35]

A nyolcvanas évek

Ambrus Lajos: A késő Kádár-korszakban nagyjából minden csúszásban-mozdulásban volt; a szellemi élet, így a kultúra ezerféle ága is. Igaz ez a színháztól a hivatalos, úgynevezett könnyűzenéig, és annak undergroundjáig. Látszólag ugyan állt minden, és a táj messziről nézvést akár szépnek is tűnhetett, de a valóságban rengeteg kisebb-nagyobb repedés látszott. Ezzel együtt sokféle és sokszínű mozgás volt jelen a kultúrában, így az irodalomban is. A nyolcvanas évek, azt gondolom, nagyjából a fölszabadulás és az öntudatra ébredés lázas időszaka volt. Az esztétikai és sok szempontból a politikai tabuk ledöntésének ideje. Sok, igen jelentős szellemi energiát mozgósító, a kimondhatóság határait feszegető folyóirat jelent meg. Közvetlenül az évtized elején vált igazán nagy hatásúvá és kultikussá a korábban nemzedéki lapként induló *Mozgó Világ* is. Annyit hadd mondjak itt – és ezt büszkén teszem –, hogy az akkori *Mozgó Világ*ban jó párszor szerepeltem. De hát nagyon sokan publikáltak ott, írók, költők, szociológusok, társadalomtudósok, és abszolút színes volt a tabló: a népiesektől az urbánusokig, a liberálisoktól a baloldali értelmiségig sokan szerepeltek benne. Akkoriban indult meg a szamizdat irodalom is, amely ugyan nem par excellence szépirodalmi érdeklődésű volt, de kiadták például Orwellt is. Az Írószövetség jelentősége megnőtt, rendkívül sok balhé volt, Mészölytől, Eörsitől, Konrádon keresztül Csoóriig mindenki

részt vett ezeken a vitaeseteken, bemutatókon, kiáltványfogalmazásokon vagy lapalapítási tervezéseken.

Németh Zsolt: 1982-ben érettségiztem. '82–'83-ban Szombathelyre kerültem katonának, a „Garasin Hotelben" töltöttem el egy évet. (Garasin Rudolfról volt elnevezve a laktanya, aki a magyar ÁVO-nak volt az egyik elhíresült figurája.) 1983 szeptemberében kezdtem el a közgázt, s röviddel ezután Melegh József barátommal már azon gondolkodtunk, hogy kellene valami közéleti klubot csinálni, amit el is kezdtük szervezni a második félévben. Néhány előadást sikerült tető alá hoznunk Közép-Európa klub néven. A Rajk Szakkollégium épületében levő színháztermet kértük el az egyetem vezetésétől, ami 250–300 fős befogadóképességű. Ambiciózusak voltunk. Az első előadónak Domokos Pál Pétert kértem fel. (Még gimnazistaként ismertem meg őt, amikor a moldvai csángókkal kapcsolatba kerültem.) Péter bácsi úgy megtöltötte ezt az előadótermet, hogy még a csilláron is lógtak. Óriási siker volt, a moldvai csángókról keveset lehetett hallani 1984-ben. A következő előadás mély morgás mellett még megtartható volt, erre Püspöki Nagy Pétert, a felvidéki történészt kértem fel. Ő a „Nagy Morávia"-elméletről, a szlovák eredetmítoszról tartott előadást. Ugyanakkora siker. Kezdtek az egyetemi vezetők félni a rendezvénytől, hogy itt valami elszabadul, és betiltották az előadássorozatot.

Gyekiczki András: 1979-ben kezdtem a Jogi Egyetemet, a Budaörsi úti kollégiumban laktam. Abban az időszakban már olyan pezsgő klubélet működött, aminek a hatása alól a politika és a társadalom iránt érdeklődő hallgatók nehezen tudták kivonni magukat. Hamarosan jött a gondolat, hogy kéne valami intézményesült formát, rendszeres időpontot találni, amikor előadások lesznek, olvasmányokat beszélünk meg stb. Rövid idő alatt nagyon-nagyon sok jó előadást szerveztünk. '79 tavaszán halt meg Bibó István, és valahogy az ő halála ráirányította a figyelmet a teljesen elfeledett, fel sem tárt munkásságára, és az 1945 és 1948 közötti korszakra. Ő ezt a hároméves koalíciós időszakot rendkívül fontosnak tartotta, mert az – még a szovjet megszállással együtt is – magában hordozta egy új, demokratikus Magyarország kialakulásának lehetőségét. Ennek az átmeneti korszaknak a történeti feldolgozásával kezdődött a szakkollégium. Hétfőről hétfőre készültünk előadásokkal, másoltunk különféle anyagokat. Néhány tanárunkon keresztül – Cs. Kiss Lajost, Karácsony Andrást, Kéri Lászlót, Gyekiczky Tamást

említhetem – a szamizdat irodalomhoz is hozzájutottunk. Elsős voltam, amikor az 1956-tal kapcsolatos alapvető irodalmakat elolvashattam, és végre hiteles forrásból tudhattam meg, mi történt '56 őszén Magyarországon és a világban. Sose felejtem el, amikor az egyik kollégiumi szoba ajtajában Cs. Kiss Lajos a kezembe nyomta az *Igazságot Nagy Imrének* című brüsszeli kiadványt, amit földbe gyökerezett lábakkal azonnal elkezdtem olvasni. Később az egyik szobatársammal, Kövér Lászlóval – Kéri László támogatásával – kitaláltunk egy filmsorozatot. A Filmarchívumban több alkalommal levetíttettük magunknak a '45 és '48 közötti filmhíradókat. Utána ezeket együttesen kivesézték, megbeszéltük. Aztán következtek a korszakban született játékfilmek. Kitaláltunk egy sorozatcímet: Beszéljenek a korról a kor filmjei. Ezekből az előzményekből született '83-ban a Bibó Szakkollégium.

Spitz György: Kezdjük az ÉS-klubbal. Hunt Zoltánnal, az MMIK[36] fiatal népművelőjével kezdeményeztük. Az indíttatást a *Mozgó Világ* körüli hercehurca adta. Tovább akartuk gondolni a félig sem elgondolt, elmondott gondolatokat, és ki is akartuk mondani ezeket. '81 tavaszán alakultunk, és döbbenten tapasztaltuk, hogy 30-40 középiskolás és főiskolás jelent meg a nyitórendezvényünkön. Az első előadás rögtön meredekre sikeredett. Suki Béla filozófus volt az előadó, akit korábban 1978–79 táján ismertem meg Szegeden. Egy Marx téri kocsmában találkoztunk. A barátom, aki összehozta ezt a találkozót, előre felkonferálta, hogy az „öregnek" kandidátusa van filozófiából, és fura jelenség. („Öregnek" nevezték, pedig csak 48 éves volt. Három év múlva, 52 éves korában halt meg.) Leültünk a kocsmában, iszogattunk, és döbbenetes élmény volt, hogy valaki képes Kierkegaard-t hitelesen elmagyarázni. Egy '56-os elítélt, aki könyveket írt, de megmaradt gimnáziumi történelemtanárnak. Filozófiát csak kocsmában tanított. [...] A klubban az életéről is mesélt, arról, hogy '56-ban a bitófa árnyékában mit gondolt, és hogy később milyen megalkuvásai voltak. Annyira őszintén beszélt saját sorsáról, megalkuvásairól, hogy a zömmel főiskolás, középiskolás hallgatóság döbbenten nyelte a másféle '56-ot, a másféle filozófiát, Hegelt és Kierkegaard-t. Végigszáguldva a meghívottakon: Szilágyi Ákos filozófus és esztéta többször is jött, Liska Tibor az alternatív gazdasági elméletekről tartott izgalmas előadást. Csengey Dénes író és Pete Gyuri, az *Életünk* főszerkesztője is emlékezetes estet tartott. Cseh Tamás, Bródy János – ezek

nem zenélős alkalmak voltak, persze azért előkerültek a gitárok is. Aztán vendégünk volt Pungor Zoltán, szombathelyi történész, két előadással. Az egyik címére emlékszem: Két malomkő közt – a nemzetiségek helyzete Romániában 1944 után. A második előadása a fasiszta Németország és a kommunista Szovjetunió Lengyelország feldarabolásáról kötött egyezségéről, a Molotov–Ribbentrop-paktumról szólt. Erről megint csak nem tudtunk sokat, a történelemkönyvekből hiányzott. Mindig érezhető volt, hogy olyan ismereteket kapunk ebben a klubban, ebben a társaságban, amihez máshol nem férhetünk hozzá, és valóban továbbmentek ezek a gondolatok, valóban ki lettek mondva.

Lassan ébredtek az elvtársak, aztán gyorsan intézkedtek. Másfél évig működött a klub az MMIK-ban, utána még pár hónapig lakásokban. Nagyjából békén hagyták a hallgatóságot, az előadókra utaztak elsősorban, rájuk is csak az utolsó pár hónapban. [...] 1981-ben valamikor év elején, tavaszán kezdtünk, és 1982 augusztusában mondták fel a terembérletet, Hunt Zoli akkor disszidált, pontosabban már előtte pár nappal.

SIMON JÓZSEF (1954–)

1979-ben agrármérnökként végzett a Keszthelyi Agrártudományi Egyetem Mezőgazdaságtudományi Karán. 1981-ben gazdasági újságíró (MÚOSZ), 1983-ban agrárközgazdász (MKKE), 1988-ban politikai- és jogszociológus végzettséget szerzett. 1979–1981 között a *Vas Népe* újságírója, 1981-től a KISZ Vas Megyei Bizottsága munkatársa, 1986–1987 között a Magyar Távirati Iroda újságírója, ezt követően 1989-ig az MSZMP Vas Megyei Bizottsága Gazdaságpolitikai Osztályának munkatársa volt. Részt vett a Demokratikus Magyarországért Mozgalom megalapításában és az MSZMP-reformkörök szervezésében. 1989–1994 között a Vas Megyei Mezőgazdasági Kamara ügyvezető titkára, majd két cikluson keresztül országgyűlési képviselő volt. 2002-től 2010-ig köztisztviselői állásokban (Földművelési és Vidékfejlesztési Minisztérium, helyettes államtitkár; Miniszterelnöki Hivatal, főosztályvezető; Országgyűlés Hivatala, szakállamtitkár) foglalkoztatták. Utolsó munkájaként egy történeti alapítvány számára közel három tucat 8–12 órás életútinterjút készített az elmúlt negyedszázad meghatározó politikusaival – ezek nagy része még harminc évig csak történészek számára lesz elérhető. Számos publikációja mellett van három életrajzi ihletésű novelláskötete is.

Simon József: A *Vas Népénél* gyakornokként kezdtem 1979-ben. Agrármérnöki diplomával kerültem be oda. Én előtte nem politizáltam. [...] A baj ott kezdődött, hogy újságíróként az ember többfele járt, mint egy átlagember, és elég hamar körvonalazódott, hogyan állnak a dolgok ahhoz képest, ahogy a mesék hangzanak. Mivel cenzúrának a nyomát nem láttam – aminek az volt az oka, hogy a gazdaságpolitikai rovatban mezőgazdasági ügyekkel foglalkoztam –, nem volt politikai konfliktusom egészen addig, míg a molnaszecsődi TSZ-ben el nem indult egy melléküzemág, ahol ólomakkumulátorokat szereltek szét. Kitolták a roncsokat aratás előtt, aztán jött a gabona, és összekeveredett az ólommal. December tájékán hullani kezdtek az állatok, a kamionok pedig ki-be jártak, ahogy azt ilyenkor kell. Szakmailag nem értettem, mi volt itt. Utánajártam a dolognak – életem első oknyomozó riportja –, kiderült, hogy nem száj- és körömfájás volt, hanem ólommérgezés. De addigra már az ólmos takarmányt bekeverték az egész gazdaság készletébe, hordták szét a megyében és a Dunántúlon. Ezen szakmailag iszonyatosan felháborodtam, és nagyon alaposan megírtam ezt a cikket. A következménye az lett, hogy a főszerkesztő, az öreg Pozsgai [ti. Pozsgai Zoltán] egy havi jutalmat adott nekem, de azt is hozzátette, hogy addig ne beszéljek róla senkinek, amíg meg nem jelenik. Azt hittem, a hétvégéig várni kell, hogy a háromrészes sorozat elindulhasson. Nem jelent meg semmi. Megkérdeztem tőle, hogy mi van. „Te azt hiszed, meg lehet írni a Megyei Pártbizottság lapjában, hogy ezek hülyék, kóklerek, és azt sem tudják, hogy az ólom mérgező?" Nem dőlt összse bennem a világ, mert sejtettem, hogy valahogy ez így van, de világos lett, hogy nem tudok megmaradni a pályán. Így kerültem a KISZ-re. [...] A főnök, a Sikos Laci haver volt még, azt csináltam, amit akartam, ha bajba kerültem, kimosta a szennyest, meg azért én is óvatos voltam. A legfontosabb problémának azt láttuk abban az időben, hogy túl sok a felkészületlen vezető a rendszerben, szinte csak ilyenekkel találkoztam. Jó, volt egy-két kivétel: Schmidt Ernő, Mandik Béla stb., de a többség sötét volt, mint az éjszaka. Azt hittem, generációs alapon kell a dologba belerondítani. Elkezdtünk szervezni egy gazdaságpolitikai-érdekvédelmi közösséget: a legkülönfélébb szakmákból szedtünk össze embereket. A végén már hatvanan voltunk. Velük már lehetett virítani: a reformértelmiség krémjét tudtuk meghívni egy-egy továbbképzésre. Volt a hatvanból negyven, aki értette, miről beszélnek. Nem elégedtünk meg azzal,

hogy ott elhangzott valami, hanem rendszeresen lejegyzeteltem az előadásokat, aztán stencileztük, és mindenki hazavihette. Közben hallottam már, hogy a főiskolán is vannak mozgolódások. A filmklub volt az első, ahol megjelent Kósa Feri is, aki nekem jó barátom volt.

A főiskola

Ambrus Lajos: Engem rajtatok kívül más kapcsolatok is fűztek a főiskolához, bár ezeket korántsem mondanám a legjobb élményeknek. Talán egy idevágó apró anekdottal is szolgálnék a főiskola tanítási szellemét illusztrálandó. 1981 körül még a szombathelyi szakmunkásképzőben tanítottam, és váratlanul a történelem tanszékre hívtak, mennék-e óraadó tanárnak, mert két tanár is otthagyta őket. Végül belementem, egy tanévet le is húztam, előadás, szeminárium – vagy 40-60 Ft-os órabérekért. Egyáltalán nem bánom ma sem, mert jó tapasztalatokat szereztem. A legmókásabb emlékem viszont a főiskolai „szabad szellemről" az volt, hogy mivel nem tartottam katalógust, Zielbauer kolléga rendszeresen bekukkantott tanterembe, és megszámolta a jelenlévőket. Mondtam később neki, „ne tréfálj, felnőtt fiatalok ezek, és le kell vizsgázniuk ebből a jelentős méretű tananyagból." [...] Úgy 1983 táján újra hívtak a főiskolára, menjek szociológiát tanítani, de amellett, hogy sosem voltam szociológus, és nem is végeztem szociológia szakot, azt mondta a tanszékvezető, Konkolyné – vagy tán akkoriban személyzetis –, hogy egy ilyen állás mellé be kell lépni az MSZMP-be. Így a válasz könnyű volt. Ráadásul azt is megtudtam, hogy Nagy Árpádot azért távolították el a marxista tanszékről (helyére kellett volna lépni), mert a hallgatók, állítólag, feljelentették, hogy nyugati, értsd: polgári szociológiai irodalmat tanít. (Mi mást is taníthatott volna?!) Ez nyilvánvalóan megerősítette, amit korábban is tapasztaltam, hogy ez a főiskola merev, vállalhatatlan hely tudományos szempontból is. Ám azt is érzékeltük, hogy különféle körök, mozgalmak alakulnak. Többek között a tiétek, vagy Erdélyi Janié és Zsigmond Dezsőé. Vagy azt, hogy filmesztétikával és olvasásszociológiával is mélyebben foglalkoznak itt, hogy költők és képzőművész-palánták bukkannak fel, s hogy néhány tanár körül – az említett Nagy Árpádot és Paksy Ágnest emelném ki – olyan tanítványok jelennek meg, akik igen színvonalasan és igényesen élik főiskolai életüket. Paksy Ágnesről

mindenképpen emlékezzünk itt meg, mert kemény erkölcsű, hajlíthatatlan és bátor asszony volt, éppen az általad is emlegetett Kósa Ferencnek volt nagy tisztelője és barátja. Mindenkinek meggyűlt vele a baja. Én, amíg megtehettem, mindig mellette álltam.

Kupi Györgyi: Én, ahogy erre lehetőségem nyílt, gólyaként rögtön bekapcsolódtam a főiskolai életbe. Ámultam-bámultam. Kiss Gyula bácsi kiváló tanáregyéniség volt, úgy tudta azt a tengernyi műveltséget átadni a hallgatóknak, hogy ők egy cseppet sem érezték azt magyarkodásnak vagy valami erőltetett dolognak. Személy szerint úgy éreztem, hogy a hazámról ad mélyebb ismereteket; hazaszeretetre nevelt a szó nemes értelmében. [...] azokat az értékeket mutatta föl, amik ott voltak egyébként az orrunk előtt, de elmentünk mellettük számtalanszor. Amikor elküldött minket műemlékekhez pecsételtetni, muszáj volt megnézni ezeket a helyeket. Nyilván nem mentünk el mindenhova – de ki-ki a lakhelye régiójában felfedezhette ezeket az elfelejtett magyar értékeket. Én akkor kultúrturistaként nagyon sok emlékhelyet meglátogattam Vas megyében, és nagyon megszerettem a vidéket. Nem jártam haza Fehérvárra minden héten, hanem inkább felültem egy buszra. Csodálatos élmény volt barangolni a vasi tájakon, és tényleg el lehetett gondolkodni bizonyos dolgokon Jáktól Velemérig, Őriszentpétertől Pápócig. És nem csak a látnivalók miatt, hanem az is tudatosult az emberben, hogy milyen nemzeti értékek vannak, amelyek európaiságunk bizonyítékai is egyben. Mik azok a kultúrkincsek, amik itt hevernek a lábunk előtt. Én azóta képes vagyok egy faluban föl-alá sétálni, ha egy régi házat látok. Tudom, hogy ez milyen falu, milyen az eredete. Jó érzés, hogy az ember tudja ezeket a dolgokat.

Én az akkori politikai tűréshatárral nem voltam tisztában. Volt egy olyan érzésem, hogy a határ felé csámborgunk ezekkel a dolgokkal, mert akkoriban nem lehetett ezeket az ismereteket és ezt a szemléletet megszerezni a hivatalos oktatásban.

Fűzfa Balázs: 1985-ben kerültem a főiskolára, a pedagógiai tanszéken kínáltak nekem állást. Pedagógiát oktattam, de Politikai szocializáció címmel tartottam egy speciálkollégiumot is. Erről *Az elpazarolt jövő*[37] címmel ki is adott a főiskola egy kiadványt, amelyben a diákokkal készített interjús felmérés eredményeit tettem közzé. Rettentő izgalmas volt, hogyan látja egy pedagógiai főiskolás harmad-negyedévesként saját életét és a jövőjét. Azt tudom mondani, hogy ezek a diákok nagyon érzékenyek voltak a valóságra,

világosan látták, de metaforikusan mondták el, hogy nincs szabadság. (A tananyag szabadságát hiányolták elsősorban.) A pedagógiai rendszer elmaradottságát és konzervatív mivoltát kifogásolták a leginkább. Azt, hogy reproduktív, ismeretelvű és kreativitásnak helyet nem adó rendszer az egész magyar oktatási struktúra.

1986-ban engem az akkori igazgató, Szalay László felkért – Gyekiczki Andrással párhuzamosan –, hogy ő legyen a Főigazgatói Hivatal vezetője, én pedig a tanulmányi osztály vezetője. [...] Készítettem egy 20-30 oldalas tanulmányt, és azt beadtam a főigazgatóságnak. Valami ilyesmi volt a címe: Hipotézisek egy értékközpontú neveléstanhoz. Leírtam, hogyan kell átalakítani a szombathelyi pedagógusképzést – én a 27-28 éves gyerek. Máig is csodálkozom azon, hogy meghallgatták, elolvasták, megvitatták. Szalay László főigazgatói értekezletet hívott össze a témáról – ezzel őt akarom dicsérni, mert elképesztően innovatív figura volt. Az akkori főigazgató-helyettesek – Horváth Margit és Tóth Gyula – elolvasták, és és elmondták a véleményüket. Az egyik egyetértett, a másik nem. Hát ma sem nagyon találkozom a dolgoknak ilyen nyílt megvitatásával. Ezzel azt is akarom mondani, hogy a '80-as évek második felében számomra érzékelhető volt valamiféle nyitás. Már nem lehetett lesöpörni a kezdeményezéseket az asztalról úgy, hogy meg sem hallgatják.

Gyekiczki András: 1985 telén, amikor megszereztem a szociológiadiplomámat, és leállamvizsgáztam a jogi karon is, elkezdtem tájékozódni, hogy a főiskolán van-e lehetőség valamilyen értelmes munkára. Akkor a tudományegyetemeken és a tanárképző főiskolákon rendszerint a marxizmus-leninizmus tanszéken tanítottak szociológiát. Na most, ez egyáltalán nem volt egy semleges fészke a főiskolai életnek. Ajánlást kellett hoznom, amit nem mástól kaptam, mint a Művelődési és Oktatási Minisztérium Felsőoktatási Főosztályát vezető Bihari Mihálytól, aki tanárom volt a jogi egyetemen. Ő kezeskedett azért, hogy én egy megbízható oktató vagyok. Így lettem kinevezett oktatói státuszú a főiskolán.

Tokaji Nagy Erzsébet: A főiskolára 1972-ben kerültem: először hallgatóként. Végzésem után 1976-tól előbb a könyvtárban dolgoztam, majd 1983-tól a Könyvtártudományi Tanszéken oktattam.

Én alapvetően ügypárti vagyok. A főiskolán mindig voltak ügyek. Hol az oktatás minőségével (szerencsére nem a tanszékemen, mert az – külső vélemény szerint is – az ország legjobb könyv-

tárosképző helye volt akkoriban), hol a diáknappal, hol az ifjúsági parlamenttel kapcsolatosan. Ezek képviseletében meglehetősen harcos lehettem, mert válaszul ilyeneket kaptam: ugye nem gondolom komolyan; aki itt akar maradni a főiskolán, nem így viselkedik stb. Az időm jelentős részét azonban nem ez töltötte ki. Akkor újult meg a könyvtárosképzés, az informatika kezdett jelentős szerephez jutni a szakmában, ami miatt új tantárgyakat vezettünk be, új tematikákat kellett kidolgozni, s én a matematika–könyvtár szakommal ebben hasznosan részt tudtam venni. S miután korban nem volt nagy különbség a hallgatókkal, rendszeresen ott voltam a rendezvényeiken: pl. a főiskolai klub előadásain, a „tűrt" filmvetítéseken vagy a Spitz Gyuri által szervezett MMIK-s ÉS-klubokon. Sokszor a diákokkal együtt jártam az országot is. És olvastam. Szerintem már senki sem tudja, mik is voltak az ún. Kossuth-könyvek![38] Budapesten hozzájutottam a szamizdatokhoz is.

Iker János: 1983-ban lettem kollégiumigazgató. Ez egészen 1988-ig tartott, amikor főigazgató-helyettes lettem. A kollégium akkor egy izgalmas hely volt. A főiskolák, egyetemek egy központi tanterv szerint dolgoztak, oda bevinni csak egy baráti előadást is legfeljebb pár szemináriumra lehetett, nyilván elvtársi segédlettel, de nem komolyakat. Akkor a kollégium volt az a terep, ahol először megjelenhettek olyan előadók, akik nem szerepelhettek máshol. Volt még egy sajátossága a kollégiumnak: rendelkezett önkormányzattal, Kollégiumi Bizottságnak hívták egész pontosan. [...] Az igazgatói iroda nyitott volt, a klubhelyiség, ahova le szoktunk ülni, szintén. Hadd mondjam azt, hogy én is együtt tanultam a demokráciát a hallgatókkal, a Kollégiumi Bizottsággal, aztán majd a szakkollégium alapító tagjaival, akik között egyaránt voltak tanárok és hallgatók, akikkel közös olvasmányaim voltak.

Tudod mi nyitotta meg itt az utat? Tulajdonképpen az 1985-ös oktatási törvény. Az adott egy szabadabb lehetőséget, utána indíthattak a főiskolák, egyetemek olyan speciális kollégiumokat, ami nem volt a kötelező tantervben. Oktatási kísérleteket is bevezethettek, és egyáltalán a légkör engedett egy kicsit.

Elnézték azt, amit a kollégiumban műveltünk, és az előadók személyét is. Ezeket az állam támogatta valamilyen formában, bár a kollégiumnak volt egy kerete, amivel gazdálkodhatott. Elfoglalták magukat mással, más gondok voltak. Kicsit periférikusnak tűnt, ez is „elhal", mint az összes többi – gondolták. Mint volt a Charta '77,

meg később a Dialógus mozgalom. Azt szokták mondani, hogy nem csinálunk nekik ingyen reklámot. Ez egyszer el is hangzott egy vezetői megbeszélésen.

Miután bent voltam a vezetésben, nemcsak a ti bizalmatokat élveztem, hanem az övékét is. Azzal a felelősséggel együtt, hogy engem mindig csesztettek, meg ki akarták velem rúgatni X-et, Y-t. Mondok egy példát: behívatott engem – nem akarom mondani, hogy ki – egy főigazgató-helyettes kollégiumi igazgatóként, ezen kívül még két diákot a kollégiumból. Mondta, hogy ilyen-olyan szántóföldi munkát végeztek egy jól ismert, de nem beiktatott egyház javára, és hogy ez tiltott tevékenység, ennek következményei lesznek. Kiküldték őket, nekem meg mondta, hogy tegyem ki őket a kollégiumból. Két szegény zalai gyereket. Hát hogyan lehetne őket kirúgni! Mondtam, hogy megkeresem a módját, hogy jó útra térítsem őket, de adjon egy kis időt. Tehát nyíltan nem helyezkedtem szembe, de nekem ezek a módszerek idegenek voltak.

Tulajdonképpen a Szalay [ti. Szalay László] egy érdekes személyiség volt. Vitán felüli, hogy sok mindent tett a főiskoláért. Befolyásos közszereplő, akkor a Központi Bizottság tagja is volt. Nem voltunk barátok, sőt időnként rám-rám szólt ezért-azért, vagy épp megmondta a Bödeynek [ti. Bödey Imrének], aki főtitkárként a második ember volt a főiskolán, hogy igazítson el engem. Ő Pesten a központi pártberkekben látta, hogy nyílik az olló, szabadabb a légkör, és nincs értelme olyan direkt módszereknek, mint amilyenek voltak a hetvenes években.

Mayer Rudolf: Bizonyos területeken nagyon alacsony volt az oktatás színvonala. Drámaian rossz volt. A másik szakomon, a földrajzon nem, mert az egy természettudomány, ott nem voltak ideológiai problémák. A népművelésen, a pedagógián és a közismereti tárgyaknál azonban súlyos gondok voltak. Mi igazából tanulni akartunk; új dolgokat, hiteles előadóktól.

Fűzfa Balázs: Nemrégiben az interneten elkezdtem keresni Illyés Kinga-felvételeket. Egyetlen egész estje van fent, amely 1984-ben a Berzsenyi Dániel Főiskola dísztermében készült. Ez valami csodálatos. Illyés Kinga a 20. század végének egyik legjelentősebb magyar színésznője, versinterpretátora. A szabadságról beszél minden mozdulatával egy szabadsághiányos korban.

Az alapítás

Nagy Andor: Visszaolvasva a korábbi írásaimat, és visszagondolva az akkori énemre: kerestünk valami olyan dolgot, olyan megoldást, ami nem az, amiben felnőttünk, amiben szocializálódtunk. Azt nem merem állítani, hogy meg akartuk dönteni a rendszert (a szocializmust), de valami mást szerettünk volna. Jobbat, emberibbet, olyant, amiben jobban ki tudunk teljesedni. Valószínű, hogy te[39] is, én is, meg a többiek is azzal szembesültünk, hogy az a felsőoktatási rendszer, amibe belesodródtunk, belekerültünk, az nem elég nekünk. Engem most nagyon meglep, hogy mi mindennel foglalkoztunk joghallgatóként. A dolgok többségének köze sem volt a joghoz, legyen az politikatudomány, szociológia, az én esetemben az ökológia, a környezetvédelem vagy a pszichológia. Mintha tudatosan készültünk volna valamire, ami hál' Istennek be is következett. Meglepett, hogy mennyire motivált volt mindenki, senkit nem kényszerítettek erre, önként csináltuk. Igen szigorú kritériumokat állítottunk fel magunknak is: el kellett jutni a tanulmányaink végére egy nyelvvizsgáig – akkoriban szó sem volt arról, hogy a diplomát nyelvvizsgához kötik –, nem tudom kinek volt az ötlete, de utólag is azt tudom mondani, mennyire helyes. Tudományos dolgozatot kellett írni a harmadik évfolyamig, ilyen elvárás se volt az egyetemen. Ez vitt bennünket előre, és teremtett egy olyan közösségi formát, amit ma nehezen tudnék elképzelni.

Gyekiczki András: Értelmiségiként torkig voltunk az akkori helyzettel, a magyar politikai rendszer állapotával, a felsőoktatás helyzetével, társadalmával, aktuális feszültségeivel. Semmilyen előrevivő megoldást nem láttunk, és szerettük volna, ha – legalább a saját területünkön – egészen komoly, rendszerváltó jellegű politikai változások történnek. Erről nagyjából kialakult köztünk egy egységes felfogás. Nem azt akarom mondani, hogy mi voltunk a legbátrabbak, mert egyébként, ha visszagondolok, különösebb bátorság ehhez az egészhez nem kellett. Olyannyira szétrohadt, -korhadt a rendszer, annyira recsegett ropogott minden eresztéke. Különösebb harcos soha nem voltam. A könyvtárban szerettem ülni vagy a dolgozószobámban, és latolgatni, elmélkedni azon, mik lennének a legjobb kiutak az adott helyzetből.

Németh Zsolt: A Széchenyi Szakkollégium első igazgatójának Békés Tamást választottuk meg. Ő volt a hatalom irányába az összekötő. Ugyanezt a szerepet a Rajknál Chikán Attila, a Bibónál pedig Stumpf István töltötte be. Az utóbbinak egyébként a belügyminiszter (eleinte csak helyettes), Horváth István volt az apósa. Tehát mindenütt kellett egy „jó elvtárs", aki egy bizonyos fokú védelmet biztosított, és eljátszotta ezt a kettős játékot a hatalom felé. Chikán zseniálisan tette ezt egész életében. Az 1970-es évektől gyakorlatilag napjainkig ott van a Rajk Szakkollégium körül. Ő volt a mintaadó, tőle tanulták a többiek, hogyan kell azt a dolgot csinálni – tehát a kommunizmus körülményei közepette belső demokráciát biztosítani a forrófejű fiatalok számára, és egyidejűleg lehetővé tenni a színvonalas szakmai munkát és a közösségi életnek a nagyon gazdag feltételrendszerét.

Tokaji Nagy Erzsébet: A szakkollégiumok eredetileg az oktatás elleni elégedetlenségnek a szüleményei voltak. Általában azért jöttek létre, mert a hallgatók nem voltak megelégedve az oktatás színvonalával, a tanárválasztás szabadságának hiányával, a felsőoktatásba való beleszólás lehetőségeivel. Ezért jöttek létre a tehetségesebb hallgatók számára a speciális, külön kurzusok, amelyek egy részét be is vehették az indexbe.

Így volt ez Szombathelyen is. Az 1980-as évek második felétől a főiskolán a hivatalos oktatási kereteken kívül már többféle, a rendszer által kevésbé tűrt társadalomtudományi előadássorozatokat és filmvetítéseket szerveztünk, szép számú résztvevővel, akik között volt néhány fiatal oktató is. (Emlékszem arra, hogy Wajda *Vasember* című filmjéhez – melyet nem is a főiskolán, hanem a vasútállomással szemben, a Vas Megyei Moziüzemi Vállalat székházában vetítettünk – én tartottam a bevezetőt, s egy Szombathelyen dolgozó lengyel urat kértünk meg szinkrontolmácsolásra.)

Fűzfa Balázs: Próbálok visszaemlékezni, hogyan jött létre a szakkollégium. Ki kezdte? Hogyan? Arra emlékszem, hogy Kéri László előadást tartott a díszteremben, viszonylag sokan voltunk, kb. száz fő. Azt hiszem, Gyekiczki Andris hívta el, és valami pazar előadást tartott a Kéri Laci. Ami lenyűgözött engem, hogy így is lehet gondolkodni. Tulajdonképpen azt mondta, hogy egy szabad országot kell csinálnunk, vagy legalább jó lenne részt venni annak megteremtésében.

Gyekiczki András: Én azon kívül, hogy a Bibó Szakkollégium előzményeit, és magát a Bibó Szakkollégiumot is ismertem (miután Szombathelyre költöztem, gyakran aludtam ott, amikor konzultációkra jártam Pestre), ismertem a Rajk Kollégium működését is, mert ott meg a húgom tanult. Ha valami érdekes fórum, előadás akadt ott, akkor Andi szólt, és én ott voltam. A '80-as évek elejére a 405-ös Kör, a Martos Kollégium és a többi egyetemi klub és kör nagyjából egy laza hálózatot képeztek. Én ennek a hálózatnak a tagjaként kerültem Szombathelyre. Emlékeim szerint bennem nem volt olyan szándék, hogy a hálózat újabb elemét kell itt majd kiépíteni sürgősen. A velemi szemináriumok – lett hírük szépen az országban – vetették fel annak lehetőségét, hogy ez a társaság, akik előszeretettel jártak oda, előszeretettel hallgattak társadalomtudományi, politikai kérdésekről előadásokat, hogy mi valamifajta külön szervezetben, szakkollégiumban kezdjünk el együtt dolgozni, vagy csináljunk egy alternatívát, ha nem is a főiskolai képzéssel szemben, de azzal párhuzamosan. De, hogy ezt ki mondta ki először, milyen vita végén jegecesedett ki a szombathelyi szakkollégium létrehozásának terve, ezt most nehéz megmondani. Kétségtelen, hogy a Soros Alapítvány létrejötte nélkül a magyar szakkollégiumi hálózat nem épülhetett volna ki. Az az anyagi bázis, amit ők jelentettek, elengedhetetlen volt ahhoz, hogy egy kollégiumon belül elkülönülten, megfelelő tárgyi eszközökkel, fénymásolókkal, egyebekkel ezek elkezdjenek működni. A Soros Alapítványnál volt egy komoly támogatónk Kardos László személyében, akinek szimpatikus volt a szombathelyi kezdeményezés. Sokszor eljött, sokszor beszélgettünk vele. Informálisan és formálisan is tájékoztatott bennünk arról, hogy mit lépjünk.

Tokaji Nagy Erzsébet: A '80-as évek közepén – miután Budapesten is el-eljárogattam a rendszer által nem igazán kedvelt összejövetelekre – megismerkedtem néhány ellenzékivel, többek közt Miszlivetz Ferivel. Ő 1986 végén velünk szilveszterezett Szombathelyen, s akkor vetődött fel, hogy csinálni kellene az itteni főiskolán is egy szakkollégiumot. Feladatot is kaptam: nézzek utána, hogyan működnek a budapestiek. Két különböző típusú elitképző intézményt kerestem fel, az Eötvös Collegiumot és a Bibó (akkor még Jogász) Szakkollégiumot. Aztán elmentem az MTA–Soros Irodába is. A Soroséknál már látszott, hogy járt úton haladunk, a terep már elő volt készítve. Csak jó (és a valódi helyzetnek megfelelő) pályázatot

kellett benyújtanunk, amin hárman dolgoztunk: Fűzfa Balázs, Gyekiczki András és jómagam. Mi tárgyaltunk Kardos Lászlóval – akit sikerült megnyernünk ügyünknek és végig támogatott minket – is, mikor a pályázat beadása előtt Szombathelyre jött körülnézni.

Iker János: Arra nagyon jól emlékszem, hogy Szalayval is vitáztunk a szakkollégium létrehozásáról. Akkor a főigazgató a legortodoxabb formáját hozta. A tárgyaláson megkérdezte a Soros Alapítvány képviselőit: „miért akartok ilyenre pénzt adni? – itt van a tévéstúdió, azt is fel kellene újítani, arra adjatok pénzt." Kardos szegény úgy izzadt, én meg ott feszengtem.

Tulajdonképpen a szakkollégium kvázi felügyeletét nekem osztották ki azzal, hogy „te úgyis kollégiumigazgató vagy, akkor intézd is ennek minden balhéját, és vidd is el". Kvázi ilyen felügyeletben is jelen voltam, nyilvánvaló, hogy néha zavart is. Gondoljatok bele: volt, aki úgy vélte, azért vagyok jelen ezeken az eseményeken, hogy megfigyeljem. De ti[40] tudjátok, hogy ez nem ezért volt, engem igazán érdekelt. Azt gondolom, hogy az egy döntő momentum volt, hogy erre nem mert senki igazán nemet mondani. Próbálták eltéríteni más irányba, de határozottan senki nem mert nemet mondani a szakkollégiumra.

Gyekiczki András: ...annyi bizonyos, hogy Ikernek valamiképpen feladata volt. Én szimbolikus dolognak éreztem, amikor a szakkollégium kapott a Soros Alapítványától egy fénymásológépet; én éppen valamit másoltam, ő meg azt mondta nekem, hogy szigorú feltételekhez köti a másolást, majd rögzíteni kell számsorosan egy másolókönyvben, hogy ki mennyit és mit másol. Hát én ezen nagyon felháborodtam: nem akarok magamon ilyen koloncokat megtűrni, intézkedéseket, kényszerszabályokat – gondoltam. Őneki meg egyetlen lehetősége, hogy megköszönje, hogy a főiskola és a diákok ilyen fantasztikus lehetőségekhez jutnak. Ehhez képest ő volt az a láb, aki mindig ott volt a résben a küszöb és az ajtó között. Hogy később megváltozott, el tudom képzelni. Sokáig nem tudta gyakorolni a „láb a résben" funkciót.

Majthényi László: Amikor kint laktunk a „Foxi Maxin",[41] akkor lett igazán otthonunk a szakkollégium. A rendszerváltást megelőzően történt. Megszüntették az MSZMP Megyei Oktatási Igazgatóságát. Egy szépen felújított épület volt. Kitaláltuk, hogy jó lenne szakkollégiumnak. Akkor megkerestük Iker Jánost. Nem tudom hogyan, de sikerült megszerezni. Márványburkolatúak voltak a lép-

csők, állítólag Kubából való volt a márvány. Olyan minőségű szobák voltak, amihez mi nem voltunk hozzászokva, pedig az Ady téri kollégium is új volt. Akkor kezdődött el egy komoly közösségi élet, ami nemcsak a szellemi dolgokból állt, hanem közös kirándulásokat és focimeccseket is szerveztünk. Az udvaron volt egy pálya, ahol Orbán Viktorék is fociztak. Aztán lebontották a határzárat, elmentünk gombázni, nagy főzőcskézések voltak. Feledhetetlen emlék: Alsószölnök, Felsőszölnök, vargányázás. Két autóval voltunk és rengeteg gombát szedtünk, amit aztán a kollégiumi konyhában megsütöttük. Innen szerveztük a Magyar Nyugat Blues Fesztivált is. Volt kulcsunk az igazgatói irodához, onnan felhívtuk John Mayallt telefonon 1989-ben. Meghívtuk a Magyar Nyugat Blues Fesztiválra. Nem jött el, de küldött egy széles fekete filccel dedikált plakátot.

Mayer Judit: Nagyon emlékezetes számomra az a szakkollégiumi időszak, amikor lett külön épületünk a Jókai utcában, és együtt is élhettünk. Úgy gondolom, ez nagyon jót tett a közösségnek. Ekkor a szakkollégium titkáraként tevékenykedhettem, és minden itt lakó szakkollégistával élő kapcsolatom lehetett.

Körök

Nagy Andor: Meglepett, hogy milyen színvonalas előadók jöttek el: egy Konrád György, Simon István vagy Karácsony András – a filozófiatanárom. Nem tudom, hogy mit gondolhattak, miért jöttek el. [...] Emlékszem ezekre az együttlétekre, annyira aktívak voltunk, meg nyíltak, hogy valószínűleg őket is inspirálhatta, hogy van ilyen közeg is, mert nem biztos, hogy mindenhol ezt tapasztalták. Meglepve látom, hogy ki mindenki írt cikket egy – elnézést, hogy ezt a szót használom – teljesen jelentéktelen Szakkollégiumi Értesítőbe, akikből később komoly ember lett, vagy már akkor is komoly volt. Nem is értem, hogy a fenébe tudtuk mi ezt összehozni, de örülök neki utólag is, hogy ebben én részt vehettem. Nemcsak szellemileg, hanem érzelmileg, lelkileg is nagyon sokat adott nekem akkor.

Némethy Szabolcs: A szakkollégium a második nyilvánosság volt vidéken. Félelmetes élmény volt. A tudásszilánkok ismeretté álltak össze. Később Budapesten tanultam, ott lehetett Kis Jánossal találkozni, vagy bemehettél Szabó Miklóshoz fogadóórára, lehetett vele beszélgetni. De nálunk ezt a szintű tudást csak a szakkollé-

giumon keresztül lehetett megszerezni. Mi is olvashattunk Bibót, és tanulhattunk például Nagy J. Endrétől. Volt egy rendszerezett ismeretátadás, és a helyi erők is jók voltak: Vigh Kálmán, Spitz Gyuri, Csonka Feri ugyanolyan üdítő szellemi élmény volt, mint Litván György vagy Hanák Péter. Voltak koncentrált tudásbummok a hétvégeken. Vagy lehetett menni például a Bagolyvár kocsmába, ott is jó előadások voltak. Miszlivetz Feri többször is. Ott lehetett nyíltan beszélgetni kényes történelmi és politikai témákról. Gazdag időszak volt.

NAGY J. ENDRE (1941–)

Jogi diplomáját 1964-ben szerezte a JATE Állam- és Jogtudományi Karán.1979-ben jogtudományból kandidált, 1994-ben történettudományból habilitált, 2007-től szociológiából az MTA doktora. Egyetemi tanárként dolgozott az ELTE Szociológiai Intézetében, a Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Szociológia Tanszékén, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Szociológiai Intézetében, a szombathelyi Berzsenyi Dániel Főiskola ISES Európa-tanulmányok Tanszékén. Jelenleg a Semmelweis Egyetem Mentálhigiéné Intézetében professzor emeritusként tevékenykedik. Számos szociológiatörténeti, államelméleti és vallásszociológiai könyv és tanulmány szerzője.
Tagja az American Polanyi Societynek és a magyar a Polányi Mihály Szabadelvű Filozófiai Társaságnak, valamint a *Polanyiana* szerkesztőségének, illetve az *Appraisal* (Anglia) külső szerkesztőségi tanácsadója.

Mayer Judit: Azt gondolom, ha valaki a tanári hivatásra készülve megkaphatja ezt a színvonalat, amihez mi szakkollégistaként hozzájutottunk, az különleges indíttatást ad az embernek, és egész életútján meghatározhatja a kulturális minőséghez való viszonyát. Mélyen él bennem, amikor a kollégiumban lehetőséget kaptunk arra, hogy taníthassunk. Én Paksy Ágnestől kaptam bizalmat, hogy a József Attila kört továbbvigyem. Máig emlékszem, hogy miként készültem azokra az órákra, hogy magam is minőséget tudjak adni. S tanárként ma is ennek az értékrendszernek az átadását tartom a feladatomnak. Nem mindegy milyen minőségű szellemi táplálékot adunk a diákjainknak, s kialakítjuk-e bennük az igényt rá.

Ambrus Lajos: Az első időszakban a kortárs magyar irodalomé volt a főszerep – ez kevésbé volt látványos vagy sikkes szeminárium. Eleve örültem annak is, hogy akadt annyi jelentkező, hogy beindul-

hat a kurzus. (Nem haveri alapon szerveződtek a tanári meghívások, hanem kidolgozott tematikát kellett kifüggeszteni, és a diákok jelentkezhettek rá. Volt létszámlimit, aki az alá esett, nem tanított, aki fölötte, igen.) Rögtön megjelent néhány tehetség, később tanárok, politikusok, újságírók lettek, mint Merklin Tímea vagy a költőként ma is egyéni hangon beszélő Szauer Ágoston. Nagyon élveztem a szakkollégiumi tanítást. Azokat oktathattam, akiket a témáim valóban érdekeltek. Az biztos, hogy az első évi tematika üdítően szerteágazó volt. Konrád Györgytől Szilágyi Istvánig kellett olvasni különféle regényeket, prózai műveket. Saját kor- és pályatársaim műveit vettük: Hajnóczy Pétert, Esterházy Pétert, Spirót, Konrádot, Mészölyt, sokfélét. Szabadon lehetett ezekből választani, beszélni róluk. A diákoknak természetesen elmondtam, hogy létezik ún. külföldi magyar irodalom is, hogy a lassan-lassan beépülő erdélyi szépirodalmon kívül még a nyugati diaszpóra elképesztő csúcsteljesítményei is léteznek. Korábban tilos volt ezt a nyugati magyar irodalmat olvasni, pláne tanítani, egyáltalán a köteteikhez hozzáférni. A határon úgy kellett a nyugati irodalmat becsempészni az országba – Weöres Sándor „szellemi szeszcsempészetnek" nevezte. Gondoljuk el, hogy az a Márai Sándor, aki ennek az évtizednek végén hallgat el örökre, mekkora, és mily jelentős életművet hozott létre! Az ő szellemi teljesítményéről vagy jelentőségéről egyetlen szó sem esett. Mintha soha nem is létezett volna. A pályatárs nagyszerű elméről, az író és esszéista-kritikus Cs. Szabó Lászlóról, vagy éppen Szabó Zoltánról (akit szellemi bátorsága és tisztasága miatt külön is tiszteltem) nem is szólva. Szóval, ezekről a szellemi emberekről és írókról nyugodtan beszélhettünk. Ők – természetesen – az akkor létező legnagyobb tabut, az arkhimédészi pontot, 1956-ot a magyar nép forradalmának tartották. A szombathelyi szakkollégiumban nyugodtan lehetett erről is beszélni.

A második etap már maga a Hamvas-szeminárium volt. A Hamvas-életmű a nyilvánosság számára eltűnt. Elsüllyedt. Voltak ugyan tanítványai, voltak szellemi körök, és ott volt a másik zseni, Weöres Sándor is, aki egyik könyvét neki ajánlja, de lényegében a szellemi életben soha nem volt jelen. Beindult a Hamvas-reneszánsz. Elhatároztam, hogy Hamvas-szemináriumot, beavató olvasásokat fogok indítani. A szakkollégiumnak talán egyik legsikeresebb köre lett ez, meg is döbbentem, amikor először a terembe léptem, mennyi ember, vagy negyven-ötven érdeklődő volt jelen. Kegyelmi időszak volt,

dolgoztunk. Mint minden jelentős életmű, ez is eddig ismeretlen távlatot képes adni az életnek. Divatba jött, és ennek megfelelően az óráknak megvolt a kissé bizarr, jó hangulata. Azt nem mondom, hogy halálra olvasták magukat – a Hamvas-kollégium esetében nem is nagyon lehetett megkívánni, hisz 1988-ban hiányoztak a kiadott művek, az érvényes szövegek, csupán néhány Hamvas-kötet állt rendelkezésünkre. Ellentételezésként viszont elmélyültebb és szigorúbb szövegelemzéseket lehetett végrehajtani; hirtelen az emberi és költői sorsot beteljesítő *Magyar Hyperion* több órán át tartó elemzése jut az eszembe.

Merklin Tímea: Teljes szellemiségemet meghatározta és meghatározza; ahogy élek, ahogy dolgozok, oda gyökeredzik – a Hamvas-szemináriumba. Amit én azokból az olvasmányokból tanultam, mindent jelentettek. Az Ambrus Lajossal folytatott beszélgetések iránymutatóak voltak esztétikumában, de morális kérdéseit tekintve is. Sorsformáló erőként, szellemi erőként tudom jellemezni a Hamvas-jelenséget. Az ő emberi példaadásából és bölcsességéből építettem fel a saját világomat, vagy azt, ami az én világomat meghatározza a mai napig is. Morális alapot ad. 1991-ben készült el a szakdolgozatom, amelyet sikeresen megvédtem. Ambrus Lajos beszélt rá, hogy dolgozzam át egy esszévé, amit az *Életünk* megjelentethet. Hogyan gyúrjam át, milyen szempontok alapján? Hogy vegyem ki belőle a sok okadatolást, hogy nagylányosabb legyen a stílusa? 1992-ben szakdolgozatom igazi esszéváltozata megjelent az *Életünk* folyóiratban, és ez indított el a szerzői pályán, ez adott önbizalmat, ez adott elismerést – én akkor 24 éves voltam –, és máig hat ez a dolog.

Varga Tamás: A szakkollégiumi évek, események egybeesnek a főiskolás évekkel, a politikai motivációk kialakulásával, az aktív, tudatos politikai, környezetvédő akciókkal, a Fidesz megalakulásával, illetve az ifjúkori bohémségek színterét, időszakát is képezik egyszerre. 1986-ban kezdtem a tanárképző főiskolát, miután letöltöttem a kötelező 11 és fél hónap katonaságot. Kémia–biológia szakosként tanultam, értelemszerűen ez a szakterület automatikusan elvitt a környezet- és természetvédelem irányába, bár engem a humán szféra is nagyon érdekelt. Soha nem voltam szakbarbár, de a környezetvédelem vonzott a legjobban. Volt egy Farkas Juli nevű lány, aki a környezetvédelmi klubot működtette diákoldalról, és ha jól emlékszem, akkor a Kémia és Biológia Tanszék ta-

nárai voltak azok, akik mentortanárként közreműködtek ebben. (Dr. Deák György, később dr. Takács Béla.) Ők, miközben orientáltak bennünket a saját szemléletük felé, hagyták, hogy a saját utunkat is járjuk. Ez a környezetvédő klub volt az a csatorna, ami a szakkollégiumi mozgalomhoz, majd a Fideszhez sodort. Olyan programlehetőségek nyíltak meg a szakkollégium szervezésében – ez nyilván a ti érdemetek, Gábor [ti. Szabó Gábor] – ahova be lehetett csatolni a környezetvédelmet. Talán így találtunk egymásra.

Némethy Szabolcs: Szombathelyi voltam, a kollégiumi együttlakás bugyraiban nem voltam érintve. Csak bejártam, utána hazamentem. Azokon az órákon vettem részt, amiket a szakkollégium meghirdetett: a Max Weber olvasókörön, Vigh Kálmán Kelet-Közép-Európa történelmi szemináriumain. Nekünk az volt az igazi főiskola. Történelem–népművelés szakon tanultam. Népművelés szakon komoly ismereteket nem lehetett szerezni. Törin is ambivalens szituban voltunk, mert láttuk, hogy minden át fog értékelődni. Nem abban a szellemben tanítottak minket, mint amit a szakkollégium képviselt. Nyilván a rendszerváltás miatt, a korban hozzánk közelebb álló 19. és 20. század történései voltak azok, amikre fogékonyak voltunk. Annak, amit délelőtt tanultunk, nem volt olyan relevanciája, mint annak, amit délután. Mint például Jászi Oszkárnak a szakkollégiumban.

Három empirikus kutatásra emlékszem. Az elsőt Kárpáti Zoli szervezte, az volt életem első kutatása. Kérdezőbiztosként mászkáltam az Éhen Gyula-telepen. Kecskemét–Szombathely összehasonlító városszociológiai vizsgálata zajlott, több hónapig tartott az adatgyűjtés.[42] Az őrségi falukutatások közül az elsőn nem voltam ott, a másodikon igen. Az később volt, mint a szakkollégium legnagyobb szabású (a Gallup Intézet által szervezett), több hetes vendvidéki identitáskutatása. Az nyaralásnak sem volt utolsó. Radó Péterhez került az anyag. Évekkel később, amikor a szociológia szak vége felé jártam, akkor egy barátom kapta meg valahogy Radó mestertől, hogy fabrikáljon belőle adatokat. Az identitásvizsgálati terepmunkát a szakkollégium szervezte, és nagyon sokan jöttek vissza Pestről is. Gyimes Ákos Csaba, Baráth Endre és Lénárd Henrik is visszajött.

Fűzfa Balázs: Kolléganőm, Nagy Magdi nem volt közvetlenül benne a szakkollégiumban, de a reformpedagógiában igen. Na, ezt elmondom akkor. '89 őszére ti[43] már javában csináltátok a társada-

lomtudományi hétvégéket, nekem meg az volt a nagy elégedetlenségem, hogy miért nincs ilyen pedagógiából is. Miért csak az állami pedagógiát lehet az iskolában hallani, miért a szocialista és kommunista embereszményeket tanítjuk és tanuljuk? Kitaláltam ezért egy olyan programot, amely bemutatja az alternatív pedagógiákat. Akkor Velemben egy hétvégét én is megkaptam, hogy ezt összehozzam. Háromnapos nagy konferenciát szerveztem, Zsolnai Józseffel, Mihály Ottóval. Az összes magyar reformpedagógiai irányzatot bemutattuk: a Montessori-pedagógiát, a Freinet-módszert, a szentlőrinci iskolakísérletet.

Mayer Rudolf: Fűzfa Balázs már eleve egy különleges ember volt – most is az, az irodalomkönyvei is lenyűgözők; az egyik jobb, mint a másik. Nagy Magdi is rendkívül érdekes egyéniség volt. A szakkollégiumi Reformpedagógia körben nem csak előadásokat hallgattunk, hanem elmentünk az akkori iskolakísérleteket megnézni. A szentlőrinci volt az egyik, az nem tetszett. A másik tanulmányúton Törökbálinton jártunk, ahol a Zsolnai-módszerrel ismerkedtünk meg. Ebből a kutatási élményből aztán tanulmányok és OTDK-dolgozatok is születtek, amik a *Jelentkezünk*ben[44] váltak publikussá. Ezek óriási jelentőséggel bírtak. [...] A szakkollégiumban kialakított kritikai szemlélet az egész életünket meghatározta. E nélkül semmit sem ért volna a pedagógusképzőben eltöltött négy év.

Merklin Tímea: Magyar–népművelés szakos voltam, közművelődési gyakorlatra mi Zala megyébe voltunk hivatalosan beosztva, amit én nem értettem. Miért kell Vas megyéből elmenni? 1988–89 első félévében egyszer csak megjelent Villám – alias Erdélyi László – az „A" épület klubjában, és elmondta, hogy a Fő téren cigánygyerekek kéregetnek, és ő Nagy Árpád tanár úr segítségét kéri. Nagy Árpád és Villám között sajátos baráti kapcsolat volt. Villámnak voltak durva szabálysértései, verekedések miatt a rendőrség többször elővette. Nagy Árpád rendszeresen támogatta őt, ez volt a nevelési módszere, hogy ne legyen bűnöző. Sokszor megmentette őt egyik orvos barátja segítségével úgy, hogy az elmeállapotáról kiállítottak egy papírt.

Mayer Rudolf: Ő – a Villám – hívta fel a figyelmünket, hogy vannak ezek a gyerekek. Aztán a főiskola „A" Klubjában több ilyen témájú beszélgetés volt, Robi [ti. Horváth Róbert][45] bácsiék is eljöttek a kisegítő iskolából. Ezek a gyerekek jobbára a belvárosban kéregettek. Ez szombathelyi specialitás volt. Akkoriban az osztrá-

koknak félig-meddig megnyíltak a határok, és iszonyatosan olcsó volt Szombathely, tömegesen jöttek buszokkal, autókkal. Ezek a kisgyerekek kéregettek az osztrákoktól: „bitte schilling". Nemcsak önmagukat tartották fenn, hanem a családot is finanszírozták ebből. (Megnéztem a videofelvételt, még megvan, mozgókép szakirányosként felvettük ezeket a gyerekeket, interjúkat készítettünk, megtaláltam a VHS kazettát is, rengeteg fénykép is készült.) Ezek a sajátos nevelési igényű gyerekek akkor szükségszerűen a társadalom perifériájára kerültek. Ismertük Szombathely slumosodó városrészeit, ahol ők növekedtek, és kisegítő iskolába jártak! A normál iskolarendszer általában pillanatok alatt kidobta magából őket. Az ő hátrányuk nem fiziológiai volt, hanem szociális, a családi környezet miatt.

Merklin Tímea: Villám kezdeményezte, hogy próbáljunk a gyerekekért tenni valamit. Akkor én kitaláltam, hogy hagyjuk ezt a közművelődési gyakorlatot Zala megyében. Megbeszéltem Nagy Árpáddal, hogy legyen a mentorunk, és a mi közművelődési gyakorlatunk hadd legyen a Sebaj klub. Az elnevezés néhány hét múlva jött, de addigra átvittük a tervet az adminisztráción, érdekes módon mindenki partner volt. 1988–89 második félévét már Nagy Árpád írta alá, a közművelődési gyakorlat helyszíne a Sebaj klub lett.

Mayer Rudolf: Adódott az alkalom, hogy Merklin Timivel és a többi társammal együtt kezdjünk el foglalkozni ezekkel a gyerekekkel. Ennek a finanszírozásába beszállt a szakkollégium és rajta keresztül a Soros Alapítvány is, így intézményes jellege lett az egésznek. Megalakult a Sebaj klub, mint a szakkollégium egyik speciális köre.

Merklin Tímea: Mi azt vállaltuk el, hogy a délelőtti iskolás óráik után átjöhetnek hozzánk. Az MMIK-ban is volt termünk, a főiskolán és a kollégiumban is volt termünk, nem került pénzbe. Soha nem találkoztunk a szülőkkel, nem tudom, hogy mit gondoltak arról, hogy hol van délután a gyerek, vagy érdekelte-e őket, vagy örültek, hogy valahol van, és addig se kell nekik foglalkozni vele. Nem keresték velünk a kapcsolatot. Nem gyermekvédelmi hatóságot akartunk játszani. Mi leültünk velük tanulni, viselkedéskultúrára, étkezési és higiéniás szokásokra neveltük őket, vittük őket kirándulni stb. Úgy gondoltam, hogy ha mindig leszünk tizenketten – be lettünk osztva egy hétre előre –, akkor mindig lesz ember, aki ezt a szeretetre nevelést folytatja. Legyünk együtt, csináljunk uzsonnát. Voltunk velük

Velemben és a kőszegi hegyekben kirándulni, sok élményünk volt. A mai napig is megismernek az utcán. Az volt a célunk, hogy belőlük ne legyenek bűnözök. Volt olyan kislány is, aki 14 évesen teherbe esett és gyereke lett, de nem csúsztak szét, nem kallódtak el, élnek egy életet. Van a Rudival egy interjúnk, amit a Sebaj klubos gyerekekkel csináltunk 1990 körül. Megvan ez a film, ő volt az operatőr, én voltam az, aki kérdezett. Meg akarjuk csinálni a film folytatását: újra megkeressük ezeket a gyerekeket, hogy most harminc év után mondják el, mi történt velük. Borzasztó jó dokumentumfilm lenne belőle. És kiderülne, hogy azt a kicsit, amit mi tudtunk nekik adni ezeken a foglalkozásokon, azt ők magukba integrálták, és mi is kevesebbek lennének, ha nem lettünk volna velük. Az alattunk lévő évfolyamok még jó pár évig vitték tovább a Sebaj klubot. Nem tudom pontosan, hogy mikor szakadt meg a lánc.

A Sebaj klub Mayer Rudival

Mayer Rudolf: Eleinte a régi kollégium földszintjén voltunk, utána a Gyermekek Házában. Kirándulásokat szerveztünk, például Apátistvánfalvára. Megkaptuk a főiskola kőszegi házát a Királyvölgyben. Rendszeressé vált, hogy segítettük őket a tanulásban. Óralátogatáson is voltunk. Ez '91-ig tartott, addig kb. harminc-negyven főt – főiskolai hallgatókat – vontunk bele ebbe az egészbe. Ezt most úgy nevezik, hogy „érzékenyítés". Akkor harminc évvel ezelőtt nem létezett ez a fogalom. Ez is óriási útravaló volt. A gyerekek még ma is – harminc évvel később – emlékeznek mindenre. Messziről köszöntenek. Jó néhány olyan kisgyerek van, akinek egyenesbe jött ez élete. Ladának – Kolompár Tamásnak – például három gyermeke van, és a bolhapiacon szokott vasárnap árulni. Minap megtetszett nála egy könyv. (Beszerzik valahonnan ezeket a könyveket, gondolom, hulladékudvarokból stb.) Kérdeztem, „mibe kerül ez, Lada?". Azt mondja: „Rudi, neked semmibe! Ezért már régen megdolgoztál." Mai napig hálásak, tudnak rólunk. Van olyan is, akiből boltvezető lett. Horváth Ferenc, akivel a legtovább foglalkoztam, még a '90-es évek közepén is, ezután a Gencsapáti Nevelőotthonba került, ma Ausztriában dolgozik, és nagyjából egyenesben van az élete. De ne gondolja senki, hogy ez egy könnyű menet volt. Nagyon nehéz volt: falcolás, öngyilkossági kísérletek. Óriási teher volt, mert ők nem szocializált gyerekek voltak. Életre szóló ez az érzékenyítés. Azok, akik, akkor velük foglalkoztak, magukkal vitték ezt a tudást az életbe, ha pedagógusok lettek, tudták kamatoztatni.

Kiadványok

Gyekiczki András: ...meglepett annak a társaságnak a friss gondolkodása és radikalizmusa – számomra szimpatikus radikalizmusa –, akik ott a *Kilátó* körül gyülekeztek és próbáltak vonzóbbnál vonzóbb lapszámokat összeállítani.

Tokaji Nagy Erzsébet: Gyekiczki András 1988 őszén elment Szombathelyről, ő lett a Bibó Szakkollégium igazgatója. Ő volt előttem a *Kilátó* tanár főszerkesztője. Mikor elvállalta a Főigazgatói Titkárság vezetését, lemondott erről a posztjáról, és én léptem a helyébe. Mindjárt egy majdnem betiltott számmal indultunk, az 1986/7–8. számmal. Ez ősszel volt, és a lapnak volt egy '56-os blokkja, amiben lehoztuk Kádár rádióbeszédét és a *Népszabadság*

1956. november 2-ai lapszámát, ahol Kádár forradalomnak nevezi a történteket. Meg még több mindent az ötvenes évekről. Ezen a számon Bödey Imre mint felelős kiadó több hetet ült, míg – csodák csodája – mindenféle kihúzás nélkül engedélyezte kiadását. Ellenállás nélkül tudtuk lehozni 1988-ban Bibó István *A szabadságszerető ember tízparancsolata* című intelmeit is. (Bibónak ez az írása akkor még sehol nem jelent/jelenhetett meg.) Aztán emlékezetes számomra a Bódy Gábor-szám (1987/3–4.). Máig is érthetetlen előttem, hogy ennek a vidéki diáklapnak a felkérését szinte senki sem utasította el. Megjelent benne többek közt Gyetvai Ágnes, Kozma György, Beke László írása, Cserhalmi György búcsúztatója. (Emlékszem, Cserhalmival a Katona Színház színészbejárójánál randiztunk, ott adta át a szöveget.) Készítettünk egy szemlerovatot is – ez bizonyára a szakmámból adódott. Mayer Judit, Szabó Laca, Jánosik Gábor, Kugler Pisti, Majthényi Laci, Murai Gábor, Váradi Gábor, később Merklin Timi is szerkesztőbizottsági tag volt. Az éjszakába nyúló szerkesztőségi megbeszélések még most is jó érzéssel töltenek el. És a tördelési időszak is – Tóth Csabával. Szóval úgy működtünk, mint egy igazi szerkesztőség. És csak a minőségre törekedtünk, nem volt semmiféle öncenzúra (és külső sem).

Fűzfa Balázs: Belekerültem a diákélet sűrűjébe, amely elsősorban a *Kilátó* című újságot jelentette. Én magam is, mint fiatal oktató, elkezdtem benne publikálni. Akkor már Tokaji Nagy Erzsi szerkesztette a lapot, ha jól emlékszem. Élénken él bennem, hogy az én irodámban is szoktuk javítani a korrektúrahibákat, hiszen akkor még kézzel tördeltük a lapot. Fiatal költők műveiből összeállítottam egy versgyűjteményt, amelyhez bevezetőt is írtam. García Márquezről is készítettem könyvismertetőket.

Merklin Tímea: Csak bekopogtam, és ott ismerkedtem meg mindenkivel. Nagyon nyitott volt ez a szerkesztőség, örömmel fogadtak. Úgy emlékszem, hogy az első alkalom után már barátságba kerültem mindenkivel: Tokaji Nagy Erzsivel, Murai Gáborral, Majthényi Lászlóval, Szabó Gáborral, Szabó Lacával, – szerintem Gyekiczki Andrásnak is volt köze a *Kilátó*hoz, de lehet, hogy őrá a szociológiaóráról emlékszem, meg a szakkollégiumból. A szerkesztőségi találkozás igazi szellemi-közösségi fórum volt. Soha nem volt olyan intenzív szellemi közegem, mint abban a hat évben. (Elvégeztem az olasz szakot is, így én hat évet jártam nappalira.) Részt vettem a lap szerkesztésében és a tördelésében is. Arra emlékszem,

hogy tele volt versekkel, grafikákkal, rajzokkal, nemcsak szöveget nyomtak bele, komplex kifejezésmód volt. Oldalanként terveztük, hogy akkor ide tegyünk egy valamilyen eseményről szóló írást, de akkor tegyünk be egy rajzot is... A Maci [ti. Majthényi László] meg én szoktunk verseket írni, akár közösen is, egy sort ő, egy sort én. Mai szemnek megfelelően foltosítottuk az oldalakat. Nem szövegtengereket közöltünk már akkor sem, hanem tudatosan meg volt tervezve. A borítója mindig találó volt, és mi büszkék voltunk arra, hogy minden ízében ki van találva. Nem csak az volt, hogy bedobtuk az anyagot, hogy „valaki gépelje le, és tegyétek be", hanem erről diskurzus volt. Egy-két évvel korábban még a KISZ adta ki, de a mi időnkben már nem volt beleszólásuk.

Majthényi László: A *Kilátó*ról több mindenre emlékszem. Az 1956. november 2-ai *Népszabadság*-számra, amiből beszerkesztettünk, lekicsinyítettünk a lap közepébe 7-8 oldalt. Elég sokáig be volt zárva a főigazgatói páncélszekrénybe Bödey Imre bácsinál. Akkor olyan mérgesek voltunk rá, utólag azt mondom, lehet, hogy ő védett meg bennünket. Csináltunk tematikus számokat is.

Fűzfa Balázs: Amiben én a kis szerepemet láttam, az a *Jelentkezünk* című folyóirat szerkesztése volt. Sokáig Szabó Géza volt a főszerkesztője, aki a Magyar Nyelvészeti Tanszék vezetője volt, kiváló dialektológus. Ő kért meg '88-ban, hogy vegyem át tőle, én pedig boldogan vállaltam. Az én szakkollégiumi tevékenységemnek a szakmai része ebben sűrűsödött. Abban, hogy megjelent háromezer oldalnyi, hat-nyolc kötetnyi *Jelentkezünk* folyóiratszám 1994-ig. A mai körülményekhez képest kezdetlegesen, betűnként kellett összerakni. De miért volt élvezetes? Mert korábban viszonylag szűkebb olvasói réteget érintő nyelvészeti folyóirat volt. Próbáltam ebből egy társadalomtudományi, irodalmi folyóiratot csinálni. Elnézést a szerénytelenségért, de tényleg nagyon büszke vagyok rá, hogy itt indult Szabó T. Anna, Jónás Tamás, Dragomán György. Ők is jó szívvel emlékeznek erre. Amikor találkozunk, mindig megemlékeznek a szombathelyi eredetükről. Egy Szentkirályi Attila nevű hallgató volt az én nagy segítségem az első időkben. Rendkívül tehetséges srác, a szakdolgozatát is nálam írta, talán a zseni kifejezés sem túlzás rá. Dombóvári fiú volt, később aztán kicsit politizált is, majd abbahagyta, nem tudta igazán kifutni magát a magyar közéletben. Most Németországban él, és házakat csinál egyedül. [...] Még egy dolog jut eszembe: a mi kettőnk[46] közös ügye, *A zsidókérdésről*[47] című tanul-

mánykötet. 1988-ban jelent meg az egyik szakmailag legmagasabb szintű velemi szeminárium mementójaként. Akkor jöttem rá – a zsidóságról szóló konferencia, meg a kötet szerkesztése során –, hogy ez a szó, hogy „zsidó" az én kulturális szótáramból, neveltetésemből, szocializációmból hiányzott. Sem a falusi környezetben, ahol a kisgyermekkoromat töltöttem, sem a középiskolában, de még az egyetemen sem lehetett kimondani azt a szót, hogy „zsidó". Tabu volt. Ezután jöttünk mi, hogy *Zsidókérdés Magyarországon*. Elképesztő bátorság volt, hogy azt meg merted rendezni. Erre a könyvre szakirodalomként hivatkoztak nagyon komoly helyeken. Emlékszem, apósodék kőszegi nyaralójában napokig szerkesztettük nyáridőben – Dorka lányod néhány hónaposan a mászást gyakorolta a nappaliban –, aztán vittem a SZÜV-be [ti. Számítástechnikai és Ügyvitelszervező Vállalathoz] tördelni, és lett belőle ez a szerény kis fehér könyvecske. Ez lett a szakkollégium első komoly kiadványa. A második volt a reformpedagógiai *Vízjelek*[48] kötet.

FŰZFA BALÁZS (1958–)

1983-ban diplomázott az ELTE BTK magyar–pedagógia szakán, majd 2005-ben PhD-fokozatot szerzett. 1985 óta a Berzsenyi Dániel Tanárképző Főiskola (és jogutódai) egyetemi docense, mellette 2018 óta a Marosvásárhelyi Művészeti Egyetem oktatója. Szakterülete a XIX. század magyar irodalma, az élményközpontú irodalomtanítás programja és Ottlik Géza életműve. Tudományos kötetek szerzője, szerkesztője, könyvsorozatok összeállítója, a *BÁR* című folyóirat főszerkesztője, a Savaria University Press kiadó vezetője.

Mottója: „Merj mást gondolni, mint amit én!" (Horatius)

Garas Kálmán fotója

Filmklub

Mayer Rudolf: Óriási élmény volt. 1987-től kezdődően az „A" épület dísztermében voltak a vetítések. Az óriási gépház megvan a mai napig a karzaton. Akkor már le lehetett a felsőoktatási intézményekben vetíteni a betiltott/dobozva zárt filmeket. Heti egy előadás volt, hétfőnként. Az egy esemény volt, minden valamirevaló főisko-

lásnak ott kellett lennie. A film egy tűrt kategória volt, ezért volt óriási jelentősége. Először Huszárik Zoltán filmklub volt a neve, aztán három évvel később, Örökmozgó művészmozi lett. Később megkaptuk a volt pártházat („D" épület), aminek az 1. emeleti előadótermében korábban a kommunisták maguknak vetítgettek. Tematikus sorozatokat állítottunk össze. Maga a filmklubmozgalom nem korlátozódott csak a főiskolára, voltak vetítések a Lenin út 62-ben,[49] és mentek alternatív filmek a Savaria mozi kamaratermében is. Ott láttam például Kósa Ferenc *Másik ember* című filmjét, ami ugye 1956-ról szólt. Sose felejtem el az élményt. És mindazok a traumák, amik feldolgozatlanul és kibeszéletlenül feszítették a magyar társadalmat, sorra előkerültek: a doni katasztrófa, 1956, 1968.

Majthényi László: A főiskolai filmklubra emlékszem, Tarkovszkij, Werner Herzog, Wim Wenders, Wajda, Bódy Gábor, Kósa Ferenc alkotásaira.

Merklin Tímea: Más volt a kontextus, akkor nem volt internet. Akkor ahhoz, hogy a világ nyitottabb legyen számunkra, kellettek az ablakok: filmek és könyvek. Úgy emlékszem, hogy végig tudtuk nézni a legjobb magyar és nemzetközi filmeket. Ott voltunk együtt, beszélgettünk. Kimentünk Lengyelországba, Varsóba a dzsesszfesztiválra, és ott is moziba mentünk, olyan filmeket nézni, amiket nem értettünk, mert lengyelül voltak, de a képi világa megragadott minket. Az itthon látott lengyel filmek miatt akartunk Varsóban is moziba menni. Ott volt a fél Szombathely.

Nagy Andor: Fodor Gáborral és Molnár Péterrel csináltunk filmklubot. A Mátra mesemoziban futott a szovjet filmklub – mert azokat a filmeket, amiket kinéztünk, azt legálisan nem lehetett volna vetíteni, mindig volt egy olyan műsorrend, amit a nyilvánosságnak kellett bemutatni, ahol főleg szovjet filmek voltak (egyébként jó szovjet filmek is voltak), de alapvetően olyan filmeket kerestünk, amelyeknek a formanyelve különleges volt, és volt valami mondanivalójuk. Bódy Gáborral is sokat foglalkoztunk. *Nárcisz és Psyché.* Nagyon megelőzte a korát.

Velem

Kupi Györgyi: Velemben olyan emberekkel találkoztunk, akikkel máshol nem tudtunk. Andrásfalvy Bertalan, Széll Jenő, rájuk Kiss

Gyula bácsi idejéből emlékszem. Nagy hatást gyakoroltak rám, mivel tényleg olyan dolgokról hallottam tőlük, amiről előtte soha. Olyan távlatokat nyitott meg az ember gondolkodásában, ami akkor még teljesen új volt. [...] Mondjuk úgy, hogy ösztönzően hatott az emberre. Kinyitotta előttünk a világot. Olyan emberekkel ismerkedhettünk meg, mint például Szabó Miklós, Litván György, Nagy J. Endre, Csepeli György, Miszlivetz Ferenc. Én logisztikai, konyhafőnöki, buszszervezői feladatokat láttam el, borítékokat címezgettem stb., de az, amikor Litván Györgynek Velemben éjfélkor a konyhán tálaltam lecsókolbászt, és ahogy ő azt megköszönte, az az életemnek egy meleg, kedves, csodálatos pillanata volt, amit soha nem fogok elfelejteni. Voltak ott olyan emberek, akikből sugárzott az intelligencia, a tudás, a szerénység, a kedvesség, a bölcsesség, és ezek a tudósok ösztönözték a diákságot arra, hogy olvassunk, tanuljunk, művelődjünk.

Nagy J. Endre szociológus és a legendás szakkollégiumi magnó

Némethy Szabolcs: Az alapvillanás a '87 februári hétvége volt,[50] nemcsak az előadások, hanem a köztes idő, a beszélgetések is. Egy másik világ bontakozott ki. Annyira hatása alá kerültem, hogy nem ültem fel a buszra. Gyalog mentem haza Velemből Szombathelyre – zarándokút –, addigra csitult le az agyam, hogy tudjak beszélni róla anyukáméknak. A mi családunkat eléggé ütötte-verte a kommunista rendszer. A szakkollégium, mint valami hírnök, úgy robbant be a családba. Minden, amit hallottam, az összeállt valamivé.

Mayer Judit: Nem tudok a velemi hétvégékből egyet kiemelni. Nagy élmény volt hasonló gondolkodású és lelkületű diákokkal, tanárokkal egy közösségben lenni, és a jövő alakításának esélyeiről, lehetőségeiről beszélgetni.

Merklin Tímea: A budapesti vendégekre emlékszem, pl. a velemi Orbán Viktoros rendezvényre, amelyen ott volt a Deutsch Tamás is. Fociztatok. A konyhában valami főzés volt, sokat beszélgettünk, arra emlékszem.

Varga Tamás: Több velemi hétvégénk is volt. Azért vagyok nehéz helyzetben, mert majdnem mindegyiken ott voltam, de Szombathelyen is voltak találkozásaink, hogy melyik-melyik, ezt én nem tudom már. De mindegyiknek volt hatása, az biztos. A bátor, ellentmondást nem tűrő fellépésünkhöz feltétlenül hozzájárultak a velemi hétvégék.

Simon József: Nekem valaki szólt: lesz ez a szakkollégiumi találkozó Velemben,[51] ahol mindenféle civil szervezetek is lesznek, eljöhetnék én is. Nem tudtam, hogy ki mit tud rólam, de a szervezők azt ígérték, hogy ismertethetjük a Nemes Lipót Gyermekvédelmi Egyesület civil programját. Leültünk és mindenki elkezdte mondani a programját. Én jöttem a hátrányos helyzetű gyerekekkel és a családvédelem hiányosságaival, volt, aki a környezetvédelemről beszélt, de én ezt úgy fogtam fel, hogy a civilek nyomják itt a szöveget, hogy minden szakkollégium itt van, arról nem is tudtam. Csupa értelmes pasit láttam. Kicsit elbizonytalanított, hogy határozatokat is hoztak, de hát nem volt róla szó, hogy kik fogják ezt megcsinálni. A környezetvédelem nagyon érdekelt, és meg is ragadt bennem, ahogyan Fodor Gábor[52] elkezdte mondani, hogy a Körúton kell csinálni egy tüntetést a környezetszennyezés ellen. [...] Én már láttam néhány ilyen felbolydulást, de ezekből soha az életben nem szokott semmi sem lenni. Ezek a fiúk viszont nem maszatoltak, egyenesen beszélt mindenki arról, amit komolyan gondolt, nem voltak felkért

hozzászólók. Voltak, akik látványosan ismerték egymást. Látszott, hogy vagyunk mi, a slepp, meg van 6-10 ember, akik régóta ismerik egymást, és beszélgetnek. Ők fonogatták a hálót a szakkollégiumok között.

Amikor megláttam Nagy Imrét, akkor esett le nekem, hogy hoppá, kizárt dolog, hogy véletlenül kolbászol erre, ennek a tanácskozásnak van valami más tétje is, de ugye nem voltam bennfentes. Csalódás volt egyébként, mert Nagy Imre oldalazott, próbálták sarokba szorítani, én meg pontosan értettem, hogy ha nem akar hazudni, nem mondhat mást, csak azt, hogy fogalma sincsen, hogy állnak ezek a dolgok. Látszott, hogy szimpatizál ezzel a szakkollégiumi dologgal, de felvállalni: az messze volt. Tudtam, hogy közben a KISZ-ben készülnek arra, hogy a DEMISZ-t megszervezzék, ott előbb merült fel, mint a pártban, hogy a régi nevet valahogy leveszik a szögről. Azt hittem, arról szól a történet, hogy talán ez az új ifjúsági szerveződés Nagy Imre vezetésével a KISZ helyett a szakkollégiumokkal akar kiállni a placcra, ami mégis más minőségű csapat lehetett volna. Majd arra a következtetésre jutottam, hogy lehet fordítva is, hogy ezek kóstolgatják a KISZ-t, hogy jó lehet-e még az valamire. A másnapi beszélgetés után bennem az csapódott le, hogy Nagy Imre nem ment át a vizsgán, de mi, civilek viszont átmentünk. Ennek a csapatnak teljesen egyértelmű, hogy Viktor [ti. Orbán Viktor] volt a hangadója.

Jégvilla

Iker János: Jellemző a korszakra az 1987. május 1-i Jégvilla-történet. A középiskolai kollégiumi vezetőtől kértem hivatalosan engedélyt, hogy a mi kollégistáink hadd legyenek ott a hétvégén – egy viszonylag szabad, eldugott helyen. Tulajdonképpen ez egy alternatív május 1. lesz, így indokoltam a kérést. Fontosnak tartottam, hogy tudjon róla annak az intézménynek a vezetése, ahova vendégségbe megyünk. Mert ez nagyon fontos volt. Ti[53] leblattoltátok a Spitz Gyurival és a haverjával a dolgot, de én úgy véltem, ha ebből balhé lesz, és ha nem tud róla az intézmény vezetője, akkor ennek súlyos következményei lehetnek. Ezt szépen lejátszottuk. Pénteken délután engem hívat Szalay László főigazgató. Már kerestetett. Ott van nála a városi pártbizottság első titkára, Horváth Lajos. Komoly arc-

cal kérdezi a Szalay, hogy „tudod-e mi lesz itt a Jégvillában?". Mondtam, hogy tudom. „Te ott leszel? Hát mi ez?" Mondtam neki, hogy „ez egy szakkollégiumi rendezvény, gyertek el, hallgassátok meg. Arról szól, hogyan lehet a társadalmat jobbá tenni. Erről szól". Ha őszinték akarunk lenni, tényleg arról folyt ott a beszéd, hogyan lehet ezt a társadalmat megreformálni, és nem rendszerváltó hangulat volt. Jó piknik volt. Azt mondta a városi pártbizottság titkára, aki egyébként vagány gyerek volt: „Te, ezt a belügyi szervek nagy figyelemmel kísérik! Ez akkora port vert fel!" Tehát a szakkollégiumnak volt egy eléggé rossz megítélése a párt- és belügyi szervek részéről. Így a Jégvillában tartott szeminárium ellenzéki megnyilvánulásnak számított, különösen a május 1-re való tekintettel. „Azt tudd, hogy ezt figyelni fogják, ezt felveszik" – tette még hozzá Horváth Lajos. Emlékeztek rá, ott volt egy belügyminiszteri kocsi hátul, rádióval, mindennel felszerelve. Mondta a Szalay, hogy ő most beteg, neki mennie kell Füredre, ő nincs itt, de mindenért én vagyok a felelős. Mondtam, hogy teljesen rendjén van, biztosíthatok mindenkit, hogy nem lesz ebből politikai balhé. Kifele mentünk, azt mondja nekem a városi első titkár: „Nem tudnád mégis leállítani vagy egy kicsit lecsendesíteni?" Mondom neki: „Ide figyelj! Örülj annak, hogy van még itt néhány ember, akit érdekel Magyarországnak a sorsa. Ti meg már hagyjátok a francba ezt az egészet, mindenki agóniában van, nem tud semmit sem csinálni." Legyintett egyet, azt mondta: „Igazad van." Tulajdonképpen elengedték ezt már. Féltek a saját dolgaik miatt, hogy mi lesz ebből Szombathelyen. Balhé lesz, valami ellenzéki május 1. lesz. De ugyanakkor tudomásul vették, hogy ezt nem lehet betiltani. Volt egy ilyen tanulsága is, hogy feladták! Beszélgettek ők is a válságról a párt belső berkeiben – én ezt nem tudom, de gondolom, hogyan ment ez. Tisztában voltak azzal, hogy nagy bajban vagyunk, van egy-két évünk, és megoldhatatlannak tűnő problémákkal kell szembesülnünk. A gazdasági gondok igen mélyek voltak, a társadalomban meg fokozódott az elégedetlenség. Már csak egy szikra kellett. [...] Azt gondolom, hogy akik nem a reformkommunisták közé tartoztak az állampárton belül, azok félelemben éltek, és nagyon aggódtak. A jégvillabeli rendezvényetek jó példa volt arra, hogy lám, ezt is lehet. [...] Mindenki távol akarta magát ettől tartani, lehetőleg ne legyen belőle balhé.

A Jégvilla udvarán: A felső képen többek közt Áder János, Szabó Gábor, Fellegi Tamás, Kovács András; az alsó képen: Dávid János (szemben) Bozóki Andrásnak magyaráz

Simon József: Ez azért volt kínos, mert engem oda nem hívott senki. De azt gondoltam, hogy én azért elmehetek. Amikor odaértem, olyan bizalmatlanul méregettek, mintha a III/III. vagy az ÁVH jött volna. Ha Miszlivetz nem jön oda hozzám, én biztos, hogy visszafordulok. Egy kicsit meg is sértődtem, mert volt olyan is, aki a mi *Fordulat és reform* vitánkon is ott volt. De Miszlivetz Feri mondta, „de jó, hogy itt vagy", erre mindenki megnyugodott, még én is.

Egyébként semmi különös nem volt, nem is gondoltam, hogy ekkora figyelmet vált ki. Bár Kuti elvtárs, aki akkoriban megyei rendőrkapitány és megyei párt VB-tag is volt, minden alkalommal őrjöngött a VB-ülés előtt: „Rendet köll tenni! A saját embereitek között sem tudtok rendet rakni!"

Erdély

Némethy Szabolcs: Nekem két értelemben volt ez az egész meghatározó: egyik a szociológia felé, a tudós lét fele vitt el, másrészt volt az aktivistavonal, a Sebaj klubtól a használtruhavásárokig. Erdélybe a feketetói vásárra vagy százan mentünk ki Szombathelyről. Jánosik Gabival mindig megszerveztük, hogy vigyünk segélyt is. Egyszer elmentünk a püspökhöz, a Konkolyhoz, hogy ugyan segítsen már nekünk, de azt mondta, nem segít, mert nem látja biztosítva az elosztást. A reformátusok hoztak autót, aminek a csomagtartójából mindenki felvett egy csomagot. Mindig vittünk könyveket is – különösen az, akinek barátja volt odaát. A kaját át lehetett vinni, de a könyveket, azt keresték. Át is kutattak egyszer a határon. Egy erdélyi barátom kérte, hogy vigyek egy példányt Konrád–Szelényi *Az értelmiség útja az osztályhatalomhoz* című könyvéből. Megtalálta a vámos, nézegette és kérdezte, hogy „milyen irodalom ez?". A könyv elején volt egy rajz: a szerzők éppen elássák a kéziratot a kertben. Ott volt a kupéban egy fiú, aki tökéletesen beszélt románul, és azt mondta, „hagyja csak nyugodtan, ez egy kertészeti könyv, nem látja, hogy ásnak a címlapon?". Így átvihettem. [...] '87-ben, '88-ban voltunk kint, de '90 után már nem volt segély. Akkor is mentünk, mert jó volt a buli, a feketetói vásár egy középkori sokadalom volt. '88-ban egybeesett a hétvége október 6-tal, és tettünk egy kanyart. Megálltunk Aradon koszorúzni. Akkor mertük lerakni

a koszorút, amikor megérkezett a kulturális attasé, gondoltuk, talán nem fognak bántani. Ez egy megható emlékem.

Mayer Rudolf: Jaj, a feketetói vásárok! '88 őszén voltunk, nagyon kemény volt, élelmiszert vittünk, én személy szerint szappant, meg ilyeneket. Györgyfalvára is mentünk. Visszafele nagyon kemények voltak a román határőrök. Zentai Zoli volt az egyik főszervező. Megnéztük a Tordai-hasadékot is. '89-ben is volt, de többször nem mentem.

MAYER RUDOLF (1968–)

1991-ben földrajz–népművelés szakon diplomázott a Berzsenyi Dániel Tanárképző Főiskolán, az itt töltött évek alatt a szakkollégium Sebaj klubjának vezetője volt. Nevelőtanárként, majd tanárként helyezkedett el. 1996-tól a szombathelyi főiskola közművelődési titkára, sajtóreferense, az intézmény Örökmozgó Művészmozijának titkára, majd vezetője volt. 1998-ban újságíró, később kiadványszerkesztő, korrektor képesítést szerzett. A főiskola mellett újságíróként dolgozott a városi lapnál, de országos lapoknak is ír. 2007-től a Savaria Filmszínház szakmai vezetője.

A vele készített interjúból az alábbi mondatot választotta mottóul:
„Jó-jó, megvolt a forradalom, de hogyan tovább?"

Mayer Judit: Főként a rajkos szakkollégistákkal volt jó kapcsolatom. Nagyon nyitott, jószándékú emberek voltak, és közös volt bennünk az erdélyiek segítésének szándéka. Vittünk gyógyszert, könyvet és Bibliát, és hoztuk a költők, szobrászok menekíteni kívánt alkotásait. Sok szép barátság született eközben.

Majthényi László: Amikor kitört a forradalom Romániában, a Magyar Nyugatban gyűjtöttük az élelmiszereket. Végighívtam az összes nagy céget: Vasi Hús, Kenyérgyár, Tejipar. Németh alezredes volt a laktanya parancsnoka, és ő adott két katonai teherautót, elszállítani az élelmet. Pete Gyuri, Gyurácz Feri, Ádám Karcsi is jöttek velünk. Gyulán megállítottak bennünket, beterelték a kórházhoz. Jött ki a portás, hogy „ki az a Majthényi László, jöjjön, mert telefonon keresik". Németh alezredes volt, és azt mondta: Majthényi úr, ismerjük Önt, egyre kérem, a magyar katonai teherautókat ne vigyék át Románia területére." A román határhoz jött egy húsztonnás teherautó, átpakoltunk.

Március 15.

Kupi Györgyi: Független március 15-ét szerveztünk. Egyáltalán a március 15. megünneplése számomra nagyon emlékezetes maradt, mert végigvonultunk az egész városon – főiskolások a Boglya zenekarral a Horváth Boldizsár-szoborig.

Majthényi László: Szerveztünk egy március 15-i ünnepséget (1987-ben lehetett?). Az ünnepség után végigvonultunk a belvároson, a Boglyával. Ez olyan március 15-e volt, amit nem a hivatalos hatalom szervezett, hanem civilek. Fehér ingben voltunk, arra emlékszem, elmondtuk a Tizenkét pontot a padokról felállva. Megálltunk a Sóhajok hídjánál (a Nemzeti Vagyonkezelőnél), és a Boglya jött velünk, ők voltak a menet élén. Megálltunk a Pártbizottságnál is, és elkezdték húzni a *Hidegen fújnak a szelek, azok nem jót jelentenek* című nótát. Utána mentünk tovább a Forgóba, fényképeztek bennünket, úgy mentünk a Horváth Boldizsár-szoborhoz. Ahol én beszéltem.

Szabó Gábor: A második szabad március 15-én beszéltél te, az elsőn, 1987-ben én voltam a szónok...

Majthényi László: Egyszer ki akartak rúgni bennünket. Jimmi [ti. Gajdán István], én és Szuhai Balázs csoporttársunk a Magyar utcai kollégiumban akartunk forradalmat szervezni. Március 15-én éjjel a lépcsőházban kiabáltunk (kissé illuminált állapotban természetesen): „Miért alusztok, mikor forradalom van?" Utána az Ikernek kiadták, hogy ki kell rúgni minket a koleszból. Ő behívatott bennünket másnap délelőtt – akkor főigazgató-helyettes volt – leültetett, szólt a titkárnőjének, hogy hozzon be négy poharat. Iker elővett egy üveg whiskyt és azt mondta: „Urak, akkor mostantól tegeződünk." Megittuk, azután azt mondta: „Egy kérésem van srácok, hogy több ilyet ne csináljatok, mert legközelebb ki kell hogy rúgjalak benneteket." Érdemes lenne még meginterjúvolni dr. Orbán Pétert, aki később országos rendőrfőkapitány is volt. Neki volt kiadva többek között – az én március 15-i beszédem előtt két héttel érkezett a parancs –, hogy azt a rendezvényt szét kell oszlatni. Ezt mesélte nekem Péter egy vasfüggönyről szóló körmendi történelmi konferencia szünetében. Kiadták neki a parancsot, hogy milyen erőket kell kiküldeni a Horváth Boldizsár-szoborhoz, ő meg kijött egyedül civilben. Tehát semmit nem csinált.

Mayer Judit: A rendszerváltás előtti március 15-i civil ünnepségekre feljárogattunk Budapestre, de a hatalom már nem mert igazán beavatkozni. Ott érződött szerintem az új idők szele, és formálódott az a mag, amely élni akart ezzel a lehetőséggel.

Némethy Szabolcs: Március 15-i tüntetés 1989-ben. Rendezők voltunk, 10 órakor kezdődött, 10 előtt 10 perccel még csak mi álltunk ott, senki más. Tíz órakor meg ott állt 4000 ember, mint filmeken a bogarak, jöttek és jöttek. Másnap a *Vas Népe* megírta (felcserélték a számokat), hogy a hivatalos megemlékezésen voltak ennyien, az ellenzéki demonstráción meg annyian. Kozmetikáztak. Jöttek a hírek, hogy ott vannak a vízágyúk, de az embereket nem érdekelte.

Simon József: Amikor 1989. március 15-én Gyurácz Feri elmondta azt a szép beszédet a Fő téren több ezer ember előtt, megértettem, hogy tök mindegy, mit csináltunk mi eddig. Mi már csak a nép igazságától megrettent zsarnokok leszünk, báránybőrbe bújt reszkető farkasok. Tudtuk, hogy így lesz, de hogy ilyen szar érzéssel jár, azt nem gondoltuk. A kerítés másik oldalán voltunk, és amit tettünk, csak addig számított, míg ez a kerítés jelentőséggel bírt. Hogy a hatalmi sáncon belül milyen viták zajlanak, nem érdekelt senkit, csak ha valaki átrepült a kerítésen, akkor tapsoltak kint, hogy egygyel kevesebb. Azt hittem, hogy értem ezt az egészet, de hogy ilyen rosszul esik, azt nehéz volt feldolgozni. [...] A Nagy Imre-temetés is traumát okozott. Tudtuk, hogy '56 után megtorlás volt, csak a méretével és nagyságrendjével nem voltunk tisztában. Csináltam interjúkat a határ mellett Erdélyben olyanokkal, akik hét-kilenc évet ültek, mert '56-ban kimentek szolidaritástüntetésre. Itthon soha nem esett szó róluk a baloldalon, de a jobboldal sem beszélt róluk. Eszméletlen, hogy mi kockázatot, kínszenvedést vállaltak be emberek, hogy máshogy legyen. Egyszerűen ki lett söpörve az emlékezetből, és ott kellett ezen a temetésen szembesülni azzal, hogy ilyen soha még egyszer ne történhessen meg.

Táborok

Németh Zsolt: A vidéki és a szakkollégiumi kapcsolatépítésben döntő szerepe volt a nyári táboroknak (NYATA). Első NYATA-t Szarvason szerveztük meg 1985-ben. Ez a *IV. Szakkollégiumi Találkozó* nevet kapta. Chikánnak volt a találmánya, hogy a hatóságok figyel-

mét ezzel elterelje az első szakkollégiumi találkozóról. Mintha lett volna előtte első, második és harmadik is. Valamifajta konzultáció biztos volt is, amit elkeresztelhetett szakkollégiumi találkozónak. Igazán komoly közös nyári tábor azonban Szarvason volt először 1985-ben.

Gyekiczki András: 1987. augusztus végén, a Bibó meg a Németh László Szakkollégium, együttesen rendezték meg Pápán a szakkollégiumi tábort. A társadalmi nyilvánosságba vajmi kevés szűrődött be erről a táborról, pedig a Magyar Televízió külön forgatócsoportot küldött, aminek a stábriportere Menthy Marianna volt. Nagyon hosszasan beszélt többekkel. Tíz-húsz évvel később kérdeztem tőle egyszer, hogy mi történt azzal az anyaggal, azt mondta, hogy mindent kitöröltek, nehogy bármi nyoma maradjon ennek.[54] Valójában egy ellenzéki összejövetel volt, kifejezetten a demokratikus ellenzék és a formálódó pártok által felvetett témákra fókuszáltak az előadók. Orbánnak volt ott egy nagy sikerű előadása a lengyel helyzetről, megpróbált valahogy a szakdolgozata alapján párhuzamot vonni, illetve különbséget tenni Magyarország és Lengyelország utolsó tíz éve között. Izgalmas viták zajlottak. Arra emlékszem, hogy ott volt Király Zoltán szegedi országgyűlési képviselő, aki az ottani körzeti TV-stúdió munkatársa volt. Én vezettem vele a beszélgetést, ami elég nyílt volt, bárki tehetett fel kérdéseket, egy délelőttön keresztül ment. A jogi karról is voltak előadók, Bihari biztosan, nyilván Chikán Attila a Rajk Szakkollégium vezetője is tartott valamit. Szerintem nem kellett túlságosan beavatottnak lenni ahhoz, hogy világos legyen: egy pártosodás felé vezető úton járunk, a szakkollégiumi mozgalom párttá fog alakulni. Nyilván a hatalom is így rögzítette. A helyzet ebből a szempontból biztató volt.

Fűzfa Balázs: Egyre emlékszem a múlt homályából: a pápai szakkollégiumi találkozóra, ahova autóval mentem. Bihari Mihály és Sólyom László előadására emlékszem. Nekem az olyan revelatív élmény volt, ami egészen hihetetlen. Megdöbbentő volt, hogy egy diktatórikus rendszerben, amit nem hívtunk így, de annak éreztünk, ilyen szabadon tudnak gondolkodni és beszélni emberek.

Németh Zsolt: Szerintem a rendszerváltozás legfontosabb eseményeinek egyike volt a *Szárszó '88*-as találkozó. Ott volt Csengey is, meg Mészöly Miklós is, meg Lengyel László is, meg Bihari Mihály is. Tehát a reformkommunisták, a népiek, meg az urbánus ellenzék is jelen volt. De nemcsak az irányzatok tekintetében volt

sokszínű ez a tábor, hanem a hatalomhoz való viszony tekintetében is. Voltak konformistábbak és egészen szabadgondolkodók is, akik azt mondták, hogy most „most már azt mondom, amit gondolok". (Megjegyzem ez a radikális–konformistább különbség nem volt megfeleltethető a népi–urbánus ellentétnek, mindegyik táborban voltak radikálisabb elemek meg konformistább típusú karakterek.) Ezeket is képes volt a szakkollégiumi mozgalom integrálni és nyilvánossághoz juttatni. Voltak kiadványaink, mint a cukrot, úgy vitték ezeket, amik között a *Századvég*nek[55] volt a legnagyobb tekintélye.

Ifjúsági parlament[56]

Mayer Judit: Igen szép emlékek. Este megbeszéltük, hogy fehér ingben, farmerben leszünk jelen a diákparlamenten, s utána mi lettünk a „fehéringesek", akik bátran ki mertek állni a javaslataikkal, kérdéseikkel, és már nem lehetett lesöpörni őket.

Varga Tamás: Nem voltam KISZ-tag, ez a KISZ-es vonal nagyjából kiesett, nem is tudtam róla. Számomra az volt a fontos, hogy azok a gondolatok, amelyek szimpatikusak, teret nyerjenek. Igen radikálisan szembe kellett menni számos területen az akkori hatalom által képviselt nézetekkel. Környezetet, természetet tisztelő emberként bennem leginkább a szabadságvágy fogalmazódott meg. Ez motivált. Ezért is áldoztam rá időt, energiát. Nem nagyon gondolkodtam azon, hogy nekem milyen hátrányaim lehetnek ebből. [...] Velem után egy hónappal volt az intézményi ifjúsági parlament. Számomra nem volt olyan egyszerű nagyközönség elé kiállni másodéves hallgatóként. Ráadásul én egy faluból érkező gyerekként semmi olyan rutinnal nem rendelkeztem, mint egy nagyvárosi iskolában szocializálódott fiatal. Ekkora tömeg előtt addig még soha nem beszéltem, ez volt a tűzkeresztségem. De azt a pár gondolatot, amivel én akkoriban foglalkoztam, gondolok itt a környezeti nevelésre, a környezetvédelemre, a természetvédelemre, a Duna Körre, azt össze tudtam foglalni. [...] Nem volt a nyolcvanas évek Magyarországára jellemző, hogy nyilvánosság előtt, természetvédelemről, környezetvédelemről szakmai alapon beszéljünk. Ugyanakkor komoly intézményi háttere volt a természetvédelemnek: minisztérium, államtitkárság, Vízügyi Igazgatóság. Sok minden működött az országban, ami ma nincs. Ezek akkor a hivatásos környezetvédelmet,

természetvédelmet jelentették. Velük is számos vitát folytattunk főiskolai hallgatóként. Ők merev struktúrákban tudtak csak gondolkodni, működni – leginkább a gazdasági érdekeknek alárendelve. Azt hiszem, hogy a mi szerepünk abban lehetett jelentős, hogy ki mertünk mondani olyan szentségtörésnek számító gondolatokat, mint például nem biztos, hogy vízlépcsőt kell építeni a Dunán. Szemétégető építésével szálltunk szembe, vagy tarvágásokat próbáltunk megakadályozni aktív környezetvédőként. Eszményképünk a Greenpeace volt. Azóta tudjuk, hogy ők nem egészen úgy működnek, ahogyan az látszott: ott is komoly gazdasági és politikai háttérlobbi van. Mi viszont lelkesedésből voltunk a helyi Greenpeace. Mi voltunk az aktivisták, mi konfrontálódtunk. Akik a szakmai hátteret akkor nekünk névtelenül nyújtották, valamelyik szakintézményben voltak pozícióban. Nem vállaltak felelősséget és nyilvános szerepet, de többen segítettek nekünk az intézményi háttérből. Mi pedig mentünk szembe a hatalommal. A környezetvédő gondolkodás, szemlélet szerves része volt a szakkollégista életformának. Akkor persze még fogalmam sem volt arról, hova vezetnek majd a velemi találkozók, kiből mi lesz, hogyan hat majd ez a pár év az életemre, sőt az egész társadalmi átalakulásra.

Tokaji Nagy Erzsébet: Fantasztikus élmény volt számomra, hogy a főiskolai társadalom – a hivatalos jelöltek negligálásával – engem választott meg az egyik küldöttnek. Emlékszem, előző nap megbeszéltük, hogy mindnyájan fehér ingbe öltözünk, s azt is, ki mit mond. Egyáltalán nem éreztük, hogy bátrak lennénk. Ez egy természetes dolog volt. Nagyon jó volt együtt, egy közösségben létezni, beszélgetni, megtanulni vitatkozni, válaszokat keresni a bennünk felvetődött kérdésekre. Most, így utólag, amikor olvasom az állambiztonsági jelentéseket, azért azt gondolom, lehet, hogy mi mégiscsak bátrak voltunk, mert bizony készültek rólunk dossziék. Sajnos az enyémet zúzdásították, úgyhogy igazán nem tudom, mit írtak rólam. Csak annyit – mert a nyilvántartó adatlap megmaradt –, hogy ellenséges nézeteket képviseltem és tanítványaimat is erről igyekeztem meggyőzni. De igazán érdemi bántódás nem ért. Utólag a szüleim elmesélték – és nagyon hálás vagyok, hogy csak később –, hogy nekik szóltak 1987-ben: jobb lenne, ha a lányukat megfékeznék, mert ki fogják vágni a főiskoláról.

Németh Zsolt: Azt láttam, hogy a demokratikus ellenzék a maga szamizdat irodalmával, a maga belvárosi elszigeteltségével nem fog tudni áttörni – egyébként a Németh László Szakkollégiumban, meg a Bibóban is ezek a figurák koncentrálódtak nagymértékben. A Rajkban kevésbé, nálunk, a Széchenyiben pedig korlátozottan volt rájuk igény. A nemzeti, népi értelmiségről meg azt láttuk, hogy lassúak, hogy túlságosan meggyötörte őket az élet, olyan kompromisszumokat kötnek, amit nem biztos, hogy meg kellene kötni. Ugye, Németh Lászlóval vagy akár Illyés Gyulával kapcsolatban is erősek voltak ezek a sztereotípiák, még akkor is, ha mondjuk Kiss Gy. Csabáékban, Csengey Dénesékben, Elek Istvánékban, akik később az MDF fiatalabb nemzedékéhez tartoztak, láttuk az akarást és az elszántságot. Azt gondoltuk, hogy valami új levegőnek kell jönnie. A szakkollégiumi mozgalom gyakorlatilag mindent becsatornázott, minden irányból voltak jelen értelmiségiek, minőségi emberek, de más-más arányban az egyes szakkollégiumokban. [...] Az erjedés '88 tavaszán a Fidesz megalakulásával úgy indult el, hogy mi nem tudtuk, hogy az már az erjedés. Inkább az motivált bennünket, amiről Velemben elmélkedtünk. Mi lesz velünk? Itt vagyunk, megszereztük a diplománkat, éppen utolsó éves egyetemisták vagyunk, be fogunk lépni a pártba? Elindulunk az intézményi karrier útján, magunk mögött hagyva azokat a gondolatokat, értékeket, amelyek elhoztak bennünket idáig? Ez az útkeresés vezetett el a Fidesz létrejöttéhez. [...] 1988 márciusában megalapítottuk a Fideszt, ahova aztán a szakkollégisták nagyon aktívan bekapcsolódtak. (Jelentős része az alapítóknak szakkollégista volt.) És az az országos kapcsolatrendszer, amit a klubmozgalom és a szakkollégiumi mozgalom hordozott, biztosította azt, hogy a Fideszt nem lehetett betiltani. Illetve betiltották 1988. április 1-én, de néhány héten belül ezer ember az egész országból csatlakozott. Nem azzal a szándékkal indultunk el, hogy mi megdöntjük a rendszert, de '88 márciusától fölgyorsultak az események.

Mayer Rudolf: Igen, a folyosókon ment az aláírás, de emlékszem, hogy nagyon veszélyes volt. Egyébként ez a „tiltakozó lemez" kitartott '90-ig. Andrásfalvy Bertalan volt már a kultuszminiszter, amikor komoly lázadás tört ki a főiskolán.

Varga Tamás: Aktív szereplője voltam az eseményeknek, rögtön be is léptem a Fideszbe, alapítója voltam az első vidéki Fidesz-csoportnak. Rengeteg aláírást sikerült összegyűjtenünk, pedig akkor a főiskolások zömében nagy volt a hatalomtól való félelem. Talán a mi szakkollégiumi akcióink oldották ezt fel, mert ismertek minket és bíztak bennünk.

Némethy Szabolcs: Igen, azt is a szakkollégium koordinálta, és nagyon cselesen volt a kérdés feltéve. Nem úgy, hogy „lennél-e a Fidesz tagja?", hanem úgy, hogy „támogatnád-e egy alternatív ifjúsági szervezet létrejöttét?". Szombathelyen írták alá a legtöbben, mert jól volt feltéve a kérdés. Emlékszem, hogyan gyűltek a nyilatkozatok, mert szinte mindenki aláírta. Akkor ez sokat jelentett. Deutsch Tomi meg egy levéltáros fiú[57] el is jöttek Szombathelyre. Ők meséltek, hogy mi lesz, hogy lesz, először láttunk nagyobb közönség előtt élő ellenzékit. Mindig voltak olyan ügyek, amelyben menni kellett, és csináltuk. Első generációs értelmiségiekről beszélünk. Volt mit veszteni.

Majthényi László: Párhuzamos történetek ezek, mert pörgött a MA-csoport is a Fidesz alakulása előtti hónapokban. Amikor létrejött a Fidesz, és megkezdődött az aláírásgyűjtés Szombathelyen, akkor még voltak komoly fenyegetések, hogy aki ezt aláírja, ki lesz rúgva a főiskoláról. Akkor kitaláltunk egy taktikát: olyan aláírás-mennyiséget kell villámgyorsan elérni, hogy ne lehessen retorzió. Több mint négyszáz aláírást gyűjtöttünk egy nap alatt. Eldőlt a meccs.

Spitz György: Amikor a Fidesz főiskolai szervezetének lettem az ügyvivője, megkíváltak a munkakönyvemmel. Nyilvánossá vált az ügy. Kugler István és Mayer Judit hallgatók szervezték a szolidaritási akciót. Velemben azt kérdezte Kugler Pista: „Mit csináljuk, kimenjünk az utcára?" Ebben a helyzetben a pártbizottságról a reformkörös Kalmár Attila hívott fel azzal, hogy hallották, ki akarnak rúgni, és megkérdezte: „Tudunk-e valamit segíteni?" Vagyis hogy ők a pártbizottságról tudnak-e nekem segíteni. Ez egy döbbenetes élmény volt.

Örökség

Németh Zsolt: A Németh László Szakkollégium nekem a szívemhez nagyon közel állt, sok barátom volt ebben a társaságban: Szabó Gábor, Kugler Pisti, Mayer Judit, Tokaji Nagy Erzsi. És a szakkollégium névválasztásának is különösen örültem, hogy Németh László gon-

dolkodását, szellemiségét felvállaltátok, ami a '80-as évek közepén abban az ellenzéki világban egy bátor értékválasztás volt.

Birgit Voigt: Miszlivetz Ferencet egy 1984-ben Perugiában megrendezett konferencián ismertem meg. Ott heves vita alakult ki a status quo elvén alapuló biztonsági partnerségi ideológia képviselői és a blokkszabadság képviselői között a keleti ellenzéki béke- és szociális mozgalmak megítéléséről. Az utóbbi csoport, akikhez én is tartoztam, alapította meg a Kelet–Nyugat Párbeszéd Európai Hálózatát. 1985 és 1989 között évente két-három alkalommal jártam Magyarországon, és nagyon érdekes szemináriumokon és rendezvényeken vehettem részt fiatal hallgatókkal. Emlékszem még olyan rendkívül kényes tabutémákra, mint a szegénység, az antiszemitizmus, a zsidók és a romák helyzete Magyarországon. Élénken emlékszem még a rendezvényekre, amik rendkívül koncentrált, ugyanakkor nagyon vidám hangulatban teltek. Sok barátság köttetett, jókat ettünk, ittunk, sétáltunk, táncoltunk és sokat nevettünk.

Iker János: Valahogy visszanézve nekem az egész olyan természetesnek tűnt. Csak úgy jött magától. Nem kell a mellünket verni, hogy a rendszerváltást készítettük elő, de nagyon jó volt ott lenni, közösen tanulni. Az alapokat a demokráciáról meg a vezetés emberi oldaláról én a kollégiumnak és a szakkollégiumnak köszönhetem.

Némethy Szabolcs: Elitképző volt. Azok, akikkel együtt jártam ezekre az előadásokra a tanárképzőn, nagyrészt első generációs értelmiségiek voltak. A tudásvágyat hozták magukkal, de a tudást nem annyira, és a szakkollégium segített nekik még egyet lépni. Mert a szakkollégium nagy kibocsátó volt az egyetemi szakok felé: filozófia, szociológia, történelem, irodalom – ezekre alaposan felkészítette a hallgatókat. A rendszerváltás után nagyon sokan elmentek Budapestre tanulni – én is.

Mayer Rudolf: Ez alatt a négy év alatt kaptunk a szakkollégiumtól még egy diplomát, amely nem hivatalos dokumentum ugyan, de egy életre meghatározta sorsunk alakulását. 1987 és 1991 között a főiskolai hallgatóság létszáma 1200-1500 között volt, ebből 200-300 volt szakkollégista.

Tokaji Nagy Erzsébet: Több helyen is elmondtam – biztosan azért, mert számomra az volt a legnagyobb élmény –, hogy menynyire együtt tudtunk működni annak ellenére, hogy nagyon sokféle helyről jöttünk, más volt a státuszunk és a szocializációnk. Lelkesek voltunk, ami talán egy kicsit kiegyensúlyozta a kezdőséggel járó

amatőrizmusunkat is. Közösség voltunk; sokat tudtunk egymásról, biztonságban éreztük magunkat egymás társaságában, el mertük mondani a gondolatainkat, nem tartva attól, mit szól ehhez a másik. Egymás előtt folyt az életünk. És még így harminc év után is él bennünk az összetartozás élménye. Számomra az is jó érzés volt, hogy azokon a rendezvényeken, amelyeken a többi szakkollégium is képviseltette magát, nem maradtunk alul. Szinte ugyanazt olvastuk, ugyanazokhoz hozzájutottunk, érdemben tudtunk megszólalni. Volt bennünk intellektuális kíváncsiság. Jó ránézni a fennmaradt képekre, amiken az előadók köré csoportosulunk. Mindenesetre életem legszebb időszaka volt. Nagyon inspiratív közegben éltünk. Ha nem veszek ebben részt, talán nem lettem volna jó tanár, jó tájékoztató könyvtáros, nem született volna meg a Szabó Zoltánról írt könyv...

Merklin Tímea: Nagyon intenzíven éltünk, sokat olvastunk, nem kötelezőségből, hanem azért, mert szerettünk olvasni, mindent be akartunk falni. Sokkal szélesebb világlátást, műveltséget, biztosabb alapokat szereztünk. Életérzést, hogy miénk a világ. Olyan emberek lettünk, akik teremtik a világot. Mindezt nagymértékben a szakkollégiumnak köszönhettük, de jó volt a főiskola is, jó tanárok voltak, és jó tanárok kerültek ki a kezeik közül. Szerintem mi is jó tanárok lennénk, csak szabadabbak lettünk annál, ami ahhoz kellene, hogy be tudjunk illeszkedni az iskola falai közé, a tanári kar intrikái közé. Nagyon sok jó program volt. Azt hittük talán, hogy ez a természetes, hogy ilyen a világ, és mi így fogunk élni, hogy mindig minden megteremthető. De nem! Ez a főiskolán történt, és a főiskolának is csak egy korszaka volt ez. Nagyon szerencsések vagyunk mi, akik akkor jártunk oda. Közösek a gyökereink. Nagy erő volt abban a közösségben. Sok baráti kapcsolat elveszett, de ezek a kapcsolatok nem vesztek el. A mai napig úgy érzem, hogy összetartozunk, közösek a szellemi gyökereink. Értékrendünk ott alakult ki, és az idő sem tudta azt felülírni.

Mayer Judit: Nekem nagyon sok minden került ekkor a tarisznyámba, amit ma is magammal hordok. Máig őrzöm magamban ezt az érzést, hogy bármire képesek vagyunk, bármit meg tudunk teremteni. A Németh László Szakkollégiumnak volt a folytatása többünk számára az Apáczai Alapítvány. Egykori tanárunk, Paksy Ágnes vezetésével megszereztük az orosz laktanyát, felújítottuk egy részét, hogy minőségelvű iskolát hozzunk benne létre. Fiatal tanárként kaphat-e az ember ennél szebb feladatot? Azóta is az oktatást,

a minőségi oktatást tartom a legfontosabbnak. Itt hallottam először az alternatív iskolák adta lehetőségekről, ezen az úton indultam el tanulmányaim befejeztével, és ma is olyan iskolában tanítok, mely lehetőséget biztosít erre. Ennek szellemében azt vallom, hogy a legfontosabb a szabadsággal való élni tudás képességét megadni a gyerekeknek. Megtapasztalhattuk a szakkollégium indulása óta eltelt harminc évben, mennyire fontos, hogy élni tudjunk azzal a szabadsággal, amit a sors lehetőségként nekünk adott.

BIRGIT VOIGT (1951–)

Egyetemi tanulmányait Heidelbergben végezte, ahol politológiát, német nyelv és irodalmat, valamint történelmet tanult. 1976-tól középiskolai tanárként és vezető tanácsadóként kezdett dolgozni a karlsruhei Max Planck Gimnáziumban. Tanított tárgyai: német nyelv és irodalom, politika, történelem, etika, színház. 1989–2016 között a gimnázium színjátszó csoportjának vezetője. 2016-os nyugdíjba vonulását követően a Sandkorn Színház ifjúsági klubjának vezetője és rendezője Karlsruheban.
Az 1970-es évek végétől vesz részt az ökológiai és a békemozgalomban, illetve a nukleáris leszerelésért folytatott megmozdulásokban. 1984-ben belépett A Zöldek (Die Grünen) pártba, amely párt baden-württembergi elnökségének 1986-tól szóvivője, 1988–1990-ig pedig vezetőségi tagja volt. 1984-től intenzíven együttműködött az NDK, Csehszlovákia és Magyarország ellenzéki mozgalmaival. Az 1980-as évek közepétől különböző nemzetközi ifjúsági szervezetek – Grace P. Kelly Rákos Gyermekek, valamint Heinrich Böll Alapítvány – támogatója, majd vezetője.

Birgit Voigt feljegyzéseiből:
„Magyarország – 1989 őszén. Látogatás a határ közelében fekvő kis faluban, Velemben.
Mindenhol eladó házak állnak, amelyek egykor az állam tulajdonát képezték. A nagyjából száz lelket számláló település egyetlen látványossága az erdőben magasan fekvő Szent Vid-kápolna. Mindössze 150 méterre futott a »vasfüggöny«, egy lezárt katonai övezet, a belépés ide szigorúan tilos volt. Két katona hívja fel a figyelmemet a rossz útviszonyokra. Az áthatolhatatlan határból már csak a fűben elterülő összezúzott szögesdrót és az egymástól kb. egy méter távolságra fekvő gödrök maradtak."

Sümegi István

Emlékezés a közboldogság[58] tűnő mámorára

A Németh László Szakkollégiumról

„A tanácsházát egy részeg éjszakán ketten
oldalba vizeltük – fejenként másfél liter –,
a sötét sárga foltot, amivé összefolytunk,
Magyarországnak
neveztük akkor el."
(Cseh Tamás – Csengey Dénes:
Mélyrepülés 1988)

A főiskola minden reményemet felülmúlóan jó helynek bizonyult, igaz, nem vártam tőle túl sokat. A hadseregben velem együtt raboskodó „táposok" (így hívták a másfél helyett egy évre bekasznizott leendő főiskolásokat és egyetemistákat) többsége semminemű intellektuális érdeklődést nem mutatott, csupa anyuka kedvencei voltak, és amikor csak lehetett, a „hivatásos állományhoz" törleszkedtek. Mindegyik írnok szeretett volna lenni („hol lehet altiszt, azt kutatja" – mondta volna róluk József Attila), ráadásul középosztálybeli szüleik kapcsolatai révén ők viszonylag gyakran kidughatták az orrukat a laktanyából. (Voltak kiskapuk. Edzésekre például kijárhattak a kiválasztottak, de csak akkor, ha rendesen paríroztak.)

Ehhez képest igen kellemes meglepetésként ért, hogy főiskolai csoportunk jórészt intellektuálisan nyitott, egyenes gerincű legényekből és leányokból állt. Ráadásul az intézményben pezsgő kulturális élet zajlott, két közművelődési titkár főállásban szervezte a programokat. A klubban (amit a dicső utódok azóta kocsmává alakítottak át) egymást követték az irodalmi estek, dzsesszkoncertek, előadások. (Csak egy-két példa a legemlékezetesebbek közül: eljött hozzánk az aggastyán Domokos Pál Péter vagy az ifjú csillagász és

punk énekes Grandpierre Attila, de vendégünk volt Kallós Zoltán is [a gyerekeim is éneklik azt a mezőségi dalt, amit akkor tanított nekünk], valamint a legkiválóbb társadalomtudósok és történészek.)

S eleinte a képzés sem volt olyan rossz. A történelemóráink kifejezetten izgalmasak voltak, és népművelésből is volt egy-két hallgatható tárgy. (A művelődéselmélet-kurzus például akár egy filozófia szakon is futhatott volna. Az ELTE-ről járt le hozzánk egy „bácsi", Maróti Andor.) A marxizmusoktatás pedig voltaképpen filozófiával kezdődött. Igaz, úgy hívták, hogy dialektikus materializmus, de egy, engem Diogenészre emlékeztető (akkor már túl voltam a Lendvai–Nyíri-féle filozófiatörténeten) idősebb úr tartotta az előadásokat – igen élvezetesen. Nem értettünk ugyan ezekből túl sokat – azt hittük azért, mert az előadó túlságosan okos. (Tényleg okos volt, de annak, amit mondott nem volt semmi értelme – ezért nem értettük.) A szemináriumokon meg egy fiatalabb szakállas fiú beszélt mindenféle izgalmas figurákról, Sartre-ra határozottan emlékszem. Csak a pedagógiai tárgyak voltak fájdalmasan és már-már elviselhetetlenül ostobák, de valahogy azokat is túléltük. S a kezdeti nehézségek után a tanulásba is belejöttem lassanként.

Aztán egyszer csak jött a szakkollégium. Az egyik minden lében kanál csoporttársam mondta először, hogy '87 őszén elindul valami, lesznek különféle kurzusok, a Sorostól kapunk rá irgalmatlan mennyiségű pénzt. Először elég képtelennek tűnt az ötlet, mert rengeteget kellett tanulnunk, és (számomra) elképzelhetetlen volt, hogy ezenfelül még újabb terhet is magunkra vegyünk. Úgy rémlik, hogy első reakcióként mindenféle hülyeséget összehordtam arról, miért nem fog ez menni. De aztán mégis belevágtam.

*

Hadd szakítsam most meg egy kicsit a történetet. Talán jobban érthetők lesznek az alább következők, ha előbb pontosítom a „közszabadság" és a „közboldogság" jelentését.[59]

Mi adhat értelmet az életnek? – kérdezi Hannah Arendt –, s azt válaszolja (meghökkentően leszűkítve a lehetőségeket), hogy a gondolkodás vagy a politika. (Hamarosan látni fogjuk majd, hogy a kettő nála voltaképpen ugyanaz.) „Legjobb meg se születni a földilakóknak, / vagy ha igen, Hádesz kapuján átjutni sietve" – idézi *A forradalom* című munkája végén az *Oidipusz Kolónoszban* egyik

kardalát, majd ekképpen kommentálja: „Itt mondja el Szophoklész Thészeusz, Athén legendás alapítója és ezért eszméinek szószólója révén azt is, hogy mi teszi képessé a közönséges embereket – öreget és fiatalt – arra, hogy elviseljék az élet terhét: a polisz, amely az ember szabad tetteinek és eleven szavainak tere, s amely eléri, hogy messzire ragyogjon az élet..."[60]

Annak, amit Arendt politikának hív – lehet, hogy okosabb lett volna egy másik kifejezést választania – semmi köze a hatalomért való harchoz, a közösség jólétének biztosításához vagy a külháborúk elkerülésének manővereihez. Vagyis sok minden, amit mi oda szoktunk sorolni, nála nem része a politikának, sőt: „A politikum mint olyan, oly kevésbé létezett mindig és mindenütt, hogy történelmileg szólva csak igen kevés nagyszerű kor ismerte és valósította meg" – szögezi le.[61] Mi hát akkor Arendt szerint a politika? Egyenrangú emberek együttgondolkodása és együttcselekvése egy olyan közös térben, mely mindenféle kényszertől – ínségtől, elnyomó hierarchiától, külső fenyegetettségtől – mentes. Ilyennek álmodta meg Arendt az ókori Athént, ennek felvillanását vélte megpillantani a 18. századi amerikai és francia, valamint néhány 20. századi forradalomban – köztük a mi '56-unkban is[62] –, és ezt rekonstruálta René Char második világháború alatt írt feljegyzéseiből,[63] melyekben a költő a partizánmozgalomban szerzett élményeit próbálta – igen bizonytalanul és tétován – rögzíteni.

Az együttgondolkodás és együttcselekvés maga az élő és alkotó szabadság. Mert szabadnak lenni annyi, mint megtörni a múltból fakadó determinánsok uralmát, és létrehozni valami újat, valami olyat, ami korábban nem volt.[64] Ez persze csak akkor adódhat meg az embernek, ha részese lehet a döntéseknek. Ám nem azon van a hangsúly, hogy végül az történjen, amit én akarok (aki ezt hiszi, és ennek megfelelően cselekszik, már hozzá is látott a szabadság terének fölszámolásához), hanem azon, hogy részt vehessünk a politikai vitákban, s hogy a határozatokat a magunkénak, azok végrehajtóit pedig közülünk valónak tudhassuk és érezhessük.[65] Fontos hangsúlyozni, hogy a szabadság ezen fogalma eggyé forrasztja a gondolkodást és a cselekvést.[66] Amikor a politika nyilvános terében időzünk, akkor a gondolkodásunk elsődleges és végső tárgya mindig maga a politika, azaz a cselekvés lehetősége. (Szüntelenül értelmezzük azt, ami van, és keressük azt, aminek lennie kellene.)

A politikai cselekvés pedig ebből adódóan nem más, mint a gondolkodás inkarnációja.

Az együttcselekvés szükségképpen megteremti – ha korábban nem létezett – az együtt cselekvők közösségét,[67] s minél nagyobb a tét, és minél intenzívebb a közös tett, annál sűrűbb szövésű lesz a kommunitás. S minél erősebbek a kötelékek, annál jobban halványodnak és tűnnek el azok a jellegzetesen modern életproblémák, melyek a természet adta közösségek pusztulása és az individualitás megerősödése következtében születtek meg. Nem választ el többé szakadék a többiektől, bőséges lehetőségem lesz elnyerni azokat az elismerő tekinteteket, amelyek létezésemet igazolják,[68] és egyáltalán – a korábban talán céltalannak tűnő – élet magától értetődő értelmet nyer.[69]

*

Ott hagytam félbe a történetet, hogy megalakult a mi kollégium nélküli szakkollégiumunk mindenféle tanrenden kívüli kurzusokat kínálva az érdeklődőknek. Volt filozófia a szakállas fiúval (Spitz György a becsületes neve), meg mintha szociológiára is jártam volna egy másik fiatal tanársegédhez, Gyekiczki Andráshoz, aztán később történelemre Vigh Kálmánhoz, és volt még sok minden egyéb szimpatikus dolog is, főleg irodalom. Láng Gusztáv erdélyi kortársairól, Ambrus Lajos pedig mintha Esterházyról tartott volna valamit, de ezekre már nem volt időm eljárni, meg féltem is, hogy nem vagyok rájuk kellően felkészülve, hiszen nem voltam magyar szakos.

Aztán a sokféle kurzusból lassanként kirajzolódott valami. A klubbeli programok utáni kocsmázások során, és főleg a velemi szemináriumokon elkezdtünk összerázódni. Az események motorja Szabó Gábor volt, aki nélkül – meg vagyok erről győződve – nem lett volna szombathelyi szakkollégium. Eleinte közművelődési titkárként, később pedig a szakkollégium titkáraként szervezte a programokat – olyan lelkesedéssel, hittel és permanens szellemi izgalomban égve, hogy még a langyosakat is képes volt magával ragadni.

A kurzusosdin való túllépésnek egyszerű materiális feltétele volt: egy ahhoz hasonló épület – önálló kollégium vagy kollégiumrész –, mint amivel a nálunk korábban induló budapesti barátaink,

a Rajk és a Bibó Szakkollégiumok kezdettől fogva rendelkeztek. Aztán ez is megadatott. Az 1989–90-es tanév kezdetére kiürítették az MSZMP Megyei Oktatási Igazgatóságának impozáns zöldövezeti épületét, amit (átmenetileg) a főiskola vett bérbe. Paradicsomi volt. A diákok kényelmes szobákban laktak, voltak mindenféle közösségi helyiségek, udvar, focipálya, s az épülettel szemben még egy festői sörkert is. Nagyon sajnáltam, hogy nem lakhatok együtt a többiekkel, de állandóan ott lógtam. (Szombathelyi voltam, s ezért irracionális lett volna beköltözni, s talán nem is engedték volna, hiszen kellett a kollégiumi hely a vidékieknek.)

GYEKICZKI ANDRÁS (1958–2020)

1985-ben az ELTE Állam- és Jogtudományi Karán szerzett diplomát. Ezt követően a Berzsenyi Dániel Tanárképző Főiskola szociológiát és politikatörténetet oktató tanársegédje, majd a Főigazgatói Hivatal vezetője. 1989–1990 között a Bibó Szakkollégium igazgatója és a Századvég könyvkiadó szerkesztője. 1990-ben a *Beszélő* egyik szerkesztője, 1991-től a Politikai Tanulmányok Intézete Alapítvány igazgatóhelyettese. 1994–1998 között Kuncze Gábor belügyminiszter kabinetfőnöke. 1999-től az AG International vezető tanácsadója, 2002-től a Kormányzati Ellenőrzési Hivatal elnökhelyettese. 2006-tól a Budapest Főváros Önkormányzata Főpolgármesteri Hivatal hivatalvezetője.
2010-től az 1944 előtt Pápán élt zsidó családok kutatásával foglalkozott, aminek eredményét a romos pápai zsinagógában mutatta be Rajk László látványterveivel. Utolsó munkája a Rumbach utcai zsinagóga állandó kiállításának rendezése volt.

A szakkollégium vezetősége – ennek a fele, sőt egy idő után, több mint a fele maga is diák volt – folyamatos küzdelmet folytatott azért, hogy a hallgatók valamilyen hivatalos oktatáson túli tudományos produktummal is előrukkoljanak. Csak az lehet szakkollégista, aki jár valamilyen kurzusra, részt vesz valamelyik szakkollégium által szervezett nyelvtanfolyamon, és valamilyen éves záródolgozatot is elkészít – szólt a verdikt.

Ezek az elvárások, egyfelől érthetőek voltak, valahogyan identifikálni akarta magát az új közösség, s vigyáznia kellett arra is, hogy ne lepjék el azok, akik semmi másra nem vágytak, csak egy nagy permanens bulira. Másfelől azonban (szinte) teljesíthetetlennek bizonyultak. A főiskola amúgy is túlságosan sok (nagyrészt fölösle-

ges) feladatot lőcsölt a diákokra, s igen elszántnak kellett lennie annak, aki ezek mellett még további terheket is magára vett. Voltaképpen egy alternatív egyetemet kívántunk működtetni (amint ezt egyik ifjú mentorunk, Tokaji Erzsi és mások szépen megfogalmazták az egyik rendezvényünkön),[70] ám eközben a hivatalos feladatokat is teljesítenünk kellett. Arra, hogy ez a lehetetlen vállalkozás úgy-ahogy és ideig-óráig mégis sikerült, a hivatalos oktatási rendszer összeomlása ad magyarázatot. Mind a marxizmust, mind a pedagógiát tanítók tudták, s ugyanígy a népművelés szakon oktatók egy része is (én oda jártam), hogy azokat az ideológiával mélyen átitatott bornírtságokat, amiket eddig verkliztek, most már nem adhatják elő, mást meg nemigen tudtak helyette mondani. Mi meg jöttünk Max Weberrel, Polányi Károllyal, meg mindenféle számukra legfeljebb hírből ismert mumussal. (Mi sem értettük ezeket olyan hű de nagyon, hivatkozni azonban remekül tudtunk rájuk.) Órára meg egy '87-ben hozott új szabály szerint nem volt többé kötelező járnia annak, aki egyéni tanulmányi rendet kért és kapott. Így fordulhatott elő, hogy néhányszor úgy vizsgáztam le, hogy sem előadásra, sem szemináriumra nem tettem be a lábamat, és a vizsgára sem készültem egyetlen percet sem.

*

Mindeközben azonban igen intenzíven tanultunk, tanultam. Utólag visszatekintve teljesen világos, hogy mi izgatott bennünket.

Először is az, hogy mi történt valójában Magyarországon és Közép-Európában. Mi történt 1948-ban és '56-ban? És 1918 előtt? És az előző évszázadban? Miért más a mi történelmünk és jelenkori helyzetünk, mint a nyugatiaké? Mikor kanyarodtunk el az európai trendtől? Vagy mindig is más úton jártunk? Miben rejlik a bolsevizmus lényege? Miért utálnak bennünket a szomszéd népek? Miért volt és van itt antiszemitizmus? Stb.

Másodszor, hogy mit lehetne fölépíteni ahelyett, ami most van. Át lehet-e venni azt, ami nyugaton működik? (A kapitalizmust.) S egyáltalán, mi van ott? Kizsákmányolás és luxusban való elidegenedés, vagy politikai szabadság, demokrácia és autonóm társadalom? És melyek azok a magyar hagyományok, amelyeket folytathatnánk? A Horthy-kor nem tűnt vonzónak. Nemcsak a hivatalos oktatás festett róla sötét képet, hanem a több ízben visszatérő

vendégtanáraink, Litván György és Szabó Miklós is. A dualizmus viszont sokkal kecsegtetőbbnek látszott. Abból, ami akkor volt, talán kialakulhatott volna egy rendes ország – ha nem jön a háború és lezajlik egy radikális politikai modernizáció. Talán egy ahhoz hasonló, mint amit Jászi Oszkárék vizionáltak és követeltek.

Litván György a második magyar reformnemzedékről értekezik a Századvég című hétvégi szemináriumon Velemben

Ezért lett Jászi az egyik lobogónk, őt olvastuk és idéztük nyakra-főre. A másik meg persze Bibó István volt, aki nem tudom miért, de egy kicsit később került a fókuszba. Végül azonban Gábor meghívta Bilecz Endrét, s ő igen okosan és áttekinthetően összefoglalta nekünk a legfontosabb Bibó-szövegeket. Emlékszem, másodpercre pontosan fejezte be az óráit, majd következett a ráadás: hogyan fest a mai Magyarország és Közép-Európa Bibó eszméinek fényében? S ilyenkor aztán szépen lassan átcsúsztunk a politikába.

Ha egy kicsit jobban meg akarnánk érteni akkori önmagunkat, érdemes volna talán írni egy részletes összehasonlító elemzést erről a két nagy magyar gondolkodóról.[71] Rengeteg párhuzamot ta-

lálunk közöttük: (mindenekelőtt) mind a ketten demokraták voltak (ritka fajta mifelénk), mindketten őszinte és mély együttérzéssel fordultak a szegények és az elnyomottak felé, egyszerre voltak társadalomtudósok és politikusok, európai Magyarországot akartak, és csak etikai koordináták között tudtak s akartak gondolkodni. Nem csak tisztességes emberek voltak, de – szembeszegülve a machiavellista európai hagyománnyal – a politikát is az etikának rendelték alá.

S nekem volt még az említettek mellett egy filozófus hősöm is, nevezetesen Thomas Kuhn. Ha valaki nem ismerné, röviden bemutatom. Kuhn a hatvanas-hetvenes évek nagy tudományfilozófiai vitáinak egyik legendás alakja. *A tudományos forradalmak szerkezete* című nem túl vastag könyvében azzal állt elő, hogy az egymástól gyökeresen eltérő tudományos iskolák, vagy ahogyan híres terminusával megnevezte ezeket: paradigmák (mondjuk az arisztoteliánus és a galileánus fizika paradigmái) egymással összevethetetlenek (inkommenzurábilisek), mert voltaképpen nem ugyanarról a világról beszélnek. Tudniillik a paradigmák nemcsak leírják, hanem konstituálják is a világot. Ergo invariáns (minden paradigma számára közös) tények nincsenek, s ezért olyan közös alapot sem találunk, amely az összevetést lehetővé tenné. S persze mindebből következően a tudomány fejlődéséről is értelmetlenség beszélni. (*A* tudomány nem is létezik, csak a különböző paradigmák.)

Hogy miért hozott engem lázba az arisztoteliánus és a galileánus fizika vélelmezett inkommenzurábilitása, miközben arról sem volt fogalmam, hogy a fizika mi fán terem? Hát azért, mert ha a fizikában és a többi egzakt tudományban így állnak a dolgok, akkor még inkább így állnak a társadalomtudományokban, a politikában, de még a magánéletben is! „Igazság nincs, csak igazságok vannak, a mi dolgunk pedig az, hogy megtanuljunk együtt élni mások igazságaival. Ezt hívják demokráciának" – azt hiszem ez volt az első saját gondolatom. Belátom, nem valami nagy reveláció – de az enyém volt. (Arról szólt volna a szakdolgozatom, hogy hányféle érvényes elbeszélése van az osztrák–magyar kiegyezésnek, ám végül az elméleti alapvetés is jócskán meghaladta a kívánt terjedelmet, így aztán a konkrétumokra már nem került sor.)

Aki nem élt át a bemutatottakhoz hasonló – belátom, a külső szemlélő számára teljességgel abszurd – intellektuális izgalmakat, az nem igen értheti meg, miért jön ilyesmitől lázba egy amúgy

egészséges, és a szokásostól nem divergáló hajlamokkal rendelkező huszonéves fiatal. De hát mi lehet izgalmasabb és felajzóbb annál, mint világot csinálni? Kívülről nézve biztosan nevetséges – Karinthynak tökéletesen igaza van –, ha valaki azt hiszi, hogy „bebizonyítjuk fentieket, és minden jobbra fordul",[72] átélve azonban már nem az. Mert ha megtanulunk másképpen gondolkodni, akkor a világ is más arcát mutatja felénk (vagy talán még át is alakul – legalábbis számukra), s ha ezt sokan együtt csináljuk, akkor akár az egész világot megforgathatjuk holnapra.

*

SÜMEGI ISTVÁN (1966–)

1986 és 1990 között a Berzsenyi Dániel Tanárképző Főiskola és a Németh László Szakkollégium diákja. Később az ELTE-n és a Debreceni Egyetemen tanult filozófiát, az utóbbi intézményben doktorált és habilitált. Közel húsz éven át tanított a szombathelyi főiskola utódintézményeiben. Az elmúlt öt évben középiskolai tanár és az iASK kutatója. Öt könyv és számos közlemény szerzője.

E kötet számára írt visszaemlékezését – többek között – az alábbi kérdéssel zárja: „Átsejlik-e a szakkollégiumi örökségem azon, ahogyan a diákjaimat tanítom, vagy ahogyan velük viselkedem? Tovább tudom-e nekik adni azt, amit én ott megtapasztalhattam: hogy a szabadság létezik, tehát lehetséges?"

A szakkollégium autonóm közösség volt. Hogy ez mit jelent, azt – attól tartok – még a világ boldogabb részein sem igen tudja senki. A közösség még csak-csak világos: együtt lenni másokkal, osztozni a többiekkel jóban és rosszban, ismerni a másik minden titkát, és tudni, hogy nekünk sem lehet semmiféle a többiekétől eltérő privát életünk – ergo szégyenkezni sincsen miért –, hiszen egymáshoz vagyunk préselődve. Ismerjük a másik testszagát, láttuk már egymást sírni és nevetni, lealjasulni és fölmagasztosulni.

Egy közösség akkor lesz autonóm, ha megvan a lehetősége arra, hogy meghatározza önmagát és szabadon alakíthassa az életét. S ez az, ami ritka – olyannyira, hogy szinte nem is akad rá példa. Mert a közösségek a legtöbbször – úgy sejtem, mindenütt a világon – vagy természet adta módon léteznek, vagy valamilyen predeszti-

nált cél megvalósítása végett jönnek létre, és egy kész szervezeti rend keretein belül – ezt a rendet kétségbe nem vonva – működnek. (Különböző módon és mértékben, de érvényes ez az archaikus falukösségekre, a kollégiumokra, a lakóközösségekre, a vallási csoportokra, a sport- és egyéb egyesületekre vagy a politikai pártokra is.) A szakkollégiumok viszont szabadok voltak. Egyszer csak megszülettek, kaptak pénzt, paripát, fegyvert, és azt csinálhattak, amit akartak. Már-már ahhoz hasonló determinálatlanságban találtuk magunkat, mint a gyerekek William Golding *A legyek ura* című regényében. Nemcsak arról dönthettünk, hogy mit akarunk pontosan, hanem azokról a játékszabályokról is, melyek segítségével életünk közös szegmensét bonyolíthattuk. Hadd idézzek illusztrációképpen néhány mondatot, az 1987 őszén rendezett velemi szakkollégiumi találkozó jegyzőkönyvéből. (Sajnos nem derül ki, hogy ki beszél, homályosan rémlik, hogy egy lány a rajkosok közül. Nevezzük őt az Ismeretlen Szakkollégistának.) „Azt hiszem először a szakkollégium hatására éltem át olyan dolgokat, amiért igazán tudtam lelkesedni, azonkívül azonosulni valamivel. Nem a szakkollégiumi mozgalommal, hanem a programokkal, amik ennek hatására történtek. Először éreztem életemben azt, hogy valamiről döntök, hogy a saját életemről dönthetek, tehát nem a fejem fölött döntenek emberek. A kollégiumi szabályzatba beleszólhatok, tehát a saját életemet, azt, hogy mi történik velem, azt én meghatározhatom, ezt először éreztem életemben. Először éreztem életemben azt, hogy valamit intézményi keretek közt cselekedni tudok. Aztán az önképzéshez szükséges kereteket először itt találtam. Ezt és így érzem. Például elmondok egy történetet. Boldogan cipeltem a két karom között a filmeket, volt egy filmklubunk, amit két éve szerveztünk, és kezdetben nagyon lelkesek voltunk."[73]

Sajnos mi jóval kisebb mértékben élhettük át ezt a boldogságot, mert csupán egy tanéven keresztül volt saját kollégiumunk. Így aztán ha a szakkollégiumra gondolok, akkor először mindig a velemi hétvégék jutnak eszembe. Mert ott tényleg együtt lehettünk: hallgattuk a sokszor beavatási szertartásokkal felérő, titkokat föltáró előadásokat, lázasan vitatkoztunk, ábrándoztunk fönn a hegyen a Szent Vid-templom előtt, vagy éppen együtt ettünk és mulattunk.

Még nem tudják...
Vajda Mihály és Sümegi István – Mester és tanítványa

*

A történészek és a politológusok között többé-kevésbé konszenzus van abban, hogy Közép-Európa inkább elszenvedte, mintsem megcselekedte az 1990-es rendszerváltozást, s magam sem vitatom, hogy így volt. S éppen ezért tartom számon életem egyik legnagyobb ajándékaként és csodájaként, hogy én mégis a rendszerváltók közé tartozhattam.

Amikor 1986 őszén elkezdtem a főiskolai tanulmányaimat, még elképzelhetetlenek voltak a gyökeres politikai változások. Sőt még '87 őszén sem reménykedtünk semmiben. Határozottan emlékszem arra, amikor az egyik igazán bennfentes tanárunk (közelről ismerte a demokratikus ellenzéket, s alighanem a párt [mármint az MSZMP] belső vitáiról is sokkal többet tudott, mint az egyszerű földi halandók) valahogy így fogalmazott ekkortájt: ezt a rendszert olyan belső ellentmondások feszítik, hogy előbb-utóbb biztosan megszűnik majd. Az azonban teljességgel valószínűtlen, hogy ez a mi életünkben be-

következik. Közeli reformokban, méghozzá gyökeres reformokban, viszont reménykedhetünk talán.

Aztán egyszerre csak megindult a lavina: Lakitelek (1987. szeptember 27.), Szabad Kezdeményezések Hálózata (1988. március 17.), Fidesz (1988. március 30.), Erdély-tüntetés (1988. június 29.). S innentől már nem volt megállás. Emlékszem, a *Szárszó '88* tábor első napján (1988. augusztus 26-án)[74] elkapott bennünket (engem és a barátomat) egy lengyel újságírónő, és hosszú interjút készített velünk. (Illetve jól bevodkáztatott bennünket. Polak, Węgier – dwa bratanki... stb.) Neki már arról keseregtünk, hogy nem látjuk a következő, a döntő lépést. Ellenzék már van, de hogy lesz ebből átmenet? Talán majd a Pozsgay...

Az első pillanattól kezdve magától értetődő volt, hogy a szakkollégium tevékeny részese ezeknek az eseményeknek. Még hivatalosan meg sem alakultunk, amikor 1987. május elsején légvonalban csupán pár méterre az ünnepi nagygyűlés színhelyétől a borzalmas szombathelyi felszabadulási (nekem inkább: megszállási) emlékműtől (még mindig megvan...) a nevezetes *Fordulat és reform*[75] apropóján zajlott egy konferencia. Ez már rendes ellenzéki eseménynek számított, ennek megfelelően le is hallgatták, sőt megpróbálták megakadályozni is. (Eredetileg Velemben lett volna, ám az utolsó pillanatban közölte a velemi villa üzemeltetője, hogy sajnos mégsem adhatják oda az épületet, s a többi hirtelen szóba jöhető helyszín tulajdonosai is hasonlóképpen a kezüket tördelték... Nyilvánvalóan föntről kapták a verdiktet. Végül aztán egy majdnem romos kollégiumot [a Jégvillát] mégiscsak bérbe vehettek a szervezők.)[76]

Aztán '87 őszén következett a szakkollégiumi találkozó Velemben.[77] Óriási élmény volt, pedig látszólag csupán végeérhetetlen szócséplés, „önagyonűlésezés" folyt.

Itt láttam először igazi politikai vitát. Egyik nap váratlanul megjelent Nagy Imre országos KISZ-führer, és baráti tónust megütve, de alig leplezetten megfenyegetett bennünket. Nem árt vigyázni, mert odafönt az elvtársak már összevonták a szemöldöküket – közölte jóakaratúan. (Ő, a jó rendőr.) Miszlivetz Feri pedig azonnal visszalőtt, és megkérdezte, hogy ő miként vélekedik rólunk, meg arról, amit volt szíves elővezetni. (Éppen úgy, ahogyan Nagy hozzánk intézett szózata, ez is egy performatív aktus volt, voltaképpen csak egy félvállról odavett „Nem kérünk a fenyegetőzésedből!".)

Legalább fél nap meg azzal telt el, hogy a nyári szakkollégiumi tábor (a későbbi *Szárszó '88*) programjáról és felhívásáról vitatkoztak a jelen lévő nagyfiúk, a végzős vagy már végzett, tulajdonképpen kész értelmiségiek (többek között Kövér, Orbán és Németh Zsolt – ők nyűgöztek le a leginkább), és a fiatal tanáraik (Bilecz, Chikán, Miszlivetz). Én meg tátott szájjal hallgattam őket. Olyan nyelven beszéltek, amit én éppen csak elkezdtem tanulni: diktatúra, autonómia, alternatíva, jogállam, alanyi jog, konszenzus – ezekhez hasonló szavak röpködtek, s ezekben megfürösztve egészen más képét kezdte mutatni a létező szocializmus.

S azt hiszem, azt is megsejtettem, hogy itt a Demokráciát látom működni. Azért érdemes hosszú órákon keresztül nagy önfegyelemmel hallgatni egymást – sokszor mindenféle hülyeséget is –, mert csak így születhet meg végül a Közszabadság, mindannyiunk együttes alkotása. (Emlékszem – és a jegyzőkönyv tanúsága szerint meglepően pontosan emlékszem –, hosszú órákon keresztül folyt a vita arról, hogy egy Klubtanács[78] nevű – a Hazafias Népfront kebelén belül működő – szervezet részt vegyen-e a nyári tábor megszervezésében; aztán Németh Zsolt előállt azzal, hogy a '43-as Szárszó a református egyház rendezvénye volt, s ezért nem volna illendő kihagyni őket most sem; majd ezen felbuzdulva szólásra emelkedett egy KISZ-es gyerek, hogy ők is beszállnának. Végül Orbán Viktor öt mondatban helyre rakta ezt az egészet, és a vita eldőlt. De muszáj volt végighallgatni az előző kétezer mondatot is. Nem is tudom pontosan, miért. Persze azért, mert így volt demokratikus, de ezzel még nem magyaráztam meg mindent. Talán leginkább a hegymászáshoz lehetne hasonlítani a folyamatot. Sokszor felvonóval is föl lehet menni olyan helyekre, ahová máskülönben hét-nyolc órát kell mászni. De [nekem legalábbis] semmit sem érne a látvány, ha csak föllanovkáznék. Muszáj hozzá gyalog menni és mászni.)

Igen izgalmas volt kifigyelni azt is, hogyan formálódik és formálható a közakarat. Úgy rémlik, már az első nap észrevettem, hogy az ablakban ülő két jó dumájú, sármos csávó (az egyik volt Miszlivetz, a másik meg Orbán) másokhoz képest ritkán megszólalva, de mégis ügyesen terelik valahová a beszélgetést. Valamit kavarnak – gondoltam Rejtő Jenő és Fülig Jimmy nyomán. (Már a pozíció elfoglalása is sok mindent elárult: nem az asztalnál ültek, hanem egy kicsit magasabban, mint a többiek.) Aztán lassanként fölfogtam, hogy mit kavarnak. Egy olyan nagyobb szervezet létrehozása felé próbálták

terelgetni a jelenlévőket, amely egységbe fogja össze a szakkollégiumokat. Utólag visszatekintve teljesen világos, hogy valójában ezért jöttünk ott össze...

S lám, '88 márciusában megalakult a Fidesz. (Úgy rémlik, Szombathelyen senki sem tudott erről korábban, gondolom, szükség volt egy kis konspirációra a *fait accompli*hoz.) Másnap (vagy legfeljebb egy-két nappal később) megérkezett régi mentorunk, barátunk és előadónk, Miszlivetz Feri, és az akkor már törzshelyünknek számító Bagolyvár sörözőben elmondta, hogy nagyon fontos lenne, ha minél többen belépnénk, mert a létszámmal fordított arányban csökken a szankció esélye. Aztán amikor a következő nap bementem a főiskolára, már ott ült a folyosón Mayer Jutka (ő volt a szakkollégium egyik motorja), és gyűjtötte az aláírásokat. Egy időre én is melléje telepedtem, s ha jött egy-egy olyan ismerős, akiből kinéztük, hogy aláírná, megszólítottuk.

MAYER JUDIT (1965-)

A Berzsenyi Dániel Tanárképző Főiskolán 1990-ben diplomázott magyar–népművelés szakon. Megalakulásától a Németh László Szakkollégium diákja, majd titkára és Az antik görög tragédia kör vezetője volt. Ezt követően az Apáczai Alapítvány munkatársaként dolgozott, vezetésével jött létre Szombathelyen az Apáczai Waldorf Iskola. Könyv- és lapkiadó vállalkozásában is a minőség és a szabad gondolat az értékmérője. Legszebb feladatának három gyermeke felnevelését tartja.

„A világ mai állapotában nagy szükségét látjuk olyan iskoláknak, ahol az anyagiak helyett a szellemi értékek fontosságára nevelnek, ahol az egyéni érdek fölé helyezik a köz érdekét, ahol a másik emberrel való együttérzésre és együttműködésre lát példát a gyermek. [...] Hisszük – miként Apáczai –, hogy az iskola a világ jobbításának, a nemzet boldogulásának eszköze."

Úgy rémlik, sokan beléptek, de sokan inkább elsomfordáltak. Alighanem féltek, s akkor még tényleg nem lehetett tudni, mi lesz ebből.

Innentől kezdve a szakkollégium életét mindinkább átitatta a politika. Ez egyrészt fölfoghatatlanul izgalmas volt, és én is nagyon élveztem. Azt hiszem, ekkor már tudtuk, hogy itt bizony történelmi eseményeknek vagyunk a tanúi és egy icipicit az alakítói is. Másrészt azért engem még akkor is a filozófia érdekelt és kötött

le istenigazából, s ezért egy kicsit sajnáltam, hogy nem a nembeliségről (vagy valami hasonló elvontságról) beszélgetünk Velemben, hanem az új pártok és mozgalmak vezetői mutatkoznak be ehelyett.[79] Egy kicsit untam őket. (Töredelmesen bevallom, hogy már a Jégvillában sem voltam ott. Most már persze nagyon bánom, de akkor úgy gondoltam, hogy semmi kedvem két napig azt hallgatni, hogy milyen hülyék a komcsik, hogy mekkora a gazdasági válság, s hogy fogalmunk sincs a jövőről. De azért azt még én is fölfogtam, hogy ilyen időkben egy kicsit félre kell tenni a nembeliséget, és kötelességemnek is éreztem, hogy részt vegyek a közös munkában. A szakkollégium arra is megtanított, hogy csak akkor lesz valami, ha valaki azt megcsinálja.)

Így aztán nyolcvannyolc-nyolcvankilenc-kilencven félig politizálással, félig tanulással telt. Kilencven tavaszán szimultán gyűjtöttem az ajánlócédulákat Hajnal Áginak, az egyik szombathelyi fideszes országgyűlésiképviselő-jelöltnek, és olvastam órák hosszat a *Történelem és osztálytudat*ot[80]. De persze sok minden más is volt. Kirándultunk, fociztunk, tanítási gyakorlatra kellett menni, és voltam szerelmes is, aztán meg csalódott. Ahogyan egy huszonéves ifjonc élete folyni szokott.

*

Kilencven áprilisában, a szabad választások lezárták a jogi értelemben vett rendszerváltást, s ezzel szinte egy időben a szakkollégium történetének első (vitathatatlanul legszebb) szakasza is véget ért.

A társaság jelentős része éppen befejezte tanulmányait (volt, aki többéves halasztás követően), utánpótlás pedig nem érkezett. Nem tudom hézagmentesen megválaszolni, miért nem. Azért mi mindig kisebbség voltunk a főiskolán belül, amolyan csudabogarak. Aztán továbbra is elvártuk a hivatalos tanulmányi kötelezettségeket meghaladó többletmunkát, ez pedig nem tett bennünket vonzóvá. S valahogy mindenki – mi is, és a főiskola többi diákja is – megértette, hogy véget ért egy korszak, s hogy az új világban nemcsak a második gazdaság és a második nyilvánosság vesztette értelmét, hanem a „második egyetem" is.[81]

S nemcsak fontos diákokat, hanem fontos tanárokat is elveszítettünk. Jöttek a helyhatósági választások, és jó néhányan – tulaj-

donképpen következetesen folytatva azt, amit már évekkel korábban elkezdtek – helyi politikusok lettek, ami ugyan nem volt teljes állású elfoglaltság, de azért mégiscsak lekötötte az érintettek idejének számottevő hányadát.

Hozzátartozik a történethez az is, hogy a Jókai utcai kollégium lakóinak döntő többsége nem teljesítette a szakkollégiumi tagság egyik alapfeltételét, egyszerűen nem írták meg az éves záródolgozatukat. Természetesen bőségesen volt mire hivatkozni (közéleti munka, rendszerváltás, miegymás), de a pőre igazság mégiscsak az volt, hogy köttetett egy szerződés, s ezt a diákok nem tartották be. (Némi malíciával azt mondhatnám, hogy így kezdtük el fölépíteni a magyar jogállamot, de azért ezt nem volna teljesen igazságos. Amint arra már többször utaltam, túlságosan szigorúak voltak a követelmények.)

S ráadásul úgy jártunk, mint a Pál utcai fiúk. Miután győztünk, kiderült, hogy el fogják tőlünk venni az épületünket, ami ellen talán lehetett volna eredményesen tiltakozni, de az előző bekezdésben taglaltak után nem nagyon maradt erre erkölcsi alapunk, s így aztán bele sem vágtunk.[82] Kollégium nélkül pedig tovább folytatódott a bomlás, ami meg sem állt egészen addig, amíg egy-két évvel később el nem indult valami gyökeresen más.

*

Talán most már világos: fönt azért hozakodtam elő Hannah Arendttel és az általa elemzett René Charral, mert a közszabadságról és a közboldogságról adott leírása pontról pontra megegyezik azzal, amit a szakkollégiumról elmeséltem. Ezzel azonban még nem jutottunk el a jelenség kimerítő megértéséig. Nem véletlenül volt Char tétova, és nem véletlenül futott Arendt is ismételten neki a problémának.

A filozófusnak két olyan észrevétele van, melyek segítségével talán egy kicsit előbbre juthatunk. Az egyik szerint a politika közös terének újkori megteremtőit fűtötte valamilyen szekulárissá vált, de gyökereit illetően mégis mélyen vallásos sóvárgás.[83] A másik szerint pedig a szabadság bemutatott fogalma egy sajátos – az idő linearitásáról vallott felfogásunknak ellentmondó – időtapasztalatot implikál. A gondolkodás és a cselekvés pillanatában ugyanis mindig megtörik az idő vonala, és létrejön egy olyan erőparalelogramma múlt és jövő

között, ahol az új kezdet – a múlt determinációiból nem következő tett – megszületik.[84] S ebben megint csak van valami vallásos vagy legalább természetfeletti,[85] hiszen annak, aki kilép az időből, – legalább átmenetileg – a világot is el kell hagynia. (Engedtessék meg nekem az arendti metafora átértelmezése. [Egyszerűen azért, mert így jobban értem.] Én inkább egy olyan időbuborékot tudok elképzelni, mely azáltal keletkezik, hogy sikeresen ellenállunk a múlt kényszerítő erejének. Lábunkat jól megvetve, a minket előre sodró időnek vetjük a hátunkat, s ennek hatására az idő egy pillanatra megtorpan, majd minden irányból megkerülve bennünket, buborékot képez körülöttünk. Mi pedig ott állunk a buborék közepében, mintha egy akváriumban lennénk, vagy valami ahhoz hasonló helyen, amilyen az anyaméh lehetett. [Ne feledjük el, hogy bizonyos értelemben ott voltunk a legszabadabbak. Mert akkor még nem determinált bennünket a saját múltunk: a tetteink, a döntéseink, s mindaz, ami velünk megesett.] Aztán az idő hömpölygő hullámai szétpukkasztják a buborékunkat, mi pedig sodródunk tovább, egészen addig, amíg újra végre nem hajtjuk ugyanezt a mutatványt.)

Számomra meglepő, hogy Arendt nem kapcsolta össze ezt a két „vallásos" élményt,[86] pedig kézenfekvőnek látszik: a sóvárgás (egyik) tárgya lehet az időből és a világból való átmeneti kilépés. A kilépésre pedig két egymásnak gyökeresen ellentmondó cél is sarkallhat bennünket. Vagy a determinációinktól, kényszereinktől és kötelezettségeinktől akarunk szabadulni (ez egyfajta halálösztön), vagy egy olyan arkhimédészi pont meghódítására vágyunk, ahonnan kimozdíthatjuk a helyéből a világot.

A fönt hivatkozott művek – és főleg *A forradalom* zárófejezete – egyértelművé teszik, hogy Arendt megvalósítandó utópiaként tekintett a közszabadságra és a közboldogságra, olyan elveszített örökségként gondolt rájuk, amelyet kötelességünk visszaszerezni. Pedig mindeközben azzal is tisztában volt, hogy a politika nyilvános tere eddig mindig csak tűnő pillanatokig tudta tartani magát, majd a buborék ismételten szétpukkadt. Athénban csak addig élt a közszabadság, amíg Szókratész kivégzése véget nem vetett neki. Aztán hosszú évszázadokra szépen elfeledkeztek az emberek az egészről, s csupán a keresztény kor után bukkant föl újra, ám mindig csak rendkívüli történelmi helyzetekben, s csupán néhány röpke pillanatra.[87]

Ráadásul igen korán, már a francia forradalom radikalizálódása idején felszínre került az arendti értelemben vett politika sötét ol-

dala is: az egyén szabad tetteinek és önmegvalósításának teret adó közösség helyét elfoglalta a végletes önátadást követelő hatalom, a közboldogság pedig olyan eksztatikus állapotba fordult, melyben az individualitás teljesen háttérbe szorult vagy akár meg is szűnt.[88] A végeredmény ismert: állami terror és gyilkos tömeghisztéria. A 20. századi totalitarizmusok pedig még pusztítóbbá fejlesztették ezt a pervertálódott hagyományt, olyan újabb „találmányok" beépítésével, mint az antiszemitizmus, az imperializmus és az osztályharc.[89]

S nincsen ez másképpen a civil mozgalmakban sem. Nem ritka, hogy a közszabadság és a közboldogság lázában égő közösség – kivált, ha még egy karizmatikus vezér is akad közöttük – elkezd szembefordulni a „szkeptikusokkal" és a „langyosakkal", s lépésről lépésre átalakul totalitárius szektává. (Nem ez volt a jellemző, de voltak erre tendenciák minálunk is. Emlékszem például, hogy a – szinte csak szakkollégistákból álló – Fidesz-csoportunk egyik motorja azzal állt elő, hogy valahogyan szankcionálnunk kellene azokat, akik nem végeznek önszántukból elegendő közösségi munkát. [Tehát hogy tegyük kötelezővé az önkéntességet.] Aki pedig még ezek után is ellenáll, azt zárjuk ki.)

De nem azért nem tudok együtt haladni Arendttel a közboldogság permanenssé tétele felé vezető úton, mert ez veszélyes lehet. (Neki is vannak hasonló ötletei, mint az imént idézett Fidesz-aktivistának: A forradalom végén azt javasolja, hogy töröljük el az általános választójogot, és csak azoknak adjunk lehetőséget politizálásra, akik önként részt vesznek a helyi közéletben, s ezzel bizonyítják, hogy megvan bennük a közszabadság élvezetére való képesség és elszántság.)[90] Egészen egyszerűen úgy gondolom, hogy ez a különös, eksztatikus állapot lényege szerint csak átmeneti és rendkívüli lehet. Olyan, mint az ünnep: csak akkor van értelme, ha vannak hétköznapok, amelyeket megszakíthat.

*

Felnőttem, felnőttünk, és éljük az életünket, úgy ahogyan lehet. Újra jönnek a kényszerek, mi pedig mindig léptünk egyet, amikor kell. (Ahogyan azt Köves Gyuri elmagyarázza a Sorstalanság végén.) A régi élmény pedig fokozatosan elhomályosul, és a „szabadság" jelentése egyre üresebbé kopik.

Sőt, ha jobban meggondoljuk, beláthatjuk, hogy a szabadság voltaképpen nem is fér össze (inkommenzurábilis) a mindennapi élettel

és annak logikájával. (Kant precízen megragadja ezt: a szabadság nem a fenomenon, hanem a noumenon világ ténye, vagyis nem evilágból való.) Mégsem volna jó, ha egészen elfelejtenénk, amit egyszer megtapasztaltunk. Ellenkezőleg: kötelességünk emlékezni, és amennyire tőlünk telik, mindenkit emlékeztetni arra, hogy a közszabadság létezett, tehát lehetséges.

*

Ha egy lezáró értékelést kellene írnom arról, hogy miként sáfárkodtunk a Soros Alapítvány busás támogatásával, akkor az imént írtakat szem előtt tartva efféle kérdéseket tennék föl és elemeznék végig.

- Mi tanultunk a szakkollégiumban? Nem csak tárgyi ismereteket, hanem közösségiséget, demokráciát, morált stb.?
- Mit tettünk hozzá a nyolcvanas évek végének közéleti mozgalmaihoz?
- Meg tudtuk-e őrizni, tudtuk-e hasznosítani, tovább tudtuk-e építeni a szakkollégiumból hozott szellemi muníciónkat? Például, néhányan közölünk iskolaigazgatók lettek. Látszik-e az ő iskoláikon, hogy azokat egy volt szakkollégista igazgatja? Vagy hadd söpörjek inkább a saját házam táján. Átsejlik-e a szakkollégiumi örökségem azon, ahogyan a diákjaimat tanítom, vagy ahogyan velük viselkedem? Tovább tudom-e nekik adni azt, amit én ott megtapasztalhattam: hogy a szabadság igenis lehetséges?
- Jobb politikusokat adtunk-e az országnak és a városnak, mint amilyeneknek a leváltásában magunk is közreműködtünk? Hasonlítsuk össze, mondjuk, Bors Zoltánt ('90-ig megyei tanácselnök), Horváth Miklóst (az MSZMP Megyei Bizottságának első titkára a párt megszűnéséig) vagy Gonda Györgyöt (több fontos funkciót is betöltött a nyolcvanas évek közepéig) a mieinkkel: Szabó Gáborral, Áldozó Tamással, Majthényi Lászlóval, Spitz Györggyel, Hajnal Ágotával, Kugler Istvánnal, Varga Tamással. (Biztosan kifelejtettem valakit.)

Tokaji Nagy Erzsébet

„A hallgatók helytelen, pártunk politikájával ellentétes, ellenzéki hangnemű feleleteit, magyarázatait nem igazította ki, sőt azokat erősítette”

Jelentések a Németh László Szakkollégiumról az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárában

A szakkollégium történetének számbavételéhez a kötetben is olvasható visszaemlékezések és a fennmaradt dokumentumok mellett az állambiztonsági szervek által készített jelentések is hasznos forrásnak bizonyultak. A kutatás során meglepődve tapasztaltam, hogy a felsőfokú Szombathelyi Tanítóképző Intézet már létrejöttétől (1959) kezdve nem csupán a tanároknak és hallgatóknak biztosított munka-, illetve tanulási lehetőséget, hanem terepül szolgált az állambiztonsági szervek tevékenysége számára is. A rendszerellenes megnyilvánulásokról tudósító beszámolók száma a népművelő–könyvtár szakos képzés létrehozása (1962) után jelentősen megnövekedett – mintegy jelzéseként annak, hogy a hatalom szemében a közművelődési szakembereknek készülő „kiművelt emberfők” számottevő társadalmi veszélyt jelentenek. (De ez egy másik történet.)[91] A megfigyelések természetesen az általános iskolai tanárképzés megindítása (1971) után is folytatódtak, főleg beépített ügynökökre támaszkodva.[92]

Az állambiztonsági szolgálatok nemcsak a hallgatók politika iránti érdeklődéséről tanúskodó eseményeket kísérték különös figyelemmel már a kezdetektől, hanem az oktatás minőségével kapcsolatos kritikákat és a színvonal javítására irányuló kísérleteket is, vagyis mindazt, ami a Németh László Szakkollégium előzményeinek tekinthető.

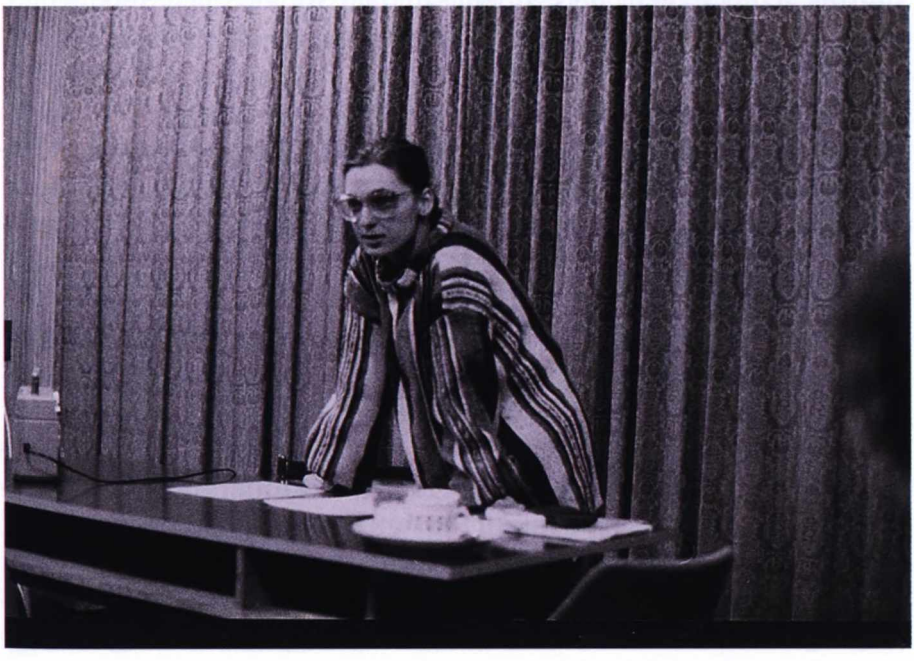
A levéltári dokumentumokban ilyen gyöngyszemekre lelhetünk: „[tudományos szocializmus órán] a hallgatók a lengyel eseményekkel összefüggő kérdések iránt érdeklődtek". Más alkalommal pedig azt firtatták, hogy a Helsinki Záróokmány „mindenki szabadon választhatja meg lakóhelyét" kitételét nálunk miért nem magyarázzák. Egy 1980-ban kelt jelentés pedig arról is tudósít, hogy a főiskolán úgynevezett repülő egyetemet[93] szerveznek, melyre meghívták Vidrányi Katalin, Steiger Kornél és dr. Kardos István budapesti egyetemi tanárokat.[94] Más feljegyzések arra figyelmeztetnek, hogy a Kollégiumi Körben, illetve a főiskolai klubban tartott estek egyes előadóinak személye[95] alkalmat teremthet ellenséges politikai befolyásolásra".[96] 1983-ban a *Dialógus* békemozgalom szombathelyi csoportja került a Szolgálat érdeklődésének középpontjába, olyannyira, hogy még a házkutatás elrendelésétől sem riadtak vissza.[97]

Az Állambiztonság rajta tartotta a szemét a Velemben megrendezett, a Németh László Szakkollégium egyik fontos előzményének tekinthető *Kelet-Közép-Európa-szemináriumo*kon is. Az 1986. szeptember 17–19-én tartott, *A létező szocializmusok periodikus válságai Kelet-Közép-Európában*[98] című összejövetel pedig megadta a végső lökést egy új, úgynevezett F-dosszié[99] megnyitásához. A hétvége szervezője, a főiskola közművelődési titkára, Szabó Gábor – mint társadalomra kiemelten veszélyesnek tartott személy – ellen október 16-án „Szivárvány" fedőnévvel bizalmas nyomozást rendeltek el, és ekkortól önálló dossziéban gyűjtötték a róla készült terhelő jelentéseket. Az ügy jellege: ellenséges politikai befolyásolás. (Egy évvel később a Szabó Gábor elleni bizalmas nyomozást megszüntették, és Személyi-dossziéját átminősítették Csoport-dossziévá.[100] Ennek magyarázata minden bizonnyal abban rejlik, hogy Szabót 1987 szeptembere és 1988 februárja között kivonták a forgalomból: fél éves katonai szolgálatra hívták be Tapolcára.)

Az 1987. február 28. és március 1. között megrendezett újabb velemi hétvégét (a *Zsidókérdés Magyarországon a XX. században* című szemináriumot) még a korábbiaknál is nagyobb érdeklődés kísérte. Az ÁBTL-ben két jelentés (egy előzetes beharangozó, valamint egy utólagos összefoglaló) is található. Az utóbbiban meglehetősen pontos információk olvashatók az előadásokról, melyeket az ügynök gondosan végigjegyzetelt. Beszámolójában nemcsak a tényeket ismerteti, hanem személyes meggyőződésének is hangot ad.[101]

Nem emeltek kalapot
Kovács András, Bába Iván és Simon Róbert

Kovács Éva ***A zsidókérdésről*** című hétvégén

Az előadók a hallgatók gyűrűjében:
Kovács András, Kovács Éva és Bába Iván

A *Modernizáció és reform Közép- és Kelet-Európában (Fordulat és/vagy reform)* elnevezésű hétvégéről viszont – legnagyobb meglepetésemre – nem találtam semmiféle anyagot, holott bizonyosra vehető, hogy erre még a korábbiaknál is nagyobb erőket összpontosítottak: a rendezvény helyszínéül szolgáló Stirling-villát „letiltatták", valamint azt is megszervezték, hogy felvegyék az udvaron[102] zajló előadásokat és beszélgetéseket.[103]

A szakkollégiumi mozgalom jelene és jövője címmel 1987. október 30. és november 1. között megrendezett találkozó a levéltári források alapján is dokumentálható. A hírt adó jelentés október 12-én kelt,[104] a rendezvény tartalmáról pedig több különböző összefoglaló is fennmaradt.[105] Feltűnő, hogy ezek egyike sem tesz említést Nagy Imre KISZ KB-titkár vasárnap délelőtti jelenlétéről.[106]

Ennek a hétvégének köszönhetően 1987. november 23-ától Fűzfa Balázs, Gyekiczki András és jómagam is bizalmas nyomozási célszemélyekké váltunk.[107] Fűzfának ugyanaz volt a bűne, mint ami nekem is: „Ellenséges beállítottságú személy. Tanítványai ilyen irányú befolyásolására törekszik". A feltárt dokumentumokból kiderül, hogy innentől kezdve felbonthatták a postai küldeményeinket, valamint lehallgatták telefonjainkat és irodáinkat. De nemcsak az így megszerzett információk landoltak a Vas megyei Rendőrkapitányság asztalán, hanem az előadásokon vagy akár a vizsgákon elhangzó mondataink is.[108]

Az 1987 decemberében kelt jelentések a főiskolán létrejött Ma-csoportról szólnak. A csoport tagjainak visszaemlékezése megerősítette, hogy az az állambiztonsági szolgálattal kapcsolatot tartó túlbuzgó besúgó valótlanságokat állított, sejthetően arra törekedett, hogy jelentéseit nagyon hasznosnak könyveljék el. (Azt állította, hogy tanárok is tagjai a csoportnak, vagy hogy a *Létező nyilvánosság helyett* című röplap szervezett akció stb.)[109]

Találtam olyan jelentést is, ami nélkül egy-egy szakkollégiumi rendezvény akár feledésbe is merülhetett volna. Ilyen például az 1988. február 12–14. között megrendezett országos szakkollégiumi farsang.[110]

Az 1988. március 30-án megalakult Fidesz taglétszámának növekedését gátolandó több eszközt is bevetett a belügy. Hol meggyőzéssel, hol fenyegető retorikával, hol megfélemlítéssel igyekeztek elejét venni a fokozatosan erősödő csatlakozási hullámnak.[111] A Németh László Szakkollégium történetében ekkor fedték fel először és utoljára az arcukat: „megelőző intézkedésként"[112] főiskolai vezetői értekezletet tartottak a „tiszteletemre". Ott volt mindenki, aki számított: főigazgató, párttitkár, személyzetis, BM összekötő stb. Vagy tizenöt ember. – Hallják, én viszem fel a Fideszbe belépő hallgatók névsorát Pestre[113] – indították a beszélgetést, s ezzel kezdetét vette egy kemény kétórás kérdezz-felelek játék. Olyasmiket is számonkértek rajtam, miért jelennek meg bizonyos cikkek a *Kilátó*ban. Világos volt, hogy a szemükben az egész szakkollégiumi mozgalom rendszeridegennek számított.[114]

Az 1988/89-es tanévben három velemi rendezvényről készült jelentés: a *„Befejezetlen forradalom", avagy a Szovjetunió történelmi útkeresése 1917-től napjainkig* (1988. november 4–6.),[115] a *Századvég* (1988. december 2–4.)[116] és az *Alternatív mozgalmak és mozgalmi alternatívák* (1989. február 17–19.)[117] című hétvégi szemináriumokról. A *Cigánykérdés és a roma kultúra Magyarországon* című Szombathelyen megrendezett hétvégéről (1988. október 14–16.) viszont semmiféle feljegyzést, de még csak utalást sem találtam.

A miértre választ keresve bukkantam rá egy olyan iratra, amely a nem irattározott anyagok megsemmisítésére vonatkozott.[118] Egy 1989. novemberi III/III-as csoportfőnöki javaslat a nem iktatott dokumentumokat pusztulásra ítélte. Miután az Objektum-dossziékat gyakorta nem irattározták, azokat a leiratnak megfelelően jegyzőkönyv felvétele mellett bezúzták. Ugyanebben a javaslatban ol-

vasható az is, hogy az oktatási és kulturális intézményekről készült dossziékat akkor is semmisítsék meg, ha azokat hivatalosan „bevételezték". Miután az F-dossziékban lévő dokumentumokat vagy átrakták az Objektum-dossziékba, vagy – a szakcsoportfőnökségi javaslat alapján – még az operatív szerveknél lévő F-dossziékat is megszüntették, néhány kivételtől eltekintve alig találhatók meg az ÁBTL-ben. (Így jártak el Fűzfa Balázs és az én dossziémmal is: mivel a társadalomra való veszélyességünk megszűnt, 1989. november 15-én törölték és zúzdába küldték.) Mindezek miatt a levéltári kutatás során túlnyomórészt csak a Napi Operatív Információs Jelentésekre támaszkodhattam, amik viszont elsősorban állambiztonsági nézőpontból láttatják az eseményeket, s ezért sokszor csak kiegészítő adalékként kezelhetők.

Szakkollégiumtörténet – állambiztonsági nézőpontból

Válogatás a jelentésekből[119]

1987. február 23.

„»Szivárvány« fedőnevű célszemély, a szombathelyi Tanárképző Főiskola közművelődési titkára f. hó 28-ával kezdődően »Közép-európai szeminárium« címmel háromnapos összejövetelt szervez Velem községben kb. 40 főiskolás hallgató részére a következő témákban:

- zsidóidentitás Magyarországon 1948-tól napjainkig;
- a szocialista országok történelmi fejlődése 1945 után;
- nacionalizmus.

A szervező előadónak hívta meg Miszlivetz Ferencet és Vásárhelyi Miklós volt ellenforradalmár »F« dossziés személyt."[120]

1987. február 27.

„A Vas megyei RFK III/III. Osztály által ellenőrzött, a Szombathelyi Tanárképző Főiskolán tanuló diákok egy csoportja 1987. március 1-2-án tanácskozást szervez Velem községben. Témája: Közép-Kelet-

Európa története, politológiai és szociológiai problémái különös tekintettel a zsidó, a nemzetiségi, illetve a kisebbségi kérdésre.

A rendezvényen tervezi részvételét »Nyüzsgő«[121] (bny),[122] »Patkós«[123] (bny), Vásárhelyi Miklós (F-do)[124] és a jogász szakkollégium hallgatói közül néhányan.

»Nyüzsgő« szerint azért fontos ez a tanácskozás, mert »előkészítése lehetne egy nagyobb összejövetelnek«."[125]

1987. március 10.

„A Vas megyei RFK ÁB[126] szervének információi alapján jelentettük, hogy »Szivárvány« fedőnevű célszemély a szombathelyi Tanárképző Főiskola hallgatói részére »Közép-európai szeminárium« címmel február 28. és március 1. között összejövetelt szervez Velem községben.

A szerv újabb információja szerint a rendezvényen – melyen kb. 45 fő vett részt – több előadás – pl. Litván Györgyé – hangzott el a zsidókérdésről és a nacionalizmusról. Az összejövetelen részt vett a többi közt Lados Balázs, Bába Iván, Miszlivetz Ferenc, valamint az NSZK állampolgárságú Birgit Voigt.

A szeminárium hangvételét a zsidók magyar történelemben játszott szerepének túlértékelése, múltbeli és jelenlegi sérelmeik túlhangsúlyozása jellemezte. A résztvevők ellenséges hangnemben értékelték a mai politikai, gazdasági, kulturális viszonyokat. Elítélően nyilatkoztak a magyar, a román és a csehszlovák nemzetiségi politikáról, többen egyenlőségjelet tettek közéjük."[127]

1987. május 13.

„A szombathelyi Berzsenyi Dániel Tanárképző Főiskola egyik tanársegédje [Tokaji Nagy Erzsébet][128] arról tájékoztatta az intézmény egyik vezetőjét [Gyekiczki Andrást] (mindketten a »Szivárvány« fn.[129] bizalmas nyomozás célszemélyének kapcsolatai), hogy Budapesten, a Múzeum körúti Antikváriumban nagyobb mennyiségű szamizdat és több, »szigorúan B-s[130]«-nek nevezett anyag van. Ezekből azok vásárolhatnak, akik élvezik az üzlet vezetőjének bizalmát. Az anya-

gokról a boltban katalógus van, melyet a boltvezető a tanársegédnek meg is mutatott.

Megjegyzés:

A főiskola oktatója és vezetője szoros kapcsolatban áll a »Szivárvány« fn. bizalmas nyomozás célszemélyével, akiről március 10-én jelentettük, hogy »ellenzéki« személyek részvételével egy »Közép-európai szeminárium« című összejövetelt[131] szervezett a főiskolai hallgatók részére Velem községben."[132]

1987. november 3.

„A programon[133] kb. 70 fő vett részt az ELTE Jogász, a Rajk László, a Németh László Szakkollégiumok, a 405. sz. és a Fábri kör képviseletében.

Értékelték a szakkollégiumok válságos helyzetét, a volt szakkollégisták egyesület alapítási tervüket. 1988 augusztusában Balatonszárszón terveznek találkozót.

Szomszédos országokkal való kapcsolatfelvételre munkacsoportot alakítottak, melynek első ülésére november 5-én vagy 12-én a Rádai[Ráday!] Kollégiumban kerül sor. (Nagy Andor, Németh Zsolt, Csizmadia[Csizmazia!] Csaba szombathelyi főiskolás.)

Közös újság kiadását és információs hálózatot terveznek közös irányítószerv nélkül. November 16–22-ig gázmaszkban közlekednek Budapesten környezetszennyezés elleni tiltakozásul."[134]

CSIZMAZIA CSABA (1967–)

1990-ben szerzett diplomát a Berzsenyi Dániel Tanárképző Főiskola történelem–népművelés szakán. 1993-ban elvégezte az ELTE BTK történelem szakát. 1990 és 1993 között a Herendi Általános Iskolában tanított történelmet. 1993-tól 2018-ig a Balatonalmádi Magyar–Angol Tannyelvű Gimnáziumban tanított történelmet, filozófiát és társadalomismeretet. 2007–2009 között az intézmény igazgató helyettese volt. Közben 2003-ban elvégezte az ELTE BTK társadalom- és állampolgári ismeretek szakát, és pedagógus szakvizsgát tett.
2018-tól az Ajkai Gimnázium, Technikum, Szakképző Iskola, Általános Iskola, Sportiskola és Kollégium Bánki Donát Intézményegysége intézményegység-vezetőjeként dolgozik. E mellett történelmet is tanít. 2019-ben szerzett közoktatás vezetői diplomát a Pannon Egyetemen. Veszprémben él, 3 gyermeke van.

1987. november 5.

„1987 augusztusában, Pápán megrendezett VI. Országos Szakkollégiumi Találkozón elhatározottaknak megfelelően – a felsőoktatási intézmények szakkollégiumainak képviselői 1987. október 30 – november 1. között Velemben találkozót[135] tartottak mintegy 70 fő részvételével, ahol folytatták a mozgalom szervezeti kereteinek kialakítását.

A viták és megbeszélések eredményeként döntés született különféle munkabizottságok felállításáról, amelyek az állami, politikai és társadalmi szervektől függetlenül fejtenék ki tevékenységüket és összehangolnák a résztvevő szakkollégiumok munkáját.

Elhatározták egy információs szolgálat létrehozását budapesti székhellyel, közös szakkollégiumi újság szerkesztő bizottságának megalakítását, a környező országokban élő magyar nemzeti kisebbségek ügyeivel foglalkozó bizottság felállítását, valamint egy csoport szervezését, melynek feladata a különböző társadalmi szervekkel való kapcsolattartás lenne a jövőben.

A helyszínen ismertetésre került a Haraszti Miklós, Miszlivetz Ferenc és Holczer Tibor által készített »Nyilatkozat«, amely éles hangon támadja az Országos Béketanács csatlakozását az END[136] szervezetéhez.

A résztvevőkkel ismertették a szervezés alatt álló – korábban jelentett – ún. »Kelet–Nyugat konferencia« tervét, programját."[137]

1987. november 11.

„Nyüzsgő fn. célszemély folyamatosan értékeli kapcsolati körében a velemi találkozó eredményeit, illetve a szakkollégiumi mozgalom további lehetőségeit.

Megítélésük szerint az alternatív mozgalmak összekapcsolására van szükség. Jelenleg az erősödő szakkollégiumi mozgalomra kell »rákapcsolni« a klubmozgalmat, és bevonni a szakmunkás fiatalokat is, így megteremtve egy »hálózatot«, amely »hatalmas erővé válhat«. Szerintük »most nem a Vásárhelyi Miklós-féle szellemi vezérekre van szükség, hanem ambiciózus fiatalokra, akik tele vannak frissességgel és élettel«.

A velemi tábor eredményeit összegezve megállapítják, hogy létrejött egy »forradalmi diákbizottság«, amely nyíltan nem nevezi magát sem forradalminak, sem bizottságnak, de alkalmas arra, hogy a »szükséges feladatokat« megvalósítsa. Megítélésük szerint ehhez azonban nagy szükség van olyan erkölcsi tartás kialakítására, amellyel »adott esetben a börtön is vállalható«.

Céljaikat a megszervezendő »Kelet–Nyugat konferenciával« is erősíthetőnek vélik, mivel széles körű nemzetközi visszhangra számítanak. Külföldi kapcsolataikat ennek érdekében maximális aktivitásra serkentik, olyan értelemben is, hogy minden anyagi és technikai eszközt biztosítani kell a mozgalom számára.

Értékelésük szerint »ezt a megindult folyamatot a hatalom erői már nem tudják megállítani«."[138]

1987. december 4.

„A Szombathelyi Berzsenyi Dániel Tanárképző Főiskolán november végén a »Szivárvány« fn. bny. célszemélyeinek szoros kapcsolatai – akik tagjai a főiskola szakkollégiumának és a főiskola »Kilátó« c. lapjának szerkesztését is végzik – 8-10 fővel megalakították az ún. »Ma-csoport«-ot.

Célkitűzésük a hallgatók sérelmeinek felkutatása, a felmerült problémák állandó napirenden tartása, az intézmény vezetése döntései helyességének vizsgálata.

Már kísérletet tettek a »Kilátó« c. lap intézményi ellenőrzés alóli kivonására.

A december 7-i ifjúsági parlamenttel kapcsolatban egységes álláspontot alakítottak ki, melyben a főiskola vezetésének javasolják az »együttgondolkodást«, ezzel a partneri viszony elismertetését."[139]

1987. december 15.

„Fűzfa Balázs [...] a szombathelyi Berzsenyi Dániel Tanárképző Főiskola Tanulmányi Osztályának vezetője, a »Szivárvány« fn. nyomozás egyik célszemélye a hallgatókat pedagógiából vizsgáztatta. Ez alkalommal a gazdasági életünkben végbemenő változásokkal,

a társadalmi élettel, párt- és állami vezetőkkel, választási rendszerünkkel kapcsolatban tett fel kérdéseket.

A hallgatók helytelen, pártunk politikájával ellentétes, ellenzéki hangnemű feleleteit, magyarázatait nem igazította ki, sőt azokat erősítette. Kérdésfeltevéseivel, illetve közbeszólásaival az ilyen jellegű válaszokat sugallta: pl. nálunk nincs demokrácia, választási rendszerünk formális, a munkásoknak nem megfelelő az érdekképviselete, az ország vezetői hátramozdítók stb."[140]

1987. december 23.

„A szombathelyi Berzsenyi Dániel Tanárképző Főiskolán a »Szivárvány« fn. célszemélyeinek kapcsolatai – a »Ma-csoport« tagjai közül 2 fő – illegális úton 30 db »Létező nyilvánosság helyett« című röplapot készített és terjesztett. Ezekben a főiskola vezetését támadják, a lebukástól és a retorzióktól való félelem miatt a megfogalmazáskor ügyeltek arra, hogy a röplap ellenségesnek minősíthető kitételeket ne tartalmazzon.

Fűzfa Balázs a röplap készítőivel folytatott beszélgetés során felvetette, hogy a főiskola vezetésével – amely a fennálló hatalmat testesíti meg előttük – szembeni fellépések koordinálására egységfrontot kellene létrehozni, ennek kezdeti lépései már megtörténtek, első fellépésüket az 1988 februári főiskolai tanácsülésen tervezik.

Fűzfa felvetette azt is, hogy a Közgazdaságtudományi Egyetemen történt menzai bojkotthoz hasonlóan itt is bojkottot kellene szervezni az étkezési árak felemelésével egy időben."[141]

1987. december 27.

„Az A/4 méretű papírra írógéppel írt röplapot Majthényi László [...] és Gajdán István [...] III. éves történelem–népművelő szakos főiskolai hallgatók készítették.

A röplapok sokszorosítását Gajdán édesanyjának munkahelyén, a Videoton-ban végezték.

A terjesztést – a főiskolai tanácsülés ideje alatt – a főiskola faliújságaira való kihelyezéssel, a tanszékek postaládáiba történő bedobással hajtották végre.

A röplapban azzal foglalkoztak, hogy a hallgatóktól elvárják, »hogy felelősségteljesen végezzék a munkájukat«. Ezzel szemben őket nem kezelik felnőttként.

Ezután a következőket írták: »Sokan vannak a főiskolán, akik számára teljesen elfogadhatatlan az, hogy néhány hallgató elkezdett felelősségteljesen gondolkodni és cselekedni. Ők azt gondolják: ezek a hallgatók szerencsétlen bábok mások kezében. Személyük elleni támadásként élik át az éledező főiskolai demokratizmus megnyilvánulásait. Azt hiszik, ennek célja: az ő személyük, pozíciójuk megtámadása. Mindez megalázó a hallgatók számára, mert ezek az emberek kétségbe vonják, hogy a leendő pedagógusok képesek önálló gondolkodásra, véleménynyilvánításra.«

Szerintük »ennek az országnak most józan, gondolkodó ifjúságra van szüksége. Az ifjúság most mi vagyunk. De nemsokára azok válnak ifjúsággá, akiket mi nevelünk fel. Nem mindegy, milyen lesz az a nemzedék. Ez azokon is múlik, akik most minket oktatnak.«"[142]

1988. február 4.

„A szombathelyi Berzsenyi Dániel Tanárképző Főiskola szakkollégistáinak kezdeményezésére február 12–14-e között országos szakkollégiumi »farsangot« rendeznek Velemben, ahová meghívták a korábbi szakkollégiumi táborok résztvevőit. A rendezvényen a mozgalom kereteinek további alakítására vonatkozó elképzeléseiket is meg kívánják vitatni.

A rendezvény összhangban van »Nyüzsgő« fn. elképzeléseivel, mely szerint minden közösségi megmozdulást, rendezvényt – bál, farsang stb. – fel kell használni kapcsolatépítésre, ismerkedésre, elképzeléseik minél szélesebb körben való kiterjesztésére."[143]

1988. február 24.

„1988. február 24-én a budapesti Közgazdasági Egyetemről Kata Péter beszélgetést folytatott a szombathelyi tanárképző főiskolán a »Szivárvány« fn. nyomozás célszemélyeivel, Fűzfa Balázzsal, a Tanulmányi Osztály vezetőjével és Tokaji Nagy Erzsébet tanárse-

géddel. Tájékoztatta őket, hogy március 15-én az egyetemen terveznek egy »elég nagy« megmozdulást.

Ezen a tervek szerint előadást tartana Kulin Ferenc, és szeretnék megnyerni szereplésre Cseh Tamást, Csengey Dénest és a »Forrás« körből egy Tordai Ferenc nevű személyt.

Kéri őket, hogy Csengeyt segítsék megnyerni a rendezvényhez, mivel őt nem tudják elérni, és tudomásuk szerint ma Szombathelyen tart előadást."[144]

1988. február 29.

„A belföldi postaforgalomból kiemelésre került egy M. László [ti. Majthényi László] által Szombathelyen feladott, K. L.-nek, a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem »Mikor Klub« IRSZ szekciójának címzett levélküldeményt.

Ebben a levélíró örömét fejezi ki, hogy az IRSZ beindult. Közli, hogy szívesen vesz részt a munkában, vállalkozik az anyagok összegyűjtésére és továbbítására. Mint írja, alkotótársainak is megemlítette a lehetőséget, és addig is mellékeli néhány versét a »Célok« c. folyóirat számára."[145]

1988. március 11.

„Mayer Judit [...], Majthényi László, Jánosik Gábor, Láng Gusztáv és Fűzfa Balázs – a Ma-csoport tagjai, a »Szivárvány« fn. nyomozás célszemélyei – a tanárképző főiskolán beszélgettek a mai napon.

Mayer Judit tájékoztatást ad arról, hogy április 1–3-a között velemi napokat szerveznek, melynek programját az alábbiak szerint tervezik:

- 1-én Domokos Pál Péter tart előadást, melyben saját magáról beszél.
- 2-án egésznapos programra meghívást kapott Tamás Gáspár Miklós, Ara-Kovács Attila.
- 3-án tervezik megrendezni a demokrata fórumot, melyen részt vesz Szőcs Géza is. A fórumot követően Cseh Tamás adna műsort.

Mayer Judit elmondta, hogy meg kell szerezni a velemi házat március 31-re is, mert Szőcs Géza jön, és azt szeretné Mayer, hogy ha ezt a programot is ott lehetne megtartani. Ha ez nem megy, akkor a főiskolán rendezik meg."[146]

1988. április 14.

„A FIDESZ-szel kapcsolatban a szervnél az alábbi újabb információk keletkeztek:

- Andrássy[Andrási!] Miklós, a FIDESZ egyik, rendőrségi figyelmeztetésben részesített szervezője felvetette: meg kellene vizsgálni, hogy ki és milyen alapon hozta létre annak idején a KISZ-t – egyesek szerint ugyanúgy, mint a FIDESZ-t, csak akkor nem vontak felelősségre senkit sem –, mert ezzel a FIDESZ ügyét is előre tudnák vinni. Elsősorban a konkrét jogi utat kívánják megvizsgálni.
- Tokaji Nagy Erzsébet, a szombathelyi Berzsenyi Dániel Főiskola tanársegédje tájékoztatta »Nyüzsgő« fn. célszemélyt, hogy folytatja a FIDESZ aktív és támogató tagjainak toborzását.
- Az MKKE-n és az ELTE ÁITFK-n az a hír terjedt el, hogy »Vizes«[147] és »Nyakas«[148] fn. célszemélyek, az MKKE Gazdaságtörténeti Tanszék tanárai készítettek egy fogalmazványt, melyben a FIDESZ szervezőit ért intézkedések ellen tiltakoznak és kilátásba helyezik, hogy további bármilyen retorzió esetén aláírásgyűjtést kezdeményeznek a tanárok körében.
- A figyelmeztetésben részesített szervezők úgy döntöttek, hogy elállnak a szervezéssel[sic!], a többiek azonban folytatják azt, mivel senkit sem kötelezhetnek arra, hogy tevékenységüket abbahagyják."[149]

1988. április 15.

„A szombathelyi Tanárképző Főiskolán 1988. április 6-án megjelent Rabi Béla, a KISZ KB munkatársa, és beszélgetést folytatott a szakkollégium vezetőivel arról, hogy a KISZ egy népfront jellegű tömörülést akar létrehozni, és ebbe szeretné bevonni a szakkollégi-

umokat is. A Ma-csoport tagjai tiltakoztak ez ellen, szerintük nincs semmi értelme a KISZ-szel közösködni.

Rabi ugyanezen a napon közölte a szakkollégium vezetőivel, ne lépjenek be a FIDESZ-be, mert azt úgyis betiltják, és csak kompromittálnák magukat ezzel.

Április 12-én a tanárképző főiskola hallgatója a »hü«[150]-nek mutatta a FIDESZ négyoldalas »Támogató nyilatkozatát«, amivel kapcsolatban elmondta, hogy azt sokszorosítja, majd a Ma-csoport tagjai aláírásokat fognak arra gyűjteni."[151]

1988. április 20.

„A jelzett személyek a FIDESZ támogatására kb. 100 aláírást gyűjtöttek a szombathelyi tanárképző főiskolán. Az aláírásokat tartalmazó lapokat április 21-én Tokaji Nagy Erzsébet viszi fel Budapestre."[152]

1988. május 18.

„A Szakkollégiumok Információs Központja (SZIK) több kollégium és magánszemély címére megküldte tájékoztatóját, amelyben különböző programokról adnak híreket. Közzéteszik továbbá a FIDESZ nyilatkozatát és történetét, arra hivatkozva, hogy a hivatalos sajtóban csak a szövetség törvénytelen voltáról, ellenzéki jellegéről adnak tájékoztatást, arról azonban nem, hogy mi a célja, funkciója."[153]

1988. szeptember 28.

„A Vas megyei RFK áb szervének tájékoztatása szerint a szombathelyi Berzsenyi Dániel Tanárképző Főiskola Németh László Szakkollégiumában szeptember 30-án 18 órai kezdettel baráti beszélgetést szerveznek, s a rendezvény meghívottjai között – információink szerint – szerepel Böszörményi Géza és Gyarmati [Gyarmathy!] Lívia filmrendező, Zimányi Tibor, a közelmúltban alakult »Rákóczi Szövetség« titkára, valamint M. Kiss Sándor történész, a szövetség tagja."[154]

1988. november 3.

„Berzsenyi Dániel Tanárképző Főiskola meghívta Szabó Miklóst, Bába Iványt és Vajda Mihályt (valamennyi bny.) a Velemben 1988. november 4–6-a között tartandó Kelet-Közép-Európa Szemináriumra előadást tartani. A téma: »Befejezetlen forradalom, avagy a SZU történelmi útkeresése 1917-től napjainkig«.

A szeminárium szervezője Szabó Gábor, a Németh László Szakkollégium alkalmazottja szerint konzultálni kívánnak a különböző alternatív szervezetekről[155] is."[156]

1988. november 9.

„1988. november 4–6. között a BDTF Németh László Szakkollégium szervezésében ún. »peresztrojka« hétvégét tartottak, amelyen kb. 30-35 fő vett részt.

Előadást tartott Vajda Mihály filozófus, Szabó Lajos Mátyás, Lengyel István, az ELTE tanárai, valamint Bába Iván.

Vajda Mihály »Az orosz dilemma és az októberi forradalom« címmel[157] tartott előadást, amelyben a NOSZF [nagy októberi szocialista forradalom] értékelésével, átértékelésével foglakozott.

Szerinte:

- A SZU nem volt és nem lesz a legprogresszívebb társadalom, a szabadság, testvériség, egyenlőség gondolatát egy szörnyű mozgalom kisajátította.
- Októberben nem forradalom, hanem puccs volt, amelyben egy új elit és a nép került hatalomra.
- Ez az elit egy »nagy, erős, hódításra képes Oroszország« képet akart a világra ráerőltetni.
- A fasizmus a kommunizmus egyik variánsa.
- A kommunizmus kelet-európai létezésének alapja a SZU katonai megszállása.
- Hamis hivatkozási alap, amely az egypártrendszert magyarázza.
- A jelenlegi vezetés csak a hatalomhoz ragaszkodik. Ha megígérik nekik, hogy a hatalmon maradhatnak, azt se bánnák, ha kisgazdapártiaknak neveznék őket.

Előadását a következőkkel fejezte be:

»... mégiscsak arról van szó, hogy ezek a rohadt kommunisták kísérletet tettek, hogy az őrült eszméiket a valóságba bevigyék.« Bába Iván a jelenlegi viszonyokat értékelte.
Szerinte:

- Ha nem akarják, hogy vér folyjon, a parlamentben kell erős ellenzéket létrehozni, ehhez viszont az 1990-es választásokra ki kell adni az antikommunista jelszót.
- A választások előkészítésére »állampolgári klubokat« kell mindenütt létrehozni, amely[ek]nek egyik feladata a helyi elit kinevelése lesz. Ennek koordinálására november végéig csoportot hoznak létre.
- Magyarországon szükség van a különböző csoportok összefogására. »Mindenki össze-vissza szervezkedik, meg kell tanulni, hogyan viselkedjenek, és ezt csak a gyakorlatban lehet.«
- Bős–Nagymaros az alternatív csoportok számára cél és eszköz és egyben gyakorló bázis.
- A magyar politikai vezetés a szakadék felé száguld. A független politikai mozgalmak feladata, hogy felhívja [sic!] erre a figyelmet. »Nagyon hamar el fog jönni az a pillanat, amikor el kell kezdenünk más eszközökön gondolkodni. Ha a hatalom működését kívülről nem tudjuk befolyásolni, akkor be kell kerülni a hatalomba.«
- A magyar és a lengyel helyzet hasonló. El fog jönni az a pillanat, amikor a munkástömegek nagyobb veszélyt jelentenek a hatalomnak, mint a »magunkfajta ágáló értelmiségiek, akik részben elfogadják a játékszabályokat«. Nehezebben lehet kezelni azt a helyzetet, amikor »előjönnek azok a munkanélküli tömegek, akik számára nem elvi, ideológiai és erkölcsi kérdés, hanem egzisztenciális kérdés a helyzet megváltoztatása«. Hozzátette: »én nem vagyok híve annak, hogy az utcán radikalizálódjanak a dolgok«.
- A következő 10 évben be fog következni a szocialista országok független csoportjainak ideológiai egyesülése, melyre már vannak kezdeményezések. Meg kell találni a megfelelő partnereket a környező országokban.
- A pártalapításokkal kapcsolatban kijelentette:
- »A környezetvédők változtatni akarnak a dolgokon. A Sólyom [ti. Sólyom László] szerint »eljött az ideje annak, hogy egy környezetvédő pártot alapítsanak«.

- Az SZKH [Szabad Kezdeményezések Hálózata] szerinte kettészakadt, a Szabó Miklós, a Kőszeg [ti. Kőszeg Ferenc] és a Beszélő-kör megcsinálják a radikális pártot.
- '85-ben választási csalások voltak, ezt bizonyítani tudják. Birtokukban van egy felvétel a Stadingerről és az ellenjelöltje[158] beszélgetéséről, amit a közeljövőben nyilvánosságra fognak hozni."[159]

1988. november 30.

„A közelmúltban a szombathelyi Berzsenyi Dániel Tanárképző Főiskola Németh László Szakkollégiuma ismételten meghívta Bába Iván és élettársát, Vásárhelyi Juditot a december 2–4-e között Velemben tartandó ún. Kelet-Közép-Európa Szemináriumra, amelynek keretében ezúttal a századvég kérdéskörével akarnak foglalkozni.

Az előadók között szerepel Litván György történész, Nagy J. Endre szociológus, Lőrinczy Huba irodalomtörténész és Wessely Anna filozófus.

A meghívások elfogadásáról a szerveknél eddig nem keletkeztek információk."[160]

Nem csak ők figyeltek, őket is figyelték. A ***Századvég*** hétvégén többek közt Brezovits László, Vígh Kálmán, Tokaji Nagy Erzsébet, Iker János, Szigethi András (a BDTF tanárai), Némethy Szabolcs, Sümegi István

1989. február 21.

„1989. február 17–19. között a Berzsenyi Dániel Tanárképző Főiskola Németh László Szakkollégiuma Velem községben összejövetelt tartott, melyen bemutatkozott az SZDSZ, a Duna-kör, az MDF, a FIDESZ, a TDDSZ, valamint a Független Kisgazdapárt.

Solt Ottília az SZDSZ képviseletében a magyarországi ellenzék történetéről adott elő.

A Duna-kör részéről Varga[Vargha!] János elemezte, hogy a szovjet fegyverek árnyékában hogyan számolták fel a civil társadalmat, hogyan jött létre egy korrupcióra épülő gazdaság.

A Magyar Demokrata Fórum előadója Joó Rudolf volt. Előadásában a monolitikus társadalmak bomlási folyamatát elemezte. Felhívta a figyelmet az MSZMP-n belüli irányzatokra, a párttal folytatandó dialógusra, de kihangsúlyozta, hogy ez nem jelenthet együttműködést. Az MDF anyagi helyzetével kapcsolatban megemlítette, hogy a Genfben megalakult MDF szervezet felajánlott egy rádió- és egy nyomdaberendezést.

Kövér László előadást nem tartott, csak a FIDESZ-szel kapcsolatos kérdésekre válaszolt. Ennek során elmondta, hogy a választmány és a vidéki szervezetek elszakadtak egymástól, a FIDESZ elvesztette vonzerejét a többi »párt« létrejöttével. Javasolta, hogy főállású vezetőket kell alkalmazni a FIDESZ élére, hogy ne maradjanak »amatőr« szinten.

Őry Csaba a TDDSZ-szel kapcsolatban elmondta, hogy továbbra is szakszervezetként kívánnak működni és nem alakulnak párttá. Terveik között szerepel március 15-én túl május 1. méltó megünneplése a többi »független szakszervezettel és párttal« együtt, meghívva a lengyel Szolidaritás képviselőit is. A SZOT-hoz való viszonyukat kutya-macska barátsággal [sic] minősítette.

A Független Kisgazdapárt képviseletében Havrilla István és Komlós Andor elmondták, taglétszámuk kb. 4.000 fő, de ennek kb. 30 százaléka beépített ember. Komlós Andor »az Isten és hazaszeretet« jelszava jegyében nosztalgikus hangnemben, nagy önbizalommal, erős kommunista-ellenességgel beszélt terveikről. Céljuk a hatalom megszerzése. A választásokon az MDF-fel közösen akarnak indulni, hogy nagyobb esélyeik legyenek a kommunistákkal szemben. Előadásukból az tűnt ki, hogy a többi alternatív szervezetet lenézik, őket nem veszik komolyan."[161]

Nagy Andor, Németh Zsolt, ismeretlen, háttal:
Babustyák Péter, Domján Tamás

Domján Tamás, Birgit Voigt, Németh Zsolt, Nagy Andor, Babustyák Péter, ismeretlen, Kövér László nyugat-német Golfon könyököl

Epilógus

Összefoglaló jelentés a III/III Osztály 1988 évben végzett munkájáról. Vas megyei Rendőrfőkapitányság Állambiztonsági Szerve. Szombathely, 1988. december 14.[162]

Részletek:

„Elsődleges célunk volt a külső és belső ellenséges erők által tervezett, irányított és folytatott ellenséges tevékenység időbeni megelőzése, felderítése, megszakítása, akadályozása, korlátozása." (p. 1.)

„Belpolitikai életünkben a társadalom önszerveződő, pluralizálódási folyamata felerősödésével – különböző érdekek megjelenítésére és érvényesítésére – alternatív szerveződések kiépítése, illetve bázisuk megteremtése és kiszélesítése van napirenden. Ehhez kapcsolódóan a megye társadalmi és politikai közéletében is – az országos szerveződésekhez csatlakozva – több független, alternatív szervezet, csoportosulás – Magyar Demokrata Fórum, Fiatal Demokraták Szövetsége stb. – alakult meg és kezdte meg működését. E szervezetek kezdeményezői és vezéralakjai között több, ellenséges törekvéseik miatt korábban ellenőrzött, látókörben tartott személy van." (p. 2.)

„A közélet növekvő nyíltságával, demokratizmusával visszaélve – a különböző nyílt fórumokon, szervezetekben – fokozták ellenséges befolyásoló magatartásukat. Tevékenységük központjába szervezettségük megteremtésére, cselekvéseik, akcióik összehangolására irányuló törekvés került. Információink szerint fokozott figyelmet fordítanak ellenséges céljaik, szándékaik leplezésére, fedésére, illetve az állambiztonsági szerv pozícióinak felderítésére, az ellenőrzések és a várható intézkedések kivédésére. Az ellenséges tevékenység továbbra is az ifjúság körében és a kulturális életben jelentkezett, elsősorban a Tanárképző Főiskolán, illetve a megyeszékhely szellemi, irodalmi centrumához kapcsolódóan. [...] Az alternatív szervezetekben az ellenséges beállítottságú személyek tevékenységéről, törekvéseiről informáltak vagyunk, megfelelő operatív pozíciókkal rendelkezünk, illetve intézkedünk pozícióink további erősítésére." (p. 3.)

„A Berzsenyi Dániel Tanárképző Főiskolán erősödő ellenséges tevékenységet tapasztaltunk az általunk ellenőrzés alatt tartott személyek – »Szivárvány« fn. bizalmas nyomozás célszemélyei –, illetve a befolyásuk alatt álló hallgatók részéről. Ellenséges tevé-

kenységüknek kezdetben a főiskolán működő Németh László Szakkollégium, majd a »Ma-csoport«, később a FIDESZ adott keretet. Ez utóbbi jelentős befolyásra tett szert a főiskolán, tevékenységüket tanárok is támogatják. A FIDESZ vezetését a radikális politikai nézeteket valló hallgatók alkotják.

Alapállásuk a hatalommal való konfrontáció, azonban eddig tervezett demonstrációikat – elsősorban sztrájkokat – nem tudták megszervezni, végrehajtani. Céljaikat, terveiket időben felderítettük és tájékoztatásunk alapján a főiskola vezetése – lehetőségeikhez mérten –különböző megelőző intézkedéseket tett, amelyek eredményre vezettek.

A FIDESZ mellett – főleg tanárokból – a főiskolán is megalakult az MDF csoport. Törekvés tapasztalható részükről a FIDESZ-szel való együttműködésre abból a célból, hogy akcióikhoz a »tömeget« biztosítani tudják, továbbá, hogy egységes fellépéssel pozíciókat szerezzenek a főiskolán. Ezeknek az alternatív szervezeteknek a működéséhez, térnyeréséhez kedvező körülményeket jelent, hogy a főiskola vezetése különböző problémákkal – vezetőváltások, megosztottság stb. – küzd." (p. 8–9.)

Munkaterv [az] 1989 évre a Vas megyei Rendőrfőkapitányság Állambiztonsági Szerv III. Osztálya részére. Szombathely, 1989. január 4.[163]

„Ifjúságvédelmi vonal:

A 0016/1973. sz. Miniszteri utasítás alapján, figyelembe véve az 1988. évi operatív helyzet változásait, alapvető feladatainknak tekintjük az ifjúság preventív védelmét, az ellenséges beállítottságú személyek befolyásoló tevékenységének megakadályozását, az állam és közbiztonságra veszélyes fiatalokból álló csoportok felderítését, ellenőrzését, hatékony megelőző jellegű intézkedések megtételét, a fiatalok által létrehozott önszerveződő, alternatív csoportok tevékenységét ellenséges célra felhasználni szándékozó személyek felderítését, tevékenységük akadályozását, korlátozását, operatív pozícióink további erősítését. (p. 4.)

„Kiemelt figyelmet fordítunk a Berzsenyi Dániel Tanárképző Főiskolán működő alternatív szervezetekben – FIDESz, MDF – jelentkező ellenséges tevékenység felderítésére, akadályozására, korlátozására, különös tekintettel ellenséges politikai demonstrációk szervezésére. A legaktívabb ellenséges személyeket a »Si-

vár«[164] fn. bizalmas nyomozásban, illetve »F« dossziés rendszerben ellenőrizzük. Az újonnan alakuló szervezetek – SZDSZ, Platform csoport – alakulását figyelemmel kísérjük és programjuktól, tevékenységüktől függően döntünk ellenőrzésük megszervezéséről.

Feladataink végrehajtása során együttműködünk a főiskola állami és pártvezetésével.

Az ellenséges beállítottságú személyek pozícióba kerülési törekvéseiről tájékoztatjuk a megyei pártbizottság illetékes titkárát.

A tavaszi ünnepségsorozat, illetve az ellenforradalom időszakában preventív céllal külön intézkedéseket tervezünk." (p. 4–5.)

„Megyénk területén az elmúlt év folyamán több alternatív szervezetnek alakultak meg csoportjai (MDF, FIDESz, SZDSZ). Adataink szerint ezen csoportok tevékenységét ellenséges beállítottságúszemélyek saját céljaik elérésére kívánják felhasználni. Ezen személyek ellenőrzését megszervezzük, operatív erőink, eszközeink és módszereink felhasználásával arra törekszünk, hogy elszigetelődjenek, befolyásuk a csoportok tevékenységére ne legyen meghatározó.

Intézkedéseink megtervezésénél a központi osztályokkal koordinálunk és véleményük figyelembe vételével [!] járunk el. Arra törekszünk, hogy nyílt rendőri intézkedésre csak indokolt esetben kerüljön sor." (p. 8.)

„Figyelmet fordítunk a különböző alkotóházakban, táborokban szervezett »szemináriumok«, »konzultációk«, »találkozók«, különböző szakkollégiumi programok operatív ellenőrzésének megszervezésére. (p. 9.)

Jelentés A rendkívüli események megelőzését szolgáló biztosítási feladatok megszervezéséről és végrehajtásuk értékeléséről. Szombathely, 1989. április 6.[165]

„Megyénket a tárgyidőszak elején nyugodt politikai légkör jellemezte. A későbbiek során, összefüggésben a gazdasági, társadalmi, poltikai viszonyainkban bekövetkezett változásokkal, a közhangulat fokozatosan romlott, tartós jelenséggé vált az aggódás és elégedetlenség. Csökkent a pártvezetők iránti bizalom. Belpolitikai életünk változásai a rendkívüli események alakulását is befolyásolták. A bázis időszak [1981–1984] összes eseményeihez viszonyítva 212%-os emelkedés következett be. A legmagasabb mérvű növekedést 1987. évben tapasztaltunk." (p. 155.)

„Feladatunk végrehajtása során gondként merült fel, hogy olyan írásos anyagok, amelyek korábban szamizdatot képeztek és jogilag minősíthető kitételeket tartalmaztak, napjainkban legálisan jelennek meg. Nyílt fórumokon és tömegtájékoztatási eszközök közvetítésével olyan megnyilvánulások, illetve kijelentések hangzanak el, amelyek mások érzületét, illetve meggyőződését sértik. A jogalkalmazás jogpolitikai elvei nincsenek szinkronban a joggyakorlattal." (p. 160.)

Szommer Ildikó–Szabó Gábor

A Kilátó című főiskolai diáklap legendás évtizede (1983–1993)

A Berzsenyi Dániel Tanárképző Főiskolán a KISZ égisze és a főiskolai vezetés gyámkodása alatt megjelenő *Kilátó* a diákok és az oktatói kar legfontosabb nyilvánossági fóruma volt. A vizsgált időszakban a lap – amelyet évente 6–8 alkalommal adtak ki, de voltak olyan időszakok is, amikor tematikus különszámok is megjelentek – szerkezetváltozásai hűen tükrözik a rendszerváltás előtti válságos, de szociokulturális vonatkozásban rendkívül innovatív évtized társadalmi és politikai változásait.[166] A diákújság – elsősorban irodalmi rovatain keresztül – rendszeresen tudósít a tudományosan kevésbé kutatható hallgatói életvilágról, a jelenkor érzelmekkel teli értelmezésétől a kollektív mentális klímaváltozásokon át az utópisztikus jövőképek felvázolásáig. Bemutatja a generációs szubkultúrák strukturális változásait, a világszemlélet, az uralkodó életérzés és a valósághoz való viszonyulás alakulását.

A diáklap és a szerzőgárda részben a felsőoktatási liberalizáció, részben a generációváltások révén 5-6 év alatt a szabad véleménynyilvánítás fóruma lett, nem ismert tabutémákat, nem fogadta el a szocialista szokásjogi normaként évtizedekig működő (ön)cenzúrát. Nem véletlen, hogy a *Kilátó* a rendszerváltás előtti fél évtized egyik legkiválóbb magyar felsőoktatási periodikumaként jelenik meg,[167] amit a kortársi visszaemlékezések is megerősítenek.

A *Kilátó* historikuma szervesen összekapcsolódik a Németh László Szakkollégium történetével: az 1980-as évek közepétől a lap profilját meghatározó publicisták személye és közössége a szakkollégisták közül kerül ki, amit – követve az egyre gyorsuló társadalmi

idő radikális változásait – az újság tematikája, az ellenzéki szellemiség és a kritikai beszéd kultúrájának hétköznapivá válása, a kommunikáció írói és befogadói szabadságának mennyiségi és minőségi kiterjedése is jelez. A lap sajtótörténeti szerepének tanulmányozása a szakkollégium értékeléséhez azért is fontos, mert forrásanyagként szolgál ahhoz olyan közösségi-kulturális események, rendezvények, szemináriumok, nyilatkozatok, politikai konfliktusok aktuális rögzítésével, amelyek a fennmaradt dokumentumtárból hiányoznak.

A *Kilátó* a közéleti viszonyok változásainak, a diktatúra felpuhulásának barométere. 1983–84-ben még az államszocialista berendezkedés megváltoztathatatlanságába és a KISZ mindenhatóságába vetett hittel íródnak a politikai témájú cikkek, tudósítások. Ekkor még valóban érvényesül az intézményesített cenzúra: a főszerkesztő főállású politikai munkatársként, intézményi KISZ-titkári minőségben gyakorolja az operatív felügyeletet a lap felett, és a főiskolai főtitkár mint a kiadói jogok gyakorlója megjelenés előtt mindig szignálja a nyomdába kerülő anyagokat. A szerkesztőség tagjai szinte kivétel nélkül az intézményi KISZ-bizottság meghatározó alakjai, akiket az akkori diákság is véleményvezér személyiségek közösségeként fogad el. (Nem véletlen az sem, hogy ezekben az években a „szabadon választott" diákrektorok is ebből a társasági körből verbuválódnak: Gerebenics Tamás, Matróz, alias Lakatos István vagy Szombath Tibor.) Ebben az időszakban a *Kilátó* valóban a KISZ-bizottság lapja volt, és az ifjúsági szervezet még rendelkezett azokkal a politikai privilégiumokkal – például a felvételiknél vagy a kollégiumi elhelyezési ügyekben meghatározó szereppel bírt – és költségvetési háttérrel, amellyel valóságos főszereplője lehetett a mindenre kiterjedő helyi ifjúságpolitikának: a gólyabáltól a diáknapokig, a tudományos diákköröktől a hallgatói érdekképviseletekig.

1983-ban a diáklapban több közéleti témájú cikk szerzőjeként anonim módon a „KISZ BIZOTTSÁG"-ot jelölték meg. A kényesebb témákról, intézményi konfliktusokról (például kollégiumi férőhelygondokról) csak a szerkesztő, illetve a függetlenített KISZ-titkár mint főszerkesztő írhatott cikkeket a saját neve alatt. Az átlaghallgatók csak a politikai értelemben neutrális témákban (tanulmányi versenyek, *Szép magyar beszéd* verseny, ballagás, diáknapi vélemények) kaphattak publicitást. A KISZ a hallgatók egyedüli képviselőjeként tetszelgett: a tudományos, kulturális, művészeti és

szabadidős tevékenységek, rendezvények szervezőjeként és támogatójaként, az ifjúsági közéleti fórumok (tanszéki, kari és intézményi diák-érdekképviseletek, törvényelőkészítő hallgatói fórumok, diákparlamentek) kizárólagos letéteményeseként. Csak a véleményrovatban utaltak a sorok közt egyes névtelen szerzők arra, hogy az ifjúsági szervezettel szemben kezd kialakulni egyfajta hallgatói passzív szembenállás, és nem folyik érdemi mozgalmi tevékenység a tanulócsoportokra épülő alapszervezetek szintjén. A KISZ meghatározó szerepének és legitimitásának megkérdőjelezése azonban ekkor még nem láthatott napvilágot a diáksajtóban.[168]

1983-ban csak egyetlen érdekes írással találkozhatunk, amely a Dialógus békecsoport főiskolai bemutatkozásáról szólt.[169] A szerző azonban olyan diszkriminatív kritikával illeti az alternatív szervezetet, amely politikai lejáratással ér fel. Megjegyzi, hogy a hallgatóság körében egyre nagyobb népszerűségnek örvend a Dialógus, amely misztikuma által tett szert szimpátiára az ideológiailag éretlenek között. A cikk szerint a független szervezet szószólóit a KISZ-es aktivisták nyílt vitában „kiütéssel" győzték le a főiskolai klubban tartott tagtoborzó bemutatkozásuk alkalmával.

Az 1983-as *Kilátó* egyetlen szellemi felüdülést jelentő rovata az *Ablak*, amely megjelent könyvekből és folyóiratokból szemléz. A rovat akkori szerkesztőjét, Tóth Péter irodalmárt néhány évvel később diplomás tanárként ott találhatjuk a szakkollégium által szervezett velemi szemináriumokon – nem véletlenül.

1983–84-ben ez a szombathelyi diákújság csak lokális jelentőséggel, „Perint-parti nívóval"[170] bír, és hatása nem mutat túl az intézmény falain. Jobban hasonlít szerkezetében és tartalmában a tíz évvel korábbi diákújságra, mint a két évvel későbbi reformista szellemiségű *Kilátó*ra. (Itt megjegyeznénk, hogy a lap 1977 óta jelent meg több-kevesebb rendszerességgel, de már az 1970-es évek végén sem elégítette ki a szabadabb sajtóra vágyó műveltebb hallgatóságot. Erdélyi János – később országosan elismert filmrendező – nevével fémjelezhető a főiskolai szamizdatként több megjelenést is megért *Dzsiráj-magazin*,[171] amelynek hasábjain kemény bírálatok jelentek meg a „siváriai állapotokról".)

1984-ben még alig tapasztalhatunk változást a szerkesztőség és a szerzőgárda összetételében, bár a végzősök helyébe új arcok kezdtek beszivárogni a *Kilátó* munkatársai közé, akik új világszemléletet és stílust is képviseltek – de ekkor még kisebbségben. A lap

politikailag konformista attitűdjére, a cikkek stílusára és tartalmára továbbra is rányomja bélyegét a pártállami represszió. Színvonalas írásokat csak a filmesztétikai és az irodalmi rovatban találhatunk, de a hallgatói közéletről megjelentetett cikkek továbbra is KISZ-es hangvételben, a rendszer iránti elkötelezettség jegyében íródnak. A főiskolai hallgatóság problémáiról csak KISZ-fórumokon eshetett szó az „építő kritika" határain belül. Ideológiai tabukat ekkor még senki sem döntöget, legfeljebb a sorok között virágnyelven, versekben vagy filozofikus esszék műfaji keretei között.

A legfeljebb egy olvasatot érő unalmas cikkek sorából kiemelkedik egy tudósítás, amit „azéé" jegyez:[172] a Velemi Szabadegyetemet értékeli a szerző, ahol Kiss Gyula művelődéstörténész, főiskolai tanár szellemi vezényletével negyven főiskolás részvételével tartottak szemináriumot. Ezen örökzöld témákat tárgyaltak, úgymint a nemzeti identitástudat és a magyar történelem tragikus sorsfordító eseményei, valamint a II. világháború utáni koalíciós korszak. A vendégelőadó Széll Jenő volt, aki – mint egykori NÉKOSZ-os, Eötvös-kollégista, Petru Groza miniszterelnöksége idején bukaresti magyar nagykövet – hiteles krónikása lehetett az 1945–48 közötti átmeneti demokratikus időszaknak és a román–magyar viszony alakulásának, mely utóbbi 1984-ben még mindig tabutémának számított. Az előadó (és a cikket jegyző is) felidézte Adyt, József Attilát, Jászi Oszkárt, Illyés Gyulát, valamint Bibó Istvánt is, aki szerint az egyetlen alternatív politika a morális politika.

Ugyanez a diákújságíró („azéé") vette át az *Ablak* című szemlerovat szerkesztését, és kitűnő értékorientációval válogatott a megjelent folyóiratokból, könyvekből, amelyekhez intellektuálisan élvezetes recenziókat írt. Felhívta az olvasók figyelmét Bibó István *A magyar demokrácia elindulása* című tanulmányára, amelyet a *Kritika* közölt 1984. évi 9. számában. Javasolta tanulmányozásra Petru Groza interjúját a *História*ból, továbbá a magyarországi szegénykérdés kutatójával, Szalai Júliával készített *HVG*-beszélgetést is. A lapszemlézés tehát a rovatszerkesztő válogatásában ekkor már kényes kérdések megvitatására inspirált.

A lapfelület jelentős részét még a régi KISZ-es gárda uralja, és reprezentánsuk, Matróz minden számban megragadja az alkalmat arra, hogy az akkoriban egyre népszerűbb, ellenzéki szubkultúrát teremtő és vitriolos társadalomkritikát is megfogalmazó underground zenekarokat (Európa Kiadó, Kontroll Csoport, A. E. Bizott-

ság, URH, Trabant, Balaton) a baloldali konzervativizmus jegyében, a „nép nevében" elítélje.

Az igazi választóvíz a diáklap életében az 1985-ös esztendő. Ekkor cserélődik le a teljes szerkesztőbizottság és a szerzői gárda is. Színre lép egy tehetséges új nemzedék, amely alapjaiban változtatja meg a *Kilátó* nyilvánosságformáló szerepét. Ehhez a nyitáshoz hozzájárult az a tény is, hogy a korábbi főszerkesztő és KISZ-titkár „érdemei elismerése mellett" visszavonult, azaz politikai „ejtőernyős mutatvánnyal" a marxista tanszék „tudszocos" oktatójaként folytatta tevékenységét. Helyét év közben a demokratikus elkötelezettségéről ismert népszerű fiatal szociológus, Gyekiczki András vette át. A diákok közül Szommer Ildikó, Szabó Gábor, Murai Gábor, Váradi Gábor, Sárkány Eszter, Nadray Judit, Dafti alias Török László, Koltay Andrea, Mayer Judit, Kupi Györgyi alkották a *Kilátó* új generációját, akik közül sokan a szakkollégium megalapításánál is jeleskedtek.

SZOMMER ILDIKÓ (1962–)

1985-ben a szombathelyi Tanárképző Főiskola történelem–népművelés, 1994-ben olasz nyelv és irodalom szakán, 1999-ben az ELTE kulturális menedzser, 2011-ben a Szegedi Egyetem történelem, 2013-ban a Budapesti Kommunikációs és Üzleti Főiskola kreatív event menedzsment szakán szerzett diplomát. 1997-től 2013-ig a Vas Megyei Múzeumok Igazgatósága általános igazgatóhelyettesi és a közművelődési terület vezetői feladatát látta el. Nevéhez kötődik a Savaria Történelmi Karnevál megalapítása és a fesztivál igazgatása – indulásától kezdve 15 éven át –, melyért 2009-ben Vas Megyei Prima díjjal jutalmazták. Ő koordinálta a 2016. évi Szent Márton Emlékév előkészítését és eseménysorozatát. Jelenleg a Savaria Megyei Hatókörű Városi Múzeum Szent Márton Intézetének vezetője. Több elismerés és kitüntetés birtokosa: Vas Megye Önkormányzata Szolgálatáért Kulturális Tagozata díj, Magyar Köztársasági Érdemkereszt arany fokozata, Nyugat-Dunántúl Turizmusáért díj, Kiemelkedő Kulturális Munkáért díj, Év Fesztiválszervezője kitüntetés, Díszoklevél a Szent Márton-emlékév megvalósításáért.

„Diákéveim alatt aktív közéleti és közösségi tevékenységeket végeztem, különösen a rendszerváltást megelőző években, a szerveződő szellemi műhelyekben, a „szabadság kis köreiben". Nagyszerű tanárok, kiváló olvasmányok, intenzív szellemi élet, az alternatív gondolkodásra való nyitottság határozták meg a '80-as években az útkeresést, miközben számomra kinyílt a világ és a jövőmet meghatározó történelmi folyamat részese, sőt tevékeny szereplője lehettem."

A *Kilátó* arculata is metamorfózison ment keresztül: az évtizedes periszkópos címlap egyszer s mindenkorra megváltozott. A lap impresszumában alig olvasható kis betűkkel ugyan még ott szerepel a KISZ-bizottság logója, de ennek már nincs különösebb jelentősége. A diákújság mind témaválasztásban, mind kommunikációs stílusában, az újhullámos háttérgrafikák révén pedig megjelenésében is kilép a vidékiség keretei közül. Nyitottá válik szellemi horizontja is: Magyarország, Európa és a nagyvilág globális problémái egyaránt témákká válnak a szerzők írásaiban. A hallgatók már világlátott turistaként számolnak be európai utazásaik tapasztalatairól vagy a prágai és a varsói dzsessztalálkozókon szerzett nemzetközi közösségi élményeikről. A lap szellemiségétől egyre távolabb kerül az állampárti ideológia, és a KISZ reprezentációja szinte teljesen visszaszorul. Felelős kiadói minőségében ugyan ott van még Bödey Imre intézményi főtitkár, de cenzori szerepkörét már csak paternalista tanácsadásra használja. A KISZ-titkár is lecserélődött: Dugmanics Csaba már reformista szellemben próbálja lassítani a szervezet erózióját, lemond az ifjúság általános képviseletének igényéről, támogatja az alternatív szerveződéseket, és tagrevíziót rendel el azzal a szándékkal, hogy csak az maradjon KISZ-tag, aki szakmai-közéleti teljesítményei révén rászolgál erre.

MERKLIN TÍMEA (1968–)

A Berzsenyi Dániel Tanárképző Főiskolán végzett 1991-ben magyar–népművelés, 1993-ban olasz szakon. Szakkollégistaként tagja volt a *Kilátó* szerkesztőségének. 1994-től újságíróként dolgozik a *Vas Népé*nél. 2008-ban újságírói nívódíjat kapott. Megalakulása óta tagja a Megyei Értéktár Bizottságnak. 2016–17-ben az egyetemen folyó felsőoktatási szakképzésben óraadóként kommunikáció szakos hallgatóknak műfajismeretet tanított és írásgyakorlatot tartott. Könyvpublikációinak témái helyi vonatkozásúak (a Berzsenyi Dániel Könyvtár írói levelezésgyűjteménye, Gazdag Erzsi költőnő, szombathelyi temetők és templomi kripták történetei). 2018-ban sajtó kategóriában megkapta a Vas Megyei Prima Díj közönségdíját, 2019-ben a Vas Megyei Közgyűlés és a Vas Megyéért Egyesület kuratóriuma „Az év embere 2018" kitüntető címre tartotta érdemesnek.

„A szakkollégium akkor »a világ közepének« tűnt új szellemiségével, rengeteg olvasmányélménnyel, közösségi élettel, kialakuló barátságokkal, közös értékrenddel, erős összetartozás-érzéssel, kreativitásnak teret adó lehetőségekkel; megjelent az alkotás öröme az életemben."

Olvashatunk ez évben a *Kilátó*ban Stumpf István szociológusnak a főiskolán tartott előadásáról, amelyben a KISZ válságáról értekezik, vagy Gyekiczki András fejtegetéséről, amelyben a második világháború utáni békeszerződések nyomán kialakult kelet-közép-európai status quo következményeit elemzi Gyarmati György történész előadását követően. Új rovat indul Murai Gáborral *Film '85* címmel, amelyben a művészfilmklubban levetített kortárs alkotásokkal – Wenders, Jarmusch, Badham műveivel – foglalkoznak. Az irodalmi rovat esztétikai nívója is jelentősen javul. Olyan fiatal tehetségek (Szauer Ágoston, Majthényi László, Merklin Tímea, Török László) bontogatják szárnyaikat a poézisben, akik néhány év múltán már magyar irodalmi folyóiratokban is publikálnak.

1985 a *Kilátó* történetében tehát a fordulat éve. Nagy lépés a sajtószabadság felé úgy, hogy eközben az új generációs lapírók sokkal magasabbra emelik az intellektuális mércét, mint elődeik tették. A diáksajtó megtette az első lépéseket a vidéki szellemiségből való kiemelkedés és az értelmiségi folyóirattá válás felé.

Amennyiben '85 volt a fordulat éve a *Kilátó* rendszerváltás előtti történetében, akkor 1986-ot az áttörés éveként értékelhetjük. Ebben az esztendőben jelennek meg azok a tematikus különszámok – a magyar nemzeti identitásról és az '56-os forradalomról –, amelyek országos hírűvé teszik a szombathelyi diákújságot. Az akkori viszonyok ismeretében is meglepő, hogy a korabeli magyar értelmiségi elit – válaszként egy Jobbágy Tihamér nevű magyar–népművelés szakos diák felkérő levelére – a nemzettudat és a politikai közöny tárgyában esszéket, történelmi elemzéseket, verseket küld a *Kilátó*ba. A névsor impozáns: Grendel Lajos író, Rába György költő, Száraz György publicista, a *Kortárs* főszerkesztője, valamint Csoóri Sándor költő, Esterházy Péter író, Asperján György író, Sárándi József költő, Simonffy András író-történész, Csepeli György szociálpszichológus, Temesi Ferenc író és Borsos Miklós szobrászművész postázza el egyedi és értékes írásait az addig országosan ismeretlen „Perint-parti" diákújságnak. Az eredmény és a teljesítmény így harminc év távlatából is meggyőző: még a kortárs közéleti-irodalmi folyóiratoknak is becsületére vált volna egy ilyen tematikus különszám megjelentetése. A haza és haladás visszatérő nemzeti sorskérdéseibe beavató írások, a nemzeti identitászavarokkal kapcsolatos tudományos értekezések, irodalmi esszék és versek 1986 tavaszán büszkeséggel és elégedettséggel tölthették el a szerkesz-

tőket és az olvasókat egyaránt. Az írások színvonalához méltó volt a háttérgrafikák sora, ami egy tehetséges szombathelyi festőművésznek, Tóth Csabának volt köszönhető. Szombathely és a tanárképző főiskola a *Kilátó* révén néhány hétre a magyar értelmiség számára is fontos találkozóhellyé vált, olyan fórummá, ahol őszintén és szabadon lehetett nyilatkozni és diskurzust folytatni az addig szőnyeg alá söpört nemzeti problémákról. A szombathelyi főiskola diákságának és oktatói karának egyaránt továbbgondolásra és morális önvizsgálatra motiváló publicisztikai minőséget jelentett a *Kilátó* 1986/2–3. száma. Felvetődhetett a kérdés: vajon képesek leszünk-e felzárkózni a fővárosi és tudományegyetemi értelmiségi progresszióhoz, képesek vagyunk-e kitörni a vidékiség („Sivária") korlátai közül?

A lap főszerkesztője ekkor Gyekiczki András, szerkesztője Sárkány Eszter, és a szerkesztőbizottságba bekerülő sok első és második évfolyamos diák (Ingrund Nóra, Jobbágy Tihamér, Kugler István, Kupi Györgyi, Majthényi László, Mayer Judit, Murai Gábor) jelzi a generációváltást. Ők újfajta világérzékenységgel és nagyobb fokú közéleti merészséggel, de a lap korábbi magas kulturális minőségének megőrzése jegyében nyitnak új fejezetet a *Kilátó* történetében.

A következő, áprilisi–májusi összevont szám Kugler István alapos szociálpszichológiai elemzésével kezdődik, amelyben a tartalmilag kiüresedett és merőben formális állami ünnepek rituáléját teszi vitriolos kritika tárgyává. Március 15-ről írva a szabadság nevében szinte forradalomra biztató sorokkal zárja tanulmányát: „Ünnepre, és erre a legtisztábban nemzeti ünnepre a fentiek ellenére égetően szükségünk van, ugyanis a szuverenitás, a függetlenség képességével ajándékozhat meg bennünket, belénk oltja a jelenlegi torz hierarchia átformálásának, felfüggesztésének vágyát, és erről a jobbító szándékról soha, semmilyen körülmények között nem mondhatunk le". Ezzel kinyilatkoztatja a *Kilátó* új generációjának történelmi küldetését: egy megváltoztathatatlannak hitt rendszer megváltoztatásának szándékát.

Az *Ablak* című rovat – Mayer Judit szerkesztésében – továbbra is jól válogat a folyóiratokban megjelent írások közül. Ebben a számban az addig még nem idézett újvidéki *Új Symposion*ra hívja fel a figyelmet egy Orwell munkásságának szentelt különszám kapcsán.[173] Az *Ablak* című rovat a betiltott újság reklámozása mellett ráirányította a hallgatóság figyelmét az erdélyi magyar értelmiség

problémáira és a Bős–Nagymarosra tervezett vízlépcső megépítése esetén várható ökológiai katasztrófa veszélyeire is.

1986 a diáklap megjelenési gyakorisága és az újságcikkek szakmai színvonala és stílusa vonatkozásában is rendkívül termékeny év volt. Az európai zöldmozgalom szállóigéjének – „Globálisan gondolkozni és lokálisan cselekedni!" – jegyében a tanévzárásra megjelent a *Kilátó* környezetvédelmi különszáma. Ebben nem találhatunk a szerzők között nemzetközileg ismert neveket vagy kiemelkedő magyar tudósokat, de az ökológiai különszám értékéből és a szakmailag megalapozott minőségéből ez semmit sem von le. A helyi-regionális környezetvédelmi problémáktól a közép-európai kérdéseken túl az ökológiai válság világjelenségéig, a nyugaton erősödő zöld mozgalmakon át a hazai alternatív szervezetek tevékenységének ismertetéséig minden témát szakavatott szerzőgárda dolgozott fel, természettudományos tanári közreműködéssel. Az ökológiai kérdések nyilvános megtárgyalása, a problémák számonkérése és az államilag (politikailag) támogatott környezetszennyező ipari beruházások (Bős–Nagymaros, Paks) megkérdőjelezése ekkor még politikai tabutémának számított. Az alternatív ökológiai gondolkodásmód és a független civil mozgalmak, melyek a rendszerrel való szembenállás és konfliktusvállalás féllegális terepeiként funkcionáltak, vonzották és motiválták is a diákságot és a fiatal oktatókat.

1986-ban a főiskolai környezetvédelmi klub még a KISZ-bizottság égisze alatt működött, de már ebben az évben is havonta több alkalommal tartottak tematikus estéket nem csak a természettudományos hallgatóság részvételével, és rendszeresen végeztek ökológiai monitoring jelleggel terepmunkát a régióban. 1986 októberében többekkel együtt meghívták Gonda György környezetvédelmi államtitkárt – aki az akkori magyar kormányból egyedüliként ellenezte a dunai vízlépcső megépítését – egy emlékezetes vitaestre, amelyen a magyar környezetvédelem problémáit tárgyalták meg. (Egy évvel később ez a klub már a Németh László Szakkollégium egyik legfontosabb köreként tevékenykedett, miközben helyi „zöld közösségének" összetétele alig változott.)

Csernobil után minden gondolkodó ember számára felértékelődött környezetünk tisztasága és az ökológiai szemléletű, tevékenységelvű felelősségvállalás.

1986 őszén változások történtek a *Kilátó* szerkesztőségében. Gyekiczki Andrást kinevezték főiskolai hivatalvezetőnek, ezért

lemondott a főszerkesztőségről. A diákok számára a fiatal szociológus a demokrácia és a szabadság hírnöke volt, így némileg kétkedéssel fogadták a hírt, amelyet egy vele készített interjúban nyilvánosságra is hoztak.

Ugyanekkor Fűzfa Balázst, a hallgatóság körében népszerű irodalmárt megbízták a tanulmányi osztály vezetésével. (Egy év múltán mindkettőjüket ott találjuk a Németh László Szakkollégium alapítói között.) Ezek a személyi változások is jelzik a diktatúra felpuhulását, az intézményvezetés liberalizálódását, és kedvező fordulatot jelentettek az intézményi demokrácia és sajtószabadság szélesítése szempontjából.

Az új főszerkesztő Tokaji Nagy Erzsébet lett, aki nyitásként szinte forradalmi radikalizmussal fogalmazta meg a *Kilátó* ars poétikáját: „Számoljunk vele, hogy fölszámolhassuk! Marx után szabadon [...] nem ismerjük el az intézményesített hatalom kizárólagos igényét az ifjúság – és egyáltalán a köz – akaratának képviseletére. Célunknak tekintjük tehát a diákság érdekeinek, akaratának egyértelmű, manifeszt kifejezését. S végül az előzőek szellemében egyfajta értékpluralizmus megteremtését, miszerint teret biztosítunk minden önálló, értéktelített, közérdeklődésre számot tartó írásnak, lett légyen az vers, portré, riport vagy éppenséggel prófécia."[174]

Az új főszerkesztő tehát meghirdeti a szabad sajtónyilvánosságot és az értékorientáció tekintetében a pluralizmus liberális elveit, egyetértésben a megújult szerkesztőséggel (Jánosik Gábor, Jobbágy Tihamér, Kugler István, Kupi Györgyi, Majthényi László, Mayer Judit, Murai Gábor, Szabó László, Varga András, Spitz György). Egy évvel később ebből a közösségből verbuválódik a Németh László Szakkollégium alapítói gárdája.

A szabad sajtó deklarációját bátor tettek követték, olyan tabutémát tettek nyilvánossá a *Népszabadság* 1956. november 2-i számának közlésével, amely a Kádár-rendszer Achilles-sarka volt: 1956. október 23-át. A történelmi tisztánlátás kedvéért különösen fontos eseményről számolt be a korabeli újság. A címoldalon lehozta Kádár János rádióbeszédét: „Népünk dicsőséges felkelése lerázta a nép és az ország nyakáról a Rákosi-uralmat, kivívta a nép szabadságát és az ország függetlenségét..." – mondta Kádár a forradalmat üdvözölve 1956. november 1-én. Néhány nappal később pedig a szovjet hadsereg tankján tért vissza „idegenvezetőként" a fővárosba, hogy leverje a dicsőséges felkelést, és bosszút álljon a forradalmárokon.

Az 1956-os forradalom és szabadságharc harminc éves jubileumának állított ezzel méltó emléket a *Kilátó*, ami példa nélkül álló cselekedet volt a legális magyar sajtó történetében. Lerántotta a leplet a Kádár-korszak legnagyobb történelmi hazugságáról és megkérdőjelezte a rendszer legitimitásának alapját, különösen pedig a pártfőtitkár személyiségének hitelességét. A sokáig tabutémaként kezelt 56-os forradalomról szóló autentikus dokumentáció nem csupán a főiskolai közvéleményben keltett megdöbbenést, hanem országszerte is. Ez a szám hozta el a *Kilátó* számára a legszélesebb körű elismertséget, a magyar értelmiség és egyetemi diákság számára pedig példamutatásként szolgált. Ezek után nyilvánvaló volt a belügyi szervek fokozott érdeklődése a Berzsenyi Dániel Tanárképző Főiskola radikális diákközössége és a *Kilátó* szerkesztősége iránt.

Értékelhetnénk úgy is a dolgot, hogy a diáklap 1986 őszén szamizdat újság lett, de ennél többről van szó. A sajtószabadságot nem csak deklaráció szintjén felvállaló szerkesztőség és a főiskolai vezetésből nekik drukkoló reformerek együttműködésének eredményét kell ebben látnunk. Tudomásunk szerint az újság megjelenését követően senki ellen nem indult semmiféle hivatalos eljárás, az elvárható intézményi szintű retorziók is elmaradtak, a szerkesztőség háborítatlanul folytathatta munkáját. A *Kilátó* új generációja valóban átélhette azt a lélekemelő élményt, amelyről a visszaemlékezések is szólnak, hogy tudniillik nincs számukra elérhetetlen cél, ha valóban a sajtószabadság „szent ügyét" szolgálják.

A rendszerváltás harminc évvel ezelőtti korszakának kutatása közben a kortársakkal készített interjúkból megtudhattuk, hogy Bödey Imre főtitkár – mint Aczél György szombathelyi helytartója és a *Kilátó* felelős kiadói tisztségét betöltő főiskolai vezető – néhány hétig páncélszekrényében „jegelte" a lap ezen 56-os számát. A döbbenetes azonban az, hogy nem zúzatta be, pedig megtehette volna.

A *Kilátó* a hiteles történelmi dokumentumok közlése mellett megszólaltatta az 1956-ot már felnőtt diplomásként átélő, a forradalomban szerepet is vállaló egykori NÉKOSZ-os tanáregyéniséget, Nagy Árpádot, aki mindig történelmi tisztánlátásáról és hitelességéről volt híres tanítványai körében. (Ő volt az a szociológiaoktató, aki már évekkel korábban a főiskola szovjet testvérintézményi delegációjának egy budapesti városnézésen bemutatta a mai Terror Házát az Andrássy úton, mint az egykori ÁVH hírhedt börtönét.)

A tanár úr felbátorodott a *Kilátó* felszabadult szellemiségétől, és az interjúban olyan személyes emlékeket is felelevenített a kommunista rendszer rémtetteinek tárából, amelyeket még magánbeszélgetéseken sem hallhatott tőle senki.

Két évvel később Pozsgay Imre bejelentését 56-ról mint népfelkelésről a magyar társadalom többsége nagy várakozással fogadta. 1986-ban viszont a forradalom hivatalos értelmezésének megkérdőjelezése még sérthetetlen tabutéma volt. A *Kilátó* mutatta meg az ország felelős írástudóinak, hogy lehetséges a magyar történelmi igazság kimondásának vállalása egy olyan időszakban, amikor még rendíthetetlennek tűnt a rendszer politikai stabilitása.

A *Kilátó* 1987-es első két számában alig találunk a '86-os év végi számokhoz hasonló, ideológiai, történelmi és politikai tabukat döntögető írásokat. Mintha a közéleti radikalizmus alábbhagyott volna, annak ellenére, hogy a szerkesztőség összetételében nem történt érdemi változás. A kényes kérdéseket kerülő, kissé unalmasnak tűnő interjúk mellett a főiskolai rendezvényekről szóló dokumentatív beszámolók töltik meg a lap hasábjait. A legális sajtóban az utókor számára is forradalmi merészségnek számító 56-os szám után mintha mozgalmi apátiába süllyedt volna a diáklap. Erőteljesebbé vált a látszólag politikamentes művészeti-esztétikai dimenzió, a legjobb esszék, elemzések ebben a műfajban születtek. A konfliktus- és politikamentes cikkek után üdítő színfolt Tóth Péter riportja Kósa Ferenc filmrendezővel, aki a népi értelmiségi vonal egyik meghatározó egyéniségeként magas közéleti erkölcsi mércét állított az ifjúság elé. Ebben az időszakban Kósa nem egy alkalommal szerepelt Szombathelyen a filmvetítéseket követő ankétokon, amelyeken személyes kapcsolatok is szövődtek.

A téli álomból ébredező *Kilátó* tavaszi összevont számaiban visszatér a korábbi társadalomkritikai szellemiséghez: *Tanakodó* címmel új rovatot indít, amelyben terjedelmesen idézi egy 1985-ös közéleti rádióműsor szövegkönyvét. A fórum szereplői között ott találhatjuk Nagy Andort, Orbán Viktort, Kövér Lászlót, Kéri Lászlót, Bihari Mihályt. A *Kilátó*ban megjelenik a fiatal politológus, Bozóki András értekezése is *Mi a nyilvánosság?* címmel.

A lap arculatát azonban továbbra is az újhullámos kulturális témákat tárgyaló, egyre magasabb színvonalú cikkek, filmelemzések határozzák meg. Kiemelkedő filmesztétikai teljesítményként köny-

velhetjük el a fiatalon tragikusan elhunyt Bódy Gáborról szóló tematikus emlékszámot, amely még a kortárs szakfolyóiratoknak (pl. a *Filmkultúrának*) is becsületére vált volna. Bódy Gábor mellett olyan illusztris szerzők írásait közlik, mint Csaplár Vilmos forgatókönyvíró, Gyetvai Ágnes és Kozma György filmesztéták, Beke László kritikus, Cserhalmi György színművész, de színvonalas elemzésekkel gazdagítják a tematikus blokkot a szombathelyi szerzők is: Murai Gábor, Majthényi László és Szabó Gábor. A Bódy Gábor-emlékszámmal a *Kilátó* ismét a hazai kulturális nyilvánosság fókuszába került, tegyük hozzá, megérdemelten.

Az 1987/5–6. szám középpontjában a felsőoktatási reform kérdése állt. Az intézmény főigazgatója nem járult hozzá a vele készült interjú közléséhez, ami a diákság számára baljóslatú jelnek tűnt a törvény szombathelyi alkalmazását illetően, de megszólalt a lap hasábjain Köpeczi Béla művelődésügyi miniszter, Bakos István művelődési minisztériumi főosztályvezető és Bihari Mihály politológus is, aki csak részmegoldásnak tartotta a felsőoktatási reform és az egyetemi demokrácia fejlődése szempontjából az új törvény adta lehetőségeket. A régóta hallgató Gyekiczki András – korábbi főszerkesztő – főigazgatói hivatalvezetőként terjedelmes írást közölt, amelyben felhívja a hallgatók figyelmét arra, hogy a döntéshozó testületekben – Főiskolai Tanács, Hallgatói Képviseleti Tanács – immár megkerülhetetlen tényező lehet a diákság, ha megfelelő képviselőket delegál demokratikus választások útján. Külön kiemeli, hogy a törvény rendelkezik arról is, hogy tudományos-művészeti öntevékeny csoportok, körök és klubok létesülhetnek, amelyeknek autonómiáját garantálja a jogszabály. Ez adott lehetőséget a szakkollégiumok legalizálására is.

Az 1987-es év sajtóelemzése kapcsán megemlíthetjük még a magyar pedagógiai szemléletben és praxisban „rendszerváltó" jelentőséggel bíró Zsolnai-féle reformpedagógia népszerűsítését Fűzfa Balázs által. Ő mint a szakkollégium egyik alapító körvezető tanára fontos missziót töltött be a neveléstudomány radikális reformja terén, így a szombathelyi tanárképző főiskolán az országban először jöhetett létre egy olyan szellemi műhely, amely szakított a hagyományos szocialista nevelési módszerekkel és elvekkel.

Az évzáró *Kilátóban* a környezetvédelmi klub – ekkor már szakkollégiumi kör – egyik legeredményesebb akciójáról számol be Varga Tamás. A Szentgotthárdra szállított súlyosan szennyezett

osztrák föld Rába-mederre történő deponálása ellen tiltakoztak aktivistáink. Miután a debreceni egyetem laborjában analizálták a veszélyes hulladékot, figyelmeztették az országos környezetvédelmi hatóságokat és a lakosságot az ivóvízbázis szennyezésének súlyos következményeire. Osztrák zöldekkel együtt Eisenstadtban tüntetést is szerveztek, amelynek következtében leállították a mérgező bécsi föld lerakásának 40 millió schillinges üzlettel járó importját.

A '87-es *Kilátó*ban visszatérő téma Erdély és a határon túli magyarság jelene, múltja és kultúrája. Elindult a diákság is némi folklorisztikus idill reményében felfedezni Erdély kultúrtörténetét, tanulmányozni a még élő népművészetet Kalotaszegtől Széken át a Székelyföldig. Erről a kulturális misszióról tanúskodnak a rendszeres élménybeszámolók.

1988-ban a *Kilátó* szerkesztőségében és szerzői gárdájában alig találhatunk személyi változást, a sajtószabadság tűzkeresztségében megedződött közösség viszi tovább a diáklap egyre színvonalasabb cikkekkel alátámasztott demokratikus szellemiségét. Az újság egyre több történeti-politikai elemző tanulmányt tesz közzé: a Rákosi-éra önkényuralmi rendszerének kritikája, a desztalinizáció továbbra is kedvelt téma marad a lap hasábjain, miközben a hazai autonóm civil kezdeményezésekkel és a kortárs nyugati alternatív mozgalmakkal szimpatizáló írások már egy posztmodern társadalom jövőképét vetítik elénk. A *Kilátó* egyre több, szakkollégiumban megtárgyalt témáról és rendezvényről tudósítja a diákságot. A Németh László Szakkollégium tudományos-közéleti tevékenysége motiválta a diáklap egyre radikálisabbá váló demokratikus szellemiségének kiteljesedését.

A velemi hétvégék egyik közismert szereplője, Németh Zsolt, a Széchenyi Szakkollégium vezetője is publikál a *Kilátó*ban: a „másfeles" nyilvánosságot, az egyetemi autonómiát erősítő klubmozgalmat és a Klubtanácsot népszerűsíti. Miszlivetz Ferenc is terjedelmes írást közöl a militarizmusról, a békemozgalmakról és az európai újbaloldalról, erősítve ezzel a szombathelyi diáklap tudományos színvonalát, folyóiratjellegét, elkötelezettségét Európa és a világ globális problémáinak feltérképezésére és megvitatására.

Részletes tudósítást olvashatunk a Kelet–Nyugati Párbeszéd Európai Hálózata budapesti tanácskozásáról is, amelyet a magyar hatóságok többször is megpróbáltak ellehetetleníteni. Végül felül-

kerekedett a házigazdák (a jogász szakkollégisták) bátorsága, civil leleményessége, és sikerrel megrendezték az emlékezetes nemzetközi találkozót. A cikkből megtudhatjuk, hogy a szervezet milyen fontos közvetítő szereppel bírt a nyugati és a hazai alternatív (szakkollégiumi kötődésű) mozgalmak együttműködése és támogatása terén. A regnáló hatalom egyre kevésbé volt képes az autonóm civil kezdeményezések felszámolására.

A *Kilátó* szellemi horizontja tehát '88-ra kitágult: a hazai és a nemzetközi változások tényei, a gorbacsovi persztrojka keleti blokkot felrázó eseményei megjelentek a szombathelyi diákújságban, tegyük hozzá, a szakkollégiumi Szlavisztika kör fordítói munkájának köszönhetően.

A lokális közéletről is alaposabb tudósítások jelentek meg: az 1987. évi főiskolai ifjúsági parlament határozatának megfelelően az intézményi demokrácia és kommunikáció erősítésének szándékával részletesen beszámolt a *Kilátó* a Főiskolai Tanács üléseiről, nem csupán a vezetés által összeállított rezüméket közölt.

Varga Tamás révén a szakkollégiumi Környezetvédelem kör tevékenységéről, a helyi és országos akciókban való részvétel lehetőségeiről is folyamatos tájékoztatást adott az ökológiai szemléletformálást fontosnak tartó *Kilátó*, ahogy a hivatalos állami ünnep – március 15. – civil alternatívájaként a szakkollégium kezdeményezésére létrejövő, Szombathelyen korábban példa nélküli felvonulással demonstráló, több száz főt megmozgató rendezvényről is.

A *Kilátó* folyóiratjellegét erősítették a színvonalas szakmai különszámok. 1988-ban vallástörténeti különszámot adtak ki a korábbi sikeres tematikus kezdeményezések (környezetvédelem-ökológia, a magyar nemzettudat problémái) folytatásaként, amelynek jelentőségét az is emelte, hogy szinte kizárólag szombathelyi tanárok és diákok tanulmányaira épített. Tegyük mindjárt hozzá, hogy a magas szakmai igényességgel készült írásművek forrásvidéke a szakkollégiumi tudományos műhelymunka volt.

A *Kilátó* 1988/5–6. számában már feltűnően felülreprezentáltak a Németh László Szakkollégiumról szóló cikkek. A szerkesztőség döntő többsége az ottani elitből verbuválódott, és az aktuális közéleti, tudományos és kulturális rendezvények többsége is onnan eredeztethető. A *Kilátó* és a szakkollégium egymást erősítve indult a demokrácia, a rendszerváltás felé.

A szám elején *Leszünk a Ma...* címmel közölt szerkesztőségi cikkben beszámolnak az 1987 decemberében megrendezett ifjúsági parlamentről, amely az intézmény KISZ-titkára számára egyértelmű bukást jelentett, és tovább gyorsította a kommunista ifjúsági szervezet erózióját. Az emlékezetes parlamenten főszerepet játszó „Ma-csoport"-ról kiderül az írás nyomán, hogy a szakkollégium kemény magját alkotó hallgatói önszerveződést jelöli, amely a demokrácia nevében a főiskolai hallgatóság teljes képviseletét magára vállalta az intézményi vezetéssel folytatott nyílt politikai küzdelemben. Az országos küldöttválasztás pedig megmutatta, hogy a diákság mellettük voksol a KISZ-szel szemben, így a szakkollégium és a „Ma-csoport" legitimitásához nem férhetett kétség. A fórumon levitézlett KISZ-titkár, Haramia László a *Tipegő demokrácia* című pamfletjében hiába próbálta védeni utólag a mundér becsületét az impresszum szerint még mindig KISZ-es lapban. Már ő is tudta, hogy ezt a csatát elvesztette a hallgatói közvéleménnyel egyetemben. Különösen azok után, hogy a *Kilátó* megjelenését is többször akadályozta. A főiskolai KISZ agóniája ekkor már ténykérdés volt. Ezen nem javíthatott az Egyetemi Főiskolai Tanács (EFT) szombathelyi látogatása sem 1987 májusában Gyurcsány Ferenc vezetésével, aki elismerően nyilatkozott a *Kilátó*ról, a „Ma-csoport"-ról és a szakkollégiumról a lap hasábjain. A KISZ-es delegáció kénytelen volt megállapítani, hogy a főiskolán a KISZ kisebbségbe szorult. A legitim hallgatói érdekképviselet feladatainak ellátását a szakkollégiumi kemény magnak kellett felvállalnia Szombathelyen.

A főiskolai ellenzéki körnek számító szakkollégista „Ma-csoport" tagjai vitriolos kritikával illették több cikkben is a megújulni képtelen KISZ-vezetést, amely érdemi változtatások helyett személyeskedő válaszokat tudott csak adni, de pozitív jövőképet nem volt képes felvázolni a hallgatói közvélemény számára.

A *Kilátó* 1988-ra a szakkollégium szócsöve lett, amit Kugler István *Jegyzetek a Németh László Szakkollégium*ról című terjedelmes tanulmánya is bizonyít. Az alapos szociológiai elemzés a Németh László Szakkollégium alig kétesztendős történetén keresztül bemutatta azokat a külső és belső konfliktusokat, amelyek formálták ezt a jelentős közösségi-politikai és tudományos eredményei révén rövid idő alatt helyi és országos szinten is elismerést szerző autonóm szellemi műhelyt. Szerzője vizsgálja a szakkollégium minőségelvű értékrendjének produktumait, belső konfliktusait és fejlődési alter-

SZTE Klebelsberg Könyvtár SZEGED

natíváit, politikailag karakteres közéleti funkcióját, cselekvőképes elkötelezettségét a demokratizálódás folyamatában, valamint a kritikai nyilvánosságban betöltött hiánypótló szerepét. A cikk végén megjegyzi a szerző, hogy a Fidesz létrejöttével a szakkollégiumnak megerősödhet a minőségi értelmiségképzés melletti elkötelezettsége, és politikai szerepkörének teendőit az új pártnak kell felvállalnia. Kugler következő cikkében pedig a Fideszt mint az ifjúság számára vonzó perspektívát kínáló humanizált közösségi szervezetet mutatja be, nyilván tagtoborzási céllal.

A *Kilátó* szerkesztősége számára a néhány betiltási kísérlet után (pl. amikor Bödey, a felelős kiadó az 56-os különszámot hetekre a fiókjába zárta) csak a demokratikus nyilvánosság szolidaritásának kivívása és az ellenzéki radikalizmus nyílt vállalása látszott kiútnak. A szakkollégium választmányi tagjai (Tokaji Nagy Erzsébet, Kugler István, Jánosik Gábor, Szabó Gábor, Fűzfa Balázs, Csizmazia Csaba, Mayer Judit – a névsor nagyrészt lefedi a diáklap szerkesztőségét) aláírásukkal hitelesítették a demokrácia megteremtését célzó követeléseiket és az alternatív politikai szerveződések – Fidesz, MDF, SZDSZ TDDSZ, Új Márciusi Front – melletti szolidaritásukat, elkötelezettségüket.

Ez a *Kilátó* (1988. 5–6. szám) elhozta tehát az ellenzéki politikai identitás kinyilvánításainak sorozatát. Az intézményi MSZMP hallgatói pártalapszervezete is nyílt levelében deklarálta a demokratikus reformok melletti elkötelezettségét és partnerséget ajánlott az alternatív szervezeteknek, így a szakkollégiumnak is. A megfogalmazás szerint önkorlátozó módon lemondanak az MSZMP politikai meghatározó szerepéről. E baloldali radikálisok – mint aláírók – szinte kivétel nélkül a Németh László Szakkollégium tagjai (Erős Anita, Pintér Karolina, Vágvölgyi András, Majthényi László, Gajdán István).

Ebben a lapszámban jelent meg Szabó Gábor szociológiai elemző írása *Szárszói anzix* címmel, amely a szakkollégiumi mozgalom történelmi színrelépését jelentő szárszói találkozó jelentőségét taglalva kimondta a fiatal generációk követelését: „Új Magyarországot akarunk [...], ahol hazájukban hazájukért felelősen gondolkodó állampolgárok építhetik saját nemzeti sorsukat – alanyi jogon politizálva – a szolidaritás, a humánum és a demokrácia egyetemes értéktörvényei alapján alkothatják meg önnön szabadságuk szép rendjét".[175] A Szárszó '88 lázadó ifjúságának történelmi üzenete te-

hát az eredménytelenségbe fulladt reformkorszak után egy új Magyarország megteremtésének ezredvégi programja.

Teljes oldalt szentel a *Kilátó* kronológikus részletességgel az 1988-as év alternatív civil kezdeményezéseinek, és bejelenti, hogy ezekről az autonóm mozgalmakról rendszeresen tudósít a későbbiekben is.

Egyre nagyobb felületet kap a diákújságban a *Zöld hírek* című rovat, amely ebben a lapszámban válogatást közöl a hazai és a nemzetközi sajtóból a Bős–Nagymarosra tervezett gát megépítése elleni tiltakozásokról. Külön kiemelnénk, hogy ebben a számban Esterházy Péter és Szőcs Géza ismételten kéziratos levéllel tisztelte meg a *Kilátót*. A lap közli Bibó Istvánnak *A szabadságszerető ember tízparancsolata* című intelmeit is.

Természetesen nem maradtak el a periodikum megszokott irodalmi mellékletei, sportköri, diákjóléti bizottsági, főiskolai tanácsi és kollégiumi hírei sem, de fontos újdonság '88 őszén, hogy a lap a helyszínről tudósíthat az intézményi, városi és megyei pártszervezetek – korábban a nyilvánosság elől elzárt – gyűléseiről is. (A pártbizottsági tudósítások nem voltak zökkenőmentesek, néhány alkalommal a *Kilátó* kiküldött munkatársai a rendezvényt biztosító munkásőrök éberségét nem tudták kijátszani.) A kulisszák mögül érkező beszámolók optimizmusra adtak okot: az MSZMP belső köreiben zajló kemény vitákról a reformisták és az ortodoxok közötti belső harcokról. Hírek jöttek arról, hogy a hatalommegosztás a közeljövő realitása lesz. Az 1988/7–8. összevont számban megjelent színvonalas politológiai esszék (Gajdán István *Keleten a helyzet változatlan*, Szabó Gábor *Befejezetlen forradalom – Velem, Kelet-Közép-Európa szeminárium, 1988. nov. 4–6.*) már a rendszerváltozás esélyeit latolgatják Magyarország és a keleti blokk politikai elemzésével. A rövid távú történelmi kilátások szintén optimizmusra adtak okot.

A *Kilátó* ekkor már rendszeresen hírt adott minden jelentős szakkollégiumi rendezvényről, így terjedelmes írást közölt az októberi *Cigánykérdés Magyarországon* című emlékezetes hétvégi szemináriumról is, amelyen a cigány kultúra történetétől a magyarországi szegénykérdésig, a roma értelmiség helyzetétől az integrációs esélyekig szakavatott vendégelőadók vezetésével fórumot biztosított e tabutéma alapos megtárgyalásának.

Az *Ablak* című sajtószemlét ezúttal a szakkollégium Szlavisztika köre töltötte meg szovjet újságokban (*Ogonyok*, *Novoje Vremja*)

megjelent, a gorbacsovi peresztrojka szellemiségét tükröző aktuális és izgalmas cikkek magyar fordításaival. Néhány évvel korábban még lehetetlen küldetésnek bizonyult volna a szovjet kommunizmus rémtetteinek nyilvánosság elé tárása.

A *Kilátó*nál az 1988-as esztendő meghozta az igazi áttörést a szabad sajtó világába. A diáklap közéleti-politikai orientációja 1988 őszére egyértelműen ellenzéki jellegűvé vált: immár nemcsak a közölt írások sorai közé kódolt üzenetekkel tették ezt egyértelművé, hanem személyes-közösségi kinyilatkoztatásokkal is megerősítették. A szakkollégista szerkesztőség – amely tagjait tekintve ekkor már két éve állandóságot mutatott Tokaji Nagy Erzsébet főszerkesztősége alatt – komolyan vette Bibó István híressé vált gondolatát: a demokrata nem fél!

Az 1989-es tavaszi *Kilátó* forradalmi radikalizmussal nyitott, amelyhez az apropót az első szabad március 15-i megemlékezés adta meg. A hatalmon levő MSZMP a nemzeti összefogás jegyében az ünnepi rituálék közös megrendezését ugyan országszerte felkínálta a független civileknek és demokratikus pártoknak, de azok érthető történelmi okok miatt ezzel nem éltek. Így volt ez Szombathelyen is, ahol az alternatív szervezetek március 15-i megemlékezésén meglepetésszerűen megtöltötte a város Fő terét a forradalom és szabadságharc jubileumát immár polgárságként ünneplő lakosság. A *Kilátó*nak ez a száma részletesen tudósított a történelmi katarzissal felérő országos eseményekről is. (A főiskolán az előző években már volt példa – független szakkollégiumi kezdeményezésként – a március 15-i köztéri felvonulással színesített szabad ünneplésre, de akkor a városi polgárok közül még csak néhány százan mertek csatlakozni.)

A megemlékezés kapcsán Kugler István írt kiváló történeti-szociológiai elemzést, amelyben leleplezi a meggyengült diktatúra hatalmi szándékait, egyértelműen kinyilatkoztatja az MSZMP és szövetségesei illegitimitását, s egyben reméli az ellenzéki koalíció létrejöttét, valamint követeli a demokratikus és szabad választásokat. Kételyeinek is hangot ad a békés átmenet megvalósíthatóságát illetően, ezért követeli a munkásőrség leszerelését is. Ekkor még szolidáris a baloldali reformkörökkel, és bízik abban, hogy azok az állampárton belül megnyerik a rendszerváltás feltételeit biztosító politikai ütközetet a kommunista ortodoxiával szemben.

A *Kilátó* szó szerint lehozza Gyurácz Ferenc irodalomtörténész Fő téri forradalmi hangulatú beszédét, amelyben nem a rendszerváltás követeléséről, hanem még csak „a társadalom egészét megújító demokratikus reformokról" van szó.[176] Részletes riportot közöl a diáklap a fővárosi független szervezetek által, több helyszínen rendezett megemlékezésekről is.

MAJTHÉNYI LÁSZLÓ (1966–)

1991-ben történelem szakon diplomázott a Berzsenyi Dániel Tanárképző Főiskolán. 1989-től szerkesztőségvezető, főszerkesztő (*Magyar Nyugat*, *TÉR-KÉP*, *Nyugati Szél*). 1998-tól 2006-ig Egyházashetye község polgármestere, a megyei közgyűlés kulturális és ifjúsági bizottságának elnöke. 2012–2014-ig a Magyar Nemzeti Üdülési Alapítvány főtitkáraként dolgozott, részt vett az Erzsébet-táborok megszervezésében. 2014-ben, majd 2019-ben a Vas Megyei Közgyűlés elnökévé választották, azóta tagja a Régiók Bizottságának is. Szépirodalmi munkássága mellett főként helyismereti témákban publikál.

Demokratikus választási rendszert címmel tüzetesen ismerteti a *Kilátó* a Fidesz javaslatait az új választások elveiről és gyakorlati megvalósíthatóságáról. 1989 az az év a diáklap történetében, amikor a direkt és nyílt ellenzéki szerepvállalást kiegészíti a demokratikus elkötelezettség, az új pártok és alternatív szervezetek melletti szolidaritás. Ez utóbbiak közül természetesen a „szakkollégiumi párt", a Fidesz melletti kiállás kapott prioritást a szerkesztőség által, de tudósítanak a TDDSZ-nek a pártállami képviselők (Grósz Károly és az MSZMP, SZOT) ellen folytatott küzdelmeiről is.

A *Kilátó* irodalmi rovatában is megváltozik a versek stílusa: a korábbi individuális-egzisztencialista költemények, novellák helyett mozgósító jellegű radikális politikai üzeneteket közölnek a diákköltők.

A szakkollégium Szláv kultúrtörténet köre az *Ablak* rovatban egyre nagyobb terjedelemben közöl írásokat a reformszellemiségű, peresztrojka mellett elkötelezett szovjet sajtóból. Vigyázó szemüket nemcsak Moszkvára vetik, hanem tudósítanak az egyes baltikumi tagállamokban és Közép-Ázsiában zajló társadalmi, nemzetiségi, vallási konfliktusokról, amelyek nemegyszer véres eseményekbe torkolltak. Tudták, hogy a hazai demokratizálódás előfeltétele, hogy a Szovjetunióban Gorbacsov sikerre vigye a glásznosztyot, és meg-

törje a posztsztalinista pártbürokrácia és a tagállami oligarchák hatalmát. Ezért vált egyre fontosabbá a birodalmi kitekintés.

A *Kilátó* 1989-ben újabb tematikus különszámmal ajándékozta meg nem csak szombathelyi olvasóit. A Fűzfa Balázs által vezetett Reformpedagógia kör többéves műhelymunkájának szakmai foglalata ez a pedagógiai különszám. A tanárképző főiskolákon és egyetemeken ilyen szakmai alapossággal sehol sem dolgozták fel a neveléstudomány megkövült poroszos-szocialista elveit megkérdőjelező, és a hazai általános iskolai oktatást forradalmasító reformpedagógiai elméleteket és irányzatokat, az innovatív iskolamodellek gyakorlati tapasztalatait. Megszólaltatják interjú vagy tanulmány formájában a legjelentősebb hazai reformpedagógiai iskolák képviselőit Winkler Mártától Zsolnai Józsefen át Mihály Ottóig és Beke Katáig. Beszélgetést közölnek a leköszönő művelődésügyi miniszterhelyettessel, Gazsó Ferenccel, aki oktatási reformokat támogató politikusként a visszarendeződés, a pedagógiai regresszió veszélyeit taglalja. A *Kilátó* 72 oldalnyi terjedelmű reformpedagógiai száma bármelyik hazai neveléstudományi folyóirat számára elismerést jelenthetett volna.A szakkollégiumi közösség számára a Németh László-i „minőség forradalma" jelentette a hivatásetika magas mércéjét. Örök vitatéma volt az országos mozgalmi fórumokon, hogy a szakkollégiumok közéleti-politikai szerepvállalása és értelmiségképző funkciója közül melyik a fontosabb és meghatározóbb. A konszenzusos mozgalmi álláspont szerint akkor képes hitelesen képviselni a szakkollégium a politikai szférában az egyetemi-főiskolai diákságot, ha bizonyítja szakmai kiválóságát is. A *Kilátó* és tematikus különszámai tanúskodnak arról, hogy Szombathelyen ezt sikerült megvalósítani a rendszerváltás előtti években.

1990-ben mindössze két *Kilátó*-szám jelent meg, alig több mint harmincoldalnyi terjedelemben. Az új szerkesztőség Gilbert Csaba, Gyimes Ákos, Szekeres Csaba a Németh László Szakkollégium új generációjának tagjai voltak. Eltűnt a lap impresszumából a KISZ-bizottság és a felelős kiadó név szerinti képviselője. Az átmeneti korszakban új ars poétikát hirdettek meg: a főiskola periodikumaként tanárokhoz és diákokhoz egyaránt szólnak, többet írnak a főiskolai életről, mint elődeik tették, és elhatárolják magukat az intézmény falain túlmutató politizálástól. Mondhatnánk: apolitikus lett a főiskola rendszerváltó lapjának szellemisége, de emlékezzünk arra, hogy

ebben az időszakban a pártállam lebontásában érdekelt ellenzéki demokratikus pártok egyik legfontosabb követelése az volt, hogy a politika vonuljon ki a munkahelyekről. A szerkesztőség joggal vállalhatta ezt a követelményt, mert úgy vélték, hogy a diktatúra ötven éve után a demokratikus politizálási gyakorlat meghonosítása a közélet széles történelmi küzdőterén a szavazópolgárok voksaiért versengő pártok feladatává vált. A civil nyilvánosság szerepkörét átvette a gombamód szaporodó ellenzéki sajtó egyre színesebb világa. A *Kilátónak* tehát már nem volt feladata a főiskolai hallgatóság és az oktatói kar politikai orientációjának befolyásolása, a korábban a szabad sajtó hiánypótló szerepkörét betöltő főiskolai újság megmaradt az intézményi életet bemutató lokális sajtóterméknek.

Az új *Kilátót* megtöltötték az új nemzedék legfeljebb szárnypróbálgatásként értékelhető költeményei, novellái, de az intézmény falain túlmutató társadalomkritika mégsem maradt el: a SZOT által szervezett nyári gyermektáborok visszaéléseiről és a prostitúcióról is közöltek oknyomozó riportokat. A szerzők és a szerkesztőség a Németh László Szakkollégium diákjaiból verbuválódtak.

A számban a legfontosabb közéleti eseményről, az 1990-es szeptemberi diáksztrájkról is olvashatunk egy részletes elemzést. A sztrájk kiváltó oka a hallgatói érdekképviseletek felszámolásának kísérlete, továbbá a diákjóléti juttatások erőteljes csökkentése volt mint speciális helyi probléma, a könyvtár égetően szükséges rekonstrukciója mellett. A rendszerváltás utáni új generáció is belátta, hogy a demokrácia gyümölcsei nem hullanak az ölükbe, hanem keményen meg kell harcolni értük. Az ellenfél ekkor már az első szabadon választott kormány lett, az ifjúsági tiltakozás célkeresztjébe pedig Andrásfalvy Bertalan miniszter került. A négynapos diáksztrájk az immár demokráciában felnövő nemzedék politikai szocializációja szempontjából is tanulságos történet volt.

A *Kilátó* 1990-es példányaiban a lapkiadás szempontjából már rendezettebb viszonyokat találunk: az impresszumban megnevezik a szerkesztőséget, Iker János főigazgatót mint a főiskolai újság felelős kiadóját és jelzik a példányszámot is. Ez utóbbi – 500 példány – jelentős visszalépésnek számít a '80-as évek végéhez képest, különösen, ha összevetjük a hallgatóság és az oktatói kar számottevő gyarapodásával. 1990 őszén átlagosan minden negyedik főiskolai polgárhoz juthatott el a rendszerváltás évében mindössze két számot megért lap.

1990/2-es *Kilátó* hosszú riportot közöl a klubban rendszeresen fellépő ikonikus előadóval, a magyar valóság változásait autentikus pontossággal megéneklő krónikással, Cseh Tamással. Megjelent egy alapos szociológiai elemzés is Szabó Gábor tollából, amely a Németh László Szakkollégium szerepét és a minőségelvű értelmiségképzés alternatíváit vázolja a rendszerváltás utáni új korszakban.

Új rovatot indít a szerkesztőség *Tanszéki vallató* címmel, de ezek a beszélgetések eléggé apolitikusak – csak leíró jelleggel mutatják be az új tanszékek munkáját. A lap hasábjain túlsúlyban vannak a kultúrával, irodalommal, zene- és filmművészettel foglalkozó írások, a korábbi időszak társadalomkritikai elemzései pedig visszaszorultak. A közéleti politizálás viszonylatában defenzívába került a *Kilátó* a rendszerváltás után, pedig a szerzői csapatot továbbra is a legtehetségesebb szakkollégista diákok alkották.

A '90-es évek *Kilátó*inak elemzése során a grafikai háttérképek minősége és a tördelés ötletessége tekintetében is erős visszaesést tapasztalhatunk.

Az 1991/1. szám a főiskolai demokrácia fejlődése szempontjából önkritikus írással nyit, amelyből kiderül, hogy azért nincs hallgatói érdekképviselet, mert a diákok nem mentek el kellő számban arra a hallgatói gyűlésre, amelyen megválaszthatták volna képviselőiket. Azok a szabadságjogok, amelyekért annyi küzdelmet vívtak a nyolcvanas években az előző nemzedék lázadó diákjai, az új nemzedék számára közömbösek lettek.

A főiskolai és tanszéki diákképviseletek elégtelenségéről ironikus stílusú írások jelennek meg, amelyek a hallgatóság politikai apátiájáról értekeznek, annak ellenére, hogy az érdekérvényesítés lehetőségei adottak voltak: 33%-os diákképviselet a legfelsőbb intézményi fórumon, a Főiskolai Tanácsban és a tanszékeken egyaránt.

A szakkollégiumban ebben az időszakban a legintenzívebb műhelymunka a Reformpedagógia körben folyt: erről közöl terjedelmes riportot a *Kilátó* Vekerdy Tamás vendégprofesszorral, aki a Waldorf-iskolák eredményes gyakorlatáról számolt be.

Az ökológiai problémák hosszú szünet után ismét megjelennek a lap hasábjain, de továbbra is a kultúra, az irodalom és a művészet témái határozzák meg a *Kilátó* arculatát. Az irodalmi rovatban egyre silányabb diákköltemények kapnak publicitást. Intellektuális felüdülést jelent Merklin Tímeától (a szakkollégiumbeli Hamvas-szemináriumo-

kon pallérozódott a szerző) Hamvas Béla *Karnevál* című regényének esztétikai elemzése, amely nem sokkal később az országosan is jó hírnévnek örvendő *Életünk* folyóiratban kapott elismerést.

A *Kilátó* 1991/4. száma bemutatja a főiskola új főigazgatóját, Pusztay János nyelvész professzort, aki a tudományos minőségelvű oktatás fejlesztése mellett tört lándzsát.

Néhány társadalomkritikus írás is napvilágot lát: a kollégiumi életről, a diákjóléti ellátás és a menzai kínálat elégtelenségéről, ugyanakkor a pedagógusképzés minőségi problémáiról vagy a tanári pálya lehangoló kilátásairól ekkor már nem esik szó. A *Tanszéki vallató* pedig egyre nagyobb terjedelemben közöl unalmas riportokat, amelyeket – az esztétikai szelekciót mellőzve – ifjú poétáknak a középszerűség jegyében fogant verseivel körítenek. Csak néhány szépirodalmi könyvrecenzió adhatott némi vigaszt az igényesebb olvasónak, melyeknek jobbára főiskolai oktatók voltak a szerzői.

A Németh László Szakkollégium is kapott két oldalt az 1991/4. számban, amelyben az új tudományos-művészeti körök színvonalas szellemi kalandnak ígérkező programját ismertették a következő mottóval: „Az értékszelekciót a kontraszelekció helyébe csak akkor állíthatjuk közös céljaink realizálásának elvéül, ha az intellektuális tehetség puszta önmitologizálásán túl szellemi teljesítményekben is lemérhető eredményekhez vezet!"[177] A szakkollégium tehát a kulturális nivellálódás korszakában is magas mércét kívánt állítani a hallgatóság elé.

A *Kilátó* év végi számában csak egy említésre méltó társadalomkritikus írás látott napvilágot, amelyben a szerző a gólyabál szervezése körüli korrupciógyanús események szereplőiről, a hallgatói önkormányzat (HÖK) vezetőiről próbálja lerántani a leplet. Ebben csupán annyi az érdekesség, hogy a diákság érzékenyebb rétege ekkor már nem a főiskolai vezetőséggel küzdött az igazáért, hanem a választóiktól elidegenedett HÖK bürokratáival.

Kulturális-közéleti mélypontnak tekinthetjük a lap utolsó oldalán megjelent (un)esztétikai elemzést a végtelennek tűnő, de a főiskolai hallgatóság széles rétegei számára közkedvelt amerikai *Dallas* című filmsorozatról, amelyet méltatott és ajánlott a szerző diáktársainak.

Az év végén a *Kilátó* karácsonyi különszámmal lepte meg olvasóit. A vékony kis füzetecskében a HÖK-hírek, irodalmi zsengék és az újévi kívánságok mellett mindössze egy értékes cikket talál-

hatunk, amely a szakkollégium Fűzfa Balázs által vezetett Reformpedagógiai műhelyének tudományos tevékenységét ismerteti, és méltatja ennek az innovatív szellemi körnek a legújabb kutatási eredményeit, amelyeket a *Vízjelek* című tanulmánykötetben jelentettek meg.

A *Kilátó* 1992/1. száma bevezetőként a Hallgatói Nagyválasztmány februári üléseinek jegyzőkönyveit publikálta, amelyek a hallgatói érdektelenség mellett azt dokumentálják, hogy a közös ügyek közül csak a hallgatói szociális juttatások kérdése kap hangsúlyt. Azokra a diákokra voksoltak képviselőjelöltként, akik diákjóléti kérdésekben többet ígértek. Ez azt mutatja, hogy a szociális kérdések körül forgott a hallgatói demokrácia kereke, amely egyrészt érthető a korszak gazdasági válsága okán, de egyúttal kiábrándító is a korábbi évek értékes eszmék által motivált hallgatói törekvéseinek tükrében.

Pozitív fordulatot is tapasztalhatunk azonban: ekkor indult a *Kultúra és társadalom egy új korszakban* című előadás- és vitasorozat a főiskolán, amelyet Miszlivetz Ferenc, a szakkollégium és a Szociológia Tanszék közösen rendezett. A világszínvonalú vendégprofesszorok társadalomtudományi előadásai több száz fős közönséget vonzottak, és új lendületet adtak a tudományos-politikai közéletnek is a főiskolán. A *Kilátó* a vendégelőadókkal izgalmas riportokat készített, amelyeket közzé is tett a lap hasábjain. *A társadalomban még működnek a hűbériség reflexei* címmel Szelényi Ivánnal, a világszerte ismert, hazájából a rendszerváltás előtt elűzött szociológussal készült tanulságos beszélgetés a *Kilátó* 1992/1. számában jelent meg. Itt publikálták a *Kultúra és társadalom egy új korszakban* című előadássorozat meghívóját a tavaszi szemeszter intellektuális-közéleti csemegét kínáló előadásaira, amelyen a tárgyalt témák és a névsor már önmagában is impozáns: Arató András, Gerő András, James Skelly, Papp Zsolt és Bíró András.

Cikket közölt a *Kilátó* 1992/2. száma egy őrségi faluszociológiai kutatásról is, amely szombathelyi, budapesti és miskolci szakkollégisták részvételével zajlott. A komasági hálózatok feltérképezését célzó vizsgálatról készült tanulmány a Néprajzi Múzeum országos kutatási pályázatán díjat nyert, és az *Acta Universitatis Szegediensis* című szakfolyóiratban jelent meg először.[178]

A *Kilátó* ígéretéhez híven *Ugródeszkának használják a társadalmat* címmel közli Arató András New Yorkban élő szociológussal, a New School for Social Research oktatójával készített riportját annak szombathelyi előadását követően. Az USA egyik legrangosabb társadalomtudományi intézményének professzora elsők között fogalmazta meg kételyeit a rendszerváltás forradalmi jelentőségével és az új demokratikus pártok társadalmi legitimitásával kapcsolatban.

A lap irodalmi rovata is színvonalasabbá vált. A húsz évvel később országos szakmai elismerést szerző szombathelyi Dragomán György író értékes novellákkal gazdagította a diákújságot.

Az 1992/4. szám szerkezetében és szerzőgárdája tekintetében is megújult. Közélet, zöld ügyek, zene, film, riport és irodalom rovatokra tagolódott, és új arcok (Virrasztó Zsolt, Horváth Szilárd, Katona Éva) jelentek meg a szerkesztőségben.

A *Közélet* rovat kritikai slágertémája lett a felsőoktatási tandíj bevezetése, amit mély megdöbbenéssel és nem titkolt ellenérzéssel vett tudomásul az egyetemek-főiskolák diáksága. Joggal hiányolták a szociális kompenzációt, a diákhitelek bevezetését.[179]

Teret kapott a szociológia is a diákújságban: a hallgatói életstíluscsoportok elemzésére vállalkozott egy tehetséges szakkollégista, Bánlaki Ildikó.

Új rovatként a főiskolai oktatók tudományos kutatásairól, eredményeiről is beszámolt a *Kilátó*.

A *Kultúra és társadalom egy új korszakban* című népszerű előadássorozat következő állomásaként Peter Thelennel, a Fridrich Ebert Alapítvány budapesti képviselőjével közölt interjút a lap *Hiányzik egy baloldali tömegpárt* címmel, amelyben az előadó a rendszerváltás utáni magyar politikai struktúra kiegyensúlyozatlanságának okairól, a szociáldemokrácia és a liberalizmus európai perspektíváiról beszélt. A szakkollégiumi Filozófiatörténet körből is rendszeresen érkeztek elemzések, ekkor Nietzsche volt a vezető téma. Az év végén (5. szám) Erdélyi Ágnes filozófussal, a tudósképzéssel foglalkozó Láthatatlan Kollégium vezetőjével készült riport is megjelent.

Érdekes liberális fordulatot jelzett a *Kilátó* politikai orientációjában az *Agyar út* című szarkasztikus esszé, amelyet egy álnéven publikáló hallgató jegyzett: „Hát ehhez tartsátok magatokat! És ne feledjétek: AGY-MAGYARORSZÁG NEM ORSZÁG, NAGY-AGYARORSZÁG MENNYORSZÁG".[180]

A kulturális, zenei, filmes és irodalmi rovatokban igényesebb írások kaptak helyet, mint a korábbi években. A diáklap kulturális nívója jelentős emelkedést mutat a megújult szerkesztőség munkájának eredményeképpen. Egyre több igényes kultúraszociológiai elemzés látott napvilágot, ezúttal a punk szubkultúráról készült egy európai kitekintésű hosszabb publikáció.A zenei rovatban a magyar ellenkultúra reprezentánsait, a legjobb underground együtteseket méltatták: az URH, a Kontroll Csoport, az Európa Kiadó, a Trabant, a Balaton, a VHK és a Sziámi került nem csak esztétikai megközelítésben tárgyalásra. Ez azért is érdekes, mert ezek az ellenzéki zenekarok virágkorukat a 80-as években élték, de kalózfelvételeken fennmaradt rendhagyó zenéjüket a rendszerváltás időszakában felnövő generációk kulturálisan érzékeny kisebbsége is szívesen hallgatta.

A lap grafikai arculata is jelentős fejlődésen ment keresztül '92-ben.

1993 a *Kilátó* számára a megújulás esztendeje volt. A szerkesztőség egyre professzionálisabban végezte munkáját. Újszerű a megjelenés, a címoldal, a tördeléstechnika, a fényképek mellett a háttérgrafikák szinte kivétel nélkül művészi alkotások a neoavantgarde és a posztmodern univerzumából. Még az újságpapír is jobb minőségű lett, és a diáklap egyre inkább hasonlított a kulturális-közéleti folyóiratokra – leginkább a régi *Mozgó Világ*ra. A rovatszerkesztők értették a dolgukat, nem engedtek silány írásműveket közölni. Magas szintű kulturális igényesség jellemezte ekkor a periodikumot. A közéletiség és a főiskolai-kollégiumi életről szóló írások néhány oldalnyi terjedelemre – interjú Pusztay János főigazgatóval, Wagner András polgármesterrel és a leköszönő HÖK-elnökkel – szorultak vissza, a *Kilátó* 90%-át a globalizálódó világban egyre nagyobb teret hódító, divatossá váló, filmben, zenében, képzőművészetben, irodalomban megjelenő posztmodern jelenségek, alkotások elemzése töltötte meg. A tömegkultúra kritikája is egyre hangsúlyosabb lett. Az író és olvasótábora a posztmodernben talált alternatív identitást, a jelenvalóság kérdései elől menekülésképpen.

Konzisztensen illeszkedik az egységesülő kulturális színképbe Georg Orwell is – Jánosik Gábor népszerű szakkollégista szakdolgozatából *(A Nagy Testvér szemmel tart)* közöltek részletet. Posztmodern tévészínház, posztmodern filmalkotások értelmezési kísérletei mellett rendhagyó interjút közölnek Esterházy Péterrel,

ami nem is riport, hanem posztmodern műalkotás, amiről nem lehet tudni, megtörtént-e valójában. A könyvismertető rovatban már angol nyelvű műveket is reklámoznak – a hallgatóság egy része, a globálisan gondolkodó nemzedék már több nyelven kommunikált.

A következő szám, az *Aquarius*, a Vízöntő jegyében fogant, a New Age korszak gyermekei új identitást kerestek. A korszellem változását Vajda Mihály filozófussal *Mi a posztmodern?* címmel készült interjú is jelzi. Témává lettek a legújabb vallási mozgalmak is, mint az ezredvégi miszticizmus jelenségei.

Meditatív beszélgetést jelentettek meg Mészöly Miklós íróval, aki megpróbálta a bölcs ember tapintatosságával kijózanítani az új generációt „az ezredvég globális zavarodottságából", a posztmodern mindenhatóságából, amely Kelet-Közép-Európában más értelmet hordozott, mint a nyugati kultúrkörben. Hasonlóan vélekedett a főiskolán emlékezetes koncertet adó Szabados György, a virtuozitásáról híres zongoraművész is *A modernséget nem lehet hagyomány nélkül élni* címet viselő interjúban.

A könyvajánlások is a New Age jegyében történtek: mindenekelőtt Umberto Eco, a híres olasz teoretikus és író sikeres könyve, *A Foucault-inga* kapott méltatást mint a posztmodern kortárs irodalom egyik remekműve. A filmesztétikai rovatban az új filozófiai divat, a „kánonnélküliség kánonja" paradigma jegyében értelmezték Jarmusch, Wenders és Lynch legújabb alkotásait, de retrospektív elemzéssel a korábbi filmtörténetből is kerestek formanyelvi szempontból előfutárokat. Hasonló nívós értekezés látott napvilágot a *Kilátó* hasábjain a „világzenéről" mint új divatirányzatról, amelynek előfutáraiként nevezték meg Bartókot, Satie-t és Sztravinszkijt is. A zenetörténetben is megkezdődik a múlt posztmodern átértékelése, hogy kultúrtörténeti kontinuitást találhassunk a John Cage, Ligeti és Eötvös nevével fémjelzett posztmodernizmus és a klasszikusnak számító szerzők között.

Az *Aquarius* című különszám végén, mintegy kijózanításként, az *Össztűz* rovatban interjút közölt a *Kilátó* Paksy Ágnessel, a szakkollégiumból kinőtt Apáczai Alapítvány elnökével, aki munkatársaival egy alternatív iskola megteremtéséért küzdött, akkor még bízván a demokratikus Magyarország nyújtotta lehetőségekben, egy államtól független, alapítványi tanintézmény megvalósíthatóságában.

Feltűnik egy új tehetség is a lapban, Grúber Károly (népszerű nevén Charley), aki Pusztai Gyula tapasztalt baloldali politikussal, a megyei közgyűlés elnökével készített interjút.

Az 1993/3-as *Kilátó* a *Cock tail* alcímet viselte, jelezvén, hogy a korábbi tematikus számoktól eltérően most többféle téma kerül terítékre, mintegy tanév végi számvetés jelleggel.

És valóban. Az intellektuálisan izgató ezoterikus témák helyett a jelenvalóság kérdéseire fókuszál a diáklap. A felsőoktatás drasztikus alulfinanszírozottsága miatt veszélybe került az ösztöndíjrendszer, amely minden hallgató számára létkérdés volt, továbbá a HÖK sem kapta meg a működéséhez szükséges forrásokat. A cikk utal a lap és a főiskolai vezetés között kialakult állóháborúra, és az intézmény fizetőképességének, pontosabban csődhelyzetének kérdését is felveti, aminek orvoslásáért egységesen kellett volna fellépnie a főiskolai polgárságnak a minisztériummal és kormánnyal szemben.

Ismét közöl interjút a *Kilátó* a *Kultúra és társadalom egy új korszakban* előadássorozat aktuális vendégével, Hankiss Elemér szociológus professzorral *Túlságosan demokraták voltunk* címmel. Az ismert tudós kétéves küzdelmet folytatott az MTV elnökeként a közmédia demokratizálásáért, de a politikai küzdelmekbe belefáradva – a történtek dacára a demokratikus jogállamiságba vetett töretlen hittel – visszatért a kutatói pályára. Több száz hallgató és oktató tisztelte meg nagyszerű előadását. Hankiss Elemér a további pályafutását firtató kérdésre azt válaszolta, hogy az elmúlt két esztendőben szerzett közéleti tapasztalatai birtokában a szabadság szerepéről és történelemformáló erejéről ír monográfiát Kelet- és Nyugat-Európa 20. századi társadalom- és politikatörténetének elemzése alapján.

Ez a lapszám lehetőséget adott a fiatal íróknak és poétáknak műveik közlésére: bizonyára felhalmozódtak már az asztalfiókban dédelgetett irodalmi zsengék, amelyek a tanév végeztével most meglehetősen nagy lapfelületen szelektív publicitást kaphattak a *Kilátóban*.

Új jelenség a diáklapban a munka- és álláskereső rovat – ezt alighanem a szociális válság hívta életre.

Az évad utolsó *Kilátója* is a kortárs kultúrának szentelt korábbi tematikus kiadványokhoz képest jobban reflektál a jelenvalóságra. Részletesen közli a Főiskolai Tanács üléséről készült jegyzőkönyvet, amely az új felsőoktatási törvény alapján lehetőséget biztosított a főiskola számára intézményi szerkezetének – az egyetemekéhez

hasonló – kari tagozódásúvá való átalakítására. A főigazgatóval készült interjúban pedig már felvetődött az egyetemmé válás lehetősége is, a nyugat-magyarországi egyetemi szövetség megalakítása révén.

A lap beszámolt a választások nyomán kialakult új hallgatói érdekképviseletekről is, de nem maradhattak el a posztmodern alkotásokat elemző filmesztétikai írások sem a *Celluloid* rovatban.

Újra teret enged a *Kilátó* a Németh László Szakkollégiumnak is, amely az új korszakban keresi helyét és szerepét. Szabó Gábor, a hatesztendős vezetői tevékenység után leköszönő szakkollégiumi titkár beszámolójából megtudhattuk, hogy a szakkollégium minőségi értelmiségképző és tudományos-közéleti funkcióit részben a Miszlivetz Ferenc által vezetett Politikatudományi és Szociológia Tanszék vette át, amelynek kitűzött célja az egyetemi szintű képzés bevezetése volt. A szakkollégiumban ekkor már csak négy önképző műhely tevékenykedett, és a vezetőség a jövőt illetően azon gondolkodott, hogy a Láthatatlan Kollégium modellje alapján egyéni ösztöndíjas tudományos tevékenységre alapozott tutorális rendszert vezessen be a jövőben. A leköszönő titkár rezignált búcsúgondolataiból idéznénk a következő sorokat: „Summa summarum: jelenleg kvázi láthatatlan kollégiumként depresszív szélcsendben evezünk az eltömegesedő főiskolai oktatás parttalan vizein egy reménytelibb jövő felé, egy szigetre, amelynek neve a komikum kedvéért JÉGVILLA legyen, ahol valamikor, talán már jövőre otthon érezhetjük magunkat."[181]

Áttekintettük a *Kilátó* című főiskolai diákújság tíz esztendejét 1983 és 1993 között. Az egykori diáklap többszöri átalakuláson – amit méltán fejlődésnek is nevezhetünk – ment keresztül. Ebben a dinamikus rendszerváltó időszakban autentikus tükre volt nem csupán a főiskolai közösségnek, hanem a magyar és európai változásoknak egyaránt. A periodikumnak fontos szerepe volt a rendszerváltás előtti időszakban a demokratikus irányú változások elősegítésében, és nyilvánossági szerepköre – akár kultúráról, akár politikáról légyen szó – túlmutatott a főiskola, a város és a régió határain.

Fordulat, de merre? – A Jégvilla udvarán az asztalnál Sükösd Miklós, Nagy Zsolt, jobbra Mátrai Julianna

Összeállította: Tokaji Nagy Erzsébet

Eseménytörténet[182]

1987. február 12. – 1988. augusztus 31.[183]

1987. február 12.

A Berzsenyi Dániel Tanárképző Főiskola benyújtotta pályázatát a Németh László Szakkollégium kiépítésének támogatására az MTA–Soros Alapítványnak.

1987. március 20.

Kardos László, az MTA–Soros Alapítvány titkára megbeszélést folytatott Szombathelyen a szerveződő szakkollégiumról, és közölte, hogy a bizottság egymillió-hatvanezer forintot szavazott meg az 1987/1988-as tanévre, amelyből néhány 1987. évi tavaszi rendezvény is finanszírozható.[184]

1987. május

A főiskola klubjában 50-60 oktató és hallgató ötletbörzét tartott a leendő körök alapításáról.

1987. június

A Berzsenyi Dániel Tanárképző Főiskola főigazgatója, Szalay László és az MTA–Soros Alapítvány (képviselői: Vásárhelyi Miklós elnök, Kardos László[185] titkár, Dornbach Alajos ügyvéd) aláírták az alakuló szakkollégium 1987/1988-as tanévére vonatkozó támogatói szerződését. „A szombathelyi tanárképző főiskola hallgatói tizenöt tanulmányi szakcsoportot, diáklapot, valamint az országban mű-

ködő társadalomtudományi szakkollégiumok számára rendezendő nyári tábort kívánnak fenntartani a támogatásból" – olvasható az indoklásában.[186]

1987. szeptember

Elindultak a szakkollégiumi kurzusok és rendezvények az elnyert összegből.

Megalakult a Németh László Szakkollégium Intéző Bizottsága (IB), melynek tagjai: Fűzfa Balázs tanársegéd, Gyekiczki András tanársegéd, Iker János docens, Jánosik Gábor hallgató, Szabó Gábor közművelődési titkár (az IB elnöke), Tokaji Nagy Erzsébet adjunktus és a főiskola Kollégiumi Bizottságának mindenkori titkára.

1987. szeptember 28.

Több száz oktató és hallgató részvételével – a főiskola vezetőségének reprezentatív jelenlétében – megtartotta alakuló közgyűlését a Németh László Szakkollégium. Láng Gusztáv Németh Lászlóról tartott ünnepi előadásában a diákoktól elvárható szellemi magatartásról értekezett: „...felelősség mindenért, ami velem, ami a világommal és ami akár nélkülem, akár általam történik. S ez a felelősség senkire át nem ruházható. Sem utódokra, sem elődökre."[187]

1987. november

A szakkollégium közgyűlése elfogadta a Németh László Szakkollégium *Szervezeti és működési szabályzatát*.

1987. november vége

A szakkollégium néhány diákja – többségük a *Kilátó* szerkesztője – megalakította a MA-csoport elnevezésű független ifjúsági kulturális szervezetet.[188] Az alapítás előzménye: a főiskola vezetése csak az intézmény KISZ-alapszervezetének engedélyezte plakátok és hirdet-

mények kihelyezését a főiskolai faliújságokon, arra hivatkozva, hogy ez a jog csak a „hivatalos" szervezeteket illeti meg, egyéneket nem. A csoport rögtön a létrejötte után nyilatkozatban támadta az 1960-as évek óta változatlan utánnyomásban készült, dogmatikus szemléletű társadalomtudományi főiskolai jegyzetek kötelező használatát. Az alapítók névsora, a teljesség igénye nélkül: Árik Viktória, Kocsis Zsolt, Kugler István, Mayer Judit, Pálffy Lajos, Szabó László.

1987. december 3.

Az ifjúsági parlament főiskolai ülése előtt a *Kilátó* szerkesztősége és a MA-csoport röplapot adott ki *Szabálytalan meghívó* címmel. „Egy ifjúsági parlament mindaddig csak lehetőség, míg nem tudnak vele élni. A meghívó egyúttal behívó is. A felelősségben sorkötelesek vagyunk mindannyian..." – szögezik le a meghívó kezdőmondatai.[189]

1987. december 7.

A főiskolai ifjúsági parlament ülése.

A szakkollégisták alaposan felkészülve és egységes álláspontot képviselve érkeztek. A főiskola, a megyei és a városi MSZMP- és KISZ-szervezetek vezetőinek, valamint a Művelődési Minisztérium képviselőinek jelenlétében lefolyt ülésen figyelemre méltó szakmai és közéleti vértezettségről tanúságot téve kikényszerítették az eredeti napirend megváltoztatását, és a szokásos álproblémák helyett operatív javaslatokat terjesztettek elő. Fő feladatként a hallgatói képviseleti rendszer kiépítését jelölték meg, mivel „egy alapvetően apolitikussá formálódó nemzedék csak egy pozitív értelemben vett közéletiségben keresheti céljai megvalósulását".[190] Az Országos Felsőoktatási Ifjúsági Parlamentre[191] a főiskolai vezetés által hivatalosan előterjesztett hat küldött helyett négy szakkollégiumi hallgató (Apor Péter, Kugler István, Jánosik Gábor, Vágvölgyi András) és egy nem szakkollégista (Kolerics Barnabás), valamint egy fiatal oktató (Tokaji Nagy Erzsébet) részvételét szavazták meg a jelenlevők.[192]

1987. december második fele

Majthényi László és Gajdán István *Létező nyilvánosság helyett* címmel egy aláírás nélküli röplapot adott ki, amit kifüggesztettek a főiskola faliújságjára és bedobtak a tanszékek postaládáiba.

A hivatalos deklarációk felelősségteljes gondolkodást várnak el a diákoktól, ám ha ezzel egybecsengően véleményt nyilvánítanak, akkor azt a vezetőség és az oktatók egy része személyük elleni támadásnak tekinti és mérlegelés nélkül visszautasítja – fejtegeti bevezetésében az írás, majd így folytatódik: „Ennek az országnak most józan, gondolkodó ifjúságra van szüksége. Az ifjúság most mi vagyunk. De nemsokára azok válnak ifjúsággá, akiket mi nevelünk fel. Nem mindegy, milyen lesz az a nemzedék. Ez azokon is múlik, akik most minket oktatnak."[193]

1988. január

A szakkollégium téli táborában megalakult az intéző bizottság feladatait átvevő, a tagság által jelölt és választott, többségében hallgatókból álló szakkollégiumi Választmány. Ennek tagjai: Csizmazia Csaba, Jánosik Gábor, Kugler István, Mayer Judit (hallgatók), Fűzfa Balázs, Tokaji Nagy Erzsébet (oktatók), Szabó Gábor (kollégiumi nevelőtanár).

1988. február 22.

Szakkollégiumi közgyűlés.

A közgyűlés Szabó Gábort 1988. március 1-i hatállyal megválasztotta a szakkollégium titkárának, és megbízta a szakmai munka irányításával. (Ezzel egy időben a főiskola főigazgatója főállású kollégiumi nevelőtanárnak nevezte ki.)

A résztvevők deklarálták, hogy a szakkollégiumi tagság legfőbb követelménye a „magas színvonalú szakmaművelés".

1988. március 14.

Érvénybe lépett a Berzsenyi Dániel Tanárképző Főiskola Németh László Szakkollégiumának *Szervezeti és működési szabályzata.*[194]

1988. március–április

A szakkollégisták és a MA-csoport toborzó tevékenységének eredményeképpen hozzávetőleg 200 szombathelyi diák lépett be a Fideszbe aktív vagy támogató tagként.[195]

1988. április 6.

Rabi Béla, a KISZ KB munkatársa tárgyalásra hívta a szakkollégium vezetőit, majd hosszasan győzködte őket arról, hogy ne lépjenek be a Fideszbe, mert azt úgyis betiltják, ők pedig csak kompromittálódnak. Továbbá azt is közölte, a KISZ aktív közreműködésével hamarosan megalakul egy népfront jellegű tömörülés, s ennek a szakkollégiumok is tagjai lehetnek majd.[196] A szombathelyi szakkollégisták visszautasították a javaslatot.

Szakkollégiumi stúdiumok/tevékenységek[197]

Kurzusok

Az antik görög tragédia[198]

Vezető: Nagy Árpádné Paksy Ágnes
Témák:
I. félév: az irodalomtörténeti és drámaelméleti tanulmányok mellett alapfokú ógörög és latin nyelvi ismeretek.
Tematika: a tragédia eredete; a paraszintagmatikus és paradigmatikus elv a görög tragédia szerkezetében; a szerkezeti ritmus történetisége a görög tragédia műfajváltozataiban (az ellentét és a szimmetria egysége a *Leláncolt Prométheus*ban. Az aiszkhüloszi

trilógia; a szophoklészi tragédia, az epanodosz szerepe az Oidipusz király szerkezeti ritmusában; az euripidészi színmű; az esztétikai értékszerkezet hullámmozgása az Elektrában; a negatív fordulat spirálja a *Bakkhánsnők*ben; összehasonlító következtetések a görög tragédia szerkezeti ritmusáról.
II. félév:
Tematika: egy új, hatékonyabb József Attila-i szellemű műelemzési módszer életképességének bizonyítása – a görög tragédiák szerkezeti ritmusának vizsgálata által.
Tagok: 6–8 fő (Mayer Judit – a többiek neve nem ismert)

Filozófiatörténet

Vezető: Spitz György
Témák:
I. félév: George Berkeley és David Hume
II. félév: Georg W. F. Hegel logikája
Tematika: a gondolkodás vizsgálatának módszere; a logika általános fogalma; az értelem és a dialektikus ész fogalma; az értelem formáinak kritikája; a logika általános felosztása; a lét általános felosztása (mint meghatározottság, mint megszüntetett meghatározottság, mint minőségileg meghatározott mennyiség); lét, semmi, levés; a levés mozzanatai (a levés megszüntetve-megőrzése); a létezés (a létezés mint olyan, a végesség, a minőségi végtelenség).
Egyéni kutatási témák bemutatása: „Ha egyszer a szabadság lobot vetett...". Sartre – Szuchantruk Klára; Dilthey és a klasszikus német filozófia – Sümegi István.
Tagok: nincs adat

Földrajz

I. félév:
Vezető: Károssy Csaba
Témák: a földrajz tanterven túli kérdései – a földrajztudomány és a társadalomtudomány kapcsolata; a számítástechnika alkalmazhatósága a földrajzi kutatásokban.

II. félév:
Vezető: Molnár Zoltán (hallgató)
Témák: a hallgatók egyéni kutatásai

- Rátz Ottó: A gércei alginit kialakulása, feldolgozása és jelentősége (március 3.)
- Fáró Katalin: Ogyessza gazdaságföldrajzi áttekintése (március 9.)
- Hajdú Sarolta: Agrigento természeti és gazdaságföldrajzi feltárása (március 9.)
- Süle Beáta: Velence és környéke – idegenforgalmi földrajzi áttekintés (március 17.)
- Tóth Henriett: Padovai kalauz (március 17.)
- Drágán Ágota: Összefoglaló Calgariról, a téli olimpia színhelyéről (március 23.)
- Keszei Andrea: Gazdaságföldrajzi fogalmak magyarázata, értékelése a napi politika tükrében (március 30.)
- Borsfai Csilla: Városépítészet és gazdasági összefüggések Dubrovnik történetében (április 11.)
- Sziklay Mariann – Marton Margit: Győr agglomerációja – szakdolgozat és pályadíjas mű ismertetése (április 19.)
- Kovács Andrea: A belgiumi Gent várossá válása (április 25.)
- Molnár Zoltán: Földrajzi táj a Velence–Padova–Verona–Garda-tó vonalon (április 25.).

A hallgatók április 29. és május 7. között olasz kutatóúton vettek részt, melynek előkészítése során egész évben olasz nyelvtanulási kurzust is felvettek.
Tagok: nincs adat

Környezetvédelem

Vezető: Farkas Julianna
Tevékenység: aktív környezetvédelmi szemlélet propagálása; felmérések végzése, akciók a tömördi láp megmentésére, természetvédelem alá helyezésre; táborok, túrák szervezése.
Tematika: a Perint és a Gyöngyös-patak vízbefolyó csatornáinak ellenőrzése, vízmintavétel és -elemzés; a kőszegi Alsó-rét botanikai felmérése; ismeretbővítő előadások általános és középiskolákban.
Vendégelőadók és előadásaik témái:

- Sándor András: A Bükki Nemzeti Park környezetvédelmi problémái (március 22.)
- Szőcs Zoltán: Biokertek (március 23.)
- Gonda György: Környezetvédelem Vas megyében (március 31.)
- Zentai Zoltán – Varga Tamás: A Duna Kör és Bős–Nagymaros (április 2.)
- Kiss Tamás: Az ökológia alapjai (április 9.)

Tagok: 10–15 fő

A környezetvédelmi klub már 1986 tavaszán megalakult kb. 85 taggal. Ennek „magjából" kerültek ki a szakkollégisták.

A kör 1988. február 26–28. között környezetvédelmi tanulmányutat szervezett Szársomlyóra, március 15-én Velemtől Kőszegig, április 21–22-én Tatára és Mosonmagyaróvárra.

A tagok részt vettek a bős–nagymarosi erőmű építése ellen tiltakozó tüntetésen, és levélben – illetve személyesen is – felszólították a Vas megyei országgyűlési képviselőket, hogy tiltakozzanak a parlamentben is.

Egyéni kutatások: A kőszegi Alsó-rét nagygombái és orchideái – Varga Tamás; A kőszegi Alsó-rét fásszárúi – Rákos L.; Radon-mérés aknabarlangokban, karsztvidéken – Zentai Zoltán; A kőszegi Alsó-rét virágos növényei – Farkas Julianna

Mai magyar irodalom

Vezető: Ambrus Lajos

Témák:

I. félév: a József Attila Kör története és munkássága.

Vendégelőadók: Esterházy Péter, Cseh Tamás, Vallai Péter, Simonffy András, Kukorelly Endre, Mészöly Miklós.

II. félév: Mészöly Miklós.

Tagok: 8–10 fő (Csengeri Mária – a többiek neve nem ismert)

A nemcsak intellektuális, hanem tananyagpótló szerepet is betöltő kör már 1986 szeptemberétől eredményesen működött.

Csengeri Mária szakdolgozati témaválasztására – *A gyilkosság motívuma Csáth Géza hat novellájában* – is hatással volt az irodalmi kör.

Néprajz

Vezető: Pap Gábor
I. félév:
Téma: jelrendszerek a szerves műveltségben.
Tematika: a szellemi-tárgyi hagyomány univerzális értékrendjének (lényegi azonosságok), szemléleti (és nem szemléleti) megjelenítésének vizsgálata a népballadák, népmesék és a népi díszítőművészet (faragás, bútorfestés) elemzése során.
II. félév:
Vezető: Molnár V. József
Téma: az évkör ünnepei.
Tematika: a „természetben élő ember", a hagyományok szokásrendje által integrált életközösség kozmikus és társadalmi évkörének jeles napjai – a pogány népi hitvilág és az európai keresztény értékrend találkozása és ötvözése a kelet-európai paraszti társadalmak életvitelében.
Tagok: 10–20 fő (Árik Viktória, Kocsis Zsolt és Szabó László – a többiek neve nem ismert)
A kör már 1986-tól havi rendszerességgel működött.

Romániai magyar irodalom

Vezető: Láng Gusztáv
Témák: az 1970-es évekig kialakult értékrend átrétegződése, a népfrontos korszak, az első Forrás-nemzedék.
Tagok: nincs adat
Ez a szakkollégium az 1986 szeptemberében hallgatói kérésre induló irodalmi önképzőkör folytatása volt.

Szláv kulturtörténet

Vezető: Nyíri Márta
I. félév:
Téma: elméleti-esztétikai alapismeretek.

Vendégelőadók és előadásaik témái:

- Eisler János: Az orosz irodalomtársművészeteinek jel- és képrendszere – előadássorozat
- Mészáros Györgyné: Szimbolizmus az orosz zenében.

II. félév:

Téma: a kultúrtörténeti szintézis legjelentősebb korszakának, a századfordulónak orosz irodalma, valamint azon művek, amelyek tartalmilag ezen korszakban felvetődött alapproblémákra közvetlenül visszavezethetők – V. Viszockij életműve.

Vendégelőadók: H. Pfandl (Graz), Hetényi Zsuzsanna (ELTE), V. Komarov (JPTE), Mészáros Györgyné (BDTF)

A szakkollégium tagjai ezen felül az orosz újságokban és folyóiratokban a gorbacsovi reformok, a „glasznoszty és a peresztrojka" témakörében megjelenő legfrissebb cikkeket és tanulmányokat rendszeresen lefordították.

Tagok: Jancsikity Erzsébet, Mészáros Kinga, Ölbei Lívia, Riffel Katalin, Szabó Emőke, Szabó Hilda, Szombath Tímea, Valiczkó Katalin, Vertetics Gabriella

Számítástechnika

Vezető: Odor Péter

Tevékenység: a számítástechnika társadalomtudományokban való alkalmazása (humán szakos hallgatók számára).

Tagok: nincs adat

A kör már 1986-ban megkezdte működését.

Szociálpolitika

Vezető: Hajnal Ágota

Tematika: a szociálpolitika és a szociális munka kapcsolata; a szociálpolitika fejlődésének szakaszai; a szociálpolitika helyzete Magyarországon; társadalompolitika és szociálpolitika – értékkonfliktusok; szegénypolitika; iskola és szociálpolitika; család és társadalom

Vendégelőadók és előadásaik témái:

- Őry Csaba: A szociálpolitika intézményrendszere a két háború között (március)

- Szakos Gyula: A szociálpolitika és az egyház – látogatás Fejér megye püspökénél (március)
- Romhányi Judit: A családsegítő központok működése Magyarországon (március)
- Varga Andrea: Mentálhigiénés gyógymódkísérletek a közművelődésben (május)

A kör felvette a kapcsolatot a lyoni Szociálismunkás-képző Főiskolával.
Tagok: 8 fő

Szociológia

Vezető: Gyekiczki András
Témák:
I. félév: a megkésett polgárosodás; a *Három nemzedék* mint történeti legitimáció; a koalíciós idők pártprogramjai, a „fordulat éve".
II. félév: Az 1945. évi és azt követő társadalmi változások.
Tematika: Magyarország helyzete Európában – az antifasiszta koalíció nagyhatalmaihoz fűződő viszonya, a Szovjetunió befolyása Kelet-Európában; pártviszonyok Magyarországon – a demokrácia értelmezése, Bibó István és a magyar demokrácia válsága, a koalíciós idők pártpolitikái; hatalmi harcok, útban a diktatúra felé, parlamenti küzdelmek; Pócspetri és ami mögötte van – filmelemzés; hatalomátvétel – történelmi személyiségek beszélnek a korról: Bőhm Vilmos naplója.
Tagok: 9 fő

Történész

Vezető: Vígh Kálmán
Téma: Kelet-Közép-Európa a 19–20. században; a magyarországi nemzetiségi kérdés.
Tematika: Trianon és a magyar kisebbségek helyzete; a nagyhatalmak és Trianon esetleges revíziója – Masaryk nemzetiségi nézetei és a szentgotthárdi fegyvercsempészési botrány; a soknemzetiségű Osztrák–Magyar Monarchia nagyhatalmi politikája és gyarma-

tosítási törekvései; Jászi Oszkár nemzetiségi politikája; Jászi Oszkár „halhatatlan utópiája" és az Osztrák–Magyar Monarchia fölbomlása. Az elkészült tanulmányok nyílt előadásokon kerültek megvitatásra.

Vendégelőadók és előadásaik témái:

- Gerő András: A magyar parlamentarizmus és politikai lehetőségek a dualizmus korában (február 4.)
- Dénes József: A magyar honfoglalás ideje (február 18.)[199]
- Szász Zoltán: Integrációs és dezintegrációs törekvések az Osztrák–Magyar Monarchiában. A századelő Magyarországa (március 3.)[200]
- Dénes József: A magyar honfoglalás időpontja (március 17.)
- Szoboszlai Péter: Erdei Ferenc faluképének kialakulása (április 13.)
- Hanák Péter: Jászi Oszkár „időtálló" tervei – a Dunai Egyesült Államok.

Tagok: 12 fő

E szakkollégium alapját a már két éve működő önképzőkör képezte.

Valós-ság kör (pedagógia és szociálpszichológia)[201]

Vezetők: Fűzfa Balázs, Nagy Magdolna

Témák:

I. félév: a magyar, illetve a kelet-európai valóság vitára ösztönző, szociológiailag és szociálpszichológiailag is elemezhető kérdései.

Vendégelőadók: Kirschner Béla, Hovanyecz László, Kovács József Hontalan.

II. félév: a sztálini bolsevizmustól a peresztrojkáig; egy reformiskola – Törökbálint. *Vendégelőadó:* Zsolnai József (120-an vettek részt az előadásán), Kokas Klára
Két szakkollégista – Szabó Andrea és Varga Mária – egyéves nevelési kísérletet folytatott Sárváron „komplex művészei nevelés" témában. Mentoruk Kokas Klára zenepedagógus volt.
Tagok: 8 fő

Önképző és művészeti körök

Ékezet színkör

Vezető: Török Gábor
Tevékenység: kísérletező szellemű, a személyiségfejlődést kreatív módon segítő önképzőköri munka, amelynek csak eszköze és nem célja a színjáték; előadások tartása a főiskolán, a közvetlen lakókörnyezetben, valamint Vas megye területén.
II. félév: Roger Vitrac *Viktor, avagy a gyermekuralom* és Tom Stoppard *A harmadik sípszó* című darabjának megrendezése, illetve előadása a főiskolán és az MMIK-ban.
Tagok: 15–18 fő
A színjátszó kör, mely 1987-től szakkollégiumi keretek között működött, 1986-ban alakult meg a legkülönfélébb szakpárosítású hallgatókból.

Irodalmi önképző

Vezető: Győrkös László
Tevékenység: induló irodalmi tehetségek pártolása, számukra felolvasó- és vitaestek szervezése, műveik megjelentetése; önálló irodalomszemlélet és műelemző készség kialakítása; aktuális irodalomtudományi kérdések megvitatása.
Tagok: nincs adat
A szakkollégiumi keretben működő kör már 1985-ben megalakult, időszaki kiadványuk a *Neon*[202] volt.

Néptánc

Vezető: Parais István
Tevékenység: a leendő pedagógusi-népművelői munkában felhasználható szakmai – elméleti és gyakorlati – ismeretek elsajátítása; tánctanulás, táncházak szervezése a Megyei Művelődési és Ifjúsági Központban (MMIK) a Boglya Népzenei Együttessel; betlehemes előadás az MMIK-ban, a szombathelyi Főtéren és még sok helyszínen.
II. félév:[203]
Tematika: mezőségi táncrend, moldvai és bukovinai táncok, széki legényes.
Tagok: 15-20 fő (Kocsis Zsolt – a többiek neve nem ismert)
Előzménye: a nagyrészt hallgatói önszerveződéssel 1986-ban indult néptánc kör.
A tagok havi egy alkalommal a főiskolán táncházat tartottak.

Rajz

Vezető: Masszi Ferenc
Tevékenység: a rajz szakos és az „amatőr" hallgatók alkotómunkájának segítése, a legtehetségesebbek számára kiállítási lehetőség megteremtése, a főiskola vizuális arculatának alakítása.
Tagok: 7 fő
A II. félévben elkészült alkotásokból két kiállítást is rendeztek: áprilisban a főiskolán, májusban pedig az MMIK-ban.

Wim Wenders filmkör

Vezetők: Murai Gábor
Tevékenység: a filmkészítés gyakorlata (vágás, világítás, színészi játék stb.); elméleti-filmtörténeti kérdések, kisfilmkészítés.
Tagok: 8–10 fő (Lakos Dezső, Horváth György, Váradi Gábor – a többiek neve nem ismert)
A filmkör létrejöttét és szellemiségét Wim Wenders *A dolgok állása* című programadó és korszakváltó filmje határozta meg.
A kör vezetőjének, Murai Gábornak az Országos Amatőrfilm és Video Fesztiválra beküldött, *Az ég kék éve* című kisjátékfilmje első dí-

jat kapott, ezenkívül elnyerte a közönségdíjat és a Balázs Béla-díjat is. A nyugat-berlini Alternatív Filmfesztiválon III. helyezést ért el, és ez a film képviselte Splitben és Triesztben is Magyarországot.
A kör a városi közönség számára is nyitott archívfilmklubot működtetett a szombathelyi képtárban.

Nyelvi körök

Az antik görög tragédia körhöz kapcsolódó latin és ógörög nyelvtanulás mellett angolból, németből és oroszból intenzív – heti 4×2 órás – tanfolyam.

Hétvégi szemináriumok és egyéb nagyrendezvények

Kelet-Közép-Európa szeminárium

1.) Zsidókérdés Magyarországon a XX. században[204] (1987. február 28. – március 1. Velem, Stirling-villa)
Előadók és előadásaik témái:

- Litván György: Nemzet, haza, haladás. A zsidóság helye, szerepe a polgári reformmozgalomban, a szellemi és a politikai életben
- Simon Róbert: A zsidókérdés utolsó félévszázadának kelet-közép-európai elágazásairól – egy könyv[205] betiltása kapcsán
- Kovács András: Zsidókérdés a mai magyar társadalomban
- Kovács Éva: A zsidókérdés történetszociológiai vázlata 1867-től 1939-ig
- Németh Zsolt: Nacionalizmus és kisebbségi kérdés

Felkért hozzászólók: Bába Iván, Fellegi Tamás, Miszlivetz Ferenc, Birgit Voigt
Résztvevők: kb. 45 fő (többnyire szombathelyi hallgatók és néhány tanár)
Ehhez kapcsolódóan 1988. március–április folyamán a főiskolai klubban Schmidt Mária *Zsidó mentőakciók a vészkorszakban*, illetve Karády Viktor *Egyenlőtlen polgárosodás* címmel tartottak előadást. Ezek a Velemben elhangzottakkal együtt bekerültek *A zsidókérdésről* [206] című kötetbe.

2.) Modernizáció és reform Közép- és Kelet-Európában (Fordulat és/vagy reform)[207] (1987. május 1–3. Szombathely, Jégvilla – a Hevesi Sándor Szakközépiskola Kollégiuma)[208]
Előadók és előadásaik témái:

- Bába Iván: Bevezető. Közép-Európa tegnap és ma
- Fellegi Tamás: Lengyelországi mozgalmak
- Bába Iván: A csehszlovák társadalmi-politikai viszonyok alakulása
- Miszlivetz Ferenc: Közép-Európa-utópiák
- Nagy Andor: Ökológiai elméletek, globális modellek
- Szalai Júlia: A szociálpolitika radikális reformja
- Dávid János: Társadalmi egyenlőtlenségek
- Bruszt László: A magyar reform és a civil társadalom viszonya
- Kovács András: Politikai hatalom és az értelmiség
- Sükösd Miklós: A nyilvánosság reformja
- Nagy Zsolt: A társadalmi nyilvánosság zavarai és ennek a politikai reformra gyakorolt hatása

Felkért hozzászóló: Szalai Erzsébet
Résztvevők: kb. 50 fő (a rendezvényen a Bibó és a Rajk Szakkollégium, valamint a miskolci Bibó Kör is képviseltette magát)

3.) A szakkollégiumi mozgalom jelene és jövője[209] (1987. október 30. – november 1. Velem, Stirling-villa)
Résztvevők: 55–60 fő,
a Németh László Szakkollégium (BDTF), a 405. Kör (BME), az Erdei Ferenc Kör (ELTE ÁITFK), a Jogász Szakkollégium (ELTE ÁJTK), a Fábry Kör (ELTE BTK), az alakulóban levő József Attila Szakkollégium (ELTE BTK) és a Jászi Oszkár Szakkollégium (KLTE BTK), a Rajk László Szakkollégium (MKKE), a Széchenyi István Szakkollégiumi Csoport (MKKE), az alakulóban levő Közgazdasági Szakkollégium (JPTE), valamint a Hazafias Népfront Klubtanácsa Munkásklubja (Tapolca) és a VEGA Klub (Szentes) képviseletében.

Farsang[210] (1988. február 12–14. Velem, Stirling-villa)

Résztvevők: 40–45 fő
A szombathelyi szakkollégisták országos szakkollégiumi farsangot szerveztek Velemben. A jelen levő szakkollégiumok képviselői az első napon számba vették, hogy mi valósult meg az 1987. október

végi ötletekből: megalakult a szárszói tábort szervező munkacsoport, valamint a határon túli egyetemistákkal kapcsolatot tartó csoport, lezajlott a környezetvédő akció, elkészült két tájékoztató levél (a tervezett közös újság helyett). Ezen a találkozón a résztvevők megvitatták a mozgalom kereteinek további alakítására vonatkozó elképzeléseket is, és megállapodtak abban, hogy az információcsere érdekében kétheti gyakorisággal kiadnak egy tájékoztató füzetet, illetve havonta – mindig más szakkollégium kiadásában – egy közös szakkollégiumi lapot. (A tájékoztató füzet első számán[211] kívül azonban nem készült el semmi más.)

Társadalomtudományi klub

Szervezők és vitavezetők: Gyekiczki András, Szabó Gábor
Vendéglőadók és előadásaik témái:
I. félév:
Ara-Kovács Attila, Csepeli György, Gombár Csaba, Hanák Péter, Joó Rudolf, Kárpáti Zoltán, Miszlivetz Ferenc
II. félév:

- Csengey Dénes: [?][212] (február 24.)
- Kósa Ferenc: *A másik ember* című filmjének ankétja (március15.)
- Angelusz Róbert: Társadalmi egyenlőtlenségek a '80-as években Magyarországon (április 20.)
- Erdélyi Ágnes: Paradigmaváltás a szociológia történetében – Max Weber (április 27.)
- Bilecz Endre: Szabadság és demokrácia – Bibó István szellemi hagyatéka és a mai társadalmi progresszió kapcsolata (május 4.)

DOMJÁN TAMÁS (1968–)

1985-ben tette le háztartási gépszerelő és elektrolakatos szakvizsgáját. Dolgozott villanyszerelőként a Bakonyi Bauxitbányák Vállalatnál, a vendéglátóiparban zenészként, majd gépkocsivezetőként helyezkedett el. Szabadidejében ma is aktívan zenél.
1987 októberében Velemben részt vett A szakkollégiumi mozgalom jelene és jövője találkozón a Hazafias Népfront Klubtanácsa Munkásklubja (Tapolca) képviseletében.

Egyéb rendezvények

Mit tudnak tenni a sorra alakuló családsegítő szolgálatok? – kerekasztal-beszélgetés a Nemes Lipót Egyesülettel közös szervezésben. (1987. november 24.)[213]

Látogatás Tökölre, a fiatalkorúak büntetőintézetébe. (1988. február 29.)

A Németh László Szakkollégium meghívására a szegedi *Harmadkor* szerzőgárdája felolvasóestet tartott, amelyet Szentkirályi Zsolt vezetett be. (1988. április 13.)

Táborok

- VI. Országos Szakkollégiumi Találkozó, Pápa, 1987. augusztus 21–28.[214] – az alakuló Németh László Szakkollégiumot 10 fő képviselte (Csizmazia Csaba, Farkas Julianna, Fűzfa Balázs, Gyekiczki András, Jánosik Gábor, Kugler István, Mayer Judit, Varga Tamás, Zentai Zoltán és Tokaji Nagy Erzsébet)
- *Szárszó '88*, Balatonszemesi Express tábor, 1988. augusztus 25–31.; a Társadalompolitikai és Honismereti Klubok Tanácsa és a szakkollégiumok közös rendezésében – a Németh László Szakkollégium 25–30 fővel képviseltette magát[215]

A szakkollégium által támogatott kiadványok

- A *Kilátó*[216] című havilap 1987. 1–2., 3–4., 5–6.; 1988. 1–3. száma, valamint 1987-ben egy képzőművészeti és egy vallástörténeti különszáma.[217]
- A *Jelentkezünk* című, évente kétszer megjelenő periodika 1987. 1–2. száma.[218]

1988. szeptember 1. – 1989. augusztus 31.[219]

Az 1988/1989-es és az 1989/1990-es tanévre összesen egymillió-százötvenegyezer forint és kétezer-ötszáz dollár támogatást (az

utóbbit főleg külföldi szakmai folyóiratok beszerzésére) kért és kapott a szakkollégium az MTA–Soros Alapítványtól. Részlet a kuratórium indoklásából: „A szakkollégiumban tizennégy tudományos és hat művészeti kör működik. A diákok két periodikumot (*Kilátó*, *Jelentkezünk*) adnak ki, egy irodalmi antológia megjelenés alatt áll, továbbá készül egy kiadványsorozatuk *Szakkollégiumi füzetek* címmel."[220]

1988. szeptember

A Németh László Szakkollégium új választmánya – Csizmazia Csaba, Fűzfa Balázs, Jánosik Gábor, Kugler István, Mayer Judit, Szabó Gábor, Tokaji Nagy Erzsébet – nyilatkozatot adott ki: „...[a] többdimenziós válságból való kijutás egyetlen lehetséges feltétele a politikai-gazdasági demokrácia megteremtése. Ezért üdvözlünk és szolidaritásunkról biztosítunk minden olyan társadalmi önszerveződést – pl. FIDESZ, MDF, Szabad Kezdeményezések Hálózata, Tudományos Dolgozók Demokratikus Szakszervezete, Új Márciusi Front stb. –, amely az egyetemes emberi és polgári jogok érvényre juttatását, a magyar demokrácia életrehívásának igényét konstruktív módon képviseli."[221]

1989. február

A szakkollégium közgyűlése a Németh László Szakkollégium szellemi és erkölcsi hitelének megőrzéséért kinyilvánította, hogy a tagoknak mérhető szellemi teljesítményt kell végezniük. A felvételi-értékelési rendszert a körök vezetői és a választmány közösen dolgozták ki: évfolyam- illetve szakdolgozat írását és/vagy országos pályázatokon való részvételt, a nyelvi kurzusokon pedig a nyelvvizsga megszerzését írták elő. A szakkollégium ezzel kívánt egyrészt az MTA–Soros Alapítványnak benyújtott pályázat szellemének – „tiszta értékszelekció" – megfelelni, másrészt pedig a szakkollégiumon belüli versenyhelyzet és szelekció elvét érvényesíteni. Mindezt azzal indokolták, hogy a szellemi és közéleti tevékenységre inspiráló szakmai körök csak ilyen követelményeknek megfelelve válhatnak olyan kutatóműhelyekké, amelyekben a hallgatókban kialakulhat az értelmiségi attitűd.

Szakkollégiumi stúdiumok/tevékenységek

Kurzusok

Az antik görög tragédia

Vezető: Nagy Árpádné Paksy Ágnes
Téma: az irodalomtörténeti és drámaelméleti tanulmányok mellett alapfokú ógörög és latin nyelvi ismeretek.
Tagok: 6–8 fő (Mayer Judit, Varga Andrea – a többiek neve nem ismert)

Bibó István munkássága

Vezető: Bilecz Endre
Témák: a Bibó-kérdés aktualitása és ellentmondásai; Bibó István szellemi hagyatékának „történelmi értékelése"; Bibó István antropológiája, történelem- és társadalomfelfogása; Közép-Európa és Magyarország újkori történelmi zsákutcái; a magyar társadalom fejlődésének torzulásai 1867 után; magyar elit – magyar kultúra; Bibó István közigazgatási reformterve.
Tagok: 15 fő
Vezetőjének „visszavonulása" miatt a kör a II. félévben nem működött.

Filozófiatörténet

Vezető: Spitz György
Témák:
I. félév: az érzéki adatok viszonya a filozófiához (Bertrand Rusell); nyelv, logika és valóság (Ludwig Wittgenstein); fenomenológia (Edmund Husserl); a Feuerbach-tézisek „ontológiája" (Georg Wilhelm Friedrich Hegel, Karl Marx).
II. félév: Immanuel Kant *A tiszta ész kritikája* című művének szövegelemzése, valamint Wilhelm Dilthey, Heinrich Rickert és Max Weber művei.
Vendégelőadó: Szegedi Péter (november 17.)
Tagok: 6 fő (Murai Gábor – a többiek neve nem ismert)

Murai Gábor *Sosztakovics zenefilozófiája* című dolgozatával az Országos Tudományos Diákköri Konferencián második helyezést ért el.

Kisebbségi magyar irodalom

Vezető: Láng Gusztáv
Téma: nincs adat
Tagok: nincs adat
A II. félévben egyéni önképzőkörré alakult, ahol a készülő (szak)dolgozatokat konzultációk és havonta tartott közös szemináriumok alkalmából vitatták meg.

Környezetvédelem

Vezető: Takács Béla
Téma: Vas megye környezetszennyezési problémái és ezek alternatív megoldásának esélyei.
Tevékenység: környezetvédő túrák szervezése, turistautak építése, ápolása; illegális szemétlerakók felszámolása; tiltakozó akciók szervezése; empirikus vizsgálatok a Kőszegi-hegységben; környezetvédő előadások tartása általános és középiskolákban.
Tagok: Varga Tamás, Zentai Zoltán – a többiek neve nem ismert
A Kőszegi-hegységben folytatott ornitológiai és florisztikai témájú vizsgálatokból egy Országos Tudományos Diákköri Konferenciára benyújtott dolgozat és egy szakdolgozat is született.[222]

Mai magyar próza

Vezető: Ambrus Lajos
Téma: nincs adat
Tagok: 5–10 fő
A kör a II. félévben a vezető alkotói szabadsága miatt szünetelt.

Reformpedagógia

Vezetők: Fűzfa Balázs, Nagy Magdolna
Téma: Pedagógiai alternatívák, ezen belül a Zsolnai-koncepció elmélete és gyakorlata. Régi és új pedagógiák.
Vendégelőadók és előadásaik témái: Deme Tamás: Alternativitás a pedagógiában, műveltségkoncepciók (október 19.);[223] Kojanitz László: A törökbálinti Kísérleti Általános Iskola történelemtanítása (október 26.);[224] Gazsó Ferenc: Alternativitás a pedagógiában; Zsolnai József: A képességfejlesztő iskola programja – videóvetítések (november 17.); Kis Éva: A törökbálinti kísérlet eredményei – videóvetítés (december 8.); Kis Éva: A törökbálinti kísérlet (február második fele); Zsolnai József: Az értékközvetítő és képességfejlesztő iskola (április 12., május 5.);[225] Léhmann László: A törökbálinti kísérlet (május 2.).[226]
Tagok: 15–16 fő (Boros Andrea, Boroznaki Anita, Borsos Miklós, Csapó Judit, Garamvölgyi György, Kiss Dénes, Lőrincz Márta, Nagy Rita, Pais Judit, Pintér Karolina, Sugár Eszter – a többiek neve nem ismert)
Márciusban a szakkollégisták ellátogattak Törökbálintra, ahol valódi pedagógiai élet-élményben volt részük.
A hallgatók tanulmányai megjelentek a *Kilátó* 72 oldalas különszámában. Két szakkollégista[227] a törökbálinti iskolának készített alternatív történelemkönyvet diplomamunkaként.
A nyilvános előadásokat sokszor 100-120-an hallgatták. A kör eredményességét a nagy részvétel mellett az is bizonyította, hogy az elkövetkező tanévben a különböző reformpedagógiák a hivatalos főiskolai oktatás tematikáiba is bekerültek.

Szakrális néprajz[228]

Vezető: a kör vendégelőadókkal működött
Vendégelőadók és előadásaik témái: Szekér Klára: Organikus világkép a gyermekrajzok tükrében (október 3–4.);[229] Kocsi Márta: Székely népművészet (október 31., november 17.);[230] Pap Gábor: Csontváry festészete (november 30.);[231] Kustár Zsuzsa: A szimbolikus álomfejtés és a magyar népdalok (február 23.);[232] Molnár V. József: Szerves jelrendszerek a népművészetben (február 27.);[233] Fe-

hér J. András: „Szent és profán". Mircea Eliade életműve (március 3.);[234] Molnár V. József: Szerves jelrendszerek a népművészetben (március 9.);[235] Kocsi Márta: Húsvéti ünnepkör és a hagyományvilág (március 16., 23.);[236] Jankovics Marcell: A sámándobok szimbolikája – filmvetítéssel (március 30.);[237] Pap Gábor: Csontváry és az életfa motívum (április 6.);[238] Csete György: A szerves kultúra és a modern építészet (április 13.);[239] Molnár V. József: Szerves jelrendszerek a népművészetben (április 20.);[240] Molnár V. József: Az évkör ünnepei; A mindenség alapképlete (nincs adat).[241]
Tagok: Azáltal, hogy kör vendégelőadókkal működött, és az előadások bárki számára nyitottak voltak, a tagok száma meglehetősen változó volt: 10–20 fő (Árik Viktória, Kocsis Zsolt, Szabó László – a többiek neve nem ismert).
A körben legalább három (szak)dolgozat született: *A református templomok festett kazettái*; *A gyermekrajzok szimbolikája*;[242] *A népi lakóházak homlokzati jelrendszere a Balaton-felvidéken, avagy adalékok a természetes ember világképéhez* (Szabó László) címmel.

Szláv kultúrtörténet

Vezető: Szigethi András
Témák: Borisz Paszternak *Zsivago doktor* című regényének feldolgozása komplex kulturtörténeti szempontból; tallózás a szovjet napi sajtóban (*Ogonyok*, *Lityernaturnaja Gazeta*, *Junoszty* stb.), a cikkek lefordítása és jegyzetekkel való ellátása a *Kilátó* számára[243]
Vendégelőadók és előadásaik témái: Hetényi Zsuzsa: Az 1920–30-as évek eseménytörténete (október 21.);[244] Szilárd Léna: Borisz Paszternak (nincs adat).
Tagok: 5 fő (Pető Mariann, Szabó Emőke, Szántó Ferenc, Valiczkó Katalin, Vertetics Gabriella)
A II. félévben a kör a vezető moszkvai tanulmányútja, valamint négy hallgató leningrádi nyelvi továbbképzése miatt szünetelt.

Szociálpolitika

Vezető: Hajnal Ágota
Témák:

I. félév: Nádasd községben az öregek, valamint Csörötneken a cigány lakosság helyzetének vizsgálata.
II. félév: Rátót községben a cigányság élet- és munkakörülményeinek kutatása mélyinterjús módszerrel.
Vendégelőadó: Varga Anna
Tagok: 7 fő (Baráth Éva, Bejczi Ildikó, Gosztola Erna, Györe Kinga, Kapornaki Rita, Molnár Melinda, Németh Rita)

Szociológia

Gyekiczki András távozásával[245] a kör szakmai munkát nem folytatott, de tagjai közül többen részt vettek az MTA Szociológiai Intézete vezette városkutatásban (mélyinterjúk készítése, kérdőívek kitöltetése),[246] valamint a Szombathely helyi társadalmának lakásmobilitását és a várost érintő döntésekben való részvételét kutató vizsgálatban (kérdőíves felmérés).
A II. félévben a kör nem működött.

Történész

Vezető: Vígh Kálmán
Témák:
I. félév: a magyar értelmiség a dualizmus korában; Jászi Oszkár és kora; a zsidóság a dualizmuskori Magyarországon; a magyar polgári radikalizmus a századelőn; Jászi Oszkár pályafutása 1912-ig; Jászi Oszkár és a nemzetiségi kérdés; az Osztrák-Magyar Monarchia felbomlása; a Dunai Egyesült Államok utópiája; Jászi Oszkár publicisztikája; az emigráns Jászi Oszkár levelezése; föderációs és konföderációs tervek az Osztrák-Magyar Monarchiában (Karl Renner és Otto Bauer).
Vendégelőadók és előadásaik témái: Érszegi Géza: Szűz Mária kultusza a Szent István-kori Magyarországon (október 4.);[247] Engel Pál: Tulajdonviszonyok a hűbéri Magyarországon (október 27.);[248] Kubinyi András: Mátyás király kormányzati politikája (november 16.);[249] Csorba László: Zsidóságtörténeti kutatások Magyarországon (december 8.).[250]

II. félév: Jászi Oszkár életműve, különös tekintettel politológiai írásaira.
Vendégelőadók és előadásaik témái: Berényi Iván: Szent István és kora; Juhász Gyula: A magyar értelmiség a két világháború között; Vida István: A Parasztpárt; Zinner Tibor: Koncepciós perek az ötvenes években; Szabó Miklós: Konzervativizmus a századelőn.
Az MMIK História Klubjával közösen szervezett előadások nyilvánosak voltak.
Tagok: 12 fő (Csizmazia Csaba, Horváth Szabolcs, Józsa Tamás, Kovács Tibor, Kukor Ferenc, Márkus Gábor, Papp Gyula, Szabady Edit, Szakály Attila, Vágvölgyi András – a többiek neve nem ismert)
A hallgatók előadások formájában adtak számot az egyéni kutatásokról. A kör munkájának eredményességét bizonyítja az Országos Tudományos Diákköri Konferencián elért – kiemelt és akadémiai ösztöndíjra javasolt – első, valamint második helyezés.[251]

Önképző és művészeti körök

Ékezet színkör

Vezető: Török Gábor
Tevékenység: színielőadások létrehozása.
Vendégelőadók és előadásaik témái: Draskovics László: Színháztechnikai ismeretek (március 22., április 18.); Horváth Attila: Színház és zene – zenei effektusok a színházban (március 23., április 13.).[252]
Tagok: nincs adat
Tavasszal a kör *Várakozások* című önálló alkotással (antiszínházi est: Samuel Beckett *Godot-ra várva*, M. A. Burnier – Patrick Rambaud *Miért késik Godot?*, Edward Albee *A homokláda*, Hubay Miklós *Te Imre, itt valami ketyeg*, Dan Propper *Az utolsó óra története*, Tom Stoppard *A harmadik sípszó* című műveinek felhasználásával) nagy sikerrel lépett fel a főiskola mellett a városban, a megye falvaiban és a soproni egyetemen.

Rajz

Vezető: Masszi Ferenc
Tevékenység: alkotómunka, valamint az elkészült művekből kiállítás szervezése.
Tagok: nincs adat
A képzőművészeti kiállítás 1989. május 23-án nyílt meg az MMIK-ban, Tóth Csaba méltatásával.[253]

Videós

Vezető: Árkovits Zsolt
Tevékenység: nincs adat
Tagok: nincs adat
Wim Wenders filmkör:
Vezető: Murai Gábor, Váradi Gábor
Tevékenység: filmkészítés, filmklub működtetése
Tagok: 4–6 fő
A kör az az Országos Amatőrfilm és Video Fesztiválra öt alkotással nevezett be. Murai Gábor – az előző évhez hasonlóan – *Vermeer* című kisjátékfilmjével megnyerte a versenyt.
A kör két filmklubot működtetett, mely a város lakossága előtt is nyitott volt:

- az *Életünk* folyóirat klubjában (8 filmvetítés Váradi Gábor vezetésével) és
- szeptember 24-től szombatonként a Képtárban (16 filmvetítés Murai Gábor vezetésével: Griffith, Orson Welles, Stroheim, Murnau, Lubitsch, valamint a szovjet némafilm nagyjainak – Eizenstein, Dovzsenko, Kulesov, Pudovkin, Kozincev – alkotásai).[254]

Nyelvi körök

Összesen 12 nyelvi kör volt, az alábbi nyelvekből: angol, eszperantó, francia, ógörög, japán, latin, lengyel, német.[255]

Szociális tevékenység

Sebaj klub

Vezetők: Mayer Rudolf, Merklin Tímea
Tevékenység: A bandákba szerveződő 6–12 évesekkel heti rendszerességgel foglakozások tartása, amelyeken a főiskolások és a gondozott gyerekek egymást tanítva és egymástól tanulva sajátíthatták el az önsegélyező csoportkultúrát.
Tagok: 14 fő
A szociális projekt 25-30 nehézsorsú szombathelyi gyermeknek biztosított átmeneti menedéket emberi és pedagógiai értelemben egyaránt: a szakkollégisták hétfőtől péntekig, délután 2-től este 7-ig tanultak és játszottak a rászorulókkal, miközben a gyerekek elsajátíthatták az erőszakmentes együttélés elemi formáit is. Hétvégente kirándulásokat szerveztek. Hétfőtől csütörtökig a helyszínt a szakkollégium biztosította, pénteken pedig a városi Gyermekek Háza adott otthont a játszóháznak.

Hétvégi szemináriumok és egyéb nagyrendezvények

Kelet-Közép-Európa szeminárium

1.) Cigánykérdés és roma kultúra Magyarországon[256] (1988. október 14–16. Szombathely, a BDTF főiskolai klubja)
Előadók és előadásaik témái:

- Choli Daróczi József: Magyarországi cigány szervezetek a nyolcvanas években
- Loss Sándor: A miskolci cigányság társadalmi, demográfiai viszonyai, féllegális, legális és megvetett tevékenységformák[257]
- Hász Erzsébet: Cigány irodalom és képzőművészet[258]
- Kovács József Hontalan: Cigány kultúra és nevelésügy. Az *Új Szemle* bemutatása[259]
- Tauber István: A cigányság bűnözéséről[260]
- Mezey Barna: A cigányság történetéről és státuszáról[261]
- Szecső Kovács Zoltán: Meditáció a cigány folklór jövőjéről[262]
- Diósi Ágnes: Cigány értelmiség és identitás[263]
- Choli Daróczi József: A cigány nyelvről[264]

Résztvevők: nincs adat

2.) „Befejezetlen forradalom", avagy a Szovjetunió történelmi útkeresése 1917-től napjainkig. A bolsevizmustól a peresztrojkáig[265] (1988. november 4–6. Velem, Stirling-villa)
Előadók és előadásaik témái:

- Szabó Lajos Mátyás: Peresztrojka ma és holnap[266]
- Vajda Mihály: Az orosz történelem különösségei: a bolsevik forradalomtól a peresztrojkáig[267]
- Lengyel István: Bolsevizmus[268]
- Bába Iván: A prágai tavasztól a peresztrojkáig[269]

Résztvevők: 30-35 fő

A bolsevizmus hétvége. Elől: Némethy Szabolcs, Csatár Péter, Zentai Zoltán

3.) Századvég[270] (1988. december 2–4. Velem, Stirling-villa)

- Előadók és előadásaik témái:
- Litván György: Társadalomtörténeti vázlat
- Nagy J. Endre: A szociológia első magyar műhelye
- Lőrinczy Huba: Életérzés és filozófia a századelőn
- Wessely Anna: Szépségvágy és irracionalizmus a századelő képzőművészetében

Résztvevők: 35–40 fő (a hallgatók mellett több főiskolai oktató is részt vett a rendezvényen)
4.) Alternatív mozgalmak és mozgalmi alternatívák[271] (1989. február 17–19. Velem, Stirling-villa)
Előadók:

- Solt Ottília: A kelet-európai független mozgalmak a civil társadalmak újjáteremtésének szolgálatában
- Kárpáti Zoltán: A civil társadalom esélyei Magyarországon

- A független szervezetek képviselői, akik vázlatos beszámolót tartottak a megalakulás körülményeiről, a működésről, a programtervezetről és a jövőbeni esélyről a politikai mezőben:
- Éliás Sára: Új Márciusi Front, Hálózat
- Vargha János: Duna Kör[272]
- Joó Rudolf: MDF[273]
- Solt Ottilia: SZDSZ[274]
- Komlós Andor, Havrilla István: Független Kisgazda Párt[275]
- Kövér László: Fidesz (nem tartott előadást, csak a kérdésekre válaszolt)
- Őry Csaba: Tudományos Dolgozók Demokratikus Szakszervezete[276]

Résztvevők: 30–35 fő

Társadalomtudományi klub

Előadók és előadásaik témái:

- Mészáros Gábor, Somodi István: Szárszó '43 (szeptember 26.)[277]
- Gyurácz Ferenc: Szárszó '88 (szeptember 26.)[278]
- Hankó Faragó Miklós: Állampolgári jogok (október 5.)[279]
- Miszlivetz Ferenc: A civil társadalom lehetőségei Magyarországon (október 13.)[280]
- Kárpáti Zoltán: Kelet-Európa nyugati szociológus szemmel (október 25.)[281]
- Havas Gábor: A magyarországi cigányság helyzete és mobilitási kilátásai (november [?])
- Kovács Tibor: Zsidókérdés a dualista Magyarországon (november 30.)[282]
- Szabó Miklós: Államhatalom a XX. században (február 10.)[283]
- Gyulavári Ágnes: Káder életutak és karrierpályák (március 16.)[284]
- Szabó Lajos Mátyás: Lengyelország és a Szolidaritás, 1981–1989. (Bagolyvár söröző, április 6.)[285]
- Vékás Domokos: Az erdélyi magyarság jelene és jövője (Forgó Klub, április 12.)[286]
- Kárpáti Zoltán: A civil társadalom definíciója (Bagolyvár söröző, április 13.)[287]
- Papp Zsolt: Alternatív eszmék Nyugaton. 68-tól a zöld alternatívákig (Bagolyvár söröző, május 3.)[288]

- Miszlivetz Ferenc: Peresztrojka magyar módra amerikai nézőpontból (június [?])

Egyéb rendezvények

Filmankét

- Gyarmathy Lívia–Böszörményi Géza: Faludy György, a költő. Filmvetítés a főiskola dísztermében, kerekasztalbeszélgetés az alkotókkal, valamint M. Kiss Sándor történésszel, Láng Gusztáv irodalomtörténésszel és Szentkirályi Zsolttal, az *Életünk* munkatársával a Forgó Klubban – szeptember 30.[289]
- Szoboszlay Péter–Szilágyi V. Zoltán: A Kecskeméti Filmstúdió animációs filmjei – október 4.[290]

Újságírósuli

Középiskolások számára – a TIT-tel közösen.[291]

Konferenciákon való részvétel

- Eszperantista tanárok országos tanácskozása, Budapest, 1989. február 25–26. – 3 fő (Földesi Krisztina, Farkas Lilla hallgatók és Smidéliusz Kálmánné oktató, akik bemutató órát is tartottak a konferencián)[292]
- *Nemzet és demokrácia.* A Bibó István Emlékbizottság által rendezett Bibó-konferencia és Bibó-kiállítás, Szeged, JATE, 1989. május 12–14. – 2 fő
- Az Alpok-Adria csoport által szervezett környezetvédelmi konferencia, Graz, 1989. június – 1 fő (Nagy Árpád)
- Reformpedagógiai nyári tábor, Pécs, 1989. június 28. – július 12. – 4 fő (Botka Beáta, Kalmár Melinda, Merklin Tímea, Varga Krisztina)[293]
- *Közép-Európa jövője* konferencia, Stadtschlaining (Burgenland), 1989. július 1. – 1 fő (Csatár Péter)

- Német nyelvi tábor a Graz melletti Thalban, a helyi Grüne Alternative kommunájában,[294] 1989. júliusában két hét – 10 fő[295]
- *Sorsközösség, kiútkeresés, közös múltunk és jövőnk Európában* (*Sorsközösség* tábor), Martonvásárhely, 1989. augusztus 13–20. – [?] fő
- *Nemzetlét-nemzettudat* konferencia, Budapest, Kulturális Innovációs és Továbbképző Vállalat, 1989. [?] – 2 fő
- Népfőiskolai nyári tábor, Zalaszentlászló, 1989. [?] – 4 fő
- *Életfa* néprajzi szabadegyetem, Gödöllő, 1989. [?] – 2 fő
- A Fidesz nyári tábora a Vadása-tavi kempingben – 10 fő

A szakkollégium által támogatott kiadványok

- A *Kilátó*[296] 1988. 4., 7–8.; 1989. 1–2. száma.[297]
- A *Jelentkezünk*[298] 1988. 1–2., 1989. 1. száma.[299]
- „...a gyerek majd képvisel minket". Zsolnai Józseffel és Zsolnai Lászlóval beszélget Fűzfa Balázs.[300]
- Kézbe zárt egek. Antológia.[301]

CSATÁR PÉTER (1968–)

Az 1989/90-es tanévben a Berzsenyi Dániel Tanárképző Főiskola és a Németh László Szakkollégium diákja, majd a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetemen folytatta tanulmányait filozófia–német szakon. 1995 óta a Debreceni Egyetem Német Nyelvészeti Tanszékének oktatója, később tanszékvezető és dékánhelyettes. Elméleti nyelvészetből doktorált majd habilitált.

„A Németh László Szakkollégium 1988–1990 között számomra azt a közeget jelentette, amelyben olyan témákkal, olyan emberekkel kerülhettem kapcsolatba, amelyek meghatározták, hogy később milyen irányt vegyen az életem. A gimnázium elvégzése után más ismerőseimmel együtt a filmklubok, a beszélgetős rendezvények révén, amelyek sokszor a reveláció erejével hatottak ránk, fokozatosan kerültünk kapcsolatba először azokkal az emberekkel, akik a szakkollégiumot működtették, majd pedig főiskolásként magával a szakkollégiummal is. Ma úgy mondanánk, hogy a szakkollégium egy értelmiségi inkubációs tér volt: nagyon sokféle, elsősorban társadalmi és bölcsész kérdéskörökkel foglalkozó kis csoportokkal, inspiráló mentorokkal, izgalmas vitákkal, közös kirándulásokkal. Nekem személy szerint a filozófusok és a szociológusok jelentették a legnagyobb élményt, olyannyira meghatározó módon, hogy filozófia szakot is végeztem később a Debreceni Egyetemen."

1989. szeptember 1. – 1990. augusztus 31.[302]

1989. szeptember

A Németh László Szakkollégium önálló épületben kezdhette meg működését, mely a teljes függetlenség és önigazgatás kivívását jelentette.[303] „Az értékszelekciót a kontraszelekció helyébe csak akkor állíthatjuk közös céljaink realizálásának elvéül, ha az a puszta önmitologizáláson túl szellemi teljesítményekben lemérhető eredményeket hoz" – olvasható a szakkollégium e tanévre vonatkozó programfüzetében.[304]
A szakkollégiumi titkár-helyettes feladatkörét ebben a tanévben Mayer Judit látta el, valamint kollégiumi nevelőtanári státuszt kapott Kugler István.

1989. november 29.

A szakkollégium meghívására az ún. „négyigenes-népszavazás" szombathelyi *Igen-koalíciójának* tagjai kerekasztal-beszélgetés keretében elemezték és értékelték a politikai helyzetet.[305]

1989. december 21.

Az MDF, a Németh László Szakkollégium, a Fidesz, az SZDSZ és Szombathely Város Tanácsa létrehozta az Apáczai Csere János Alapítványt. „Az alapítvány végső célja az, hogy Szombathelyen egy autonóm alap-, közép- és felsőfokú iskola szülessék" – közlik az alapítók.[306]

Szakkollégiumi stúdiumok/tevékenységek[307]

Kurzusok

Filmesztétika

Vezető: Boda László
Témák: a film formanyelve és drámai szerkezete.

Tematika: A filmelemzés elméleti kérdései. A képkompozíció, a plánok, a montázs és a szerkesztés összefüggései Huszárik Zoltán *Elégia* című filmje alapján. Lineáris cselekményvezetés és drámai szerkezet. A kiszolgáltatottság problémájának egy szereplőre épülő, „érzelmi" jellegű bemutatása Werner Herzog *Woyzeck* című alkotásán keresztül. A hatalom és kiszolgáltatottság természetrajzának intellektuális, modellalkotásra épülő vizsgálata. A cselekményvezetés egyedi útjának összefüggése a térszervezéssel, a kameramozgással és a színészi játékkal – Jancsó Miklós *Szegénylegények* című filmjének példáján. A filmértelmezés problémái. A hagyományos történetvezetés és a filozofikus tartalmú filmesszé szintézise Michelangelo Antonioni *Nagyítás*ában. A forgatókönyv és a film kapcsolata. Pszichológiai fejlődésvonal és jelenetszervezés Ingmar Bergman *Persona* című filmjében. A nyitott jelentésszerkezetű film. Történetfűzés és szituációteremtés Federico Fellini *Amarcord* című filmjében. Az idő és filmidő problémaköre Federico Fellini *Amarcord* és Huszárik Zoltán *Szindbád* című műveinek összehasonlítása alapján. A fény, a színek, a tárgyak, a kosztümök, a helyszínek, a hangulatok és a színészi játék szerepe Huszárik Zoltán *Szindbád* című filmjében. Andrej Tarkovszkij *Sztalker*ének komplex elemzése. A „magától értetődő" megkérdőjelezése technikai, formai és tartalmi tekintetben. Egy radikálisan újszerű filmes magatartás '80-as évekbeli lenyomata: Bódy Gábor *A kutya éji dala.*
Tagok: Jánosik Gábor, Kertész Délibáb, Mayer Judit– a többiek neve nem ismert (a soproni egyetemről is látogatták a kört)

Filozófiatörténet

Vezető: Spitz György, Csonka Ferenc
Témák:
I. félév: John Locke, George Berkeley, David Hume. Az ideákról és elvekről; a szavakról és nyelvről általában; a megismerés alapelvei; az észlelés filozófiai fogalma; az észlelés mint pszichofizikai probléma; asszociációk, relációk, modusok; a tér és idő ideáiról; a tudásról és a valószínűségről.
II. félév: Immanuel Kant *A tiszta ész kritikája*
Tagok: 6-8 fő (Bükösdi Olga, Tóth Attila – a többiek neve nem ismert)

Hamvas Béla kör

Vezető: Ambrus Lajos
Téma: a *Karnevál* című Hamvas-regény.
Vendégelőadók: Kemény Katalin, Balassa Péter, Dúl Antal.
Tagok: kezdetben 30-40 fő, mely később leapadt kb. 10 főre (Bükösdi Olga, Éder Lilla, Gyimes Ákos, Lovrencsics Ibolya, Majthényi László, Mayer Judit, Merklin Tímea – a többiek neve nem ismert)

József Attila kör

Vezető: Nagy Árpádné Paksy Ágnes, Mayer Judit
Téma: József Attila és a vele szerves egységet alkotó európai gondolkodás költészetértelmezése.
Tematika: a költészet esztétikai fogalma; a költői mű szintagmatikus szerkezetének alkotóelemei: a költői kép és a fantáziaképek; az ismétlés alakzatai a paradigmatikus szerkezetben; kompozíció és ritmus, viszonyuk történetisége.
Tagok: 6-8 fő (Mayer Judit – a többiek neve nem ismert)
A József Attila kör Az antik görög tragédia kör szellemi folytatása volt.
Mayer Judit *Szívünk régi ritmusát szeretném megtalálni* című, Szilágyi Domokos költészetéről írt szakdolgozata is e körben született.

Környezetvédelem

Vezető: Takács Béla, Zentai Zoltán
Tevékenység: ökológiai munka; túrák, táborok szervezése.
Tematika: a kőszegi Alsó-rét florisztikai felmérése (szakdolgozati téma); a Kőszegi-hegység ökológiai vizsgálata (Országos Tudományos Diákköri Konferenciára beadott dolgozat témája); odutelep Tömördön – felmérés (szakdolgozati téma);[308] nehézfémtartalom vizsgálata agroterületek gombáiban; a Vas megyében tervezett víztározó ökológiai hatásainak vizsgálata; a szőcei láp állagmegőrzése; a Perint patak partjának megtisztítása a szeméttől; tiltakozó akciók szervezése a szentgotthárdi veszélyes hulladék („bécsi import") lerakóhelyének felderítése nyomán.

Vendégelőadók és előadásaik témái: Kiss Tamás: Ökológia; Dragon Tibor: A Nagy-tavak ökológiai problémái.
Tagok: 10–15 fő (Bánlaki Ildikó, Stubán Árpád, Szabó Csilla, Zentai Zoltán – a többiek neve nem ismert)
A szeptemberi őriszentpéteri szemináriumon (ld. A Németh László Szakkollégium nyári tábora) elhangzó vitákban aktuális cselekvési programok és technikák kidolgozására is sor került. Ennek egyik gyakorlati megvalósítása volt az ősz folyamán a szakkollégiumi csoport bozsoki mentőakciója: ökológiai vizsgálat után a természetvédelmi területen kiparcellázott önkormányzati tulajdonban levő házhelyek beépítésének megakadályozása.

Reformpedagógia

Vezetők: Fűzfa Balázs, Nagy Magdolna
Téma: a szentlőrinci és a dombóvári kísérletek.
Vendégelőadók és előadásaik témái: Zsolnai József: Az értékközvetítő pedagógia; Óvári László: Reformpedagógiai műhelyek.
Tagok: 10–15 fő (Angyal László, Bella Éva, Boroznaki Anita, Borsos Miklós, Gaál Péter, Garamvölgyi György, Kiss Dénes, Knausz Éva, Lőrincz Márta, Mayer Rudolf, Pais Judit – a többiek neve nem ismert)

Szakrális néprajz

Vezető: Molnár V. József
Téma: Jelrendszerek a szakrális népművészetben.
Vendégelőadók és előadásaik témái: Molnár V. József: A nap és a gyermek; Oláh Andor: A népi gyógyászat (október 16.);[309] Kocsi Márta: Karácsonyi népi ünnepek.
Tagok: 10–20 fő

Szociológia

Vezető: Kárpáti Zoltán
Téma: társadalmi egyenlőtlenség- és osztályelméletek. Preszociológiai elméletek a társadalmi egyenlőtlenségek eredetéről és a probléma utópikus megoldási kísérleteiről (Jean-Jacques Rousseau-tól Karl Marxig); Marx osztályelmélete; a marxi osztályelmélet kritikai újragondolása és konzisztens rendszerbe foglalása (Eduard Bernstein, Karl Johann Kautsky, Anton Pannekoek, Nyikolaj Ivanovics Buharin, Émile Vandervelde); paradigmaváltás a társadalomelméletben, illetve Max Weber hatalomelmélete; Vilfredo Pareto és Gaetano Mosca elitelmélete; Theodor Geiger osztálykiegyenlítődési teóriája; Pitirim Alexandrovich Sorokin elmélete a társadalmi és kulturális mobilitásról; a modern struktúrakutatások fő áramlatai; hatalom és kiválasztottság (C. Wright Mills, Gerhard Lenski, Ralf Dahrendorf elméletei); a munkásság elpolgárosodása (Helmut Schelsky); a marxi osztályelmélet újrafelfedezése és empirikus megalapozási kísérlete (John Goldthorpe, Peter Townsend); kelet-közép-európai társadalom- és struktúrakutatások; van-e uralkodó elit a létező szocializmusok világában?; „szegényes struktúra" és strukturális szegénység.
Vendégelőadók és előadásaik témái: Kárpáti Zoltán: Esélyegyenlőség a magyar társadalomban; Társadalmi egyenlőtlenségek; A svéd „szocializmus"; Somlai Péter: A szocializáció terepei: iskola, család; Solt Ottília: A SZETA történetéről.
Tagok: nincs adat

Történész

Vezető: Vígh Kálmán
Téma:
I. félév: Jászi Oszkár. Az emigráns Jászi; az emigráns Jászi levelezése; föderalisztikus tervek: Friedrich Naumann Mitteleuropa-terve és Jászi Oszkár; Jászi Oszkár politikaelméleti írásai; a kommunizmus kérdései Jászi munkáiban; M. A. Bakunyin, Ferdinand Lassalle és Pierre-Joseph Proudhon megítélése.

Vendégelőadók és előadásaik témái: Lipcsey Ildikó: A román nemzetiségi politika 1946-tól napjainkig (november);[310] Szilágyi Ákos: Az orosz nacionalizmus (nincs adat).
II. félév: Szekfű Gyula. A magyar történetírás fejlődése; Szekfű Gyula történetírói pályája; Szekfű Gyula *A száműzött Rákóczi* és a *Három nemzedék* című műveinek elemzése.
Tagok: Csizmazia Csaba, Csóka Tibor, Duró Gabriella, Hári Karolina – a többiek neve nem ismert

Önképző és művészeti körök

Az angol dráma

Vezető: Roberts Chauncey
Tevékenység: angol nyelvű színházi előadás létrehozása
Tagok: nincs adat
Nincs forrás arról, létrejött-e a bemutató.
Ékezet színkör:
Vezető: Török Gábor
Tevékenység: személyiségfejlesztés kapcsolatteremtő, bizalomépítő gyakorlatokkal, pszichofizikai etűdökkel és szituációs játékokkal; színházi alkotómunka.
Tagok: Kovács Adrien – a többiek neve nem ismert
Nincs arról forrás, megtörtént-e Kao Hszing-csien *A buszmegálló* című egyfelvonásosának színpadra állítása.

Rajz

Vezető: Masszi Ferenc
Tevékenység: a hallgatói alkotómunka segítése, a művekből kiállítás szervezése.
Tagok: Csete Judit, Fazekas Attila, Fekete Tiborné, Hári Karolina, Kojodzinszky Ágnes, Kotogány Tímea, Légrády Péter, Oláh Gabriella, Pádár Miklós, Sümegi Attiláné, Tálas József – a többiek neve nem ismert. Nincs arról forrás, létrejött-e a kiállítás.

Videós

Vezető: Horváth György
Tevékenység: az intézményi és helyi kulturális-politikai vizuális nyilvánosság működésének segítése.
Tagok: Basa Gábor – a többiek neve nem ismert

Wim Wenders filmkör

Vezető: Murai Gábor, Váradi Gábor
Tevékenység:

- filmklub működtetése a szombathelyi képtárban – olyan filmek vetítése, melyeket a nagyközönség nem láthatott: német, orosz és amerikai avantgárd filmek (Valie Export, Jonas Mekas, A. Warhol, Stan Brakhage, Kulesov, Dovzsenko)
- filmkészítés – a film technikája: Váradi Gábor, a film esztétikája: Murai Gábor

Tagok: nincs adat

Nyelvi körök

Angol kezdő (Molnár Rezsőné); angol középhaladó (Nyíri Márta); eszperantó haladó (Smidéliusz Kálmánné); francia haladó (Mihály Erika); ógörög kezdő (Nagy Árpádné Paksy Ágnes); latin haladó (Nagy Árpádné Paksy Ágnes); német középhaladó (Papp Tibor); német haladó (Nagy Árpád).
Tagok: miután a nyelvi tanfolyamokon részt vevő hallgatók száma meghaladta a szakmai körök tagságát, az egyes nyelvi kurzusokon 15 főben kellett maximalizálni a diákok létszámát.
A nyelvtanfolyamok hallgatói közül többen eljutottak a nyelvvizsgák szintjéig; 10 közép- és 2 felsőfokú nyelvvizsga (angol, német) született. A vizsgákat letevő hallgatók – belső pályázat keretében – külföldi nyelvgyakorláson is részt vehettek: 5 fő Innsbruckban volt tanulmányúton az Alternatív Alpok–Adria Szervezet segítségével.

Szociális tevékenység

Help, fogadó a szegényekért

Vezető: Hajnal Ágota
Tevékenység: A meghirdetett tematikát megváltoztatva novemberben szociális ellátóműhelyt hoztak létre, amely munkanapokon délután 2-től este 7 óráig fogadóórát tartott a rászorulóknak (érdekképviselet, tanácsadás, munkaközvetítés stb.), valamint az aktuális városi szegényügyi problémákról (ingyenkonyha, hajléktalanotthon) esettanulmányokban rögzített információkkal szolgáltak az önkormányzat szociális bizottságának és a sajtónak.
Tagok: 7 fő (közművelődés, illetve szociális szakágazatos hallgatók)
Sebaj klub:
Vezető: Mayer Rudolf
Tevékenység: változatlanul heti rendszerességgel folytatódott a foglalkozás a halmozottan hátrányos helyzetű 6–12 éves gyerekekkel.
Tagok: 14 fő
Az anyagi forrást a MISZOT 1989. évi pályázatán elnyert összeg jelentette.

Hétvégi szemináriumok és egyéb nagyrendezvények

Kelet-Közép-Európa szeminárium

1.) Alternatív pedagógiák – pedagógiai alternatívák[311] (1989. november 17–19. Velem, Stirling-villa)
Előadók és előadásaik témái:

- Sáska Géza: Csak reformot ne!
- Csáky László: A „Dombóvár-jelenség"
- Mihály Ottó: Rendszerváltás a társadalomban és az oktatásban
- Kocsis József: Szentlőrinc két évtizedéről
- Horn György: Az Alternatív Közgazdasági Gimnázium modellje
- Lami Pál: A nyolcosztályos gimnázium lehetőségei
- Zsolnai László: Humánökológiai stratégiák
- Merklin Tímea: A Gordon-módszer
- Varga Krisztina: A drámapedagógia
- Sugár Eszter: A Freinet-módszer

Résztvevők: a főiskolai hallgatók és tanárok mellett jelentős számban voltak jelen megyei és szombathelyi pedagógusok is.

2.) Jászi Oszkár szellemi öröksége[312] (1989. december 8–9. Szombathely, Forgó Klub)
Előadók és előadásaik témái:
- Nagy J. Endre: Jászi, a társadalomtudós. A spencerizmustól a kommunizmus kritikájáig
- Litván György: Jászi, a történész. A nemzetiségi kérdés és a Monarchia bukása
- Litván György: Jászi halhatatlan utópiája: a Dunai Egyesült Államok

Résztvevők: elsősorban a *Történész kör* hallgatói
A kétnapos „zártkörű" szeminárium a Jászi Oszkárról szóló, két évig tartó tanulmányok lezárása volt.

Társadalomtudományi klub

A visszaemlékezők több előadásról is említést tettek, olyan megbízható forrás azonban nem áll rendelkezésünkre, melyekből az előadók pontos névsorát és az elhangzott előadások címeit rekonstruálhattuk volna.

Egyéb rendezvények

Filmankét

Vendégelőadók: M. Kiss Sándor, Gyarmathy Lívia, Böszörményi Géza (szeptember 29.)[313]

Táborok

A Németh László Szakkollégium környezetvédelmi tábora[314]

Globálisan gondolkodni – lokálisan cselekedni (1989. szeptember 15–17. Őriszentpéter)

Előadók és előadásaik témái:
- Endreffy Zoltán: A globális válság természete
- Szabó T. Attila: Genetika és ökológia; Vas megye környezetvédelmi problémái
- Papp Zsolt: Marcuse-tól a „zöld" filozófiáig
- Miszlivetz Ferenc: Csernobil – „Békák szárazon". Az ipari civilizáció válsága

Vita: Regionális környezetvédelmi problémák
Felkért hozzászólók: Németh Tamás, Benczik Gyula,[315] Varga Tamás. A Szőcére szervezett gyalogtúrán Orbán Róbert az Őrség környezetvédelmi problémáiról beszélt.
Résztvevők: 35 hallgató és szombathelyi környezetvédő (az őrségi lakosságot az előzetes hírverés ellenére sem sikerült bevonni a szemináriumba).

A Németh László Szakkollégium nyári tábora[316] (1990. június 24–30. Vadása-tó, a Sabaria Cipőgyár üdülője)

Téma: Konrád György – Szelényi Iván *Az értelmiség útja az osztályhatalomhoz* című könyvének kritikai elemzése Kárpáti Zoltán vezetésével
Előadók és előadásaik témái:
- Mészáros Gábor: Antonio Gramsci értelmiségkoncepciója
- Miszlivetz Ferenc: A „kritikai beszéd kultúrája" és az értelmiségi hatalom
- Papp Zsolt: A harmadik osztály? Bürokrácia, technokrácia, logokrácia
- Kovács András: Az „új-osztály" elméletek

Fakultatív program: vendégeskedés és csillagképnézés Szaknyérban Molnár V. József tanyáján.

A Vadásatavi táborban. Balról jobbra: Miszlivetz Ferenc, Sonja Licht, Kugler István, Mayer Judit

A szakkollégium által támogatott kiadványok

- A *Kilátó* 1989-es, a Reformpedagógia kör hallgatóinak írásait tartalmazó pedagógiai különszáma (1989. 3–4–5. sz.).[317]
- A *Jelentkezünk* 1989. szeptemberi különszáma, mely kizárólag a főiskola hallgatói által készített dolgozatokat tartalmazza, valamint a folyóirat 1989. 2.–1990. 1. száma.[318]
- *A Zsidókérdésről* című kötet.[319]

1990. szeptember 1. – 1991. augusztus 31.[320]

Az 1990/1991-es tanévben hatszázhetvenezer forint támogatást kapott a szakkollégium, melynek tevékenysége 1990 szeptemberétől jelentősen megváltozott – amint az a Soros Alapítvánnyal kötött tá-

mogató szerződésben is tükröződik: „A szakkollégiumot 1987 óta támogatja az Alapítvány. Az idei oktatási évre programjukat alapvetően módosítani kívánják. A hallgatói autonómia növekedése a szakmai teljesítmények és műhelyek fontosságát előtérbe hozta, így a tudományos kutatás a reformpedagógiai kísérletekre irányul, a gyakorlati munka pedig továbbra is szociális jellegű. A mostani támogatást a szociális munka – jogi és pszichikai tanácsadás, szegények támogatása, munkába állítása stb. – továbbfejlesztésére és a Kelet-Közép-Európa szemináriumokra, valamint tanulmányi ösztöndíjakra fordítják."[321]
A szakkollégium ebben a tanévben gyakorlatias és célorientált programmal indult, egy jóval kisebb (40-50 fős) hallgatói közösséggel.

Szeptember 25–26.[322]

Sztrájk a főiskolán.
A 1990. évi XXIII. törvény (Az oktatásról szóló 1985. évi I. törvény módosításáról) egyes rendelkezéseinek, valamint a 7/1990. (VIII. 28.) MKM rendelet (Az állami felsőoktatási intézmények nappali tagozatos hallgatóit megillető juttatásokról és kedvezményes szolgáltatásokról) bevezetésével megszűnt a hallgatói érdekképviselet intézményes biztosítéka, valamint drasztikusan csökkentek az egy főre jutó hallgatói támogatások. Az ezen jogszabályok elleni diáksztrájk szervezői és vezetői a szakkollégisták közül kerültek ki.

Szakkollégiumi stúdiumok/tevékenységek[323]

Kurzusok

Bibliatörténet és óhéber nyelv

Vezető: Szűcs Tamás
Téma: nincs adat
Tagok: 10 fő
A szakkollégiumi kurzus hetente hat órában hallgatói kezdeményezésre 1990 novemberében indult be a Történettudományi Tanszékkel közös szervezésben.

Filozófiatörténet

Vezetők: Spitz György, majd Barták Balázs és Sümegi István, a második félévben Schmidt Ferenc
Téma:
I. félév: Martin Heidegger *Lét és idő* című munkájának elemzése.
II. félév Søren Aabye Kierkegaard *Félelem és reszketés* és *Vagy-vagy* című műveiből kiválasztott fejezetek szövegelemzése, melyet megelőzött Szent Ágoston és Pascal írásainak tanulmányozása.
Tagok: 30 hallgatóval indult, amely aztán leapadt 7-8 főre[324]
Környezetvédelem:
Vezető: nincs adat
Téma: ökológiai kutatómunka, természetvédelmi gyakorlat
Tagok: nincs adat
Reformpedagógiai kísérleti műhely:[325]
A kör oktatási és kutatási programja nem valósult meg: a tervezett 0. évfolyam beindítása részben adminisztratív akadályok, részben szervezéstechnikai hiányosságok miatt elmaradt.

Szociológia

Vezető: Szabó Gábor
Témák: Értelmiség és hatalom – Max Weber szövegelemző szeminárium (áprilisig), felkészülés a nyári – *Polgárosodás Magyarországon* – szakszemináriumra.
Tevékenység: Empirikus kutatás végzése.

- A Juhász Pál és Szelényi Iván által kifejtett „megszakított polgárosodás" teóriájának vizsgálata zalai, vasi és veszprémi falusi vállalkozók életútjának és intergenerációs mobilitásának elemzésével.
- Próbafelvétel (100 kérdőív) végzése Szombathely szuburbán övezetében a Kárpáti Zoltán vezette összehasonlító városkutatás keretében. Ehhez kapcsolódóan május 22–23-án a kutatást előkészítő megbeszélésen Kárpáti Zoltán mellett jelen volt John N. Edwards szociológus és Patricia K. Edwards kutatási dékán a Virginiai Állami Egyetemről, akik a szakmai megbeszélések mellett nyilvános előadást is tartottak a kompetitív egyetemi rendszerről.

Tagok: 7 fő (Baráth Endre, Csatár Péter, Gyimes Ákos Csaba, Léránt Henrik, Némethy Szabolcs – a többiek neve nem ismert)

Önképző és művészeti kör

Hangszeres népzene[326]

Vezető: Földesi János
Téma: bogyiszlói népzene
Tagok: nincs adat
A kör februártól májusig működött heti két órában.

Szociális tevékenység

Help, fogadó a szegényekért

Vezető: Hajnal Ágota
Tevékenység: Szívességszolgálat néven folytatódott a kör szociális ellátóműhelyének munkája, valamint a hallgatók kérdezőbiztosként

részt vettek Szombathely szociális térképének kutatásában.
Vendégelőadó és előadásának témája: Mezei György: Létminimum[327]
Tagok: 7 fő
A csoport tevékenysége májustól szünetelt, mert Hajnal Ágota áprilistól a szombathelyi önkormányzat népjóléti főtanácsosa lett.
A szolgálat pénzügyi fedezetét az önkormányzat és a helyi SZETA Alapítvány biztosította.

Sebaj klub[328]

Vezető: Mayer Rudolf
Tevékenység:

- heti rendszerességgel tartott foglakozások– februártól már csak heti két alkalommal – kb. 25-30, bandákba szerveződő, zömmel kisegítő iskolába járó 6–12 éves gyerekkel, amelyeken a játék mellett a tanulmányi felzárkóztatás volt az alapvető cél

- havonta Sebaj-butikok – mini ruhaakciók – működtetése, amelyek egyrészt a gyermekek elemi szükségleteit fedezték, másrészt szituációs játékokra adtak módot
- hétvégi kirándulások szervezése, melyeknek a természetjáráson túl tanulmányi céljai is voltak
- meglátogatták az ikervári nevelőintézetet, ahol a gyermekek szembesülhettek a bezárt lét hátrányaival, valamint június 15–23-a között a vendvidéki Apátistvánfalván táboroztattak 50 gyereket

Tagok: februártól a 14 fő helyett már csak 5 fő[329]

Az őszi félév végére rendkívül jó közösségi kultúra alakult ki.

Hétvégi szemináriumok és egyéb nagyrendezvények

Kelet-Közép-Európa szeminárium

1.) Megváltozott viszonyok... (1991. február 15–17. Velem, Stirling-villa)
Téma:

- a szakkollégiumok „hősi múltja", azaz a rendszerváltást megelőző időszak története
- a szakkollégiumok a jelenben és a perspektívák

Részvevők: 90-100 fő,
a Németh László Szakkollégium (BDTF), az EKF akkor alakuló szakkollégiuma, a Bibó István Szakkollégium (ELTE ÁJTK), a Bolyai Kollégium (ELTE TTK), a Galiba Kör (JATE), az Erdei Ferenc Kör (JATE), a Bibó István Olvasókör (ME) a Rajk László Szakkollégium (MKKE) és a Széchenyi István Szakkollégium (MKKE) képviseletében.
A találkozón élesen szétvált az „öreg szakkollégisták", a „hősi múlt" képviselőinek és a „fiatal szakkollégisták" csoportja, amelyek nem értették, s nem is akarták érteni egymás „nyelvét".

2.) Konzervativizmus Magyarországon 1867–1991 között (1991. március 8–10. Velem, Stirling-villa)
Előadók: Szabó Miklós[330]
Résztvevők: kb. 40 fő, melyből kb. 15-en Budapestről, Egerből, Szegedről és Miskolcról érkeztek.

Szakszemináriumok

1.) A demokratikus alternatívától a szovjet típusú kommunista diktatúráig (november)
Vezető: Katona Attila
Résztvevők: nincs adat
Hallgatói kezdeményezésre megtartott kéthetes történelmi szeminárium.

2.) Jelrendszerek a népi műveltségben
Előadó: Molnár V. József
Téma: nincs adat
Résztvevők: nincs adat
Öt alkalommal megtartott előadássorozat, mely szintén hallgatói kezdeményezésre jött létre.

Társadalomtudományi klub

Előadók és előadásaik témái:
- Vígh Kálmán: Az orosz értelmiség a XIX. században
- Gazsó Ferenc: Káderbürokrácia és szakértelmiség
- Kárpáti Zoltán: Technokrata uralom
- Kárpáti Zoltán: Két város – két értékvilág (Szombathely és Kecskemét)[331]
- Bába Iván: A magyar külpolitika útjai
- Miszlivetz Ferenc: Befejezetlen forradalom...; Koraszülött demokráciák Közép-Európában; Nacionalizmus történelmi perspektívában
- Erdélyi Ágnes: Max Weber a bürokratikus uralomról
- Bozóki András: A rendszerváltás problémái – értelmiségi uralom?

Táborok

A Németh László Szakkollégium nyári tábora

(1991. június 22–29. Vadása-tó, Őrség)
Téma: Polgárosodás Magyarországon

Előadók: Kárpáti Zoltán, Karády Viktor, Miszlivetz Ferenc, Nagy J. Endre
Vendégelőadó és témája: Sonja Licht: A közép-európai demokratikus átalakulás történelmi tehertételei, a nacionalizmusok újraéledésének problémái[332]
Résztvevők: kb. 40-50 fő (ebből kb. 20-an Budapestről, Egerből és Miskolcról érkeztek)

Konferenciákon való részvétel

- *Helsinki polgárok gyülekezete* című konferencia, Prága, 1990. október 16–18. – 1 fő (Bánlaki Ildikó)
- Tapasztalatairól beszámolt a főiskola klubjában.
- *A Magyar Szociológiai Társaság kongresszusa*, Gödöllő, 1990. október végén – 3 fő
- *A polgári engedetlenség helye az alkotmányos demokráciákban* című konferencia,[333] Bibó István Szakkollégium, 1991. március 9–10. – 2 fő (Némethy Szabolcs, Baráth Endre)

A szakkollégium által támogatott kiadványok

- A *Kilátó*[334] 1990. 1., 2., valamint 1991. 1., 2., 3. száma.[335]
- A *Jelentkezünk* 1990. 2., 1991. 1–2. száma, valamint a folyóirat 1990. szeptemberi különszáma, mely a Magyar Irodalomtörténeti Társaság északnyugat-dunántúli tagozatalakító konferenciájának válogatott előadásait tartalmazza.[336]
- *A remény pedagógiája.* Beszélgetések Zsolnai Józseffel és Zsolnai Lászlóval.[337]

Szakkollégiumi ösztöndíj

Az ösztöndíjat Sümegi István nyerte el *Történeti paradigma* című történetfilozófiai kutatásának támogatására. A konzulensek Gutter József és Erdélyi Ágnes filozófusok voltak. A XX. OTDK Társadalomtudományi Szekciójában Sümegi István e témáról írt dolgozatával

– első díj kiosztása híján – a két második helyezés közül az egyiket nyerte el.[338]

Kijutunk vagy beljebb megyünk? Birgit Voigt, Tokaji Nagy Erzsébet, Csatár Péter, Kugler István (1989. október)

A lehetőségek kapuja nyitva áll. Na de hol a ház? Jody Jensen új keretek között 1989 októberében

1991. szeptember 1. – 1992. augusztus 31.

1992-ben is kapott támogatást a szakkollégium a Soros Alapítványtól, de a pontos összegről nincs adat.[339]

Szakkollégiumi stúdiumok/tevékenységek[340]

Kurzusok

Filozófiatörténet

Vezető: Dörömbözi János
Téma: Az individuum rendeltetése
Tagok: nincs adat

Szociológia

Vezető: Szabó Gábor
Téma, tevékenység:
I. félév: Értelmiség és hatalom – Max Weber szövegelemző szeminárium
II. félév: Falusi vállalkozók származási mobilitása – 300 kérdőív adatainak számítógépes feldolgozása.
Tagok: Baráth Endre, Csatár Péter, Gyimes Ákos Csaba, Léránt Henrik, Némethy Szabolcs[341] – a többiek neve nem ismert)

Szociális tevékenység

Sebaj klub

A segítőszolgálat működésének finanszírozását 1991 szeptemberétől Szombathely Jóléti Alapítványa biztosította.

Hétvégi szemináriumok és egyéb nagyrendezvények

Szakszemináriumok

1.) Martin Heidegger: Lét és idő (Szövegelemző szeminárium)
Vezető: Vajda Mihály
Vendégelőadók: Bacsó Béla, Pongrácz Tibor, Boros Gábor

2.) Kultúra és társadalom egy új korszakban[342] (1991. november–december. Főiskola: „A" épület Díszterem, illetve „C" épület Nagyelőadó)
Vendégelőadók és előadásaik témái:

- Szalai Erzsébet: A hatalmi szerkezet változásai a Kádár-rendszertől napjainkig (november 6.)
- János Cs. András: Az amerikai paradoxon: egy világhatalom társadalmi problémái (november 21.)
- Sükösd Miklós: Média és politika a mai Magyarországon (november 28.)
- Vitányi Iván: A nemzet fogalma és valósága (december 9.)
- Miszlivetz Ferenc: Nacionalizmus és civil társadalom Kelet-Közép-Európában (december 9.)
- Sonja Licht: A jugoszláv válság és Európa (december 9.)
- Szelényi Iván: A magyar társadalom szerkezetének változásai a posztkommunizmusban (december 16.)[343]

Az előadássorozat a szombathelyi Berzsenyi Dániel Főiskola Társadalomtudományi Tanszéke, a Németh László Szakkollégium és az Európa Kutató Központ közös szervezésében került megrendezésre. Az előadások napján 18 órától a meghívott előadók kötetlen beszélgetésen is részt vettek a Forgó Klubban.

3.) Kultúra és társadalom egy új korszakban II.[344] (1992. március–május. Főiskola: „C" épület Nagyelőadó)
Vendégelőadók és előadásaik témái:

- Arató András (Andrew Arato): Forradalom, restauráció, legimitáció. Az átmenet ideológiai problémái Magyarországon (március 2.)[345]
  Gerő András: Polgárosodás Magyarországon a XIX–XX. században (március 23.)
- Skelly, James: A köztársaság eróziója (április 6.)
- Papp Zsolt: Versengő pártrendszerek. A német szociáldemokrácia, az osztrák korporatizmus és a svájci népszavazás (április 27.)

- Bíró András: A szegénység kultúrája és az önszerveződés (május 11.)
- Thelen, Peter: Szociáldemokrácia és liberalizmus napjainkban (d. n.)[346]

Résztvevők: nincs adat
Az előadássorozat az Európa Kutató Központ, a Németh László Szakkollégium és a BDTF Szociológia és Politikatudományi Tanszékének közös szervezésben került megrendezésre.
Az előadások napján 18.00 órától a vendégelőadók kötetlen beszélgetésen is részt vettek a szombathelyi Forgó Klubban.

Táborok

A Németh László Szakkollégium téli tábora[347]

(1992. január 20–február 2. Őrség)
Tevékenység: Faluszociográfiai tábor–Bajánsenye, Magyarszombatfa, Velemér és Kercaszomor minden háztartásában (kb. 250 család) adatfelvétel készítése Csorba József, Loss Sándor és Szabó Gábor vezetésével.
A tábor során gyűjtött jelentős mennyiségű tényanyag matematikai-statisztikai módszerekkel történő feldolgozását követően féléves szemináriumi munka eredményeként elkészült *A komasági és reciprocitási társadalmi kapcsolatok a Belső-Őrségben* című néprajzi-szociológiai tanulmány, mely II. díjat nyert el az Országos Néprajzi és Nyelvjárási Gyűjtőpályázaton.[348]
Tagok: 15 fő (szombathelyi, miskolci, budapesti főiskolások és egyetemisták)
A kutatást a Soros Alapítvány támogatása mellett a Társadalomtudományi Tanszék és a Közművelődési Tanszék segítsége tette lehetővé.

Nyári Szakkollégiumi Találkozó

(NYATA) (1991. szeptember 5–8. Zánka)
Ezen a találkozón a Németh László Szakkollégium kb. 20 fővel képviseltette magát. A közös tábori program részeként a szombathelyi-

ek vendége Vajda Mihály volt, aki *Pluralizmus a filozófiában* címmel tartott előadást.[349]

A szakkollégium által támogatott kiadványok

- A *Kilátó* 1991. 4., 5., karácsonyi különszáma, 1992. 1., 2. száma.[350]
- A *Jelentkezünk* 1991. szeptemberi különszáma, melyben Szauer Ágoston *Két háború* című regénye jelent meg.[351]
- A *Vízjelek* című tanulmánykötet.[352]

1992. szeptember 1. – 1993. augusztus 31.[353]

1992. október

A Németh László Szakkollégium 1.200.000 Ft Soros alapítványi támogatásban részesült.[354]

Szakkollégiumi stúdiumok/tevékenységek[355]

Kurzusok

Filozófiatörténet[356]

Vezető: Novák Antal
Téma: Friedrich Nietzsche
Vendégelőadók: Horváth Géza, Vajda Mihály,[357] Kisbali László, Kiss Endre
Tagok: 7–9 fő (Bognár Bulcsu, Csonka Ferenc, Lénárd Henrik, Tóth Tihamér – a többiek neve nem ismert)
Politikaelmélet:
Vezető: Székely Klára
Téma: A terrorizmus
Tagok: nincs adat

Mágikus tudományok

Vezető: Huszár Attila
Téma: A természetes mágia
Tagok: nincs adat

Önképző és művészeti kör

Pável Kábel képlabor

Vezető: Gálna Sándor
Téma: nincs adat
Tagok: nincs adat

Hétvégi szemináriumok és egyéb nagyrendezvények

Szakszemináriumok

A szakszemináriumokat az Európa Kutató Központ, a Berzsenyi Dániel Tanárképző Főiskola Szociológia és Politikatudományi Tanszéke, valamint a Németh László Szakkollégium közösen szervezte.

1.) Diktatúrák anatómiája[358] (1992. szeptember 16–17. Velem, Avar szálló)
Vendégelőadók és előadásaik témái:

- Nagy J. Endre: A totalitarizmus keletkezése
- Vajda Mihály: A modernitás és a totalitárius mozgalmak kapcsolata
- Szalai Erzsébet: A puha diktatúráktól a politikai apátiáig
- Vitányi Iván: Kapitalizmus–demokrácia–diktatúra „szerelmi háromszöge"
- Hankiss Elemér: Az alattvaló lélektana: 1992
- Simon Róbert: Az iszlám és a despotizmus összefüggésrendszere
- Puskás Ildikó: Az indiai demokrácia és a vallás kapcsolata

Forrás hiányában nem ismert, ki tartott előadást az afrikai diktatúrák és a latin-amerikai országok természetrajzáról, valamint arról sem, Bíró András milyen témában szólalt meg.

2.) *Anarchizmus* (1992. ősz, Velem, Stirling-villa)
Vendégelőadók: Navracsics Tibor, Haskó Katalin, a többiek nevéről nincs adat
Előadásaik témái: nincs adat

3.) *Jugoszlávia és Csehszlovákia tündöklése és bukása* (1993. tavasz, Velem, Stirling-villa)
Vendégelőadók: Sonja Licht, Öllős László, Stipkovits Ferenc, Navracsics Tibor
Előadásaik témái: nincs adat

4.) *Kultúra és társadalom egy új korszakban III.* (1993. tavasz)
Vendégelőadók:

- Fasang Árpád: Az UNESCO és a harmadik világ (1993. február 2.)
- Vitányi Iván: A rendszerváltás paradoxonjai (1993. február 25.)
- Újlaki Gabriella: A pozitivizmuson túl (1993. március 15.)
- Csákó Mihály: Szociológiai perspektívák a gyorsan változó világban (1993. március 24.)

5.) Nem tematikus sorozatok:

- Vajda Mihály: Mi a posztmodern (március 29.)[359]
- Hankiss Elemér,[360]
- László Ervin és
- Mészöly Miklós előadásának címéről és elhangzásának időpontjáról nincs adat[361]

A szakkollégium által támogatott kiadványok

- A *Kilátó* 1992. 3., 4., 5., valamint az 1993. 1., 2 (aquarius), 3. (cock tail) száma.[362]
- *A Jelentkezünk* 1992. 1/2.–1993. 1. száma.[363]
- A *Kultúra és társadalom egy új korszakban* című tanulmánykötet,[364] mely az azonos címmel tartott előadássorozaton elhangzottakból nyújt válogatást.

Összeállította: Tokaji Nagy Erzsébet

A Németh László Szakkollégium a magyar sajtóban[365]

1987

Skoda Irén, P.: Eddig hárommillió dollár a Soros-alapítványból. = Vas Népe, 1987. 70. (március 24.) sz. p. 4.
A Németh László Szakkollégiumnak nyújtott támogatásról.

E. L. – M[átrai] J[ulianna]: Budapest–Szombathely, ELTE–BDTF. Modernizáció, reform, Kelet-Közép-Európa. 1–2. rész. = Egyetemi Lapok. Az Eötvös Loránd Tudományegyetem lapja, 1987. 9. (május 25.) sz. p. [6].; 10. (június 8.) sz. p. [6].
Szombathelyen, a Jégvillában tartott *Modernizáció és reform Közép- és Kelet-Európában (Fordulat és/vagy reform)* szemináriumról.

Kiss Tamás, B.: „Cselekvés, amely önállóságot és erőt teremt". Szakkollégiumok országos találkozója. = Ef-Lapok. Közéleti-politikai kiadvány, 1987. 10–11. sz. p. 10–13.
A pápai VI. Országos Szakkollégiumi Találkozóról, ahol a Németh László Szakkollégium is képviseltette magát.

Mátrai Julianna: Szakkollégiumok – válaszúton. = Egyetemi Lapok. Az Eötvös Loránd Tudományegyetem lapja, 1987. 12. (szeptember 14.) sz. p. [4].
A pápai VI. Országos Szakkollégiumi Találkozóról.

Deák Zsolt: VI. Országos Szakkollégiumi Találkozó. = Justitia. JATE ÁJTK hallgatói lapja, 1987. szeptember-október. p. 4–7.
A pápai VI. Országos Szakkollégiumi Találkozóról, valamint a Rajk László Szakkollégiumról, a Jogász Szakkollégiumról és az Erdei Ferenc Körről.

Horváth Szilárd: Megújuló kollégiumi mozgalom. (Nyitott társadalom...) = Vas Népe, 1987. 240. (október 12.) sz. p. 5.
A Németh László Szakkollégiumról.

Mátrai Julianna: Működő demokrácia. = Egyetemi Lapok. Az Eötvös Loránd Tudományegyetem lapja, 1987. 16. (november 9.) sz. p. [2].
A szakkollégiumi mozgalom jelene és jövője című Velemben tartott megbeszélésről.

Császy [Zsolt]: Hangulatjelentés, Velem, 1987. október. = Szakkollégiumi Értesítő, [1987]. 3. sz. p. 8–9.
A szakkollégiumi mozgalom jelene és jövője szemináriumról.

Balogh József: Utórezgés. = Szakkollégiumi Értesítő, [1987]. 3. sz. p. 10–11.
A szakkollégiumi mozgalom jelene és jövője szemináriumról.

Veszélyeztetett gyerekek. = Vas Népe, 1987. 276. (november 23.) sz. p. 8.
A Németh László Szakkollégium és a Nemes Lipót Gyermekvédő Egyesület szervezésében, Bognár Szabolcs által megtartott *Mit tudnak tenni a sorra alakuló családsegítő szolgálatok?* című előadásról.

Magyar Tudományos Akadémia – Soros Alapítvány Bizottság Évkönyve az 1987-es évre. [Budapest], MTA–Soros Alapítvány Biz., [1987]. p. 88.
A Németh László Szakkollégiumnak nyújtott támogatásról.

1988

Kugler István: Jegyzetek a Németh László Szakkollégiumról. = Kilátó, 1988. 5–6. sz. p. 12–15.
A szakkollégium első évéről.

„Leszünk a MA...". = Kilátó, 1988. 5–6. sz. p. 4.
A főiskolai ifjúsági parlamentről, ahol a MA-csoport a szakkollégistákkal közösen sikerrel szerepelt.

Nyilatkozat. = Kilátó, 1988. 5–6. sz. p. 16.
A Németh László Szakkollégium Választmánya szolidaritási nyilatkozattal állt ki a társadalmi önszerveződések mellett.

„Leszünk a MA...". „Hiába utasít a Történelemtanítás módszertana egységes főiskolai jegyzet, mi nem fogjuk az ellenség gyűlöletére nevelni a gyermekeket!" (Parlamenti mozaikok, 1.) = Célok. Közéleti lap egyetemistáknak, főiskolásoknak, 1988. február (próbaszám). p. 18.
A főiskolai ifjúsági parlamentről.

1988. április 13-án Szombathelyen... (Hírek.) = Harmadkor, [1988]. 9. [április] sz. p. 97.
A Németh László Szakkollégium meghívására felolvasóestet tartott a szegedi *Harmadkor*, melyet Szentkirályi Zsolt vezetett be.

Kukor Ferenc: Szellemi környezetvédelem. Szárszó '88. = Vas Népe, 1988. 212. (szeptember 5.) sz. p. 5.
A Németh László Szakkollégiumból jelen levő képviselő beszámolója.

L[akatos] F[erenc]: Tanévnyitó a tanárképző főiskolán. = Vas Népe, 1988. 219. (szeptember 13.) sz. p. 1.
Többek közt a Németh László Szakkollégiumról.

Szakály Éva: Rétegmozizás évadkezdéskor. = Vas Népe, 1988. 219. (szeptember 13.) sz. p. 5.
A Németh László Szakkollégium Wim Wenders filmkörének programjáról.

Merényi Miklós: Fényes szelekre várva. Szak- vagy népi kollégiumokat? = Magyar Ifjúság, 1988. 38. (szeptember 16.) sz. p. 16–17.
Többek közt a Németh László Szakkollégiumról.

Szakály Éva: Matematikától a reform klubig. Hogyan kezdi az évadot a TIT? = Vas Népe, 1988. 231. (szeptember 27.) sz. p. 5.
Az Újságírósuliról, melyet a TIT-tel közösen szervezett a Németh László Szakkollégium.

Filmankét a főiskolán. = Vas Népe, 1988. 234. (szeptember 30.) sz. p. 8.
Előzetes hír: a Faludy Györgyről készült film vetítése után a Németh László Szakkollégium beszélgetést szervez Recskről és az 50-es évekről a film alkotóinak részvételével.

Cigánykérdés Magyarországon... (Kulturális hírek.) = Népszabadság, 1988. 244. (október 12.) sz. p. 7.
Előzetes hír a Németh László Szakkollégium által szervezett *Cigánykérdés és roma kultúra Magyarországon* szemináriumról.

Szeminárium a cigányságról. = Vas Népe, 1988. 246. (október 14.) sz. p. 5.
Előzetes hír a *Cigánykérdés és roma kultúra Magyarországon* szemináriumról.

Skoda Irén, P.: „Önt, mint cigányt kérdezzük". = Vas Népe, 1988. 248. (október 17.) sz. p. 4.
Beszámoló a *Cigánykérdés és roma kultúra Magyarországon* szemináriumról.

Kozma [Gábor]: Kilátó, egy lap a mához. = Vas Népe, 1988. 266. (november 8.) sz. p. 5.
A Németh László Szakkollégium által támogatott diáklapról.

Szabó Gábor: Kelet-Közép-Európa szemináriumok. IV. Velem, 1988. november 4–6. = Kilátó, 1988. 7–8. sz. p. 12–13.
Velemben, a Németh László Szakkollégium által szervezett *„Befejezetlen forradalom", avagy a Szovjetunió történelmi útkeresése 1917-től napjainkig. A bolsevizmustól a peresztrojkáig* szemináriumról.

Zsolnai József – Zsolnai László: „...a gyerek majd képvisel minket". [A szerzőkkel Fűzfa Balázs beszélget.] Szombathely, [BDTF], 1988. 48 p.
A Németh László Szakkollégium kiadványa.

Kézbe zárt egek. Antológia. [Szerk. Fűzfa Balázs és Győrkös László, az előszót írta Láng Gusztáv.] [Közread. a] Berzsenyi Dániel Tanárképző Főiskola Pável Ágoston Kollégiumának Irodalmi Önképző Köre. Szombathely, BDTF – Megyei Művelődési és Ifjúsági Központ, 1988. 145 p., ill.

Tart.: Bencsik Gyula, Jung Krisztina, Kertész Anikó, Kovács Krisztina, Majthényi László, Murai Gábor, Payer Imre, Simon Gábor, Szauer Ágoston, Szentkirályi Attila, Török László, Jobbágy Tihamér, Pungor András írásai.
A Németh László Szakkollégium kiadványa.

Magyar Tudományos Akadémia – Soros Alapítvány Bizottság Évkönyve az 1988-as évre. [Budapest], MTA–Soros Alapítvány Biz., [1988]. p. 60.
A Németh László Szakkollégiumnak nyújtott támogatásról.

1989

Ölbei Lívia: Jelentés az értékszelekcióról. A Németh László Szakkollégium másfél éve. = Vas Népe, 1989. 57. (március 8.) sz. p. 5.

Szociológiai kutatás. Kérdőívvel kopogtatnak. = Vas Népe, 1989. 60. (március 11.) sz. p. 16.
A Németh László Szakkollégium Szociológia körének hallgatói részt vesznek az MTA Szociológiai Intézete vezette városkutatásban.

Sámándobok szimbolikája... (Rendezvények.) = Vas Népe, 1989. 74. (március 29.) sz. p. 8.
Előzetes hír a Németh László Szakkollégium Néprajz köre által szervezett Jankovics Marcell-előadásról.

A Németh László Szakkollégium... (Rendezvények.) = Vas Népe, 1989. 80. (április 6.) sz. p. 8.
Előzetes hír Pap Gábor, valamint Szabó Lajos Mátyás előadásáról, amelyet a Németh László Szakkollégium Néprajz köre, illetve Társadalomtudományi klubja szervezett.

Zsolnai József előadása... (Rendezvények.) = Vas Népe, 1989. 82. (április 8.) sz. p. 16.
Előzetes hír a Németh László Szakkollégium Reformpedagógia köre által szervezett előadásról.

Forgó Klub, Bagolyvár. = Vas Népe, 1989. 85. (április 12.) sz. p. 8.
Előzetes hír Vékás Domokos és Kárpáti Zoltán előadásáról, amelyeket a Németh László Szakkollégium szervezett.

A zsidó kérdés Magyarországon... (Hírek.) = Vas Népe, 1989. 90. (április 18.) sz. p. 8.
A Németh László Szakkollégium százezer Ft-ot kapott az MTA–Soros Alapítványtól *A zsidókérdésről* című kötet kiadására.
Ld. még: A zsidókérdésről. Szombathely, 1989.

Jelentkezünk 1988. (Megjelent.) = Magyar Nemzet, 1989. 94. (április 24.) sz. p. 8.
A Németh László Szakkollégium által támogatott főiskolai folyóiratról.

Alternatív eszmevilág... (Rendezvények.) = Vas Népe, 1989. 101. (május 2.) sz. p. 8.
Előzetes hír a Németh László Szakkollégium Társadalomtudományi klubja által szervezett Papp Zsolt-előadásról.

A Derkovits-kör tárlata. (Rendezvények.) = Vas Népe, 1989. 119. (május 23.) sz. p. 8.
A Németh László Szakkollégium Rajz körének kiállításáról.

Zsolnai József: Az értékközvetítő és képességfejlesztő alternatív program és kutatás. (Előadás.) = Jelentkezünk, 1989. 1. sz. p. 184–191.
A Németh László Szakkollégium Reformpedagógia köre által szervezett előadás szerkesztett változata.

Farkas Zoltán – Váradi Júlia: Lapalapítók '89. = Jel–Kép, 1989. 3. sz. p. 10.
A Németh László Szakkollégium által támogatott diáklapról, a *Kilátó*ról.

Papp Zsolt: Olvasónapló. = Kritika, 1989. 8. sz. p. 8–9.
A Velemben, a Németh László Szakkollégium által szervezett *„Befejezetlen forradalom"* szemináriumon elhangzott Vajda Mihály-előadásról, valamint a *Kilátó*ról is.

Paksy Ágnes: Tervvázlat autonóm alap-, közép- és felsőfokú iskola létesítéséről. = Vas Népe, 1989. 207. (szeptember 2.) sz. p. 5.
Az 1989. december 21-én Szombathelyen – az MDF, a Németh László Szakkollégium, a FIDESZ, az SZDSZ és Szombathely Város Tanácsa által – megalapított

Apáczai Csere János Alapítványról, amelynek célja egy autonóm alap-, közép- és felsőfokú iskola létrehozása volt. Az elképzelés többek közt a Németh László Szakkollégium iskolakoncepciójára támaszkodott.
Ld. még: Ambrus Lajos i.m. = Vas Népe, 1990. 235. (október 6.) sz. p. 12.

Környezetvédelmi tábor. (Rendezvények.) = Vas Népe, 1989. 218. (szeptember 15.) sz. p. 8.
Előzetes hír a Németh László Szakkollégium szeptemberben, Őriszentpéteren rendezendő táboráról.

Kilátó. Pedagógiai különszám. 1989. 71 p.
A Németh László Szakkollégium által támogatott periodikumokról.
Ism.: péjé: A sikersorozat prolongálva! A Kilátó pedagógiai különszáma. = Vas Népe, 1989. 209. (szeptember 5.) sz. p. 5.; Dobcsányi Ferenc: A szombathelyi tanárképző főiskola kiadványairól. [A Kilátóról és a Jelentkezünkről.] = Módszertani Közlemények, 1989. 5. sz. p. 404–405.

[Majthényi László] laczkóházy: Elpártolt vagyon. = Magyar Nyugat, 1989. 1. (október 6.) sz. p. 8.
A Jókai utcai épületet az MSZMP Vas megyei Bizottsága és a BDTF közötti együttműködési megállapodás értelmében évi 2,8 millió forint bérleti díj ellenében használhatta a Németh László Szakkollégium.

A népi gyógymódok... (Rendezvények.) = Vas Népe, 1989. 244. (október 14.) sz. p. 16.
Előzetes hír a Németh László Szakkollégium Szakrális néprajz köre által szervezett Oláh Andor-előadásról.

Nemzetközi Ifjúsági Kamara. Szombathelyi szervezet alakul. = Vas Népe, 1989. 259. (november 1.) sz. p. 8.
Előzetes hír: A Nemzetközi Ifjúsági Kamara szombathelyi szervezetének alakuló közgyűlését a Németh László Szakkollégiumban tartják meg.

T. K.: Eddig tabu volt, ma konjunktúrája van, avagy hogyan ismerhetjük meg Romániát? Ahogy a kutató látja. = Vas Népe, 1989. 276. (november 21.) sz. p. 5.
Beszélgetés Lipcsey Ildikóval, aki a Németh László Szakkollégiumban és az MMIK História klubjában tartott előadást.

Igen-értékelés. (Hírek.) = Vas Népe, 1989. 283. (november 29.) sz. p. 8.

A népszavazás szombathelyi Igen-koalíciójának képviselőit meghívta a Németh László Szakkollégium.

Szimpozion a Forgó Klubban. (Rendezvények.) = Vas Népe, 1989. 289. (december 6.) sz. p. 8.

Előzetes hír a Németh László Szakkollégium Történész köre által szervezett Jászi Oszkár szellemi öröksége szemináriumról.

Magyar Tudományos Akadémia – Soros Alapítvány Bizottság Évkönyve az 1989-es évre. [Budapest], MTA–Soros Alapítvány Biz., [1989]. p. 68.

A Németh László Szakkollégiumnak nyújtott támogatásról.

A zsidókérdésről. (Szerk. Fűzfa Balázs, Szabó Gábor.) Szombathely, Németh L. Szakkollégium, 1989. 138 p., [10] t. (Németh László szakkollégiumi füzetek, [1].)

Tart.: Csorba László: Az ábécé betűi. p. 5–10.; Litván György: Szellemi progresszió a századelőn. p. 11–28.; Kovács Éva: Asszimilációs és diszkriminatív tendenciák a magyar társadalomtörténetben (1867–1939). p. 29–38.; Schmidt Mária: A magyar zsidóság a második világháború idején (1944 nyaráig). p. 39–46.; Kovács András: A zsidókérdés a mai magyar társadalomban. p. 47–86.; Simon Róbert: A zsidókérdés utolsó félévszázadának kelet-közép-európai elágazásairól – egy könyv betiltása kapcsán. p. 87–94.; Karády Viktor: A zsidóság polgárosodásának és modernizációjának főbb tényezői a magyar társadalomtörténetben. p. 95–136.; Néhány szerkesztői megjegyzés. p. 137–138.

A kötet a Zsidókérdés Magyarországon a XX. században címmel Velemben megrendezett szeminárium, valamint a témához kapcsolódó előadások szerkesztett anyaga.

Ism.: A zsidókérdésről címmel... (Krónika.) = Jelenkor, 1990. 4. (április 1.) sz. [hátsó borítóbelső]; Erdész Ádám: Betűk az ábécéből. A szombathelyi Németh László Szakkollégium kiadásában megjelent A zsidókérdésről című tanulmánykötetről. = Életünk, 1990. szeptember. p. 792–795.

1990

Szombathelyi Ifjúsági Kamara... (Rendezvények.) = Vas Népe, 1990. 21. (január 25.) sz. p. 8.
Szabó Gábornak, a Németh László Szakkollégium vezetőjének előadásáról.

Sztrájk, 1990. szeptember 25–26. Szombathely. = Kilátó, 1990. 1. sz. p. 12–13.
A főiskolai diáksztrájkról, melynek fő szervezői a Németh László Szakkollégium diákjai voltak.

Fűzfa Balázs: „Az élet az olyan más". [Interjú Fűzfa Balázzsal.] [Riporter: Gilbert Csaba, Szekeres Csaba.] = Kilátó, 1990. 1. sz. p. 14–15.
A Németh László Szakkollégium által támogatott Reformpedagógiai kísérleti műhelyről.

Szabó Gábor: Eseménytörténet helyett... Németh László Szakkollégium (1987–1990). = Kilátó, 1990. 2. sz. p. 5.
Ld. még: Szabó Gábor i.m. = Kollégium – szakkollégium. Egy kis történelem. Bp., 1991. p. 83–88.; Brückenschlage. Zams–Szombathely, 1993. p. 413–419.

Ambrus Lajos: Lesz-e Szombathelynek egyeteme? = Vas Népe, 1990. 235. (október 6.) sz. p. 12.
Az Apáczai Csere János Alapítvány által elképzelt autonóm alap-, közép- és felsőfokú iskola koncepciója.
Ld. még: Paksy Ágnes i.m. = Vas Népe, 1989. 207. (szeptember 2.) sz. p. 5.

Létminimum címmel... (Hírek.) = Vas Népe, 1990. 266. (november 13.) sz. p. 8.
A Németh László Szakkollégium Szociálpolitika köre által szervezett Mezei György-előadásról.

Batki Jenőné: Szombathelynek van főiskolája! = Vas Népe, 1990. 294. (december 15.) sz. p. 3.
Többek közt a Németh László Szakkollégiumról.

Szakály [Éva]: Mire költik Szombathelyen a Soros Alapítvány ösztöndíjait? = Vas Népe, 1990. 295. (december 17.) sz. p. 5.
Többek közt a Németh László Szakkollégiumnak nyújtott támogatásról.

Zsolnai József – Zsolnai László: A remény pedagógiája. Beszélgetések Zsolnai Józseffel és Zsolnai Lászlóval. [A szerzőkkel Fűzfa Balázs beszélget.] Szombathely, [BDTKF], 1990. 113 p.
A kötet a Németh László Szakkollégium kiadványa.
Ism.: A remény pedagógiája. Vasi könyv a modern pedagógiai iránt érdeklődőknek. = Vas Népe, 1990. 211. (szeptember 8.) sz. p. 10.

Magyar Tudományos Akadémia – Soros Alapítvány Bizottság Évkönyve az 1990-es évre. [Budapest], MTA–Soros Alapítvány Biz., [1990]. p. 116.
A Németh László Szakkollégiumnak nyújtott támogatásról.

1991

Némethy [Mária] (némethy): Help! Fogadó a jobb élethez. Szociális szolgáltató és információs iroda a Fidesznél. = Vas Népe, 1991. 51. (március 1.) sz. p. 3.
A Németh László Szakkollégium Szociálpolitika körének és Sebaj klubjának segítségével.

A VII. Országos Szakkollégiumi Nyári Tábort... = Magyar Nemzet, 1991. 196. (augusztus 22.) sz. p. 10.
A zánkai Gyermeküdülő Centrumban 1991. szeptember 5–8-a között megrendezett táborról, amelynek egyik szervezője a Németh László Szakkollégium volt.

[A] Németh László Szakkollégium programja. = Kilátó, 1991. 4. sz. p. 18–19.

Szabó Gábor: Eseménytörténet helyett... A Németh László Szakkollégium, 1987–1990. = Kollégium – szakkollégium. Egy kis történelem. Bp., OFKB, 1991. p. 83–88.
Ld. még: Szabó Gábor i.m. = Kilátó, 1990. 2. sz. p. 5.; Brückenschlage. Zams–Szombathely; 1993. p. 413–419.

A Berzsenyi Dániel Németh László Szakkollégiumának Szervezeti és működési szabályzata. = Kollégium – szakkollégium. Egy kis történelem. Bp., OFKB, 1991. p. 147–153.

Vízjelek. Iskolák, pedagógiák Magyarországon. Kelet-Közép-Európa szemináriumok VII. (Szerk. Fűzfa Balázs.) Szombathely, Németh L. Szakkollégium, 1991. 238 p. (Németh László szakkollégiumi füzetek, 2.)

Tart.: Mihály Ottó: Rendszerváltás a társadalomban és az oktatásban. p. 9–26.; Sáska Géza: Csak reformot ne? p. 27–46.; Zsolnai László: A humán ökológia pedagógiai vonatkozásai. p. 47–60.; Zsolnai József: Az értékközvetítő és képességfejlesztő pedagógia mint irányzat. p. 61–68.; Csáky László: Egy önfejlesztő iskola. p. 69–87.; Kocsis József: A társadalmi gyakorlatra orientált iskola esélyei. p. 88–100.; Varga Ferenc: Kinek kell Szentlőrinc? p. 101–107.; Winkler Márta: Úgyse tudod abbahagyni. p. 108–112.; Lami Pál: A nyolcosztályos gimnázium egy lehetséges modellje. p. 113–127.; Lami Pál: Sokszínűség az oktatásügyben. p. 128–130.; Horn György: Az Alternatív Közgazdasági Gimnázium. p. 131–143.; Vekerdy Tamás: Waldorf-óvodák, Waldorf-iskolák az NSZK-ban. p. 144–164.; Merklin Tímea: Szabadság és motiváció. p. 165–186.; Varga Krisztina: Egy lehetséges válasz: a drámapedagógia. p. 187–199.; Domonkos Emília: Miben segít a Gordon-módszer? p. 200–206.; Molnár V. József: Isten tenyerén. Versek. p. 207–236.

A könyv a Németh László Szakkollégium Reformpedagógia köre által Velemben 1989. november 17–19-én *Alternatív pedagógiák – pedagógiai alternatívák* címmel megrendezett szeminárium szerkesztett anyaga.

Ism.: Vincze Veronika: „Jelentés" a Vízjelekről. Avagy gondolatok egy minap megjelent pedagógiai kiadvány kapcsán. = Kilátó, 1991. karácsonyi különszám. p. 6.; Alternatív pedagógiák. = Kisalföld, 1992. 49. (február 27.) sz. p. 16.; Faludi Szilárd: „Vízjelek". Iskolák, pedagógiák Magyarországon. Szombathely, 1991. = Iskolakultúra, 1992. 20. sz. p. 71–73.; Fábián Zoltán: A másként gondolkodók vízjelei. = Új Pedagógiai Szemle, 1992. 9. sz. p. 103–106.

A kötetet beválogatták: Fontos könyvek. A BUKSZ válogatott bibliográfiája 1991. (Összeáll. Ruzsa Ágnes.) = BUKSZ, 1992. 1. sz. p. 129.

1992

Szelényi Iván: A társadalomban még működnek a hűbériség reflexei... Interjú Szelényi Ivánnal. [Riporter: Virrasztó Zsolt.] (Kultúra és társadalom.) = Kilátó, 1992. 1. sz. p. 5–6.

Beszélgetés a *Kultúra és társadalom egy új korszakban* szeminárium – melyet többek közt a Németh László Szakkollégium szervezett – egyik előadójával.

Tisztelettel meghívjuk... = Kilátó, 1992. 1. sz. p. 6.

Előzetes a *Kultúra és társadalom egy új korszakban II.* szeminárium – melyet többek közt a Németh László Szakkollégium szervezett – programjáról.

Arató András [Arato, Andrew]: „Ugródeszkának használják a társadalmat". Beszélgetés Arató András New York-i szociológussal. (Kultúra és társadalom.) [Riporter: Virrasztó Zsolt.] = Kilátó, 1992. 2. sz. p. 8–9.

Beszélgetés a *Kultúra és társadalom egy új korszakban II.* szeminárium egyik előadójával.

Kuczug II. Balázs: A komaválasztási motívumokról. = Kilátó, 1992. 2. sz. p. 5.

A Németh László Szakkollégium őrségi téli táborában végzett kutatásról.

A XXXIX. Országos Néprajzi és Nyelvjárási Gyűjtőpályázat eredményjegyzéke. = Honismeret, 1992. 5. sz. p. 100.

A Németh László Szakkollégium Szabó Gábor által vezetett Szociológia köre *Komaság és reciprocitás négy őrségi faluban* című pályázatával IV. helyezést ért el.

Komaság-kutatás. (Hír.) = Vas Népe, 1992. 120. (május 22.) sz. p. 16.

Az Országos Néprajzi és Nyelvjárási Gyűjtőpályázaton negyedik helyezést elérő, *A komaság és reciprocitás négy őrségi faluban* címmel megjelent tanulmányról.

Szabó Gábor: Hankiss, Vitányi és Vajda Velemben. Egy megújuló tanszékről. Beszélgetés Szabó Gáborral. [Riporter: Prieger Zsolt.] = Vas Népe, 1992. 216. (szeptember 12.) sz. p. 3.

A főiskolán Miszlivetz Ferenc vezetésével létrejött Szociológia és Politikatudományi Tanszékről, valamint a *Diktatúrák anatómiája* című társadalomtudományi szimpóziumról, melyet többek közt a Németh László Szakkollégium szervezett.

Nagy [J.] Endre: Az erkölcs a totális társadalmak ellensége. [Riporter: Dugmanits Csaba.] = Vas Népe, 1992. 223. (szeptember 21.) sz. p. 3.

Beszélgetés a *Diktatúrák anatómiája* című társadalomtudományi szimpózium egyik előadójával.

RTV-műsor. [Kossuth Rádió Fórum című műsora, 1992. szeptember 23. 22.30–23.05.] = Nemzeti Sport, 1992. 263. (szeptember 23.) sz. p. 13.

A *Diktatúrák anatómiája* című társadalomtudományi szimpóziumról Sipos Júlia riportjának adásideje.

Ld. még: Hanthy Kinga i.m. = Magyar Nemzet, 1992. 230. (szeptember 29.) sz. p. 10.

Bíró András: Alapítvány az autonómiáért. Való a cigánynak a szántás. [Riporter: Dugmanits Csaba.] = Vas Népe, 1992. 226. (szeptember 24.) sz. p. 3.

Beszélgetés a *Diktatúrák anatómiája* című társadalomtudományi szimpózium egyik előadójával.

Hanthy Kinga: Az emberszabású világ. (A rádió mellett.) = Magyar Nemzet, 1992. 230. (szeptember 29.) sz. p. 10.

A *Diktatúrák anatómiája* című társadalomtudományi szimpóziumról.

Ld. még: RTV-műsor. = Nemzeti Sport, 1992. 263. (szeptember 23.) sz. p. 13.

Thelen, Peter: Hiányzik egy baloldali tömegpárt. Interjú Peter Thelennel, [a] Friedrich Ebert Alapítvány budapesti képviselőjével. [Riporter]: [Grúber Károly] Charlie. (Kultúra és társadalom.) = Kilátó, 1992. 4. sz. p. 13.

Beszélgetés a *Kultúra és társadalom egy új korszakban* szemináriumegyik előadójával.

Im-Igyen Szóla F. Nietzsche. Szakkollégiumi beköszöntő. = Kilátó, 1992. 4. sz. p. 22.

Előzetes a Németh László Szakkollégium Filozófiatörténet körének programjáról.

A Soros Alapítvány Kuratóriumának 1992. októberi döntése. = Magyar Hírlap, 1992. 238. (október 9.) sz. p. 15.
A Németh László Szakkollégium 1.200.000 Ft támogatásban részesült.

1993

Vajda Mihály: „Semmi sem az, ami régen volt". Beszélgetés Vajda Mihállyal. [Riporter: Novák Antoan, Tóth Tihamér.] = Kilátó, 1993. 2. (aquarius) sz. p. 3.
Beszélgetés a Németh László Szakkollégium Filozófiatörténet körének vendégelőadójával.

Hankiss Elemér: Túlságosan demokraták voltunk... Interjú Hankiss Elemérrel. [Riporter: Virrasztó Zsolt.] = Kilátó, 1993. 3. (cock tail, [június]) sz. p. 11–12.
Beszélgetés a Németh László Szakkollégium egyik vendégelőadójával.

Szabó Gábor: A Németh László Szakkollégiumról. = Kilátó, 1993. 4. (november) sz. p. 24.
Az 1990-es évekről.

Lukács György: [A] Németh László Szakkollégium felvételt hirdet szakkollégiumi tagságra. = Kilátó, 1993. 4. (november) sz. p. 31.

Szabó Gábor: Eseménytörténet helyett... A Németh László Szakkollégium 1987–1990. = Brückenschlage. [Red. Peter Stöger, Barota Mária]. Zams–Szombathely, Pädagogische Akad. der Diözese–BDTF; 1993. p. 413–419.
Ld. még: Szabó Gábor i.m. = Kilátó, 1990. 2. sz. p. 5.; Kollégium – szakkollégium. Egy kis történelem. Bp., 1991. p. 83–88.

Kultúra és társadalom egy új korszakban. (Szerk. Miszlivetz Ferenc.) Budapest, Pesti Szalon; Szombathely, Savaria Univ. Press; 1993. VIII, 226 p. (Átiratok, 1.)
Tart.: Janos, Andrew C.: Forradalom és legitimitás. p. 1–15.; Szalai Erzsébet: A hatalom metamorfózisa? p. 17–30.; Sükösd Miklós: Politika és média a mai Magyarországon. p. 31–59.; Szelényi Iván: A magyar társadalom szerkezetének változásai a posztkommunizmusban. p. 61–79.; Vitányi Iván: A nemzet fogalma és valósága.

p. 81–93.; Miszlivetz Ferenc: A kelet-európai társadalomfejlődés ellentmondásai 1989 után. p. 95–106.; Arato, Andrew: Amerikai paradoxon. p. 107–134.; Malachy Skelly, James: Szétmálló köztársaság. p. 135–154.; Thelen, Peter: Szociáldemokrácia és liberalizmus napjainkban. p. 155–171.; Przeworski, Adam: Ideológia, elmélet és valóság. p. 173–203.; Papp Zsolt: Versengő pártrendszerek. p. 205–226.
Az Európa Kutató Központ, a BDTF Szociológia és Politikatudományi Tanszékének és a Németh László Szakkollégium fenti címmel rendezett konferenciájának előadásai.
Ism.: Takáts József: Az amerikai paradoxon. = Népszabadság, 1993. 292. (december 16.) sz. p. 12.; Fűzfa Balázs: Átiratok, 1–8. Budapest–Szombathely 1993–94. (A 6. kötettől: Kiadja a Savaria University Press. Szombathely 1994–.) Sorozatszerkesztő: Miszlivetz Ferenc. Felelős szerkesztő: Varga Tímea. (Könyvszemle.) = Vasi Szemle, 1995. 2. sz. p. 293–296.; Kronstein Gábor: A nemzeti tudatról három könyv ürügyén. (Kritika–Figyelő.) = Új Pedagógiai Szemle, 1995. 10. sz. p. 101–110.

1994

A Soros Alapítvány 1994. január-márciusi döntései. = Magyar Hírlap, 1994. 69. (március 24.) sz. p. 15.

Ua. = Magyar Nemzet, 1994. 71. (március 26.) sz. p. 14.
A Németh László Szakkollégium 1.200.000 Ft (ld. Magyar Hírlap) vagy 1.000.000 Ft (ld. Magyar Nemzet) támogatásban részesült.

Szombathelyi Tanárképző Főiskola... (Rendezvények.) = Kurír (reggeli kiadás), 1994. 269. (október 1.) sz. p. 14.
A Tízéves a Soros Alapítvány című rendezvény keretében a BDTF Dísztermében a Németh László Szakkollégium is bemutatkozott.

Ölbei Lívia: Indul az Európa Ház. Kőszegi konferencia a posztmodern gondolkodásról. = Vas Népe, 1994. 271. (november 18.) sz. p. 16.
A konferenciát a BDTF Szociológia és Politikatudományi Tanszéke és a Németh László Szakkollégium közösen rendezte.

Regős János: A Kőszegi Tanítóképző Intézettől a Szombathelyi Tanárképző Főiskoláig, 1926–1991. [Ill. Vörös Ferenc.] [Szombathely], Vas M. Ped. Int.; Győr, Palatia Ny.; 1994. p. 150.
A Németh László Szakkollégiumról.
Ld. még: Faludi Szilárd: Regős János i.m. = Magyar Pedagógia, 1998. 2. sz. p. 155–160.

1995

A Soros Alapítvány első félévi kuratóriumi döntései a Közoktatás-fejlesztési és az Egészségügyi Rendszerfejlesztési Program döntései nélkül. = Magyar Hírlap, 1995. 182. (augusztus 5.) sz. p. VI.
A Németh László Szakkollégium az 1995/1996-os tanév programjaira 2.000.000 Ft támogatásban részesült.

'68 örökségéről. = Vas Népe, 1995. 187. (augusztus 11.) sz. p. 7.
Előzetes hír a Németh László Szakkollégium augusztus 21–24-e között Velemben, az Avar Szállóban, Papp Zsolt emlékére rendezett táboráról. Az előadók felsorolásával.

Angyal [László]: Velemi konferencia – neves előadókkal. '68 öröksége. = Vas Népe, 1995. 196. (augusztus 22.) sz. p. 1.
Az augusztusi velemi táborról. Néhány előadás témájának közlésével.

Kozma G[ábor]: Elgyávult társadalom? '68 örökségéről. = Vas Népe, 1995. 200. (augusztus 26.) sz. p. 7.
A velemi tábor szervezője és előadója, Szabó Gábor és Miszlivetz Ferenc '68 mának szóló üzenetéről.

Sükösd Mihály: Kő–görgető. - -: „Túl sok a hiány". [Riporter: Ölbei Lívia.] = Vas Népe, 1995. 200. (augusztus 26.) sz. p. 8.
Interjú az augusztusi velemi tábor egyik előadójával.

[Sümegi István] (S. I.): '68 öröksége. (Tudósítások, hírek.) = Vasi Szemle, 1995. 4. sz. p. 625.
Beszámoló az augusztusi velemi táborban elhangzott előadásokról.

1996

Kugler István: „Egy politikusnak nem csak a látszatra kell ügyelnie" – mondja Kugler István, a Polgári Együttműködés Frakció vezetője. [Riporter: Timár Virgil.] = Vas Népe, 1996. 151. (június 29.) sz. p. 3.
Többek közt a Németh László Szakkollégiumról és a Kilátóról.

A bűn kultúrtörténete. = Vas Népe, 1996. 199. (augusztus 27.) sz. p. 12.
Részletes előzetes a Németh László Szakkollégium egyhetes velemi táboráról, melynek témája A bűn kultúrtörténete.

Bűnről és bűnhődésről. = Vas Népe, 1996. 201. (augusztus 29.) sz. p. 7.
Előzetes hír A bűn kultúrtörténete című szemináriumprogramjáról.

Sümegi István: „Egyszerűen a bűn a sorsunk." A Németh László Szakkollégium „A Bűn kultúrtörténete" címmel rendezett egyhetes előadássorozatot Velemben. Beszélgetés Sümegi István titkárral, szervezővel a rendezvényről. [Riporter: Mayer Rudolf.] = Savaria Fórum, 1996. 37. (szeptember 13.) sz. p. 6.

Loss Sándor – Szabó Gábor: A szokásjog értelme és a hagyomány értéke. Komaság és reciprocitás négy őrségi faluban. = Acta Universitatis Szegediensis. Acta Juridica et Politica, 1996. (50. Tom.) 8. Fasc. p. 1–13. Teljes szöveg: http://acta.bibl.u-szeged.hu/6919/1/juridpol_050_fasc_008_001-013.pdf (Letöltés dátuma: 2022. február 26.)
A Németh László Szakkollégium Szociológia köre által 1992-ben végzett vizsgálat eredményének összefoglalása.
Ld. még: Loss Sándor – Szabó Gábor i.m. = Magyar Jog, 1997. 6. sz. p. 347–353.; Savaria. A Vas Megyei Múzeumok Értesítője, 1995–1998. p. 203–212.

1997

Megjelent. = Vas Népe, 1997. 6. (január 8.) sz. p. 7.
A Németh László Szakkollégium gondozásában – a *Jelentkezünk* jogutódjaként – megjelent *Bár* folyóiratról.

Némethy M[ária]: Tudós tanárokra emlékeznek. = Vas Népe, 1997. 80. (április 7.) sz. p. 5.
A megemlékezést Országh Lászlóról a Németh László Szakkollégium Filológiai műhelye szervezte.

Művelődési és Közoktatási Minisztérium Felsőoktatási Programfinanszírozási Pályázat nyertesei 1997. = Magyar Hírlap, 1997. 148. (június 27.) sz. p. 12.
A Németh László Szakkollégium a humán szakos hallgatók tehetséggondozása programjára 2.000.000 Ft támogatásban részesült.

Loss Sándor – Szabó Gábor: A szokásjog értelme és a hagyományok értéke. (Komaság és reciprocitás négy őrségi faluban.) = Magyar Jog, 1997. 6. sz. p. 347–353.
Ld. még: Loss Sándor – Szabó Gábor i.m. = Acta Universitatis Szegediensis. Acta Juridica et Politica, 1996. (50. Tom.) 8. Fasc. p. 1–13.; Savaria. A Vas Megyei Múzeumok Értesítője, 1995–1998. p. 203–212.

Molnár A[nnamária]: Az erotikáról – tudományosan. = Vas Népe, 1997. 184. (augusztus 8.) sz. p. 7.
Előzetes hír a Németh László Szakkollégium augusztus 11-től Badacsonyban megrendezésre kerülő egyhetes táborának témáiról és előadóiról.
Ld. még: Borbély Gábor i.m. = BUKSZ, 1998. 2. sz. p. 180–189.

Faludi Szilárd: Bár. = Köznevelés, 1997. 28. (szeptember 19.) sz. p. 18.
A Németh László Szakkollégium támogatásával megjelent *Bár* folyóiratról.

1998

„A többi néma csend...". = Vas Népe, 1998. 25. (január 30.) sz. p. 4.
A Németh László Szakkollégium által Velemben rendezett *Előadások és filmvetítések a halálról* című szemináriumról.

Borbély Gábor: Bölcsesség és szex 1277-ben. = BUKSZ, 1998. 2. sz. p. 180–189.
A Németh László Szakkollégium 1997. augusztus 11-től Badacsonyban tartott nyári táborának egyik előadása.

Ld. még: Molnár A[nnamária] i.m. = Vas Népe, 1997. 184. (augusztus 8.) sz. p. 7.

Faludi Szilárd: Regős János életműve (1913–1996). (Szemle.) = Magyar Pedagógia, 1998. 2. sz. p. 155–160.
Többek közt a Németh László Szakkollégiumról.
Ld. még: Regős János i.m. [Szombathely], Győr; 1994. p. 150.

Faludi Szilárd: A „BÁR" család. = Köznevelés, 1998. 24–25. (június 19.) sz. p. 27.
A Németh László Szakkollégium támogatásával megjelent *Bár* című folyóirat II. évfolyamának 1–4. számáról.

„Szép Szabadság, óh, sehol sincs...". Szakkollégiumi tábor a szabadság fogalmának változásairól, értelmezéséről. = Vas Népe, 1998. 173. (július 25.) sz. p. 6.
Előzetes a Németh László Szakkollégium Velemben megrendezett táboráról.

N. L.: Filozófiai tábor Velemben. = Népszabadság, 1998. 191. (augusztus 15.) sz. p. 10.
A szabadság témában rendezett nyári táborról, valamint a szakkollégiumi vezetőségről, tervekről.

Merklin Tímea: Az univerzum forró drótjai. = Vas Népe, 1998. 191. (augusztus 15.) sz. p. 5.
A velemi táborban Grandpierre Attila csillagász, zenész által tartott előadásról.

Beszélgetések a művészetekről. = Vas Népe, 1998. 222. (szeptember 22.) sz. p. 7.
A szombathelyi 7Arts Gallery és a Németh László Szakkollégium közös szervezésében induló programsorozatról.

Batki Jenőné: BÁR. (Könyvszemle.) = Vasi Szemle, 1998. 4. sz. p. 501–502.
A Németh László Szakkollégium által támogatott *Bár* folyóirat 1996–1997-es évfolyamáról.

Loss Sándor – Szabó Gábor: Komaság és reciprocitás négy őrségi faluban. (Elhangzott: Az Őrvidék 1100 éve című konferencián, Őriszentpéter, 1996. június 26-27.) = Savaria. A Vas Megyei Múzeumok Értesítője, 1995–1998. p. 203–212. Teljes szöveg: https://library.hungaricana.hu/hu/view/MEGY_VASM_Savaria_22_4/?pg=208&layout=s (Letöltés dátuma: 2022. február 26.)
Ld. még: Loss Sándor – Szabó Gábor i.m. = Acta Universitatis Szegediensis. Acta Juridica et Politica, 1996. (50. Tom.) 8. Fasc. p. 1–13.; Magyar Jog, 1997. 6. sz. p. 347–353.

1999

Mórotz Eszter: Egy hét a filozófia jegyében. Szombathelyi főiskolások tábora Velemben. = Népszabadság (Pest–Vidék melléklet), 1999. 209. (szeptember 8.) sz. p. 30.
A Németh László Szakkollégium Velemben *A dionüszoszi* címmel megrendezett nyári táboráról. Beszélgetés néhány résztvevővel.

Osztovits Ágnes: Bár. (Folyóiratszemle.) = Magyar Nemzet, 1999. 278. (november 29.) sz. p. 11.
A Németh László Szakkollégium által támogatott *Bár* című folyóirat 1998–1999-es évfolyamáról – különös tekintettel az 1999. 1. számról, mely a szakkollégium szabadság tematikájú nyári táborának néhány előadását tartalmazza.

2000

Ferenczy Katalin: Vörösmarty Mihály születésének... = Vasi Szemle, 2000. 4. sz. p. 580–581.
A Németh László Szakkollégium támogatásával április 27–28-án helyi és budapesti vendégek tartottak előadást a *Szózat* költőjéről és a XIX. század művészetéről.

2001

Kreatív konferencia. Traszcendencia-szakértők a Művészetek Házában. = Vas Népe, 2001. 269. (november 19.) sz. p. 7.
A Németh László Szakkollégiummal közös rendezésben.

(mr): Az emberi jogok konferenciája. = Vas Népe, 2001. 279. (november 30.) sz. p. 7.
Az emberi jogok és az európai tradíció címmel a szombathelyi Művészetek Házában november 30. és december 1. között megrendezett konferenciáról, melyet a Németh László Szakkollégium szervezett.

Jogok és tradíció. = Savaria Fórum, 2001. 40. (december 8.) sz. p. 10.
Az emberi jogok és az európai tradíció konferenciáról.

2002

Rajz szakosok. = Vas Népe, 2002. 200. (augusztus 28.) sz. p. 7.
A Németh László Szakkollégium rajz szakos hallgatónak kiállításról.

Rajz szakosok. = Vas Népe, 2002. 210. (szeptember 9.) sz. p. 7.
A rajz szakos hallgatók kiállításáról.

[Gombás Mónika] (gom): Fotó, film, festmény, grafika. Négy fiatal művész induló kiállítása a Művészetek Házában. = Vas Népe, 2002. 213. (szeptember 12.) sz. p. 7.
A Németh László Szakkollégium négy rajz szakos hallgatójának (Baki Orsolya, Berki Veronika, Jakab Péter, Kocsis Levente) alkotásairól.

Az emberi jogok és az európai tradíció. (Szerk. Tallár Ferenc.) Budapest, Osiris, 2002. 259 p.
Tart.: Vajda Miklós: Emberi jogaink. De ki az ember? p. 9–19.; Halmai Gábor: Az emberi jogok igazolása. p. 20–37.; Huoranszki Ferenc: Mi a felvilágosodás? p. 38–48.; Lányi András: Nem választ, akit nem választanak. p. 49–57.; Mezei Balázs: Tűnődés a hagyományon. p. 58–76.; Tatár György: Túlvilágok háborúja. p. 77–86.; Endreffy Zoltán: A Szentháromságban való hit és az emberi jogok. p. 87–98.; Schmal Dániel: A lelkiismeret jogai a korai felvilágosodásban. p. 99–119.; Ludassy Mária: Condorcet, avagy Az emberi jogok matematikai módon bizonyítva.

p. 120–128.; Horkay Hörcher Ferenc: Természetjog és természetes jogok Edmund Burke írásaiban. p. 129–156.; Mesterházi Miklós: Elkötelezettségeink vitája, avagy Az optimizmus rendszere: Immanuel Kant 1401. észrevételéről. p. 157–198.; Weiss János: Az emberi jogok diskurzuselméleti megközelítése. p. 199–216.; Tallár Ferenc: Az emberi jogok két fogalma. p. 217–244.; Egyed Péter: Kisebbségi jogok mint emberi jogok. p. 245–[260].

A szombathelyi Művészetek Házában 2001. november 30. és december 1. között a Németh László Szakkollégium és a BDF Társadalomelmélet Tanszéke által azonos címmel megrendezett konferencia előadásainak szerkesztett anyaga.

2003

Rajzos tárlat. = Vas Népe, 2003. 117. (május 21.) sz. p. 7.

A Németh László Szakkollégium rajz szakos hallgatónak kiállításáról.

[Merklin Tímea] (mt): A magyar Orpheusról. Konferencia a Berzsenyi könyvtárban Weöres Sándor tiszteletére. = Vas Népe, 2003. 216. (szeptember 16.) sz. p. 7.

A konferencia többek közt a Németh László Szakkollégium és az *Életünk* szerkesztőségének támogatásával valósult meg.

2004

A fiatal Lukács György és a Thália Társaság. = Vas Népe, 2004. 69. (március 23.) sz. p. 7.

Előzetes hír a Németh László Szakkollégium és a Művészetek Háza közös rendezvényéről.

Ölbei L[ívia]: Színházi újítók. Konferencia a tavaszi fesztiválon. = Vas Népe, 2004. 71. (március 25.) sz. p. 7.

Részletes előzetes a Lukács Györgyről és a Thália Társaságról szóló konferenciáról.

[Ölbei Lívia] (öl): Lukács nem ereszt. Filozófiai és irodalomelméleti konferencia. = Vas Népe, 2004. 73. (március 27.) sz. p. 3.

Beszámoló a Lukács Györgyről és a Thália Társaságról szóló konferenciáról.

Tóth Róza: Siker vagy kudarc. = Vas Népe, 2004. 74. (március 29.) sz. p. 7.
A Lukács Györgyről és a Thália Társaságról szóló konferenciáról.

Olvassuk fel Ottlik regényét! Az EU-csatlakozást köszöntő országos könyvtári programsorozatban. = Vas Népe, 2004. 82. (április 7.) sz. p. 7.
Többek közt a Németh László Szakkollégium részvételével.

Ölbei L[ívia]: Németül filozófiát. = Vas Népe, 2004. 201. (augusztus 28.) sz. p. 6.
Szeptemberben megkezdi működését Szombathelyen az egyetemi filozófia tanszék, melynek létrejöttében előzményként szolgált a Németh László Szakkollégium tevékenysége.

Csoportmunka. = Vas Népe, 2004. 220. (szeptember 20.) sz. p. 7.
Előzetes hír a Művészetek Háza és a Németh László Szakkollégium közös vendégének, Feldmár Andrásnak az előadásáról.

Gehlen 100 éve. = Vas Népe, 2004. 266. (november 15.) sz. p. 7.
Előzetes hír az Arnold Gehlen művészetszociológiájáról folytatott beszélgetésről, mely a Németh László Szakkollégium társrendezésében valósul meg.

Az individuum és az európai tradíció. (Szerk. Tallár Ferenc.) Szombathely, Savaria Univ. Press, 2004. 219, [3] p.
Tart.: Huoranszki Ferenc: Mi vagyok én? p. 7–22.; Vajda Mihály: Retteg, s ezért a természet urává és birtokosává akar válni. p. 23–42.; Horkay Hörcher Ferenc: A mérsékelt konzervativizmus antropológiai alapjainak és cselekvéselméletének vázlata. p. 43–59.; Gelenczey-Miháltz Alirán: Önmegvalósítás és poliszdemokrácia: lázadás a törvények ellen. p. 60–73.; Schmal Dániel: Individualitás és teodícea a kései 17. században. p. 74–92.; Sümegi István: A rejtőzködő én. p. 93–124.; Ludassy Mária: Nyelv és rend. De Bonald nyelvelmélete – a tradicionalista politikai filozófia paradigmája. p. 125–161.; Tatár György: Individuum és rendszer. p. 162–175.; Némedi Dénes: Durkheim és az individualizmus problémája. p. 176–189.; Tallár Ferenc: Struktúra és communitas. p. 190–219.
A kötet a szombathelyi Művészetek Házában a Németh László Szakkollégium és a BDF Társadalomelmélet Tanszéke által azonos címmel 2003-ban megrendezett konferencia előadásainak szerkesztett anyaga.
Ism.: Széchényi Endre: Tallér Ferenc (szerk.): Az individuum és az európai tradíció. = BUKSZ, 2004. 4. sz. p. 359–362.

2005

[Merklin Tímea] (mt): Helyi kiadványok a fővárosban. (Hírek.) = Vas Népe, 2005. 35. (február 11.) sz. p. 7.
A Tallár Ferenc által szerkesztett, Az individuum és az európai tradíció című könyv bemutatójáról, amelyre a budapesti Írók Boltjában került sor.

Az ember mint „határeset". = Vas Népe, 2005. 127. (június 2.) sz. p. 7.
Előzetes hír a Németh László Szakkollégium és a Művészetek Háza közös szervezésében megrendezett Az ember mint az antropológia határjelensége konferenciáról.

(na): Az ember mint határjelenség. Kétnapos nemzetközi filozófiai konferencia kezdődött. = Vas Népe, 2005. 129. (június 4.) sz. p. 3.
Beszámoló Az ember mint az antropológia határjelensége konferenciáról.

2007

In memoriam. Hajnal Ágota (1953-2007). = Vas Népe, 2007. 77. (április 2.) sz. p. 15.
Nekrológ a Németh László Szakkollégium Szociálpolitika körének volt vezetőjéről.

Gadányi Károly: Perbeszéd helyett párbeszéd. = Vas Népe, 2007. 193. (augusztus 18.) sz. p. 16.
Többek közt a Németh László Szakkollégium tehetséggondozó programjairól.

2008

Szabó Gábor: Fidesz: se veled, se nélküled. [Riporter: Peltzer Géza.] = Vas Népe, 2008. 285. (december 6.) sz. p. 14.
Többek közt a Németh László Szakkollégiumról.

Tokaji Nagy Erzsébet (1972–1976). = Szále László: Iskola a láthatáron. A szombathelyi Felsőfokú Tanítóképzőtől a Berzsenyi Dániel Tanárképző Főiskoláig. Az első negyedszázad. Szombathely, Dr. Kiss Gyula Kult. Egyes., [2008]. p. 131–134.
Többek közt a Németh László Szakkollégiumról és a *Kilátó*ról.

Majthényi László (1985–1989). = Szále László: Iskola a láthatáron. A szombathelyi Felsőfokú Tanítóképzőtől a Berzsenyi Dániel Tanárképző Főiskoláig. Az első negyedszázad. Szombathely, Dr. Kiss Gyula Kult. Egyes., [2008]. p. 147–149.
Többek közt a Németh László Szakkollégiumról és a *Kilátóról*.

2009

Miszlivetz Ferenc: Egy vérbeli reformer küzdelmei. Miszlivetz Ferenc közjóról és rosszról, hálózatokról, pártokról, romboló erőkről és segítő angyali kezekről. [Riporter: Kiss Tamás.] = Vas Népe, 2009. 279. (november 28.) sz. p. 15.
Többek közt a Németh László Szakkollégiumról.

2010

[Katona Attila]: „Óh, a szárnyas idő...". = A szárnyas idő. 50 éves a felsőfokú képzés Szombathelyen. Sopron–Szombathely, NYME K., 2010. p. 70.
A főiskola kollégiumáról szóló alfejezetben (A kollégium: életmód és igényesség) ír a Németh László Szakkollégiumról is.

2011

Merklin Tímea: A tehetséggondozás útjai. A szakkollégium a törekvő fiatalokat gyűjti, akik elmélyülnek a maguk szakterületén, de nyitottak a világra, belenőnek majd a társadalom élvonalába. = Vas Népe, 2011. 271. (november 19.) sz. p. 5.
A főiskolán megalakult Békefi Antal Szakkollégiumról, mely a Németh László Szakkollégium hagyományára épül.

Talentum-korszak. Szakkollégium – a tudásmegosztás perspektívái. = Vas Népe, 2011. 286. (december 7.) sz. p. 4.
Többek közt a Németh László Szakkollégium újraindításáról.

Tehetségeket a jövőnek. = Kisalföld, 2011. 288. (december 9.) sz. p. [15].
A Németh László Szakkollégiuma által biztosított lehetőségekről.
Ld. még: i.m. = Zalai Hírlap, 2012. 21. (január 25.) sz. p. 8.; Fejér Megyei Hírlap, 2012. 22. (január 26.) sz. p. [13].; Vas Népe, 2012. 22. (január 26.) sz. p. [13].

2012

[Merklin Tímea] (mt): Az irodalomtanítás útjai. Konferencia a Bolyai iskolában, az előadásokat publikálják. = Vas Népe, 2012. 8. (január 10.) sz. p. 3.
Részletes előzetes a Németh László Szakkollégium által szervezett, február 10-ével kezdődő kétnapos, *Az irodalomtanítás innovációja* című konferenciáról.

[Ölbei Lívia] (öl): Az irodalomtanítás új lehetőségeiről. Konferencia szakkollégiumi támogatással. = Vas Népe, 2012. 19. (január 23.) sz. p. 7.
Részletes előzetes *Az irodalomtanítás innovációja* című konferenciáról.

Tehetségeket a jövőnek. = Zalai Hírlap, 2012. 21. (január 25.) sz. p. 8.
Ua.: Fejér Megyei Hírlap, 2012. 22. (január 26.) sz. p. [13].; Vas Népe, 2012. 22. (január 26.) sz. p. [13].
Ld. még i.m. = Kisalföld, 2011. 288. (december 9.) sz. p. [15].

[Ölbei Lívia] (öl): Tanítani is tanulnak. Irodalom és innováció a Bolyai iskolában. = Vas Népe, 2012. 33. (február 8.) sz. p. 4.
Előzetes *Az irodalomtanítás innovációja* című konferenciáról.

[Ölbei Lívia] (öl): Csak azért is irodalom. Szakkollégiumi konferencia a Bolyai gyakorló iskolában. = Vas Népe, 2012. 36. (február 11.) sz. p. 5.
Beszámoló *Az irodalomtanítás innovációja* című konferenciáról.

[Ölbei Lívia] (öl): Talentumok és átiratok. Tanárok és tanítványok – egy közegben a konferencián. = Vas Népe, 2012. 38. (február 14.) sz. p. 4.
Beszámoló *Az irodalomtanítás innovációja* című konferenciáról.

[Merklin Tímea] (mt): Uniós nagykövet a szakkollégiumban. = Vas Népe, 2012. 41. (február 17.) sz. p. 7.
Előzetes hír Grúber Károly volt szakkollégista előadásáról, aki a Németh László Szakkollégium meghívására érkezett Szombathelyre.

Grúber Károly: A főiskoláról az unióba. Grúber Károly, a BDTF egykori diákja volt a vendég. [Riporter]: [Merklin Tímea] (mt). = Vas Népe, 2012. 42. (február 18.) sz. p. 13.

Grúber Károly: Tanárból lett EU-s diplomata Grúber Károly a Berzsenyi Dániel Főiskolán végzett. [Riporter: Merklin Tímea.] = Vas Népe, 2012. 48. (február 25.) sz. p. 10.

Ölbei Lívia (öl): Motiváció szükséges. A második tehetségnap a SEK-bölcsészkaron. = Vas Népe, 2012. 93. (április 20.) sz. p. 4.
Többek közt az újraindított Németh László Szakkollégiumról.

[Ölbei Lívia] (öl): Az Örökmozgó beavat. = Vas Népe, 2012. 231. (október 2.) sz. p. 7.
Előzetes hír a Németh László Szakkollégium és az Örökmozgó Művészmozi által a Savaria moziban indított kortárs filmklubról.

[Ölbei Lívia] (öl): Világvége címmel rendeznek szimpóziumot a Nyugat-magyarországi Egyetem bölcsészkarán, november 15–16-án. = Vas Népe, 2012. 266. (november 14.) sz. p. 3.
Többek közt a Németh László Szakkollégium szervezésében.

[Ölbei Lívia] (öl): Vajon miről álmodik Oblomov? Orosz, horvát, szlovén. Az egyetem Szláv Filozófiai Intézetének szakestjén = Vas Népe, 2012. 288. (december 10.) sz. p. 7.
A hrodnai (Fehéroroszország) irodalomtudományi konferencián Előry-Tóth Borbála és Szabó Tünde a Németh László Szakkollégium támogatásának köszönhetően vehetett részt.

Az irodalomtanítás innovációja. A Németh László Szakkollégium által a szombathelyi Bolyai János Gyakorló Általános Iskolában és Gimnáziumban 2012. február 10–11-én rendezett konferencia szerkesztett és bővített anyaga. Szerk. Finta Gábor, Fűzfa Balázs. Szombathely, Savaria Univ. Press, 2012. 222 p. ill. (Irom-könyvek, 1.)

Tart.: Czetter Ibolya: Köszöntő. p. 9–10.; Károly Frigyes: Múlt és jelen. Nemzeti tantervek. p. 11–12.; Sipos Lajos: Címszavak és kommentárok az irodalomtanítás múltjáról, jelenéről, jövőjéről. p. 15–22.; Bodrogi Ferenc Máté: Az irodalomtanítás, a kreativitás és az érzékiség kapcsolatáról a „nem-hermeneutikai" fordulat jegyében. p. 23–27.; Kerber Zoltán: Szövegértés-szövegalkotás programcsomagok implementációjáról és hatásairól. p. 28–46.; Goda Imre: Bevezetés az irodalomtanításba. Az irodalomtanítás innovációja a „mesterségtudás" fokán. p. 47–56.; Sz. Tóth Gyula: Az idő a képnek dolgozik. Az irodalomtanítás innovációját befolyásoló tényezők. p. 57–66.; Kulics Ilona: A tehetséggondozás néhány aspektusa – irodalomtanítás ürügyén. p. 69–73.; Lipovits Márta: A tankönyv szerepe a tanítási folyamatban. p. 74–76.; Paksi László: Kötelezőkről röviden. p. 77–86.; Végh Béla: A gyermekirodalom oktatásának aktuális kérdései. p. 87–91.; Visy Bea: A „kétbalkezes" műfaj. A meseregény varázsáról és tanításáról. p. 92–101.; Pap Kinga: A nyelvi agresszió poétikájának tanítása a késő modernitás és a posztmodernitás néhány alkotása segítségével. Ottlik Géza: Iskola a határon, Kristóf Ágota: A Nagy Füzet. p. 103–115.; Bokányi Péter: Néhai P. S. költő(k) arcai. p. 116–119.; Bánfalvi Adrienn – Torda Dorottya: Realitás és kreált regényvilág. Személynevek vizsgálata Jókai Az arany ember című regényében. p. 120–125.; Smidéliusz Kálmán: Versillusztrációk az irodalomtanításban. p. 126–136.; Szabó Szabolcs: Az irodalomtanítás időproblémáiról. p. 137–140.; Szauer Ágoston: Egy fejlesztő periodus lezárása. Vizsga a 6. osztályban. p. 141–142.; Pathy Lívia: Az irodalom helye az új osztrák érettségiben. p. 143–144.; Darnai Zsolt: Irodalomtanítás és régióismeret a Csallóközben. Egy információtól az értékteremtésig. p. 145–158.; Varga Bence: A populáris kultúra irodalomtanításunkban. p. 161–165.; Varga Richárd: A netgeneráció és az irodalomtanítás. p. 166–176.; Németh Eszter: Az olvasóvá nevelés kérdéseiről. p. 177–186.; Boldog Zoltán: Függőségek. A közösségi oldalak és a vizuális kultúra nyújtotta lehetőségek az irodalomtanításban. p. 187–191.; Molnár András: Az olvasás hálójában, avagy csináld magad az e-bookodat! p. 192–202.; Kis Naómi: Egy kiállítás megnyitója. p. 205–207.; Pál Rebeka: „A Nő, aki csak trófeákra vágyott...". A 20. századi múzsa az irodalomban. p. 208–210.; Rosanics Petra: Ady fekete zongorája. Értelmezési javaslat a Fekete zongora című vershez. p. 211–214.; Fűzfa Balázs: Az irodalom(tanítás) fölöttébb szükséges voltáról. p. 217–219.

2013

[Ölbei Lívia] (öl): Bóbitától Psychéig. = Vas Népe, 2013. 11. (január 14.) sz. p. 7.

A Magyar Kultúra Napja és Weöres Sándor születésnapjának megünneplésében a Németh László Szakkollégium diákjai működtek közre.

[Ölbei Lívia] (öl): Irodalom, mentés másként? = Vas Népe, 2013. 72. (március 27.) sz. p. 7.

Részletes előzetes a Németh László Szakkollégium *Mentés másként?* címmel rendezett konferenciájáról.

[Ölbei Lívia] (öl): Olvasók tábora. = Vas Népe, 2013. 142. (június 20.) sz. p. 7.

Előzetes hír a VI. Weöres Sándor Olvasótáborról, melyen a Németh László Szakkollégium tagjai is részt vesznek.

[Merklin Tímea] (mt): Lómotívum a horgásztónál. = Vas Népe, 2013. 166. (július 18.) sz. p. 5.

Előzetes hír a *Hagyomány és modernség a magyar kultúrában – a lómotívum tükrében* című konferenciáról, melyet a Németh László Szakkollégium a zsennyei horgásztónál szervezett meg.

[Ölbei Lívia] (öl): A tudomány ünnepe diákelőadókkal. = Vas Népe, 2013. 259. (november 7.) sz. p. 3.

A többek közt a Németh László Szakkollégium támogatásával megvalósult rendezvényről szóló beszámoló.

2014

Kiss Márton: Éhség. Novellák. Szombathely, Savaria Univ. Press, 2013. 44 p. (Bár könyvek)

A Németh László Szakkollégium kiadványa.

Ism.: [Ölbei Lívia] (öl): Éhe a mindenségnek. Kiss Márton egyetemi hallgató tizenhárom novellájához. = Vas Népe, 2014. 31. sz. (február 6.) sz. p. 7.

[Ölbei Lívia] (öl): De mi van a híres özvegyi fátyol alatt? Lírai Oratórium Szendrey Júlia emlékére. = Vas Népe, 2014. 69. (március 24.) sz. p. 1., 7.

Beszámoló a Németh László Szakkollégium magyar szakos hallgatóinak a művészeti gimnáziumban tartott megemlékezéséről.

[Ölbei Lívia] (öl): Szendrey Júlia emlékezetére. = Vas Népe, 2014. 75. (március 31.) sz. p. 7.

Előzetes hír a Németh László Szakkollégium és a főiskola könyvtára szervezésében létrehozott oratórium bemutatójáról a SEK-aulájában.

2015

Parazsak. Szépirodalmi antológia. Középiskolások, egyetemisták írásai. [Szerk. Rozmán Kristóf.] Szombathely, Savaria Univ. Press, 2015. 124 p. (Bár könyvek)

Ism: [Ölbei Lívia] (öl): Építs katedrálist vagy disznóólat. Fiatalok vadonatúj Parazsak-antológiája. Egész nap költészet a Berzsenyi karon. = Vas Népe, 2015. 86. (április 13.) sz. p. 7.

A Költészet Napja alkalmából a Németh László Szakkollégium támogatásával megjelent kiadványról.

Mi az a saját, és mi az az idegen? = Vas Népe, 2015. 287. (december 8.) sz. p. 7.

Előzetes hír a Genius Savariensis Szabadegyetem migrációs kurzusának egyik előadásáról, mely a Németh László Szakkollégium támogatásával valósult meg.

2016

Miszlivetz Ferenc: Hallod, hogy hangzik a város? Miszlivetz Ferenc professzor, az új kutatóközpont főigazgatója megálmodta Kőszeget. [Riporter: Ölbei Lívia.] = Vas Népe, 2016. 188. (augusztus 11.) sz. p. 7. Ua. = Fejér Megyei Hírlap, 2016. 190. (augusztus 13.) sz. p. 11.; Zalai Hírlap, 2016. 192. (augusztus 16.) sz. p. 5.; Napló (Veszprém), 2016. 206. (szeptember 2.) sz. p. 7.

Többek közt a Németh László Szakkollégiumról.

2019

Miszlivetz Ferenc: 1989–2019. Lehetséges-e 30 év után a civil társadalom és a demokrácia európai újravarázsolása? = Civil Szemle, 2019. 4. sz. p. 5–7. (Angolul ld. 2020.)
Többek közt a velemi rendezvényekről.

Tóth Kata: 1987–1990. A daliás időkben ők is letettek egy téglát. = Vas Népe, 2019. november 26. https://www.vaol.hu/pr/1987-1990-a-dalias-idokben-ok-is-letettek-egy-teglat-3400992/ (Letöltés: 2021. december 7.)
Az FTI–iASK által szervezett beszélgetésen a szombathelyi Németh László Szakkollégium egykori alapítóinak és tagjainak visszaemlékezései.

2020

Miszlivetz Ferenc: 1989–2019. Thirty Years After: Re-Enchanting Europe? = Journal of Global Policy and Governance, 2020. 1. sz. p. 19–21. (Magyarul ld. 2019.)
Többek közt a velemi rendezvényekről.

2021

Szabó Gábor: A beszélő Stirling-villa. = Vasi Szemle, 2021. FTI–iASK különszám. p. 33–38.
A Németh László Szakkollégium emblematikus helyszínéről.

Sümegi István: Daliás idők. = Vasi Szemle, 2021. FTI–iASK különszám. p. 39–42.
A Németh László Szakkollégium történetét bemutató kötetről.

Miszlivetz Ferenc

A hegy másik oldala

(Kóda)

A daliás idők elmúltak. De nem nyomtalanul. Ahhoz, hogy elgondolkozhassunk sokféle üzenetükön, talán nem volt haszontalan felvillantani és összekapcsolni kevéssé ismert, vagy éppen rejtett vonulataikat. Könyvünk végére érvén újra csak az első mottó merül föl bennem: az embereknek van a legnagyobb szerepe történeteinkben – az egyéniekben és a közösségiekben egyaránt. Ezek a történetek ráadásul folytatódtak és most is történnek. Természetesen nem a kommunizmus bukására, vagy a politikai rendszerváltoztatásra gondolok, hanem azokra a törekvésekre, elköteleződésekre és konkrét célkitűzésekre, amelyek a '80-as évek második felében összehozták a fiatalok korábban soha nem érintkező csoportjait. A felgyorsult idő áramaira, amibe belső indíttatásuknak köszönhetően csatlakoztak. Mai nyilatkozataikból kiderül: tudták, hogy ez az ő idejük, és ez a közös tudat nagy vonzerőt és kisugárzást eredményezett.

A szakkollégiumok a velemi tanácskozáson külső és belső hatásokra és nem utolsó sorban a feltárulkozó beszélgetéseknek és őszinte vitáknak is köszönhetően megértették és tudatosították magukban közéleti szerepvállalásuk elkerülhetetlenségét. Azt, hogy akarva- akaratlanul politikaformáló tényezővé váltak. Akkorra már az ország szinte minden egyetemén és főiskoláján működtek aktív és független diákcsoportok, valamint több helyen is kísérleteztek a szakkollégiumok feszesebb formáival, valójában három meghatározó játékos volt a porondon. Ezeknek már a névválasztása is beszédes és megérne egy mélyebb társadalomlélektani analízist. Az első, a mintaadó, Rajk László nevét viselte. Időrendben a második Bibó Istvánét (noha hivatalosan sokáig csak ELTE Jogász Szakkollégiumként jegyezték). A harmadik, Németh László nevével 1987-ben kezdett működni. Ettől kezdve rendszeresen vendégül látta a többie-

ket, infrastruktúrát, helyszínt, szállást, méltó környezetet biztosított. Lehet, hogy túl egyszerű lenne a nyugati határszélre fogni a dolgot, de mégis úgy esett, hogy nekik köszönhetően maradtak fenn azok a magnófelvételek, amelyek a kötet alapanyagát adták. A három diákszervezet közös vonása a felsőoktatás humán és főleg társadalomtudományi szintjével való mély elégedetlenség, a minőség és a szélesebb körű tudáshoz való hozzáférés követelése volt. Annak megértése, hogy az a rendszer, ami tudatlanságban kívánja tartani a jövő értelmiségét, maga ássa alá ezt a jövőt, azaz az ő életüket.

A szakkollégiumok alapvonása az öntevékenység és az önrendelkezés. Párhuzamos egyetemi kurrikulumot szervezni, új tudást felhalmozni és átadni csak úgy lehetett, ha akadtak erre alkalmas, nem rendszer-integráns és civil kurázsival is rendelkező előadók. A helyi hálózatok gyors hálózatosodásának ezen a ponton lett döntő szerepe.

A Németh László Szakkollégium nem csupán abban különbözött fővárosi partnereitől, hogy vidéken, a vasfüggöny árnyékában jött létre. Nem voltak ideológiailag elkötelezett, nagynevű professzorok a támogatói között, így nem voltak vele szemben elvárások sem: egész egyszerűen a változások szeleit érző főiskolás hallgatók néhány fiatal oktatójuk vezetésével szerettek volna művelt, a világ dolgaiban és a szakirodalomban tájékozott minőségi értelmiségivé – tanárrá, újságíróvá, szociális munkássá, netán kutatóvá vagy filozófussá – válni. Önszerveződésüknek egyedül ez a belső elköteleződés volt az alapja. A relatív hátrány relatív előnnyé vált; Szombathely és környéke nem volt színtere meghatározó politikai eseményeknek, így kevesebb figyelem is jutott a diákok mozgolódásaira. A főiskola a Kőszegről 1956 után politikai megfontolásokból Szombathelyre költöztetett, 19. századi gyökerű tanító, majd tanárképző utóda volt. Diákjai többségükben a kultúra, az irodalom, az írás és a tanári hivatás elkötelezettjei voltak. Erősen élt bennük az igény a művelődés, az önművelés, az önképzés iránt. Kevesebb kontroll alatt éltek, a magyar átlagnál informáltabbak voltak a nyugati határszélen, ahol az osztrák-magyar kishatárforgalom kulturális téren is működött. Ebben a nyugodtabb, a budapestinél politikai értelemben kevésbé ambiciózus, de a vidéki egyetemekhez képest oldottabb, szabadabb szellemű közegben szerveződtek a velemi, szombathelyi, őrségi hétvégék, szemináriumok, később konferenciák. A polgárosultabb világban minden valószínűség szerint kisebb

volt az egy főre jutó besúgók és feljelentők aránya, és többen követték az osztrák média híradásait.

Ez is közrejátszhatott abban, hogy a szervezők, az aktivisták nagyobb számban maradtak eredeti céljaiknál: a mai napig megbecsült tanárok, újságírók, szerkesztők, kutatók, szociális munkások.

A trianoni döntést követően Nyugat-Magyarországon nem jött létre egyetem. Ez a hiány is komoly szerepet játszott abban, hogy többen a *Daliás idők* velemi szereplői közül a rendszerváltozás után is folytatták, amibe belefogtak.

A rendszerváltással megnyílt a tér: a Németh László Szakkollégium programjai összekapcsolódtak a szombathelyi Berzsenyi Dániel Főiskolán frissen alapított Szociológia és Politikatudományi Tanszék, majd később a Társadalomtudományok és Európa-tanulmányok Intézetének (ISES) fejlesztési törekvéseivel. A velemi hétvégék híres előadói közül Nagy J. Endre és Simon Róbert professzorokként csatlakoztak, a kollégiumi szervezők és diákok soraiból Szabó Gábor és Sümegi Pista pályakezdő oktatók lettek. A Veszprémből érkező Navracsics Tibor a '90-es évek végén óraadóként került a tanszékre, és azonnal bekapcsolódott a szakkollégiumi munkába.

Bába Iván nagy diplomáciai karriert futott be, de külügyminisztériumi államtitkárként és nagykövetként sem veszítette szem elől a Velemből kiinduló szombathelyi–kőszegi vállalkozást. Az ISES Alapítvány által előkészített, 2015-ben kormányrendelettel megalapított kőszegi „advanced study" intézet főigazgató-helyetteseként és a közép-európai régió kutatójaként tért vissza a hegy másik oldalára.

Az 1989-es őszi fotókon felbukkanó Jody Jensen, életem párja, az ISES Alapítvány, később az intézet motorja lett, jelenleg a Polányi Központot vezeti és a Pannon Egyetem kőszegi campusának mesterképzését irányítja.

A tér ugyan a '80-as évek végén megnyílt, de az út göröngyös maradt: a kezdeti felívelés után a '90-es évek közepétől megindult az intézményi visszarendeződés. Ez Szombathelyen is fokozatosan beszűkítette a lehetőségeket.

Az időközben (1994-ben) Kőszegen létrehozott Európa Ház és a város kulturális identitása viszont jó szívvel adott otthont a kísérlet folytatásához. Így történt, hogy néhány éve, amikor először megfogalmazódott a *Daliás idők* terve, szerzőként, szerkesztőként,

kutatóként újra összeállt a Németh László Szakkollégium vezérkara. Szommer Ildikó a szombathelyi Savaria Múzeumból, Tokaji Nagy Erzsébet az Országos Széchényi Könyvtár főkönyvtárosi pozíciójából tért vissza az alma materhez, hogy a Hankiss Archívumot és a könyvkiadás ügyét kézbe vegye. Szabó Gábor a Kreatív város – fenntartható vidék (KRAFT) Pannónia projektben kutatóként dolgozik az intézetben.

A búvópatakok a felszínre törtek a Kőszegi-hegység másik oldalán.

A szakkollégiumi mozgalom aranykorának és a rendszerváltozás éveinek fontosabb eseményei[366]

1970	Megalakul a Rajk László Szakkollégium a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetemen.
1983	Az ELTE ÁJK Jogász Szakkollégiuma (a Bibó Szakkollégium elődintézménye) beköltözik a Ménesi úti (egykori) Madzsar-villába.
1985. március	Gorbacsov lesz a Szovjetunió Kommunista Pártja (SZKP) Központi Bizottságának új főtitkára.
1985. június 14–16.	A Kádár-rendszer ellenzéki csoportjainak konferenciája Monoron.
1985. nyár	Szakkollégiumi találkozó Szarvason.
1986. március 15.	Nem hivatalos megemlékezés Budapesten. A Lánchídon összetorlódott fiatalokat a rendőrség feltartóztatja, többeket megvernek, feljelentenek.
1987. június	A Berzsenyi Dániel Tanárképző Főiskola főigazgatója és az MTA–Soros Alapítvány képviselői aláírják az alakuló Németh László Szakkollégium támogatói szerződését, megnyílik az út az első vidéki szakkollégium megalakulása előtt.

1987. június	A szamizdat *Beszélő* különszámaként megjelenik a *Társadalmi szerződés* című röpirat.
1987. június 25.	Grósz Károlyt választják a miniszter-tanács elnökévé.
1987. nyár	Szakkollégiumi találkozó Pápán.
1987. szeptember 27.	A lakiteleki találkozón megalakul a Magyar Demokrata Fórum (MDF).
1987. október 30. – november 1.	Szakkollégiumi utótalálkozó Velemben.
1987. november 21–22.	Kelet–Nyugati béketalálkozó Budapesten.
1988. március 15.	Többezres felvonulás és rendszerellenes tüntetés Budapesten.
1988. március 17.	Megalakul a Szabad Kezdeményezések Hálózata.
1988. március 30.	Megalakul a Fidesz.
1988. május 20–22.	Az MSZMP pártértekezlete: Kádár Jánost felmentik a főtitkári tisztségéből, utódjául megválasztják Grósz Károlyt.
1988. június 16.	Megemlékezés Budapesten Nagy Imre és társai kivégzésének harmincadik évfordulóján. A rendezvényt a rendőrség brutálisan szétveri, többeket letartóztatnak.

1988. június 29.	Százezres tüntetés Budapesten a romániai falurombolási program ellen.
1988. nyár	Szakkollégiumi tábor Balatonszárszón.
1988. szeptember 12.	Tömegtüntetés a Kossuth téren a bős–nagymarosi vízlépcső megépítése ellen.
1988. november 13.	Megalakul a Szabad Demokraták Szövetsége.
1988. november 24.	Németh Miklós lesz a minisztertanács új elnöke.
1989. február	Az MSZMP Központi Bizottságának ülésén elfogadják a többpártrendszert.
1989. március 15.	Tömegtüntetés Budapesten, és tüntetéssel felérő megemlékezések az ország szinte valamennyi nagyobb városában.
1989. március 22.	Megalakul az Ellenzéki Kerekasztal (EKA).
1989. május 2.	Horn Gyula magyar külügyminiszter bejelenti a „vasfüggöny" lebontását.
1989. május 20–21.	Az MSZMP reformköreinek első országos tanácskozása Szegeden.
1989. június 13. – szeptember 18.	Politikai egyeztető tárgyalások az EKA és az MSZMP képviselői között. Létrejönnek a rendszerváltozás jogi keretei.

1989. június 16.	Nagy Imre és mártírtársai ünnepélyes újratemetése a Hősök terén.
1989. július 11–13.	George H. W. Bush magyarországi látogatása.
1989. július 14.	Kádár János gyászszertartása és temetése a Kerepesi úti temető munkásmozgalmi panteonjában.
1989. szeptember 10.	A magyar kormány megnyitja az ország nyugati határát a kelet-német menekültek előtt.
1989. október 7–10.	Az MSZMP XIV., utolsó kongresszusa: a pártot megszüntetik és megalakítják a Magyar Szocialista Pártot.
1989. október 23.	Szűrös Mátyás kikiáltja a harmadik magyar köztársaságot.
1989. november 26.	„Négyigenes" népszavazás.
1990. március 10.	Horn Gyula magyar és Eduard Sevardnadze szovjet külügyminiszter Moszkvában megállapodnak a szovjet csapatok kivonásáról.
1990. március 25. és április 8.	Szabad parlamenti választások. A mandátumok többségét az MDF szerzi meg, Antall József alakíthat kormányt.

Jegyzetek

Miszlivetz Ferenc:
Emberek, mozgalmak, hálózatok.
A civil társadalom felemelkedése és a kétpólusú világ hanyatlása

[1] A *Fejlődés-tanulmányok* a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem Világgazdasági Tanszéke által (több más egyetemi tanszékkel együttműködésben) indított multidiszciplináris oktatási program volt. Ennek keretében az ugyanezen címmel kiadott könyvsorozat – melynek egyik kezdeményezője, szervezője, szerkesztője és auktora is volt a jelen írás szerzője – az akkoriban hozzá nem férhető nemzetközi elméleti szakirodalmat tette közzé.

[2] Az új európai békemozgalom az évente megrendezésre kerülő konventek alapján kezdett működni. Alapelve a párbeszéd mellett az egyenlő távolságtartás volt: párhuzamos kapcsolatok kiépítésére törekedett a keleti tömb hivatalos béketanácsaival és a bontakozó független békecsoportokkal. Az END az alulról induló európai enyhülési folyamat mozgalma lett, létszámát tekintve jóval elmaradt a hagyományos nemzeti békemozgalmakhoz képest, befolyása viszont jelentős volt.

[3] Magyarul ld.: Valódi életet adva a Helsinki Egyezménynek. Memorandum az Európai Biztonsági és Együttműködési Konferencián részt vevő minden ország polgáraihoz, csoportjaihoz és kormányzataihoz. = Szakkollégiumi Értesítő, 1987. Környezetvédelmi különszám. p. 77–[84]. Ua.: Miszlivetz Ferenc: Vadkelet-party. Szombathely, 1995. p. 239–260.

[4] Dialógust! [A Dialógus (gépírásos tájékoztató) 1982. 1. (decemberi) számában megjelent felhívás utánközlése.] = Beszélő, 1984. február. (1 évf.) 9. sz. p. 121-122. http://beszelo.c3.hu/cikkek/dialogust (Letöltés: 2021. szeptember 10.)

[5] Összefoglalónk nagymértékben támaszkodik Haraszti Miklós kiváló ismertetésére és elemzésére. Ld. Haraszti Miklós: Dialógus. Kétéves a független békemozgalom. = Beszélő, 1984. február (9). sz. p. 33-41.; Ua. Beszélő összkiadás, 1981–1984. p. 512–518. http://beszelo.c3.hu/cikkek/dialogus (Letöltés: 2021. szeptember 7.)

[6] A békemozgalomban mutatkozó új jelenségek. Javaslat a további tennivalókra. = Beszélő, 1984. 9. sz. p. 122–125. http://beszelo.c3.hu/cikkek/a-bekemozgalomban-mutatkozo-uj-jelensegek-javaslat-a-tovabbi-tennivalokra (Letöltés: 2021. augusztus 19.)

[7] Uo.

[8] Uo.

[9] Uo.

[10] Uo.

[11] Uo.

[12] Uo.

[13] Az 1981-ben indult nagyhatású béketüntetés-sorozatról és emlékezetéről ld.: https://www.theguardian.com/uk-news/2021/aug/22/march-honour-greenham-common-women-40th-anniversary-peace-camp-us-nuclear-weapons-protest (Letöltés: 2021. november 16.)

[14] Ld. bővebben: [Haraszti Miklós] H. M.: Rendőri akciók a Dialógus Békecsoport ellen. = Beszélő, 1983. október. 8. sz. p. 101–102. http://beszelo.c3.hu/cikkek/rendori-akciok-a-dialogus-bekecsoport-ellen (Letöltés: 2021. szeptember 7.)

[15] A nyugati sajtóban elterjedt kifejezés Frank Sinatra világhírű dalára utal: „I did it my way – én a magam útját jártam, járd te is a magadét").

[16] Fellegi Tamás László – Orbán Viktor: Új hegemónia. Ellenzéki mozgalmak Lengyelországban 1980–1981. = Századvég, 1987. 3. sz. p. 53–77.

[17] Ennek az írásnak nem lehet célja Gorbacsov máig ellentmondásosan megítélt, rendkívül komplex teljesítményének részletes elemzése. A Nyugat nem volt felkészülve a

gorbacsovi fordulatra, és – kiváltképpen az Egyesült Államok – nem volt képes pozitív választ adni az együttműködés gondolatára. Ld. erről többek között Soros György: Gorbacsov látomása. = Beszélő, 1989. 2 (27). sz. p. 12–23. http://beszelo.c3.hu/cikkek/gorbacsov-latomasa. (Letöltés: 2021. november 22.)

Annak ellenére, hogy Gorbacsov Reagennel, később Bushsal és Kohl kancellárral is baráti viszonyt alakított ki, amiben nagy szerepet játszott emberi közvetlensége, mindenre kiterjedő érdeklődése, és nem utolsósorban a természetes eleganciájával az egész Nyugatot azonnal meghódító felesége, Raisza Gorbacsova.

[18] A Felhívás szövegét ld. Szalai Erzsébet: A rendszerváltás útelágazása (a Szabad Kezdeményezések Hálózata, 1988). = Népszava, 2018. 70. (március 24.) sz. p. 2–3. https://nepszava.hu/1155899_szalai-erzsebet-a-rendszervaltas-utelagazasa-a-szabad-kezdemenyezesek-halozata-1988 (Letöltés: 2021. november 22.)

[19] Szalai Erzsébet: A rendszerváltás útelágazása: 1988. = Új Egyenlőség, 2018. március 17. https://ujegyenloseg.hu/a-rendszervaltas-utelagazasa-a-szabad-kezdemenyezesek-halozata-1988/ (Letöltés: 2021. november 22.)

[20] Erről részletesebben ld. Révész Béla: A Koordinációs Bizottság iratállománya. http://w3.osaarchivum.org/index.php?option=com_content&view=article&id=2106&Itemid=2258&lang=en (Letöltés: 20201. szeptember 10.)

[21] Grachev, Andrei: Gorbachev's Gamble. Soviet Foreign Policy and the End of the Cold War. Cambridge, Polity Press, 2008. p. 80–82.

Életrajzírója és korábbi munkatársa, Andrej Grachev két Gorbacsovról beszél: egy Csernobil előttiről és egy Csernobil utániról. Az első gazdasági és biztonságpolitikai megfontolásokból döntött a nukleáris rakéták számának csökkentéséről, az utóbbit mély morális meggyőződés vezérelte. Ez az attitűdváltás közvetlenül befolyásolta a világtörténelem alakulását, de közvetlen és visszafordíthatatlan hatása volt a kelet- és közép-európai korabeli „csatlós" államok gyökeres politikai átalakulásának kezdeteire, a „bársonyos forradalmak" kialakulására is.

[22] Társaink! = Szakkollégiumi Értesítő, 1987. 2. (szeptember–október) sz. p. 12–13.; Ua.: Pünkösti Árpád: Szeplőtelen fogantatás. Történelmi szociográfia. Budapest, Népszabadság Rt., 2005. p. 228–229.

[23] Mezey Tamás: Pontonhíd. A Kelet-Nyugat Dialógus Hálózat budapesti szemináriuma. = Szakkollégiumi Értesítő, 1987. 3. sz. p. 1– 2.

[24] Benda Gyula – Orbán Viktor: Kelet-Nyugat találkozó. = Századvég, 1987. 4–5. sz. p. 210–16.

[25] Nemesnyik Ákos: Kelet–Nyugat párbeszéd. = Kilátó, 1988. 1–2–3. sz. p. 23–24.

[26] Kelet-nyugati találkozó Budapesten. 1987. november 21–22. = Beszélő, 1987. 4 (22). sz. p. 148–150.; Ua.: Beszélő Összkiadás, 1987–1989. p. 207–208. http://beszelo.c3.hu/cikkek/kelet%E2%80%93nyugati-talalkozo-budapesten (Letöltés: 2021. december 17.)

[27] Lewis, David: East, West Peace Blocs Hold Budapest Meeting. = The Washington Post, 1987. Nov. 22. p. a24.

„Kellene már csinálni egy jó kis demokráciát, mert az idő lassan elszáll felettünk!"

Válogatás *A szakkollégiumi mozgalom jelene és jövője* című velemi megbeszélés jegyzőkönyveiből

[28] A címnek választott idézetet a megbeszélés második napjának reggelén függesztette ki az előadóterem falára Németh Zsolt és néhány barátja. Szerzőként Bába Ivánt jelölték meg.

[29] A találkozóról magnófelvétel készült, amit aztán a szombathelyi szakkollégium diákjai kézzel leírtak, majd a kéziratok egy részét le is gépelték. A magnófelvétel – a jelenlegi tudásunk szerint – elveszett, a kéz- és a gépiratok azonban megmaradtak. Kérdéses azonban, hogy a felvételt lejegyző diákok – akiknek egy része jelen volt a hétvégén, másik része azonban nem – mennyire dolgoztak pontosan, s ennek következtében a szöveg gondozójának több egymásra épülő kérdésben is döntenie kellett. (1) Minden szintaktikailag hibás mondatot, helytelenül használt idegen szót, biccenő gondolatmenetet stb. (legalább) kétféleképpen lehetett értelmezni. Vagy a beszélő tévesztett, vagy a lejegyző rontott el valamit. A perdöntő felvételek hiányában minden esetben a „beszélő javára" javítottam a szöveget, tulajdonképpen azzal a föltevéssel éltem, hogy mindig a lejegyző hibázott. (Ami persze biztosan nem igaz, nyilván a megszólalók is generáltak időnként rossz mondatokat stb.) (2) A diskurzus és különösen a vita hevében improvizált gondolatmenetek gyakran zavarosak, és rosszul megfogalmazottak, de ennek ellenére mégis viszonylag világosan kiderül belőlük, hogy mit akart mondani a beszélő. Ilyen esetekben hasonlóan jártam el, mint a szinkrontolmácsok: igazítottam egy kicsit a szövegen; a lehető legkevesebbet, de éppen annyit, amennyi a gondolatmenet értelmessé tételéhez szükséges volt. Nem kizárt azonban, hogy olykor tévedtem, és beavatkozásom által nem létező intenciókat keltettem életre. (3) Szerettem volna, ha ez a jegyzőkönyv – melynek egyes részei kéziratos formájában is olyanok, mint egy jó dráma – egyszersmind élvezhető olvasmányként is szolgálna. Éppen ezért könyörtelenül meghúztam. Nem csak a kevésbé tartalmasnak ítélt hozzászólásokat hagytam ki, hanem több esetben egy-egy redundáns szónoklatot is lerövidítettem. Mondanom sem kell, hogy ezzel is olyan filológiai kockázatot vettem magamra, mely a legnagyobb elővigyázatosság mellett is magában hordja a félreértelmezés lehetőségét. (4) Ugyanakkor szerettem volna, ha az olvasó elé kerülő szöveg megőrzi az élőbeszéd elevenségét és nyerseségét. Ennek érdekében megpróbáltam tartózkodni a „túljavítástól", ami csak azáltal volt lehetséges, hogy egyes mondatokat meghagytam a maguk fésületlenségében. Igyekeztem egyensúlyt tartani: arra törekedtem, csak annyira javítsam a kézirat mondatait, hogy azok ne csikorogjanak bántóan, a kevésbé előnyös szórendeket, kisebb pontatlanságokat stb. azonban nem egyenesítettem ki. Az eredeti kéz- és gépiratokat föl fogjuk tölteni az iASK weboldalára, s ezáltal mindenkinek lehetősége lesz eljárásom ellenőrzésére, és a gyanúsnak tűnő esetek felülvizsgálatára. – Minden vállalkozó kedvű olvasónak kellemes bogarászást kíván a szöveg gondozója: Sümegi István.

[30] Nem sikerült kinyomoznunk a nevét.

[31] NYATA: Nyári Szakkollégiumi Találkozó

Szabó Gábor visszaemlékezése: „Belekerül az ember egy sodró patakba, és viszi a víz...".

[32] A szöveget a Szabó Gáborral készített interjúból összeállította: Sümegi István. Az interjút készítették: Sümegi István és Tokaji Nagy Erzsébet.

[33] Szommer Ildikóval

[34] Az MTI hír, melyet csak a Magyar Hírlap kommentált, egy héttel az Fidesz megalakulása után jelent meg : Rendőrségi figyelmeztetés. = Magyar Hírlap, 1988. 84. (április 9.) sz. p. 4. Erről ld. részletesebben: Pünkösti Árpád: Szeplőtelen fogantatás, 9. http://nol.hu/archivum/archiv-6409-2438. (Letöltés: 2021. november 30.); Pünkösti Árpád: Szeplőtelen fogantatás. Történelmi szociográfia. Budapest, Népszabadság, 2006. p. 293–323.

Az MTI-közlemény: „Egyetemi hallgatók és fiatal értelmiségiek egy csoportja március 30-án törvényellenes szervezet létrehozását kezdeményezte, ezért az arra illetékes rendőri szervek április 8-án figyelmeztették Andrássy Miklós dunaújvárosi, Orbán Viktor szolnoki, valamint Csaba Iván, Kövér László és Rácz András budapesti lakosokat. A nevezetteket felhívták tevékenységük abbahagyására." Ld. Hírek. = Népszabadság, 1988. 84. (április 9.) sz. p. 21.

„Máig őrzöm magamban ezt az érzést, hogy bármire képesek vagyunk...". Részletek a Németh László Szakkollégium történetét feldolgozó interjúkból

[35] Az interjúkat készítették: Szabó Gábor (Ambrus Lajossal, Fűzfa Balázzsal, Kupi Györgyivel, Mayer Judittal, Mayer Rudolffal, Merklin Tímeával, Némethy Szabolccsal, Simon Józseffel, Varga Tamással), Tokaji Nagy Erzsébet (Gyekiczki Andrással, Nagy Andorral, Németh Zsolttal, Birgit Voigttal), Szabó Gábor – Tokaji Nagy Erzsébet (Iker Jánossal, Majthényi Lászlóval, Spitz Györggyel) és Sümegi István (Tokaji Nagy Erzsébettel). A válogatást összeállította: Sümegi István.

[36] Megyei Művelődési és Ifjúsági Központ (Szombathelyen).

[37] *Elpazarolt jövő?* (Összeáll. Fűzfa Balázs.) Szombathely, BDTF, 1989. 38 p. (Magunknak, magunkról)

[38] Az MSZMP kiadójának, a Kossuth Könyvkiadónak a könyvesbolti forgalomba nem kerülő, csak a párt magasabb vezetői számára elérhető kiadványai. Gyakran olyan művek, melyek a kelet-európai szocializmusokat bírálták.

[39] Az interjú készítője, Tokaji Nagy Erzsébet.

[40] Az interjú készítői, Szabó Gábor és Tokaji Nagy Erzsébet.

[41] Az önálló szakkollégiumi épületben a Jókai utcában.

[42] Dinamikusan fejlődő középvárosok társadalmi és urbanisztikai szerkezete című OTKA által támogatott kutatás (1987–1990), témavezető: Vágvölgyi András (MTA Szociológiai Kutatóintézet). A szombathelyi kutatás összefogója volt Kárpáti Zoltán.

[43] Gyekiczki András és Szabó Gábor.

[44] 1962-től kiadott negyedévente megjelenő folyóirat, mely a Berzsenyi Dániel Főiskolán (és jogelődjeiben) született tudományos eredmények számára biztosított publikálási lehetőséget. Hivatalosan nem a főiskola jelentette meg, hanem a Vas Megyei Tanács V.B. Művelődésügyi Osztálya, illetve a Vas Megyei Népművelési Tanácsadó.

[45] A szombathelyi Kisegítő Általános Iskola igazgatója.

[46] A kötetet a kérdező, Szabó Gábor és Fűzfa Balázs szerkesztette.

[47] A zsidókérdésről. (Szerk. Fűzfa Balázs, Szabó Gábor.) Szombathely, Németh Szakkollégium, 1989 [!1990]. 138 p., [10] t. (Németh László szakkollégiumi füzetek)

[48] Vízjelek. Iskolák, pedagógiák Magyarországon. Kelet-Közép-Európa szemináriumok VII. (Szerk. Fűzfa Balázs.) Szombathely, Németh L. Szakkollégium, 1991. 238 p. (Németh László szakkollégiumi füzetek)

[49] A Vas megyei Moziüzemi Vállalat székházában.

[50] Zsidókérdés Magyarországon a XX. században című szeminárium.

[51] 1987. október 30. – november 1.

[52] A jegyzőkönyv tanúsága szerint, nem Fodor Gábor, hanem Nagy Andor. Vö. „Kellene már csinálni egy jó kis demokráciát, mert az idő lassan elszáll felettünk!" c. fejezettel

[53] Szabó Gábor és a szakkollégium vezetése.

[54] „Amint beértem a tv-székházba, főnökeim közölték velem, hogy a Pápán felvett anyagot elkobozták és a kazettákat törölték." (Menthy Mariann közlése.)

[55] A Jogász (később: Bibó István) Szakkollégium folyóirata.

[56] Az ifjúsági parlament jegyzőkönyve fennmaradt. Ld. Jegyzőkönyv [az 1987. december 7-én a Berzsenyi Dániel Tanárképző Főiskola dísztermében megtartott ifjúsági parlamentről]. Kézirat. 79 p.

[57] Széchenyi Mihály

[58] „...az amerikai szóhasználat [...] közboldogságot (public happiness) mond ott, ahol a francia közszabadságról beszél [...] az amerikaiak tudták, hogy a köz szabadsága abban áll, hogy az emberek részt vesznek a közügyekben, és hogy az ezekkel összefüggő tennivalók egyáltalán nem terhesek, hanem olyan boldogságérzettel töltik el vállalóikat, amilyen sehol másutt nem jutna osztályrészükül." (Arendt, Hannah: A forradalom. (Ford. Pap Mária.) Budapest, Európa, 1991. p. 155.)

[59] Az alábbi néhány bekezdésben írtak és ezek folytatása az írás vége felé bővebben kifejtve, de másképpen súlypontozva megtalálhatók a Metafizika és politika között című hosszabb esszémben is. (Sümegi István: Alanyi filozófia. [Szombathely], Savaria University Press, 2011. 319 p.)

[60] Arendt, Hannah: A forradalom i.m. p. 367. Az idézet forrását ld. Sophokles: Oedipus Kolonosban. In: Sophokles drámái. (Ford. Babits Mihály et. al.) Budapest, Magyar Helikon, 1970. p. 1224–1227. – Az általam fönt citált mondat, azonban nem Babitsé, hanem Kányádi Sándoré, aki a Sörény és koponya című versében idézi ilyen szépen Szophoklészt (Kányádi Sándor: Sörény és koponya. = Holmi, 2002. 4. sz. p. 504–515. p.).

[61] Arendt, Hannah: Mi a politika? (Ford. Mesés Péter.) In: A sivatag és az oázisok. Budapest, Gond–Palatinus, 2002. p. 59.

[62] Arendt, Hannah: A totalitarizmus gyökerei. (Ford. Berényi Gábor, Braun Róbert, Erős Ferenc, Seres Iván.) Budapest, Európa, 1992. p. 616.

[63] Char, René: A könyvtár lángban áll. (Ford. Parancs János) Budapest, Európa, 1989. 209 p.

[64] Arendt, Hannah: Mi a politika? i.m. p. 48.; Arendt, Hannah: Múlt és jövő között. (Ford. Módos Magdolna.) Budapest, Osiris – Readers International, 1995. p. 18.

[65] Arendt, Hannah: A forradalom. i.m. p. 319.

[66] Arendt, Hannah: Mi a politika? i.m. p. 65. Vö. Hivatkozott írásom „Vita activa és vita contemplativa" című szakaszával, és az ott szóba kerülőt Arendt-művek megfelelő helyeivel. (Sümegi István: Alanyi filozófia. i.m. p. 177.)

[67] A modern forradalmak közösségei az események során vagy következtében formálódtak meg, míg a görög poliszokat mint a politikára alkalmas tereket a már létező közösségek hozták létre – véli Arendt. (Arendt, Hannah: Mi a politika? i.m. p. 65. Vö. Arendt, Hannah: The Human Condition. Chicago, The University of Chicago Press, 1958. 5. fej.)

[68] Arendt, Hannah: A forradalom. i.m. p. 89.

[69] Arendt, Hannah: Múlt és jövő között. i.m. p. 12.

[70] Vö. Kellene már csinálni egy jó kis demokráciát, mert az idő lassan elszáll felettünk! c. fejezettel

[71] Több kiváló írás is született kettőjükről: Borbándi Gyula: Jászi és Bibó. = Új Látóhatár, 1959. 1–2. sz. p. 1–4. p.; Borsody István: Jászi és Bibó. Bibó István emlékére halála első évfordulóján. = Új Látóhatár, 1980. 2. sz. p. 164–167.; Gáll Ernő: Jászi és Bibó: a dunai nacionalizmusok elemzői. = Korunk, 1990. 1. sz. p. 62–72. p.; Litván György: Jászi és Bibó. In: A hatalom humanizálása. (Szerk. Dénes Iván Zoltán.) Pécs, Tanulmány K., 1993. p. 256–265.

[72] Karinthy Frigyes: Balázs Béla. In: Így írtok ti. Budapest, Athenaeum, [191?]. p. 98.

[73] Vö. Kellene már csinálni egy jó kis demokráciát, mert az idő lassan elszáll felettünk! c. fejezettel

[74] Béki Gabriella: Szárszó '88. Újra tudjunk együttgondolkodni nemzetünk jövőjéről. = Beszélő, 1988. 3 (25) sz. p. 129–131.

[75] Fordulat és reform. = Medvetánc, 1987. 2. sz. melléklete. 318 p.

[76] Ld. a Máig őrzöm magamban ezt az érzést, hogy bármire képesek vagyunk...", valamint A hallgatók helytelen, pártunk politikájával ellentétes, ellenzéki hangnemű feleleteit, magyarázatait nem igazította ki, sőt azokat erősítette című fejezeteket.

[77] A szakkollégiumi mozgalom jelene és jövője. Velem, 1987. október 30. – november 1. Ld. a *Kellene már csinálni egy jó kis demokráciát, mert az idő lassan elszáll felettünk!* című fejezetet.

[78] A klubok országos hálózatát a Hazafias Népfront védőernyője alatt 1985 novemberében húsz kör képviselői – főként a vidéki klubok politikai védelme érdekében – hozták létre. A Klubtanács irányításában a 405. Körön kívül a Rakpart Klubnak, a szentendrei Petőfi Körnek és a Marx Károly Közgazdasági Egyetem Társadalomtudományi Klubjának volt meghatározó szerepe.

[79] Alternatív mozgalmak és mozgalmi alternatívák. Velem, 1989. február 17–19.

[80] Lukács György: Történelem és osztálytudat. (Szerk. Vajda Mihály.) Budapest, Magvető, 1971. 750 p.

[81] Vö. *Kellene már csinálni egy jó kis demokráciát, mert az idő lassan elszáll felettünk!* c. fejezet, p. Oldalszám

[82] Ld. Szabó Gábor: Eseménytörténet helyett. In: Kollégium – szakkollégium. Egy kis történelem. (Szerk. Majzik Katalin.) Budapest, OFKB, 1991. p. 83–88.

[83] Arendt, Hannah: A forradalom. i.m. p. 303.

[84] Arendt, Hannah: *Múlt és jövő között.* i.m. p. 19.; Arendt, Hannah: The Life of the Mind. 1. Vol. Thinking. New York–London, Harcourt Brace Jovanovich, 1971. p. 202, 210. – E mögött az igen inspiráló időkoncepció mögött nyilvánvalóan ott van Nietzsche, Husserl és Heidegger.

[85] „Mi más volna ez, mint az a régi álom, amelyet a nyugati metafizika Parmenidésztől Hegelig az időtlen, helyhez nem kötődő érzékek feletti birodalomról, a gondolkodás számára legmegfelelőbb régióról álmodott?" (Arendt, Hannah: Múlt és jövő között. i.m. p. 19.)

[86] Talán azért nem, mert az előbbit az Örök Város iránti ősi vágy örökőseként azonosította, s mint ilyet a jövőhöz (nem pedig a jelenhez) kapcsolta. (Arendt, Hannah: A forradalom. i.m. I. fej. Az időből való kilépés vágyáról értekeztem az „...így telik velünk az idő, rettenetesen és csodálatosan" című írásomban. (Sümegi István: „...így telik velünk az idő, rettenetesen és csodálatosan". Időtapasztalat Ottlik Géza regényeiben. = Kortárs, 2019. 5. sz. p. 42–59.)

[87] Vö. Arendt, Hannah: The Human Condition. i.m. VI. fej.

[88] Vö. Arendt, Hannah: A forradalom. i.m. p. 307.

[89] *Csupán a pontosság kedvéért szeretném megjegyezni, hogy* A totalitarizmus gyökerei (Budapest, 1992) című vaskos könyvében, emlékeim szerint, sehol sem állítja Arendt, hogy a sztálinizmus és a nácizmus az athéni „politika" végletes eltorzulásai, és A forradalom vagy – a számunkra most releváns másik két munka – a The Human Condition és a Múlt és jövő között sem nagyon beszél arról, hogy a közszabadság és a közboldogság egyik lehetséges kimenetele a totalitarizmus. Az előbbi magyarázata világos és egyszerű: amikor A totalitarizmus gyökerei született (1951), Arendt még nem dolgozta ki a szóban forgó fogalmakat. Az utóbbié viszont már bizonytalanabb: úgy sejtem, hogy mind a három könyv elsősorban pozitív eszményként és megvalósítandó lehetőségként kívánta a figyelmünkbe ajánlani az antik politikát, s ezért nem taglalta kellő nyomatékkal a negatív eshetőségeket.

[90] Arendt, Hannah: A forradalom. i.m. p. 365.

[91] Az állambiztonsági szervek az 1970-es évektől kiemelt feladatként kezelték a kulturális, valamint az ifjúsági területen jelentkező önálló törekvések figyelését és visszaszorítását. Az 1970. szeptember 25-én kiadott, A kulturális területen folyó ellenséges tevékenység elleni operatív munka feladatai című 0022. számú belügyminiszteri parancs szerint az operatív szerveknek azért van szüksége ezen „vonal" önálló feladat-meghatározására, mert az ellenséges erők „tevékenységüket különösen kulturális területen fejtik ki". Ld. Unger Gabriella: Ellenkultúra és állambiztonság. = Trezor 3. Az átmenet évkönyve. Budapest, Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára, 2003. p. 166. https://www.abtl.hu/iratok/cikkek/unger_ellenkultura (Letöltés: 2021. december 23.)

Az ifjúsági területtel (oktatási intézmények, klubok, fiatalok által látogatott vendéglátóipari egységek stb.) a III/III Belső Reakció Elhárító Csoportfőnökség III/III-2, a kulturálissal III/III-4 Osztálya foglalkozott. A helyi vonatkozású ügyek a megyei rendőrkapitányságok tevékenységi körébe tartoztak, ahol az állambiztonsági csoport szerkezete a BM Belső Reakció Elhárító Csoportfőnökségének letükrözése volt. Amennyiben az általuk észlelt jelenséget központi jelentőségűnek ítélték, azt a BM-hez továbbították. 1979 januárjától a III. Főcsoportfőnökség alá tartozó csoportfőnökségek, osztályok, területi szervek naponta összesítették az általuk megszerzett információkat, s ezt megküldték a III. Főcsoportfőnökség Operatív Koordináló, Ellenőrző és Titkársági Osztályára (OKETO), amely 1983 második felétől Állambiztonsági Miniszterhelyettesi Titkárság (ÁBMHT) néven működött. A beérkezett jelentésekből itt állították össze a III. Főcsoportfőnökség Napi Operatív Információs Jelentését (NOIJ). A különböző típusú jelentésekről ld. még: Müller Rolf: Belügyi információs jelentések, 1964–1990. = Trezor 3. i.m. p. 147–164. https://www.abtl.hu/iratok/cikkek/muller_belugyi (Letöltés: 2021. december 23.)

[92] Mindezen észrevételeimet megerősíti Szále László is. Ld. Szále László: A titkos ügynökök szemével. Fontosak voltunk-e a hatalomnak? = Szále László: Iskola a láthatáron. A szombathelyi Felsőfokú Tanítóképzőtől a Berzsenyi Dániel Tanárképző Főiskoláig. Az első negyedszázad. Szombathely, Dr. Kiss Gyula Kult. Egyes., [2008]. p. 159–174.

A szombathelyi főiskolán az a hír járta, hogy majdnem minden tanulmányi csoportban van beépített ember. Ezt dr. Bődi Ferdinánd, a megyei rendőrkapitány állambiztonsági helyettese a vele készített egyik interjúban cáfolta, túlzásnak tartotta. A megyei szolgálatnak az volt a koncepciója, hogy évfolyamonként legalább legyen egy emberük. A hallgatók közül általában 5-6 ember vállalkozott a besúgásra, de akadt az oktatók között is egy-kettő. A „téglák" kiválasztása a tanulmányi osztály vezetőjétől elkért felvételi anyagok alapján kezdődött. Ha sikerült a beszervezés, ez a kapcsolat négy évig élt. Ha valaki munkatárssá vált, titoktartási kötelezettséget kellett – saját kezűleg – aláírnia. Ld. Bődi Ferdinánd: „Besúgók és provokátorok". Exkluzív interjú az Állambiztonsági Szolgálat nyugalmazott megyei vezetőjével. [Riporter: Majthényi László.] = Magyar Nyugat, 1990. 4. (március 2.) sz. p. 2.; Ua. = Tér-Kép, 1990. 9. sz. p. 4.

Az elmondottakat részben igazolják a személyes tapasztalataim is: tanév elején többször láttam sürgölődő belügyeseket a Tanulmányi Osztályon, hónuk alatt a hallgatók személyi anyagát tartalmazó dossziékkal.

[93] A magyar kommunista rezsim utolsó évtizedében ellenzékiek által magánlakásokon szervezett előadássorozatok neve.

[94] ÁBTL 2.7.1. Vas-19/1980. 10. 03.

[95]Domokos Pál Péter, Pete György, a Balázs Béla Stúdió tagjai, a „budapesti ifjúkommunista nemzedék irodalmi csoport vezetői".

[96] ÁBTL 2.7.1. Vas-21/1980. 10. 13.

[97]Tóth Eszter Zsófia: „Én fiókos szekrény voltam, és a teásbögrével táncoltam egész este". A szombathelyi Dialógus békemozgalom az ügynökjelentésekben és az emlékezetben. = Betekintő, 2009. 1. sz. (http://www.betekinto.hu/hu/2009_1_toth Letöltés: 2020. május 14.); Szőnyei Tamás: Békeharc. In: Szőnyei Tamás: Nyilvántartottak. Titkos szolgák a magyar rock körül. 1960–1990. Budapest, Magyar Narancs–Tihany-Rév Kiadó, 2005. p. 741–760.

[98]A rendezvényről készült ugyan jelentés, de a benne található információk pontatlanok, miután egy szűk körben elhangzott beszélgetés alapján íródtak. Ld. ÁBTL 2.7.1. III/III-141-166/7/1986. 08. 26.

[99] A Figyelő-dossziéban (F-dossziéban) gyűjtött jelentéseket bizalmas nyomozások célszemélyeiről készítették, „a társadalomra veszélyesnek minősített személyek tevékenységének folyamatos ellenőrzésére". Ezt a dossziétípust nem irattározták, és a megfigyelt anyagát áthelyezhették az Objektum-dossziéba, vagy magát a dossziét átminősíthették Személyi-dossziévá. Ld. Unger Gabriella: Ellenkultúra és állambiztonság. = Trezor, 3. Az átmenet évkönyve. Budapest, Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára, 2003. p. 172. https://www.abtl.hu/iratok/cikkek/unger_ellenkultura (Letöltés: 2021. december 19.); Petrikné Vámos Ida: Iratok a Történeti Hivatalban. = Trezor, 1. A Történeti Hivatal évkönyve. Budapest, Történeti Hivatal, 1999. p. 29–60. https://www.abtl.hu/iratok/cikkek/petrikne_iratok (Letöltés: 2021. december 19.)

Az Objektum (vonal)-dossziét 1950-től vezették, és a különlegesen bizalmasan kezelt üzemek, hivatalok, intézmények stb. ellenséges tevékenységével kapcsolatos dokumentumok gyűjtésére szolgált. „Az Objektum-dosszié szerepe eltért a többi operatív dossziétól, ebben a dossziéban ugyanis operatív feldolgozó munka nem folyt, csupán az objektum (vonal) elhárításával kapcsolatos dokumentáció gyűjtésére szolgált." Ld. Petrikné Vámos Ida: Iratok a Történeti Hivatalban. = Trezor, 1. A Történeti Hivatal évkönyve. Budapest, Történeti Hivatal, 1999. p. 54–55. https://www.abtl.hu/iratok/cikkek/petrikne_iratok (Letöltés: 2021. december 19.)

[100] A Szivárvány fedőnév ekkortól a főiskolai szakkollégiumra vonatkozott.

A Csoport-dossziét 1950-től vezették azokról a bizalmas nyomozás alatt álló személyekről, akik „ellenséges tevékenységgel voltak gyanúsíthatók, és akiket a tevékenységükben szervezeti egység kötött össze". Ld. Petrikné Vámos Ida: Iratok a Történeti Hivatalban. = Trezor, 1. A Történeti Hivatal évkönyve. Budapest, Történeti Hivatal, 1999. p. 50–51. https://www.abtl.hu/iratok/cikkek/petrikne_iratok (Letöltés: 2021. december 19.)

[101] ÁBTL 2.7.1. III/III-34-a/1987. 02. 27.; ÁBTL 2.7.1. Vas-5-49/9/1987. 03. 10.

[102] Az új helyszínnek, a középiskolai kollégiumnak csak az udvarát használhattuk.

[103] Iker János a vele készített interjúban elmondta, hogy a városi pártbizottság első titkára a rendezvény előtti napon közölte vele, hogy a belügyi szervek felveszik az előadásokat és a vitákat. A kert végében, a kerítésen túl valóban egész hétvégén ott állt a sejtelmes autó. Vö. „Máig őrzöm magamban ezt az érzést, hogy bármire képesek vagyunk..." fejezettel

[104] ÁBTL 2.7.1 III/III-178-199/6/1987. 10. 12.

[105] ÁBTL 2.7.1. Vas-35/1987. 11. 03.; ÁBTL 2.7.1. Vas-35-216/9/1987. 11. 04.; ÁBTL 2.7.1 III/III-196-217/7/1987. 11. 05. A legkorrektebb összegzés a BM III/III-7 Osztálya által november 5-én készített napi jelentés. Ld. ÁBTL 2.7.1 III/III-196/1987. 11. 05.

[106] Ennek sokszor az volt az oka, hogy nem írhatták le, vagy nem merték leírni a pártállamhoz tartozó személyek nevét – ha mégis megtették, akkor általában átsatírozták.

[107] ÁBTL 2.7.1. NOIJ névmutató kartonok.

[108] Összefoglaló jelentés a III/III Osztály 1988 évben végzett munkájáról. Vas megyei Rendőrfőkapitányság Állambiztonsági Szerve. p. 18–19. Ld. ÁBTL 1.11.6. 217-886/1988. 12. 14.; Fűzfa Balázsról: ÁBTL 2.7.1. Vas-44/1987. 12. 15.; ÁBTL 2.7.1 Vas-45/1987. 12. 23.; Majthényi Lászlóról: ÁBTL 2.7.1. III/III -28/1988. 02. 29.; ÁBTL 2.7.1. III/III-28-41/6/1988. 02. 29.

[109] ÁBTL 2.7.1. Vas-43/1987. 12. 04.; ÁBTL 2.7.1. Vas-45/1987. 12. 23.; ÁBTL 2.7.1 Vas-46/1987. 12. 27.; ÁBTL 2.7.1 Vas-46-253/2/1987. 12. 28.

[110] ÁBTL 2.7.1. III/III-21/1988. 02. 04.; ÁBTL 2.7.1. III/III-21-24/10/1988. 02. 04.

[111] ÁBTL 2.7.1. Vas-18/1988. 04. 15.; ÁBTL 2.7.1 III/III-70-73/1/1988. 04. 14.; ÁBTL 2.7.1. Vas-20-78/1988. 04. 21.; ÁBTL 2.7.1. III/III-81/1988. 04. 29.

Mindezen intézkedésekkel sem tudták azonban megakadályozni, hogy országos szinten is számottevő létszám, kb. 100 fő írja alá az íveket.

[112] ÁBTL 2.7.1. Vas-20/1988. 04. 20.

[113] Arra már nem emlékszem, szándékosan vezettük-e félre a hatóságot, de az biztos, hogy nem én vittem Budapestre a listát, mivel 21-én négy nappalis és négy levelezős órám volt. Ezt a téves értesülésüket azonban meglehetősen szarkasztikusan, bevezetésképpen azonnal tisztáztam is a BM-es összekötővel.

[114] ÁBTL 2.7.1. III/III-81/1988. 04. 29.

[115] ÁBTL 2.7.1. III/III-211/1988. 11. 03.; ÁBTL 2.7.1 III/III-211-217/13/1988. 11. 03.; ÁBTL 2.7.1. Vas-45/1988. 11. 09.; ÁBTL 2.71. Vas-45-221/3/1988. 11. 10.; [Szeretettel meghívunk...] Kézirat. [1] p.

[116] ÁBTL 2.7.1. III/III-229/1988. 11. 30.; ÁBTL 2.7.1. III/III-229-235/6/1988. 11. 30.

[117] ÁBTL 2.7.1. Vas-11/1989. 02. 21.; ÁBTL 2.7.1. Vas-11-38/14/1989. 02. 22.

[118] Javaslat az állambiztonsági operatív nyilvántartás rendszerének felülvizsgálatára. Ld. ÁBTL 1.11.1. 45-146/2/89; Jegyzőkönyvek a selejtezésről, mely a BM Titkárság 10.350/1972. által kiadott „Irattározási és selejtezési szabályzat" alapján készült. 1989. július-december. 339 p. Ld. ÁBTL 1.12.4 VasMRFK; Unger Gabriella: Ellenkultúra és állambiztonság. = Trezor 3. Az átmenet évkönyve. Budapest, Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára, 2003. p. 173. https://www.abtl.hu/iratok/cikkek/unger_ellenkultura (Letöltés: 2021. december 19.)

[119] A jelentéseket betűhűen közöljük, a bennük előforduló helyesírási hibákkal együtt, ugyanakkor a tárgyi tévedéseket, értelemzavaró nyelvi hibákat sic-kel jelöltük vagy szögletes zárójelben kiegészítettük és/vagy magyarázattal láttuk el. A személynevek után szereplő [...] azt jelenti, hogy az illető személyes adatait nem közöljük.

[120] ÁBTL 2.7.1 Vas-2-38/7/1987. 02. 23.

[121] A jelentésekben gyakran előforduló Nyüzsgő fedőnév Miszlivetz Ferencet takarja.

[122] bny: bizalmas nyomozás

[123] Kovács András szociológus fedőneve.

[124] F-dosszié, F-do: Figyelő-dosszié

[125] ÁBTL 2.7.1 III/III-34-a/1987. 02. 27. Intézkedés: megszervezték a rendezvény ellenőrzését – ez azt bizonyítja, a szakkollégium működése végig „felügyelet alatt" működött.

[126] áb: állambiztonsági

[127] ÁBTL 2.7.1 Vas-5-49/9/1987. 03. 10.

[128] Ekkor már adjunktus volt.

[129] fn.: fedőnév, fedőnevű

[130] B-s: bizalmas

[131] A Zsidókérdés Magyarországon a XX. században szemináriumot.

[132] ÁBTL 2.7.1. Vas-8/1987. 05. 13. Intézkedés: jelentik a BM III/III Csoportfőnökségnek, az információról tájékoztatják a BM III/III-4. Osztályt, valamint a szerzett információt hasznosítják a bizalmas nyomozásban. Erről összefoglaló jelentés is készült. A különbség mindössze annyi, hogy ebből kimaradt a „Megjegyzés" bekezdés. Ld. ÁBTL 2.7.1. Vas-8-94/7/1987. 05. 14.

[133] A szakkollégiumi mozgalom jelene és jövője szemináriumon.

[134] ÁBTL 2.7.1. Vas-35/1987. 11. 03. Ezen jelentéstől az eseményről szóló összefoglaló jelentés annyiban tér el, hogy a résztvevőknél kihangsúlyozza Miszlivetz Ferenc jelenlétét, valamint megemlíti a Balatonszárszóra tervezett találkozót. Ld. ÁBTL 2.7.1. Vas-35-216/9/1987. 11. 04.

[135] Ez a Napi jelentés is a szakkollégiumi mozgalom jelene és jövője című hétvégéről készült. Azért idézzük ezt is, mert tartalmában jelentősen eltér a Vas megyei jelentéstől.

[136] Vö. Miszlivetz Ferenc: Emberek, mozgalmak, hálózatok fejezettel

[137] ÁBTL 2.7.1. III/III-196/1987. 11. 05. Intézkedés: tájékoztató jelentést készítenek; folyamatosan tájékoztatják a felsőoktatási intézmények és az Országos Béketanács vezetőit; a szakkollégiumi-, valamint a békemozgalmat ellenséges tevékenységre felhasználni kívánó személyek ellen akadályozó, korlátozó intézkedéseket foganatosítanak.

[138] ÁBTL 2.7.1. III/III-200/1987. 11. 11. Intézkedés: az információk összegzése, kiegészítése után tájékoztató jelentést készítenek; folytatják a bizalmas nyomozást. Erről az alapjelentésről még egy változat készült a BM Miniszterhelyettesi Titkárságán, amelynek tartalma szinte szó szerint megegyezik III/III-7 Osztályáéval. Ld. ÁBTL 2.7.1. III/III-200-221/4/1987. 11. 11.

[139] ÁBTL 2.7.1. Vas-43/1987. 12. 04. Intézkedés: a szerzett információt felhasználják a „Szivárvány" fn. bizalmas nyomozásban, valamint tájékoztatják a főiskola főigazgatóját.

[140] ÁBTL 2.7.1. Vas-44/1987. 12. 15. Intézkedés: a szerzett információt felhasználják a „Szivárvány" fn. bizalmas nyomozásban.

[141] ÁBTL 2.7.2. Vas-45/1987. 12. 23. Intézkedés: a szerzett információt felhasználják a „Szivárvány" fn. bizalmas nyomozásban. Kézzel ráírva: „Kiegészítést kérünk! Mikor, mennyit, mi van benne, ki írta alá?"

[142] ÁBTL 2.7.1. Vas-46/1987. 12. 27. (Kiegészítés a 45/1987. sz. jelentéshez.) Az alapjelentésről még egy változat készült a BM Miniszterhelyettesi Titkárságán, aminek tartalma megegyezik a Vas megyei jelentéssel. Ld. ÁBTL 2.7.1. Vas 46-253/2/1987. 12. 28.

[143] ÁBTL 2.7.1. III/III-21/1988. 02. 04. Intézkedés: tájékoztatják a Vas megyei RFK áb szervét, valamint megszervezik a találkozó operatív biztosítását. Az erről készült BM-alapjelentés szó szerint megegyezik a Belügyminisztérium Állambiztonsági Miniszterhelyettesi Titkárságával. Ld. ÁBTL 2.7.1. III/III-21-24/10/1988. 02. 04.

[144] ÁBTL 2.7.1. Vas-10/1988. 02. 24. Intézkedés: az információról tájékoztatják a BM III/III-2. Osztályt, és a szerzett információkat a „Szivárvány" fn. bizalmas nyomozásban felhasználják. Az összefoglaló jelentés tartalmában azonos a Vas megyeivel, az alábbi kitétellel: „Megjegyzés: korábban többször jelentettünk a három felkérendő személynek a »belső ellenzékiekkel« való kapcsolatáról." Ld. ÁBTL 2.7.1. Vas-10-39/3/1988. 02. 25.

[145] ÁBTL 2.7.1. III/3-28/1988. 02. 29. Intézkedés: tájékoztatják a küldeményről a BM III/III Csoportfőnökséget. A két jelentés szövege – az ebben szereplő „Megjegyzés" kivételével – megegyezik: „Megjegyzés: M. Lászlóról – a szombathelyi Tanárképző Főiskolán alakult »független«, ún. Ma-csoport tagjáról – múlt év december 28-án jelentettük a Vas megyei RFK áb szervének információja alapján, hogy egy hallgatótársával közösen »Létező nyilvánosság helyett« címmel, aláírás nélkül röplapokat készítettek, azokat 30 példányban sokszorosították és a főiskolán terjesztették." Ld. ÁBTL 2.7.1. III/3-28-41/6/1988. 02. 29.

[146] ÁBTL 2.7.1. Vas-13/1988. 03. 11. Intézkedés: az információról tájékoztatják a BM III/III-4. Osztályt, és a szerzett információkat a »Szivárvány« fn. bizalmas nyomozásban felhasználják, továbbá tájékoztatják az MSZMP Vas megyei Bizottság első titkárát.

[147] Nem sikerült beazonosítani.

[148] Pécsi Vera

[149] ÁBTL 2.7.1. III/III-70/1988. 04. 14. Intézkedés: az ellenőrzéseket folytatják, valamint tájékoztatják az egyetemek vezetését és a Vas megyei RFK áb szervét. Ld. ÁBTL 2.7.1. III/III-70/73/1/1988. 04. 14.

[150] Nem sikerült beazonosítani.

[151] ÁBTL 2.7.1. Vas-18/1988. 04. 15. Intézkedés: az információt megküldik a BM III/III-2. Osztályának, intézkednek az aláírásgyűjtés megakadályozásáról, továbbá a szerzett információt a „Szivárvány" fn. bizalmas nyomozásban is hasznosítják.

[152] ÁBTL 2.7.1. Vas-20/1988. 04. 20. – Intézkedés: tájékoztatják a tanárképző főiskola főigazgatóját, javasolják a megelőző intézkedés megtételét, tájékoztatják a BM III/III-2. Osztályt és a „Szivárvány" fn. bizalmas nyomozásban hasznosítják az információt.

Az április 15-iki, illetve az április 20-iki Vas megyei jelentés összefoglalásában már kész tényként írják: „Újabb információ szerint kb. 100 aláírást gyűjtöttek a főiskolán, s az íveket f. hó 21-én vitték fel Budapestre." Ld. ÁBTL 2.7.1. Vas-20-78/10/1988. 04. 21.

Ennek következménye: vö. Jelentések a Németh László Szakkollégiumról az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárában fejezettel

[153] ÁBTL 2.7.1. III/III-94-97/7/1988. 05. 18 Intézkedés: folytatják az ellenőrzést.

[154] ÁBTL 2.7.1. III/III-186/1988. 09. 28. Intézkedés: a Vas megyei RFK áb szerve tájékoztatja az MSZMP Vas megyei Bizottsága titkárát és a főiskola főigazgatóját, valamint megszervezik a rendezvény operatív biztosítását. Ld. még: ÁBTL 2.7.1. III/III-186-192/6/1988. 09. 28. (A két jelentés szövege megegyezik.)

[155] Az alternatív mozgalmak képviselővel történő eszmecserére 1989. február 17–19-e között került sor Velemben.

[156] ÁBTL 2.7.1. III/III-211/1988. 11. 03. Intézkedés: a megyei III/III. Osztály segítségével ellenőrizik az előadásokat. Ld. még: ÁBTL 2.7.1 III/III-211-217/13/1988. 11. 03.

A két jelentés az alábbiakban tér el: „A szombathelyi Berzsenyi Dániel Tanárképző Főiskola november 4–6-a között Kelet-Közép-Európa Szemináriumot rendez Velemben. A »Befejezetlen forradalom, avagy a SZU történelmi útkeresése 1917-től napjainkig« c. témában előadás tartására hívták meg Szabó Miklóst, Bába Iványt és Vajda Mihályt. A szemináriumszervező Szabó Gábor – a Németh László Szakkollégium alkalmazottja – szerint a rendezvényen a különböző alternatív szervezetekről is konzultálni szeretnének." Intézkedés: a Vas megyei RFK áb szerve segítségével ellenőrzik az előadásokat.

[157] Vajda Mihály ezen előadásának korrekt címe: Az orosz történelem különössége: a bolsevik forradalomtól a peresztrojkáig.

[158] Stadinger István (a fővárosi tanács elnökhelyettese, országgyűlési képviselő) és Varga Mihály (az óbudai gázgyár üzemvezetője) beszélgetése. Ld. Dolecskó Kornélia: A tapasztalt és a kezdő. Két óbudai jelölés – egy országgyűlési helyre. = Népszabadság, 1985. 93. (április 22.) sz. p. 5.

[159] ÁBTL 2.7.1. Vas-45/1988. 11. 09. Intézkedés: az információt megküldik a BM III/III-4. Osztályának, valamint a szerzett információkat a „Szivárvány" fn. bizalmas nyomozásban hasznosítják. Ennek tömörített változata: ÁBTL 2.71. Vas-45-221/3/1988. 11. 10. Intézkedés: jelentik a BM III/III Csoportfőnökségnek.

[160] ÁBTL 2.7.1. III/III-229-235/6/1988. 11. 30. Intézkedés: tájékoztatják a Vas megyei RFK áb szervét, megszervezik a rendezvény operatív ellenőrzését és folytatják az ellenőrzést. Ld még: ÁBTL 2.7.1. III/III-229-235/6/1988. 11. 30. (A két jelentés szövege megegyezik.)

[161] ÁBTL 2.7.1. Vas-11/1989. 02. 21. Intézkedés: a találkozóról részletes jelentésben tájékoztatják a BM III/III-4. Osztályt. Az erről készült összefoglaló jelentés sokkal szűkszavúbb. Ld. ÁBTL 2.71. Vas-11-38/14/1989. 02. 22.

[162] ÁBTL 1.11.6.-217-886/1988.

[163] ÁBTL 1.11.6.-217-29/1989.

[164] Nem sikerült beazonosítani.

[165] ÁBTL 48/113/2005. 1.12.4 VasMRFK mell.

A jelentés az 1985–1988 közötti időszakra terjed ki, mely időszakban 50 rendkívüli esemény történt.

[166] A példányszám növekedése követte hallgatóság létszámának gyarapodását: az 1983-as 400-ról 1989-re 600-ra módosult, miközben a diákság létszáma 800 főről 1200-ra emelkedett – azaz továbbra is minden második főiskolás egy sör áráért hozzájuthatott a kiadványhoz.

Szommer Ildikó–Szabó Gábor:
A Kilátó című főiskolai diáklap legendás évtizede (1983–1993)

[167] S. M.: Az ország legjobb diáklapja. A szombathelyi Kilátóról. 1. = Egyetemi Lapok. Az Eötvös Loránd Tudományegyetem lapja, 1986. 18. (december 1.) sz. p. 4.

[168] Pontos adatok nem állnak ugyan rendelkezésünkre, de egy retrospektív számvetésből, az 1985-ös Kilátóban megjelent riportból következtethetünk arra, hogy 1983-ban a KISZ szervezettsége a főiskolai hallgatóság körében 90% felett volt. A leépülés egyértelmű és megállíthatatlan folyamata a következő években kezdődött, és – a diákparlamenti doku-

mentumok szerint – 1987-ben már valóban „törpe-KISZ"-ről szólhat a nóta Szombathelyen is, mert a tagok aránya 33% alá csökkent.

[169] s: dialógus... = Kilátó, 1983. 1. sz. p. 6–7.

[170] A Perint Szombathelyen átfolyó patak.

[171] Erdélyi János Zsigmond Dezsővel lakott együtt a Zsiray utca 1. sz. alatt albérletben, innen a Dzsiráj magazin elnevezés. Ez a lakás később is nevezetes volt undergraund rendezvényeiről a '80-as években, amikor Tajta Gábor és Horváth Szilárd lakott itt. Ld. erről: Szőnyei Tamás i.m. p. 741–[780].

[172] azéé: Szabadegyetem. Velem. = Kilátó, 1984. 2. sz. p. 10. (Az „azéé" írói álnevet takaró valós személyt nem sikerült beazonosítanunk.)

[173] Ez a jugoszláviai magyar nyelvű folyóirat a Mozgó Világ 1983-as betiltását követően hiánypótló jelentőségű volt. Többek között Karlo Steiner 10.000 nap Szibériában című önéletrajzi regényét is különszámban közölte akkor, amikor a Gulag, a Szovjetunió munkatábori rendszere még tabutémának számított a magyar sajtóban. A könyvtárakban ebben az időszakban többször zár alá helyezték az Új Symposion egyes számait, mert a korabeli magyar gondolatrendőrség kevésbé volt toleráns cenzúra dolgában, mint szerbiai testvérszervezete.

[174] [Tokaji Nagy Erzsébet]: Ars poetica helyett. = Kilátó, 1986. 7–8. sz. p. 3.

[175] Szabó Gábor: Szárszói anzix. = Kilátó, 1988. 5–6. sz. p. 19.

[176] A korábbi években a szakkollégium által szervezett március 15-i beszédek – 1987-ben Szabó Gábor, 1988-ban Majthényi László voltak a szónokok – a szombathelyi Múzeumkertben a Horváth Boldizsár szobornál több száz ember előtt hangzottak el. Tartalmilag egyáltalán nem maradtak el polgári radikalizmus és történelmi hitelesség tekintetében a '89-es Gyurácz Ferenc-féle beszédtől.

[177] Szabó Gábor: [A] Németh László Szakkollégium programja. = Kilátó, 1991. 4. sz. p. 18–19.

[178] Loss Sándor – Szabó Gábor: A szokásjog értelme és a hagyomány értéke. Komaság és reciprocitás négy őrségi faluban. = Acta Universitatis Szegediensis. Acta Juridica et Politica, 1996. (50. Tom.) 8. Fasc. p. 1–13. Ld. még A Németh László Szakkollégium a magyar sajtóban c. fejezetet

[179] Utólag tudjuk, hogy az Antall-kormánynak nem maradt ideje a népszerűtlen intézkedés végrehajtására, de bizonyára ez is hozzájárult a '94-es politikai kurzusváltáshoz.

[180] Hurka, a véres költő: Agyar út. = Kilátó, 1992. 5. sz. p. 12. (Az álnéven publikáló hallgató valódi nevét nem sikerült kideríteni.)

[181] Szabó Gábor: A Németh László Szakkollégiumról. = Kilátó, 1993. 4. sz. p. 24.

Eseménytörténet

[182] Bármennyire is sok írásos emlék, újságcikk állt a rendelkezésünkre, a szakkollégium történetének kutatása során kénytelenek voltunk belátni, hogy a fennmaradt dokumentumok alapján teljességre törekvően nem rajzolható meg a Németh László Szakkollégium tevékenysége. E hiányosságnak számos oka van: a szombathelyi szakkollégium életében jelentős szerepet betöltő tanárok és diákok – néhány kivételtől eltekintve – már nem tartoznak az intézet kötelékébe, s személyes életük során többször költözködtek a náluk lévő kéziratokkal, fotókkal együtt. Van olyan szórólap, jegyzet, jegyzőkönyv, amely házkutatásnak esett áldozatául. A Vas Megyei Levéltárban – bár az 1980–1990-es évek iratanyagai már átadásra kerültek – sem találhatók a szakkollégiumra vonatkozó anyagok, mint ahogy a főiskola levéltárában is csak elvétve. (Ami a kutatómunka során előkerült, azok tartalmát hiánytalanul közöltük, hogy az eljövendő korok kutatóinak ne kelljen az elsődleges forrásokat újból összegyűjteniük. A fentiek miatt az Eseménytörténet egyes tételeinek leírásai azonban egyenetlenek, nem azonos részletezettségűek.)

Nem könnyű döntés elé állított minket a szakkollégiumtörténet időintervallumának meghatározása. Kezdő időpontnak végül az MTA–Soros Alapítványnak benyújtott első pályázat dátumát választottuk, mert a Németh László Szakkollégium megalakulását, auto-

nóm működésének anyagi feltételeit a tőlük elnyert támogatás teremtette meg. Így viszont óhatatlanul kimaradtak azon események ismertetései, melyek a szakkollégium előzményeit jelentették. Ilyen volt például a szombathelyi Megyei Művelődési és Ifjúsági Központban (az 1980-as évek elején) tartott előadás-sorozat, a főiskolai hallgatók ellenzéki tevékenysége („repülő egyetem", önképző csoportok létrehozása, Dialógus-kör). Ld. ÁBTL 2.7.1. Vas-19/1980. 10. 03.; ÁBTL 2.7.1. Vas-21/1980. 10. 13.; ÁBTL 2.7.1. Vas-23/1980. 10. 23.; ÁBTL 2.7.1. III/IV-57/1983. 04. 08.

Ugyanezért nem szerepelnek az események felsorolásában a főiskola klubjában 1986-tól szervezett Közéleti Társalgó (Társadalomtudományi klub) rendezvényei, illetve az 1986 szeptemberében Velemben tartott szeminárium (A létező szocializmusok periodikus válságai Kelet-Közép-Európában) sem. Az utóbbin Szabó Miklós a szovjet, Bába Iván a csehszlovák, Balogh László a román, Fischer György a magyar, Petőcz György az albán helyzetről, Bozóki András 1956-ról, Fellegi Tamás a lengyel '81-ről, Nagy Zsolt a prágai tavaszról adott elő, melyeknek leírt szövegei fennmaradtak. Ld. még ÁBTL 2.7.1. III/III-14-166/7/1986. 08. 26.; ÁBTL 2.7.1. III/III-141-166/7/1986. 08. 26.; ÁBTL 2.7.1. Vas-8-94/7/1987. 05. 04.

[183] Ezen periodus forrásai: Pályázat az MTA–Soros Alapítvány támogatására. Kézirat. 16 p.; A szombathelyi Németh László Szakkollégium szakmai beszámolója az 1987/88-as oktatási év II. félévében végzett munkájáról. Kézirat. [24] p.; Kugler István: Jegyzetek a Németh László Szakkollégiumról. = Kilátó, 1988. 5–6. sz. p. 12–15.

[184] Skoda Irén, P.: Eddig hárommillió dollár a Soros-alapítványból. = Vas Népe, 1987. 70. (március 24.) sz. p. 4.

[185] Kardos László – amíg a Németh László Szakkollégium hozzá tartozott – végig nagyon segítőkész volt. Az első beszélgetéskor sokáig faggatta az alapítókat, és későbbi látogatásain a választmány tagjait is. Ugyanakkor a kezdetektől érezhető volt, mindezt azért teszi, mert meg akar győződni arról, hogy a szakkollégium megérdemli-e a támogatást. Ezen tudás birtokában képviselte a szombathelyiek ügyét az alapítványnál.

[186] Magyar Tudományos Akadémia – Soros Alapítvány Bizottság Évkönyve az 1987-es évre. Budapest, [1987]. p. 88.

[187] Horváth Szilárd: Megújuló kollégiumi mozgalom. (Nyitott társadalom...) = Vas Népe, 1987. 240. (október 12.) sz. p. 5.

[188] ÁBTL 2.7.1. Vas-43/1987. 12. 02.

A MA-csoport kezdetben egy kényszer szülte fantomszervezet volt, formális tagság nélkül. Ez aztán később ernyőszervezetté alakult. A név a Mi Akik (pl. plakátot ragasztunk...) kezdőbetűiből jött létre. (Szabó László közlése.)

[189] Forrás: röplap

[190] „Leszünk a MA...". = Kilátó, 1988. 5–6. sz. p. 4.; „Leszünk a Ma...". „Hiába utasít a Történelemtanítás módszertana egységes főiskolai jegyzet, mi nem fogjuk az ellenség gyűlöletére nevelni a gyermekeket!" (Parlamenti mozaikok, 1.) = Célok. Közéleti lap egyetemistáknak, főiskolásoknak. A Magyar Ifjúság melléklete, 1988. február (próbaszám). p. 18.

[191] Az Országos Felsőoktatási Ifjúsági Parlamentre a Fidesz megalakulása után három héttel, 1988. április 22–24-e között Veszprémben került sor. Ez a parlament egyúttal országos szintű megmérettetés is volt a Fidesz számára, bár azon aláírásokat nem gyűjthetett. A közel hetvenezer nappalis tagozatos hallgatót képviselő 250 diák és fiatatal oktató elérte, hogy a felsőoktatási intézményekben működő szervezetek jelzője az „ifjúsági" helyett „politikai"-ra cserélődjön a záródokumentumban – ami egyúttal a KISZ vereségét is jelezte. Ld. még: ÁBTL 2.7.1. III/III-80/1988. 04. 28.

[192] Jegyzőkönyv [az 1987. december 7-én a Berzsenyi Dániel Tanárképző Főiskola dísztermében megtartott ifjúsági parlamentről]. Kézirat. 79 p.; ÁBTL 2.7.1. Vas-43/1987. 12. 02.; ÁBTL 2.7.1. Vas-46-253/2/1987. 12. 28.

[193] ÁBTL 2.7.1. Vas-46-253/2/1987. 12. 28.

[194] Forrás: A Berzsenyi Dániel Tanárképző Főiskola Németh László Szakkollégiumának szervezeti és működési szabályzata. Kézirat. [9] p.; Ua. = Kollégium – szakkollégium. Egy kis történelem. Bp., 1991. p. 147–153.

Az elfogadott Szervezeti és működési szabályzat (SZMSZ) rögzítette a szakkollégiumnak a főiskolához és a Pável Ágoston Kollégiumhoz való jogi viszonyát. Ennek alapján a szakkollégium korlátozott autonómiával rendelkező (azaz a főiskola intézményi struktúrájának szabályrendszeréhez igazodó, de szakmai-tartalmi munkáját szabadon megválasztó) önigazgató jelleggel működő intézmény volt.

Az SZMSZ hatályba helyezése tulajdonképpen jelképes aktus volt, hiszen a szakkollégium 1987 szeptemberétől már e szerint működött. A főiskola részéről történő hivatalos elfogadását az 1987. decemberi ifjúsági parlament erre vonatkozó határozata kényszerítette ki – a három évre szóló Intézményi ifjúságpolitikai intézkedési terv egyik fontos, a parlament által legalizált döntésének végrehajtásaként.

[195] ÁBTL 2.71. III/III-70/1988. 04. 14.; ÁBTL 2.7.1. Vas-20/1988. 04. 20. Egy másik állambiztonsági jelentésben a szám 140 fő. (ÁBTL 2.7.1. III/III-81/1988. 04. 29.)

Ennek az ellentmondásnak az lehet az oka, hogy a pártba belépők és a szolidaritásukat kifejezők száma együttesen lehetett kb. 200 fő.

A főiskolán történő gyűjtést megelőzte Miszlivetz Ferenc szociológus Bagolyvár sörözőbeli előadása, melynek a hallgatóságból kiváltott hatására Szabó Gábor így emlékezik: „fellelkesülve 147-en írtuk alá azt a szolidaritási nyilatkozatot, ami egyben a Fideszbe történő belépést is jelentette". Ld. Szabó Gábor: Fidesz: se veled, se nélküled. Riporter: Peltzer Géza. = Vas Népe, 2008. 285. (december 6.) sz. p. 14.

[196] ÁBTL 2.7.1. Vas-18/1988. 04. 15.

A téma később sem került le a napirendről: 1988 szeptemberében a magyar ifjúság különböző csoportjait tömörítő, népfront jellegű érdekegyeztető fórum összehívását kezdeményezte a Magyar Ifjúság Országos Tanácsa (MIOT). Az előkészítő bizottságban a szakkollégiumok, a KISZ KB, a HNF Országos Tanácsa és Ifjúsági Bizottsága, a Szakszervezetek Országos Tanácsa Ifjúsági Bizottsága, a Katolikus Ifjúsági Mozgalom, a 405-ös Kör, a Vállalkozók Országos Szövetsége és a Diákszövetség egy-egy képviselője kapott helyet. Ld. Alakuló közgyűlést tervez a MIOT. = Népszava, 1988. 233. (szeptember 29.) sz. p. 7.

Mind a szakkollégium, mind a MA-csoport élesen elhatárolódott a KISZ-be való integrálódástól: „ahhoz, hogy ez sikerüljön, nekik kellett volna nagyobbat változniuk" – mondta az egyik jelenlevő.

[197] Forrás: Pályázat az MTA–Soros Alapítvány támogatására. Kézirat. 16 p.

[198] Ebben a körben vált először kötelező normává – kollektív döntés után – az egyéni kutatómunka, illetve tanulmányírás kötelezettsége.

[199] Forrás: a rendezvény plakátja

[200] Forrás: a rendezvény plakátja

[201] A két év óta működő körben a régi tagok nagy része lediplomázott, ezért az újak toborzása mellet egy keményebb szakmai profil kialakítása vált időszerűvé: alapvető hiánypótló kurzust indítva a magyar iskolareform-kísérleteket tanulmányozták.

[202] Neon. A Berzsenyi Dániel Tanárképző Főiskola hallgatóinak lapja. Összeáll., szerk. Győrkös László. 1. (1990)–4. sz. (1992). Szombathely, BDTF, 1990–1992. Rendszertelenül.

[203] Az I. félév tematikájáról nincs adat.

[204] ÁBTL 2.7.1. Vas-2/1987. 02. 23.; ÁBTL 2.7.1. Vas-5/1987. 03. 09.

[205] Zsidókérdés Kelet- és Közép-Európában. [Vál. és az előszót írta Simon Róbert]. [Szerk. Miszlivetz Ferenc, Simon Róbert]. Budapest, 1985 [!1986]. VII, 525 p. (Fejlődés-tanulmányok. Regionális sorozat, 3.)

[206] A zsidókérdésről. [Szerk. Fűzfa Balázs, Szabó Gábor]. Szombathely, 1989. 138 p., [10] t. (Németh László szakkollégiumi füzetek)

[207] Forrás: „Modernizáció és reform Közép- és Kelet-Európában" c. szeminárium. [A téma bibliográfiájával.] Kézirat. 4 p.; E. L. –M[átrai] J[ulianna]: Budapest–Szombathely, ELTE–BDTF. Modernizáció, reform, Kelet-Közép-Európa. 1–2. rész. = Egyetemi Lapok. Az Eötvös Loránd Tudományegyetem lapja, 1987. 9. (május 25.) sz. p. [6].; 10. (június 8.) sz. p. [6].

A Fordulat és reform című tanulmány 1986 októberében jelent meg stencilezett formában, majdnem szamizdatként. Ez volt az első olyan, nem kifejezetten a demokratikus

ellenzék köreiből származó írás, amely átfogóan bírálta a magyar társadalmi-gazdasági rendszert.

[208] Az eredetileg Velemben tervezett hétvégét azért kellett a Jégvillába áthelyezni, mert az utolsó előtti napon a Stirling-villában nem engedélyezték a rendezvény megtartását. Iker János és Spitz György segítségével azonban sikerült elintézni, hogy a Hevesi Ákos Szakközépiskola kollégiumában meg lehessen tartani a szemináriumot. A vendégek éjszakai elszállásolását a főiskola kollégiumában, hallgatói albérletekben és a szombathelyiek lakásában sikerült megoldani.

[209] ÁBTL 2.7.1. Vas-35-216/9/1987. 11. 04.; ÁBTL 2.7.1. Vas-35/1987. 11. 03.; Mátrai Julianna: Működő demokrácia. = Egyetemi Lapok. Az Eötvös Loránd Tudományegyetem lapja, 1987. 16. (november 9.) sz. p. [2].; Császy [Zsolt]: Hangulatjelentés, Velem, 1987. október. = Szakkollégiumi Értesítő, [1987]. 3. sz. p. 8–9.; Balogh József: Utórezgés. = Szakkollégiumi Értesítő, [1987]. 3. sz. p. 10–11.

Ez a hétvége a Fidesz történetében is meghatározó jelleggel bírt: szinte valamennyi visszaemlékező megemlíti – velemi tábor megnevezéssel. Ld. Dátumok, események a Fidesz (elő)történetéhez. = Népszabadság, 1999. 135. (június 12.) sz. p. 25. (Ebben tévesen szerepel a dátum: az összejövetel egy hónappal később volt.); Kövér László – Orbán Viktor: Az erdő – középről. = Kollégium – szakkollégium. Egy kis történelem. Bp., 1991. p. 74.; Dobránszky János: Fekete bárányokból vezető politikusok. Beérett a szakkollégiumi mozgalom. = Magyar Nemzet, 1998. 203. (augusztus 31.) sz. p. 9.; Stumpf István: Ménesi út 12. Beszélgetés Stumpf Istvánnal, a Jogász Szakkollégium igazgatójával. Riporter: Mélykúti Attila. = Mozgó Világ, 1988. 5. sz. p. 45.; Stumpf István: Fidesz – új generáció és szellemiség a politikában. = Kritika, 1990. 12. sz. p. 17.

[210] ÁBTL 2.7.1. III/III-21-24/10/1988. 02. 04.; Társaink! = SZIK, Szakkollégiumok Információs Központja, 1988. [1]. (február 22.) sz. p. 1–2.

[211] A SZIK első számában a második velemi találkozóról (farsangról) szóló beszámoló mellett megtalálhatók a szakkollégiumok, körök értesítési címei, valamint a szakkollégiumok programjai is. A Németh László Szakkollégium részéről a SZIK-kel Fűzfa Balázs és Tokaji Nagy Erzsébet tartotta a kapcsolatot.

[212] Az előadás címét nem sikerült kideríteni.

[213] Veszélyeztetett gyerekek. = Vas Népe, 1987. 276. (november 23.) sz. p. 8.

[214] Kiss Tamás, B.: „Cselekvés, amely önállóságot és erőt teremt". Szakkollégiumok országos találkozója. = Ef-Lapok. Közéleti-politikai kiadvány, 1987. 10–11. sz. p. 10–13.; Mátrai Julianna: Szakkollégiumok – válaszúton. = Egyetemi Lapok. Az Eötvös Loránd Tudományegyetem lapja, 1987. 12. (szeptember 14.) sz. p. [4].; ÁBTL 2.7.1. III/III-196/1987. 11. 05.

[215] Kukor Ferenc: Szellemi környezetvédelem. Szárszó '88. = Vas Népe, 1988. 212. (szeptember 5.) sz. p. 5.; Szárszó '88. Kézirat. 25 p.

[216] A Kilátó már 1986-ban elnyerte az ország legjobb diáklapja kitüntető címet. Ld. S. M.: Az ország legjobb diáklapja. A szombathelyi Kilátóról. 1. = Egyetemi Lapok. Az Eötvös Loránd Tudományegyetem lapja, 1986. 18. (december 1.) sz. p. 4.

[217] A képzőművészeti különszámot Váradi Gábor és Tóth Csaba szerkesztette. Főszerkesztő: Tokaji Nagy Erzsébet. Szerkesztő-bizottság: Jánosik Gábor, Jobbágy Tihamér, Kugler István, Kupi Györgyi, Majthényi László, Mayer Judit, Murai Gábor, Szabó László, Varga András. Az 1987. 5–6. számtól nem volt tagja a bizottságnak Jobbágy Tihamér és Kupi Györgyi. Tördelőszerkesztő: Váradi Gábor és Tóth Csaba, az 1988. 1–3. számtól Tóth Csaba.

[218] Főszerkesztő: Fűzfa Balázs. A szerkesztőség tagjai: Csapó Tamás, Dallos László, Győrkös László, Kupi Györgyi, N. Markó Julianna, Tóth Csaba, Váradi Gábor.

[219] Forrás: Beszámoló a Németh László Szakkollégium tevékenységéről, 1988. szeptember 1. – 1989. február 1. Kézirat. [14] p.; Beszámoló a Németh László Szakkollégium munkájáról, 1989. január–augusztus. Kézirat. [13] p.; Ölbei Lívia: Jelentés az értékszelekcióról. A Németh László Szakkollégium másfél éve. = Vas Népe, 1989. 57. (március 8.) sz. p. 5.

[220] Magyar Tudományos Akadémia – Soros Alapítvány Bizottság Évkönyve az 1988-as évre. Budapest, [1988]. p. 60.; L[akatos] F[erenc]: Tanévnyitó a tanárképző főiskolán. = Vas Népe, 1988. 219. (szeptember 13.) sz. p. 1.

[221] Nyilatkozat. = Kilátó, 1988. 5–6. sz. p. 16.

[222] A dolgozatok szerzőit és az írásművek címét nem sikerült kideríteni.

[223] Forrás: a vele kötött szerződés

[224] Forrás: a vele kötött szerződés

[225] Forrás: a vele kötött szerződés; Zsolnai József előadása... (Rendezvények.) = Vas Népe, 1989. 82. (április 8.) sz. p. 8.; Zsolnai József: Az értékközvetítő és képességfejlesztő alternatív program és kutatás. (Előadás.) = Jelentkezünk, 1989. 1. sz. p. 184–191.

[226] Forrás: a vele kötött szerződés

[227] Nevüket nem sikerült kideríteni.

[228] A Németh László Szakkollégium Néprajz körének programjai a „Szerves műveltség" jegyében. 1989. március–május. Kézirat. [4] p.

[229] Forrás: a vele kötött szerződés

[230] Forrás: a vele kötött szerződés

[231] Forrás: a vele kötött szerződés

[232] A Németh László Szakkollégium Néprajz körének programjai a „Szerves műveltség" jegyében. 1989. március–május. Kézirat. [4] p.

[233] Ua.

[234] Ua.

[235] Ua.

[236] Ua.

[237] Ua.; valamint: a vele kötött szerződés; Sámándobok szimbolikája... (Rendezvények.) = Vas Népe, 1989. 74. (március 29.) sz. p. 8.

[238] A Németh László Szakkollégium Néprajz körének programjai a „Szerves műveltség" jegyében. 1989. március–május. Kézirat. [4] p.; A Németh László Szakkollégium... (Rendezvények.) = Vas Népe, 1989. 80. (április 6.) sz. p. 8.

[239] A Németh László Szakkollégium Néprajz körének programjai a „Szerves műveltség" jegyében. 1989. március–május. Kézirat. [4] p.

[240] Ua.

[241] Forrás: a vele kötött szerződés

[242] A két dolgozat szerzőjének nevét nem sikerült kideríteni.

[243] Kommentár a „nézz szét, és lásd" című cikkhez. = Kilátó, 1988. 7–8. sz. p. 34.; Nézz szét, és lásd! (Ogonyok, 1988/39.) = Kilátó, 1988. 7–8. sz. p. 34–38.; Rudenko, Andrej: Olvasói levél a „Glasznoszty"-rovatból. (Novoje Vremja, 1988/40.) = Kilátó, 1988. 7–8. sz. p. 38.; Bikov, Vaszil: Gumibotokkal a glasznoszty ellen? (Ogonyok, 1988/47.) = Kilátó, 1989. 1–2. sz. p. 26–28.

[244] Forrás: a vele kötött szerződés

[245] Ő lett a Bibó Szakkollégium igazgatója.

[246] Szociológiai kutatás. Kérdőívvel kopogtatnak. = Vas Népe, 1989. 60. (március 11.) sz. p. 16.

[247] Forrás: a vele kötött szerződés; a rendezvény plakátja

[248] Forrás: a vele kötött szerződés

[249] Forrás: a vele kötött szerződés

[250] Forrás: a vele kötött szerződés

[251] A két dolgozat szerzőjének nevét és az írásművek címét nem sikerült kideríteni.

[252] Forrás: a velük kötött szerződések

[253] A Derkovits-kör tárlata. (Rendezvények.) = Vas Népe, 1989. 119. (május 23.) sz. p. 8.

[254] Forrás: szerződések; Szakály Éva: Rétegmozizás évadkezdéskor. = Vas Népe, 1988. 219. (szeptember 13.) sz. p. 5.

[255] Szabó Gábor: Eseménytörténet helyett... A Németh László Szakkollégium, 1987–1990. = Kollégium – szakkollégium. Egykis történelem. Bp., Országos Felsőoktatási Kollégiumi Bizottság, 1991. p. 85.

[256] Forrás: [A] „Cigánykérdés Magyarországon" szeminárium programja. Szombathely, 1988. október 14–16. Kézirat. [1] p.; Cigánykérdés Magyarországon... (Kulturális hírek.) = Népszabadság, 1988. 244. (október 12.) sz. p. 7.; Szeminárium a cigányságról. = Vas Népe, 1988. 246. (október 14.) sz. p. 5.; Skoda Irén, P.: „Önt, mint cigányt kérdezzük". = Vas Népe, 1988. 248. (október 17.) sz. p. 4.

Ezen a szemináriumon vetődött fel a helyi szociális munka szükségessége: ekkortól három népművelés szakos hallgató a népművelési gyakorlat helyett általános iskolás cigány gyermekeknek a főiskolán és a Megyei Művelődési és Ifjúsági Központban délutáni játszóházat szervezett heti rendszerességgel.

[257] Forrás: a vele kötött szerződés

[258] Forrás: a vele kötött szerződés

[259] Forrás: a vele kötött szerződés

[260] Forrás: a vele kötött szerződés

[261] Forrás: a vele kötött szerződés

[262] Forrás: a vele kötött szerződés

[263] Forrás: a vele kötött szerződés

[264] Forrás: a vele kötött szerződés

[265] Forrás: [Szeretettel meghívunk...] Kézirat. [1] p.; Szabó Gábor: Kelet-Közép-Európa szemináriumok. IV. Velem, 1988. november 4–6. = Kilátó, 1988. 7–8. sz. p. 12–13.; Papp Zsolt: Olvasónapló. = Kritika, 1989. 8. sz. p. 8–9.; ÁBTL 2.7.1. III/III-211-217/13/1988. 11. 03.; ÁBTL 2.7.1. Vas-45/1988. 11. 09.; ÁBTL 2.7.1. Vas-45/221/3/1988. 11. 10.

A meghívóban Szabó Miklós és Béládi László is szerepelt, Lengyel Isván viszont nem volt az előadók között.

[266] Forrás: a vele kötött szerződés

[267] Forrás: a vele kötött szerződés

[268] Forrás: a vele kötött szerződés

[269] Forrás: a vele kötött szerződés

[270] Forrás: [Szeretettel meghívunk...] Kézirat. [1] p.; ÁBTL 2.7.1. III/III-229-235/6/1988. 11. 30.

[271] Forrás: [A Németh László Szakkollégium...] Kézirat. [1] p.; ÁBTL 2.7.1. Vas-11/1989. 02. 21.

[272] Forrás: a vele kötött szerződés

[273] Forrás: a vele kötött szerződés

[274] Forrás: a vele kötött szerződés

[275] Forrás: a velük kötött szerződés

[276] Forrás: a vele kötött szerződés

[277] Forrás: a velük kötött szerződés

[278] Forrás: a vele kötött szerződés

[279] Forrás: a vele kötött szerződés

[280] Forrás: a vele kötött szerződés

[281] Forrás: a vele kötött szerződés

[282] Forrás: a vele kötött szerződés

[283] Forrás: a vele kötött szerződés

[284] Forrás: a vele kötött szerződés

[285] Forrás: a vele kötött szerződés; A Németh László Szakkollégium... (Rendezvények.) = Vas Népe, 1989. 80. (április 6.) sz. p. 8.

[286] Forrás: a vele kötött szerződés; Forgó Klub, Bagolyvár. = Vas Népe, 1989. 85. (április 12.) sz. p. 8.

[287] Forgó Klub, Bagolyvár i.m.

[288] Forrás: a vele kötött szerződés; Alternatív eszmevilág... (Rendezvények.) = Vas Népe, 1989. 101. (május 2.) sz. p. 8.

[289] Forrás: a rendezvény plakátja; Filmankét a főiskolán. = Vas Népe, 1988. 234. (szeptember 30.) sz. p. 8.; ÁBTL 2.7.1. III/III-186-192/6/1988. 09. 28.

[290] Forrás: a velük kötött szerződés

[291] Szakály Éva: Matematikától a reform klubig. Hogyan kezdi az évadot a TIT? = Vas Népe, 1988. 231. (szeptember 27.) sz. p. 5.

[292] Forrás: a velük készült pénzügyi elszámolás

[293] Forrás: a velük készült pénzügyi elszámolás

[294] Itt a hallgatók speciális életmód- és közösségformákkal ismerkedhettek meg: a biotáplálkozással, a biotermékek közösségi beszerzésével, a megújuló energiák használa-

távai, az ökoházak és -háztartások kialakításával és működtetésével, a délutáni és ünnepnapi gyermeknevelés közösségi otthonban történő megszervezésével.

[295] A nyelvi táborban való részvételt az MTA–Soros Alapítvány támogatta 2500 dollárral. Ld. Magyar Tudományos Akadémia – Soros Alapítvány Bizottság Évkönyve az 1989-es évre. Budapest, [1989]. p. 68.

[296] Kozma [Gábor]: Kilátó, egy lap a mához. = Vas Népe, 1988. 266. (november 8.) sz. p. 5.

Ez a periodika tekinthető Szombathely egyetlen szamizdat kiadványának. (Farkas Zoltán – Váradi Júlia: Lapalapítók '89. = Jel-Kép, 1989. 3. sz. p. 10.)

[297] Főszerkesztő: Tokaji Nagy Erzsébet. Szerkesztő bizottság: Jánosik Gábor, Kugler István, Majthényi László, Merklin Tímea. Tördelőszerkesztő: Tóth Csaba.

[298] Ism.: Jelentkezünk 1988. (Megjelent.) = Magyar Nemzet, 1989. 94. (április 24.) p. 8.

[299] Főszerkesztő: Fűzfa Balázs. A szerkesztőség tagjai: Csapó Tamás, Dallos László, Győrkös László, Markó Julianna, Majthényi László, Sugár Eszter, Tóth Csaba, Váradi Gábor.

[300] Zsolnai József – Zsolnai László: „...a gyerek majd képvisel minket". [A szerzőkkel Fűzfa Balázs beszélget.] Szombathely, 1988. 48 p.

[301] Kézbe zárt egek. Antológia. [Szerk. Fűzfa Balázs és Győrkös László, az előszót írta Láng Gusztáv]. Szombathely, 1988. 145 p.

[302] Forrás: Beszámoló a Németh László Szakkollégium tevékenységéről, 1989. szeptember 1. – 1990. február 1. Kézirat. [13] p.; A Németh László Szakkollégium programfüzete az 1989/1990-es tanévre. Kézirat. [8] p.; A Németh László Szakkollégiumba kollégiumi felvételt nyert hallgatók névsora. Kézirat. [5] p.

[303] [Majthényi László] Iaczkóházy: Elpártolt vagyon. = Magyar Nyugat, 1989. 1. (október 6.) sz. p. 8.

Az épület a szombathelyi főiskola kollégiumaként működött, de alapvetően a szakkollégium céljait szolgálta (az első évben itt volt a szakkollégium irodája, s a bent lakók is a szakkollégisták köréből kerültek ki).

Meg kell jegyeznünk azonban: az a tény, hogy a tagság önálló kollégiumépületben kapott elhelyezést, nem segítette a szakkollégium értékrend és életstílust formáló szerepének növelését. Ld. Szabó Gábor: Eseménytörténet helyett... A Németh László Szakkollégium, 1987–1990. = Kollégium – szakkollégium. Egy kis történelem. Bp., Országos Felsőoktatási Kollégiumi Bizottság, 1991. p. 86–88.

[304] A Németh László Szakkollégium programfüzete az 1989/1990-es tanévre. Kézirat. [8] p.

[305] Igen-értékelés. (Hírek.) = Vas Népe, 1989. 283. (november 29.) sz. p. 8.

[306] Paksy Ágnes: Tervvázlat autonóm alap-, közép- és felsőfokú iskola létesítéséről. = Vas Népe, 1989. 207. (szeptember 2.) sz. p. 5.; Ambrus Lajos: Lesz-e Szombathelynek egyeteme? = Vas Népe, 1990. 235. (október 6.) sz. p. 12.

[307] Az őszi félévben nem indult el a történet-szociológiai, az erdélyi magyar irodalmi és a szláv kultúrtörténeti szakszeminárium, mert a jelentkezők száma nem érte el a 4 főt – annak ellenére, hogy a főiskola hallgatóinak száma ezen időszakban meghaladta a 2500 főt (az összesen több mint 1600 nappali és közel 900 levelező tagozatos hallgatók egyharmada népművelés, illetve könyvtárszakon tanult). A lemorzsolódásnak több oka is lehetett: egyrészt elkezdődött egy értékrendváltás, amelyre a hasznossági-célracionális magatartás volt a jellemző. Másrészt a szakkollégiumi mozgalom tevékenységében is végbement egyféle funkcióváltás: a politikai ellenállás elvesztette szerepét, ami maga után vonta a társadalom- és politikatudományok iránti érdeklődés csökkenését.

Örvendetes volt viszont, hogy több végzős szakkollégista körvezetői feladatok ellátására is alkalmasnak bizonyult (Filozófiatörténet, Videós kör, Wim Wenders filmkör).

[308] A dolgozatok szerzőjének nevét és az írásművek címét nem sikerült kideríteni.

[309] A népi gyógymódok... (Rendezvények.) = Vas Népe, 1989. 244. (október 14.) sz. p. 16.

[310] T. K.: Eddig tabu volt, ma konjunktúrája van, avagy hogyan ismerhetjük meg Romániát? Ahogy a kutató látja. = Vas Népe, 1989. 276. (november 21.) sz. p. 5.

[311] A szeminárium előadásai megjelentek az alábbi kötetben: Vízjelek. Iskolák, pedagógiák Magyarországon. Kelet-Közép-Európa szemináriumok VII. (Szerk. Fűzfa Balázs.) Szombathely, 1991. 238 p. (Németh László szakkollégiumi füzetek, 2.)

[312] Forrás: Meghívó. Kézirat. [1] p.; Szimpozion a Forgó Klubban. (Rendezvények.) = Vas Népe, 1989. 289. (december 6.) sz. p. 8.

[313] Forrás: a velük kötött szerződés

[314] Forrás: [A Németh László Szakkollégium...] Kézirat. [1] p.; Környezetvédelmi tábor. (Rendezvények.) = Vas Népe, 1989. 218. (szeptember 15.) sz. p. 8.

[315] Forrás: a vele kötött szerződés

[316] Forrás: [A Németh László Szakkollégium...] Kézirat. [1] p.

[317] Főszerkesztője Tokaji Nagy Erzsébet, szerkesztője Fűzfa Balázs.

[318] Főszerkesztő: Fűzfa Balázs, a szerkesztőség tagjai: Csapó Tamás, Dallos László, Gajdacsik Krisztina, Győrkös László, Markó Julianna, Majthényi László, Sugár Eszter, Tóth Csaba, Váradi Gábor. Az 1989. 2.–1990. 1. szám szerkesztője: Fűzfa Balázs, munkatársai: Gajdacsik Krisztina, Majthényi László, Tóth Csaba.

[319] Ld. a 205. számú jegyzetet.

A tanulmánykötet összeállítására százezer forintot kapott a Soros Alapítványtól a szakkollégium. Ld. Magyar Tudományos Akadémia – Soros Alapítvány Bizottság Évkönyve az 1989-es évre. Budapest, [1989]. p. 68.; A zsidó kérdés Magyarországon... (Hírek.) = Vas Népe, 1989. 90. (április 18.) sz. p. 8.

[320] Forrás: Beszámoló a Németh László Szakkollégium 1990/1991-es tanévének tevékenységéről. Kérelem az 1990/91-es pályázati támogatás felhasználásának átütemezéséről. Kézirat. [25] p.; Szakály [Éva]: Mire költik Szombathelyen a Soros Alapítvány ösztöndíjait? = Vas Népe, 1990. 295. (december 17.) sz. p. 5.

[321] Magyar Tudományos Akadémia – Soros Alapítvány Bizottság Évkönyve az 1990-es évre. Budapest, [1990]. p. 116.

[322] Sztrájk, 1990. szeptember 25–26. Szombathely. = Kilátó, 1990. 1. sz. p. 12–13.

[323] Szabó Gábor: Eseménytörténet helyett... Németh László Szakkollégium (1987–1990). = Kilátó, 1990. 2. sz. p. 5.

[324] Spitz Györgyöt megválasztották Szombathely alpolgármesterévé, így az önkormányzati feladok ellátása miatt a meghirdetett foglalkozások rendre elmaradtak.

[325] A kutatási tervről ld. Fűzfa Balázs: „Az élet az olyan más." [Riporter: Gilbert Csaba, Szekeres Csaba.] = Kilátó, 1990. 1. sz. p. 14–15.

[326] Forrás: Tematika az 1990/1991. tanév II. félévére. Kézirat. [1] p.

[327] Létminimum címmel... (Hírek.) = Vas Népe, 1990. 266. (november 13.) sz. p. 8.

[328] Kétéves működése alatt a Sebaj klub modellértékűt hozott létre: a közvetlen, progresszív szubkultúra megteremtésével a család, az iskola és a kortárscsoport mellett olyan szocializációs mechanizmust hozott létre, amely feltétlen pozitív hatásúnak és működőképesnek bizonyult.

Miután a klubvezető napjainkban is követi a valahai rászulók sorsát, megállapítható, hogy a klub képes volt ugyan kompenzálni a családi életkörülményekből adódó hátrányokat, az egyéni életutak korrekciójára csak kevés esetben volt képes.

Némethy [Mária]: Help! Fogadó a jobb élethez. Szociális szolgáltató és információs iroda a Fideszné!. = Vas Népe, 1991. 51. (március 1.) sz. p. 3.

[329] Az áldozatkészség maximumát követelő szolgálatot egyre nehezebben bírták a hallgatók, másrészt a projektalapító Mayer Rudolf két hónapos, nem Szombathelyen végzett kötelező tanítási gyakorlatának ideje alatt nem volt olyan karizmatikus vezető, aki a csoport munkáját össze tudta volna fogni.

[330] A januárban meghívott, és a meghívást elfogadó Gerő András, Ludassy Mária, Tamás Gáspár Miklós utolsó pillanatban lemondta részvételét – mint utólag kiderült, a Bibó Szakkollégium márciusi szemináriumának szintén előadói voltak. (A februári programegyeztetésen ezt az időpontütközést nem közölte a budapesti szakkollégium.)

[331] Ld. Máig őrzöm magamban ezt az érzést, hogy bármire képesek vagyunk c. fejezetet

[332] A téma időszerűségét jelzi, hogy az előadás másnapján Szlovéniában elkezdődött a balkáni háború, s a fegyverek dörgése – a határ közelsége miatt – a tábor helyszínén is hallható volt.

[333] Az előadások és a vita szövegei megjelentek az alábbi kötetben: A polgári engedetlenség helye az alkotmányos demokráciákban. Összeáll. Csapody Tamás. Bp., 1991. 195 p.

[334] Miután megszűnt az ellenzékiség ethosza, a fél év szünet után újraindult diáklap ekkortól kizárólag főiskolai témákkal foglakozott, és az intézmény falain belüli demokratikus nyilvánosságot szolgálta.

Tokaji Nagy Erzsébet távozásával a lap főszerkesztő nélkül maradt.

[335] Szerkesztői: Gilbert Csaba, Gyimes Ákos Csaba, Szekeres Csaba.

[336] A folyóirat szerkesztője Fűzfa Balázs, a különszámé Fűzfa Balázs, munkatársai: Gajdacsik Krisztina és Tóth Csaba.

[337] Zsolnai József – Zsolnai László: A remény pedagógiája. Beszélgetések Zsolnai Józseffel és Zsolnai Lászlóval. [A szerzőkkel Fűzfa Balázs beszélget.] Szombathely, 1990. 113 p.

[338] Sümegi István (BDTF): A történeti paradigma. = XX. OTDK. Társadalomtudományi Szekció. BME, 1991. [Budapest, 1991]. p. 42.

[339] A szakkollégiumok támogatása összesen 99000 dollárt tett ki, de nincs részletezve, hogy az egyes szakkollégiumok mennyit kaptak. Ld. Soros Alapítvány Évkönyve az 1992-es évre. Budapest, [1992]. p. 19.

[340] [A] Németh László Szakkollégium programja. = Kilátó, 1991. 4. sz. p. 18–19.

[341] Néhány évvel később mindannyian elvégezték az ELTE szociológia vagy szociálpolitika szakát.

[342] Forrás: az előadások szövegei

[343] Szelényi Iván: A társadalomban még működnek a hűbériség reflexei... Interjú Szelényi Ivánnal. [Riporter: Virrasztó Zsolt.] (Kultúra és társadalom.) = Kilátó 1992. 1. sz. p. 5–6.

[344] Forrás: Kultúra és társadalom egy új korszakban II. [Meghívó.] Kézirat. [1] p.; Tisztelettel meghívjuk... = Kilátó, 1992. 1. sz. p. 6.

[345] Arató, András [Arato, Andrew]: „Ugródeszkának használják a társadalmat". Beszélgetés Arató András New York-i szociológussal. (Kultúra és társadalom.) [Riporter: Virrasztó Zsolt.] = Kilátó, 1992. 2. sz. p. 8–9.

[346] Thelen, Peter: Hiányzik egy baloldali tömegpárt. Interjú Peter Thelennel, [a] Friedrich Ebert Alapítvány budapesti képviselőjével. (Riporter: [Grúber Károly] Charlie.) (Kultúra és társadalom.) = Kilátó, 1992. 4. sz. p. 13.

[347] Kuczug II. Balázs: A komaválasztási motívumokról. = Kilátó, 1992. 2. sz. p. 5.

[348] A XXXIX. Országos Néprajzi és Nyelvjárási Gyűjtőpályázat eredményjegyzéke. = Honismeret, 1992. 5. sz. p. 100.; Komaság-kutatás. (Hír.) = Vas Népe, 1992. 120. (május 22.) sz. p. 16.

A kutatásról később megjelent tanulmány: Loss Sándor – Szabó Gábor: A szokásjog értelme és a hagyomány értéke. Komaság és reciprocitás négy őrségi faluban. = Acta Universitatis Szegediensis. Acta Juridica et Politica, 1996. (50. Tom.) 8. Fasc. p. 1–13.; Magyar Jog, 1997. 6. sz. p. 347–353.; Savaria. A Vas Megyei Múzeumok Értesítője, 1995–1998. p. 203–212.

[349] A VII. Országos Szakkollégiumi Nyári Tábort... = Magyar Nemzet, 1991. 196. (augusztus 22.) sz. p. 10.; Programtervezet a nyári Országos Szakkollégiumi Találkozóra. Szombathely, 1991. június 12. [Levél.] [3] p.

[350] Szerkesztik: Gilbert Csaba, Schütz Péter, Szekeres Csaba, az 5. számtól Gilbert Csaba, Schütz Péter.

[351] Főszerkesztő: Fűzfa Balázs.

[352] Vö. a 48. sz. lábjegyzettel

[353] Az Eseméntörténet záró dátumának meghatározása – a kezdő időpont megadásához hasonlóan – szintén nem volt könnyű feladat, mivel a Németh László Szakkollégium nem szűnt meg ekkor, sőt: 2011-ben különböző pályázati forrásoknak köszönhetően új len-

dületet kapott. Ld. Talentum-korszak. Szakkollégium – a tudásmegosztás perspektívái. = Vas Népe, 2011. 286. (december 7.) sz. p. 4.

S hogy mégis miért 1993. augusztus 30-ával fejeztük be a történetet? Mert az 1992. szeptember közepén megrendezett Diktatúrák anatómiája szeminárium volt az utolsó olyan rendezvény, amely – bár a korábbiaknál jóval nagyobb sajtónyilvánosság mellett zajlott – a régi szakkollégiumi hangulatot idézte fel. A talán önkényesnek tűnő lezárást a kötet végén található bibliográfiával kívántuk ellensúlyozni, mely az Eseménytörténettel ellentétben végigkíséri a szombathelyi szakkollégium tevékenységét és utóhatását.

[354] A Soros Alapítvány Kuratóriumának 1992. októberi döntése. = Magyar Hírlap, 1992. 238. (október 9.) sz. p. 15.

[355] Szabó Gábor: A Németh László Szakkollégiumról. = Kilátó, 1993. 4. sz. p. 24.

[356] Im-Igyen Szóla F. Nietzsche. Szakkollégiumi beköszöntő. = Kilátó, 1992. 4. sz. p. 22.

[357] Vajda Mihály: „Semmi sem az, ami régen volt." Beszégetés Vajda Mihállyal. [Riporter: Novák Antoan, Tóth Tihamér.] = Kilátó, 1993. 2. (aquarius) sz. p. 3.

[358] Szabó Gábor: Hankiss, Vitányi és Vajda Velemben. Egy megújuló tanszékről. Riporter: Prieger Zsolt. = Vas Népe, 1992. 216. (szeptember 12.) sz. p. 3.; Hanthy Kinga: Az emberszabású világ. (A rádió mellett.) = Magyar Nemzet, 1992. 230. (szeptember 29.) sz. p. 10.; RTV műsor. [A Kossuth Rádió Fórum című műsora, 1992. szeptember 23. 22.30–23.05.] = Nemzeti Sport, 1992. 263. (szeptember 23.) sz. p. 13.; Nagy [J.] Endre: Az erkölcs a totális társadalmak ellensége. Riporter: Dugmanits Csaba. = Vas Népe, 1992. 223. (szeptember 21.) sz. p. 3.; Bíró András: Alapítvány az autonómiáért. Való a cigánynak a szántás. Riporter: Dugmanits Csaba. = Vas Népe, 1992. 226. (szeptember 24.) sz. p. 3.

[359] Vajda Mihály: „Semmi sem az, ami régen volt". Beszélgetés Vajda Mihállyal. [Riporter: Novák Antoan, Tóth Tihamér.] = Kilátó, 1993. 2. (aquarius) sz. p. 3.

[360] Hankiss Elemér: Túlságosan demokraták voltunk... Interjú Hankiss Elemérrel. [Riporter: Virrasztó Zsolt.] = Kilátó, 1993. 3. (június, cock tail) sz. p. 11–12.

[361] Forrás: a velük kötött szerződés

[362] Főszerkesztő: Gilbert Csaba, arculattervező: Schütz Péter.

[363] Szerkesztő: Fűzfa Balázs.

[364] Kultúra és társadalom egy új korszakban. (Szerk. Miszlivetz Ferenc.) Budapest, Szombathely, 1993. VIII, 226 p. (Átiratok, 1.)

A Németh László Szakkollégium a magyar sajtóban

[365] A bibliográfia időhatára nem szűkül le a Németh László Szakkollégium kutatási időintervallumára, többek között azért, hogy a kollégium utóélete is követhető legyen.

A bibliográfiába a szakkollégium által támogatott vagy a szemináriumokon, illetve a táborokban elhangzott előadásokat tartalmazó kiadványok közül csak a monografikus művek kerültek be. Nem találhatók meg az évenkénti felsorolásban a periodikák – Jelentkezünk, Kilátó, BÁR – adott időszakban kiadott számai, kivéve azokat az eseteket, ha ismertetés jelent meg róluk.

Csak abban az esetben írtunk megjegyzést az egyes tételekhez, ha a cím nem fejezi ki egyértelműen a tartalmat, és azt sem, hogy a publikáció a Németh László Szakkollégiumra vonatkozik.

A szakkollégiumi mozgalom aranykorának és a rendszerváltozás éveinek fontosabb eseményei

[366] Ennek a rövid felsorolásnak mindössze annyi a feladata, hogy nyolcvanas évek végének politikatörténetében kevéssé járatos olvasónak segítsen eligazodni.

Utóhang

A kortársak, a cselekvő szemtanúk megkerülhetetlen feladata kibeszélni közös történeteiket, hogy ne rekedjenek kívül saját életük, történelemmé ülepedő múltjuk tablóképein. Így vagyunk ezzel mi is. Teendőnk van azzal, hogy összegyűjtsük, megőrizzük s első kézből tovább is adjuk a közelebbi és a távolabbi jövőnek fiatalságunk történelemformálónak bizonyult eseményeiről mindazt, amit mi magunk megtapasztaltunk, amiből kivettük a részünket – mielőtt még kikopnának az emlékezetből. Ezen gondolat jegyében született meg a Felsőbbfokú Tanulmányok Intézete (iASK) által kezdeményezett és támogatott kutatás eredményeként a *Daliás idők* című kötet, mely a történésekben részt vevők szemszögéből mutatja meg az általuk cselekvően megélt korszakot.

Könyvünk nem monografikus igénnyel készült – aligha kell ezt bizonygatnunk. A szóba jöhető forrásokból rengeteg elkallódott, de még így is igen sok minden megmaradt ahhoz, hogy akár több kötetet is megtöltsenek. Annak, amit ide nem tudtunk már beilleszteni, legalább a javát közzé fogjuk tenni elektronikusan vagy bemutatjuk szervezés alatt álló kiállításunkon.

További, e tematikához kapcsolódó kötetek előkészítése is folyik. Összeállítunk egy válogatást a Miszlivetz Ferencről írt titkosszolgálati jelentésekből és publikáljuk az elmúlt közel negyven év során vele készült interjúk legjavát. Az előbbi könyv a rendszerváltást megelőző évek történetéhez szolgál majd újabb adalékokkal, az utóbbi pedig leginkább 1990 örökségét veszi számba, egészen napjainkig haladva. Megjelenésre vár Sümegi István elméleti és személyes reflexiókat ötvöző, a Daliás időkkel párhuzamosan született szakkollégium-története is.

*

Végezetül köszönetet mondunk:

Pók Attilának, akihez bármikor fordulhattunk szakmai kérdésekben, Bába Ivánnak, Nagy J. Endrének és Székely Attila Kocsárdnak lektori tanácsaikért,
az intézet könyvtárosainak, Dóka Henriettának és Takács Eszternek, akiktől pótolhatatlan segítséget kaptunk a helyi források és adatok felkutatásához,
a Savaria Egyetemi Központ Könyvtára dolgozóinak, akik készségesen és azonnal megküldték a kikutatott dokumentumok másolatait,
Kővári Ágnesnek a könyv készítésével kapcsolatos napi feladatok türelmes koordinálásáért,
valamint volt szakkollégiumi kollégáinknak és azoknak a hajdani szakkollégistáknak, akik hasznos kiegészítéseikkel tették teljesebbé a kötetet, így elsősorban Mayer Juditnak, Mayer Rudolfnak, Murai Gábornak, Némethy Szabolcsnak és Szabó Lászlónak.

Névmutató

A

Aczél György 195
Ady Endre 188, 300
Albee, Edward 241
Alfsen, Erik 47
Ambrus Lajos 92, 95, 100, 110, 112, 144, 224, 237, 250, 279, 281, 317, 331
Andrásfalvy Bertalan 81, 122, 135, 206
Andrássy Miklós 174, 316
Angelusz Róbert 233
Angyal László 251, 288
Antonioni, Michelangelo 249
Apor Péter 219
Ara-Kovács Attila 173, 233
Arató András (Andrew Arato) 43, 45, 209–210, 267, 284, 287, 333
Arendt, Hannah 142–143, 156–157, 318–319
Asperján György 191
Ábel István ld. Bilecz Endre
Ádám Károly 129
Áder János 127
Áldozó Tamás 159
Árik Viktória 219, 225, 239
Árkovits Zsolt 242

B

B. Kiss Tamás ld. Kiss Tamás, B.
Babits Mihály 318
Babustyák Péter 180
Bacsó Béla 267
Baki Orsolya 293
Bakos István 197
Bakunyin, Mihail A., 252
Balassa Péter 250
Balázs Béla 318
Balázs Magdolna 47
Balogh József 274, 328
Balogh László 326
Barabás Miklós 21, 40–41
Baráth Endre 113, 261, 264, 266
Baráth Éva 240
Barki Andrea 84
Barták Balázs 260
Bartók Béla 212
Basa Gábor 254
Batham, John 191
Batki Jenőné 281, 291
Bauer Ottó 240
Bába Iván 31, 33, 42, 45, 163–164, 167, 176–177, 178, 231–232, 263, 307, 315, 324, 326, 337
Bánfalvi Adrienn 300
Bánlaki Ildikó 210, 251, 264
Beckett, Samuel 241
Bejczi Ildikó 240
Beke Kata 205
Beke László 119, 197
Bella Éva 251
Benczik Gyula 257
Bencsik Gyula 277
Benda Gyula 315
Berecz János 74
Berend T. Iván 11–12
Berényi Gábor 318
Berger, Stefan 47
Bergman, Ingmar 249
Berkeley, George 222, 249
Berki Veronika 293
Bernstein, Eduard 252
Bertényi Iván 241
Bezsnyev, Leonyid I. 24
Békés Tamás 106
Béki Gabriella 318
Béládi László 12, 330

Bibó István 22, 96, 119, 147, 188, 202–203, 227, 233, 236, 305, 318
Bihari Mihály 102, 132, 196, 197
Bikov, Vaszil 329
Bilecz Endre 47, 62, 63, 147, 153, 233, 236
Bíró András 209, 268, 271, 285, 334
Boda László 248
Bodrogi Ferenc Máté 300
Bognár Bulcsu 269
Bognár Szabolcs 274
Bokányi Péter 300
Boldog Zoltán 300
Borbándi Gyula 318
Borbély Gábor 290
Boros Andrea 238
Boros Gábor 267
Boroznaki Anita 238, 251
Bors Zoltán 159
Borsfai Csilla 223
Borsody István 318
Borsos Miklós (hallgató) 238, 251
Borsos Miklós (szobrász) 191
Bossányi Katalin 45
Botka Beáta 246
Bozóki András 45,127, 196, 263, 326
Bódy Gábor 84, 119, 122, 197, 249
Bödey Imre 104, 119–120, 190, 195, 201
Böszörményi Géza 175, 246, 256
Bődi Ferdinánd 320
Bőhm Vilmos 227
Brakhage, Stan 254
Braun Róbert 318
Brezovics László 178
Bródy András 20
Bródy János 97
Bruszt László 232
Buharin, Nyikolaj Ivanovics 252
Bujak, Zbigniew 28
Bulgakov, Mihail A. 79
Burke, Edmund 294
Burnier, M. A. 241
Bush, George H. W. 312, 315
Bükösdi Olga 249–250

C

Cage, John 212
Castoriadis, Cornelius 41
Ceaușescu, Nicolae 81
Char, Rene 143, 156, 314
Chauncey, Roberts 253
Chikán Attila 46, 56, 61, 62, 106, 132, 153
Choli Daróczi József 243
Czetter Ibolya 300

CS

Cs. Kiss Lajos ld. Kiss Lajos, Cs.
Cs. Szabó László ld. Szabó László, Cs.
Csaba Iván 316
Csaplár Vilmos 197
Csapó Judit 238
Csapó Tamás 328, 331–332
Csapody Tamás 46, 47, 333
Csatár Péter 244, 246–247, 261, 265–266
Csákó Mihály 271
Csáky László 255, 283
Császár-Nagy László 45
Császy Zsolt 274, 328
Csáth Géza 224
Cseh Gabriella 41
Cseh Tamás 97, 141, 173, 207, 224
Cseh-Szombathy László 22
Csengeri Mária 224
Csengey Dénes 87, 132, 135, 141, 173, 233
Csepeli György 123, 191, 233
Cserhalmi György 119, 197
Csete György 239
Csete Judit 253

Csizmazia Csaba 168, 201, 220, 234–235, 241, 253
Csonka Ferenc 110, 249, 269
Csontváry Kosztka Tivadar 238–239
Csoóri Sándor 95, 191
Csorba József 268
Csorba László 240, 280
Csóka Tibor 253

D

Dahrendorf, Ralf 252
Dallos László 328, 331, 333
Darnai Zsolt 300
Dávid János 127, 232
Deák György 113
Deák Zsolt 273
Deme Tamás 238
Deutsch Tamás 124, 136
Dénes Iván Zoltán 318
Dénes József 228
Dilthey, Wilhelm 222, 236
Diogenész 142
Diósi Ágnes 243
Dobcsányi Ferenc 279
Dobránszky János 328
Dolecskó Kornélia 324
Domján Tamás 180, 233
Domokos Pál Péter 96, 141, 173, 321
Domonkos Emília 283
Dornbach Alajos 217
Dosztojevszkij, Fjodor M. 79
Dovzsenko, Alekszandr P. 242, 254
Dóka Henrietta 337
Dörömbözi János 266
Dragomán György 120, 210
Dragon Tibor 251
Draskovics László 241
Drágán Ágota 223
Dremmel Lajos 87
Dugmanits Csaba 190, 285, 334
Duró Gabriella 253
Dúl Antal 250

E, É

Eco, Umberto 212
Edwards, John N. 260
Edwards, Patricia K. 260
Egyed Péter 294
Eisler János 226
Eizenstein, Szergej M. 242
Elek István 135
Endreffy Zoltán 257, 293
Engel Pál 240
Eörsi László 95
Eőry-Tóth Borbála 299
Eötvös Péter 212
Erdélyi Ágnes 83, 210, 233, 263–264
Erdélyi János 100, 187, 325
Erdélyi László 114
Erdész Ádám 280
Erős Anita 201
Erős Ferenc 318
Eshe, Dieter 40
Esterházy Péter 111, 191, 202, 211, 224
Export, Valie 254
Éder Lilla 250
Éliás József 44
Éliás Sára 30–31, 33, 245
Érszegi Géza 240

F

Faludi Szilárd 283, 288, 290
Faludy György 246, 276
Farkas Julianna 88, 112, 223–224, 234
Farkas Lilla Emőke 246
Farkas Zoltán 278, 331
Fasang Árpád 271
Fazekas Attila 253

Fazekas Mihály 46
Fábián Zoltán 283
Fábri Péter 9
Fáró Katalin 223
Fehér J. András 239
Fekete Tiborné 253
Feldmár András 295
Fellegi Tamás 54, 61, 127, 231–232, 314, 326
Ferenczy Katalin 292
Finta Gábor 300
Fischer György 326
Fodor Gábor 54, 122, 124, 317
Földesi Krisztina 246
Földesi János 261
Fűzfa Balázs 85, 101, 104, 106, 108, 113–114, 119–121, 132, 164, 166, 170–173, 194, 197, 201, 205, 209, 218, 220, 228, 234–235, 238, 247, 251, 276, 280–283, 287, 300, 317, 321, 327–328, 331–334

G

Gaál Péter 251
Gadányi Károly 296
Gajdacsik Krisztina 332–333
Gajdán István 130, 171, 201–202, 220
Gao Xingjian 253
Garamvölgyi György 238, 251
Garas Kálmán 121
Gazdag Erzsi 190
Gazsó Ferenc 205, 238, 263
Gáll Ernő 318
Gálna Sándor 270
Gehlen, Arnold 295
Geiger, Theodor 252
Gelenczey-Miháltz Alirán 295
Gerebenics Tamás 84, 186
Gerő András 209, 228, 267, 332
Gilbert Csaba 205, 281, 332–334
Goda Imre 300
Golding, William 150
Goldthorpe, John 252
Gombár Csaba 233
Gombás Mónika 293
Gonda György 159, 193, 224
Gorbacsov, Mihail 22, 26–29, 34, 45–46, 48, 204, 309, 314–315
Gorbacsova, Raisza 27, 315
Gosztola Erna 240
Göncz Árpád 30–31
Gracsev, Andrej (Grachev, Adrei) 315
Gramsci, Antonio 257
Grandpierre Attila 142, 291
Grendel Lajos 191
Griffith, David L. W. 242
Groza, Petru 81, 188
Grósz Károly 39, 74, 204, 310
Grúber Károly 213, 285, 299, 333
Gutter József 80–82, 91, 264

GY

Gyarmathy Lívia 175, 246, 256
Gyarmati György 191
Gyekiczki András 52, 82, 84–85, 89, 96, 102, 105–108, 119, 132, 144–145, 164, 167, 189, 191–193, 197, 218, 227, 233–234, 240, 317
Gyekiczki Andrea 107
Gyekiczky Tamás 96
Gyetvai Ágnes 119, 197
Gyimes Ákos Csaba 113, 205, 250, 261, 266, 333
Győre Kinga 240
Győrkös László 229, 276, 327–328, 331–332
Gyulavári Ágnes 245
Gyurácz Ferenc 129, 131, 204, 245, 325
Gyurcsány Ferenc 200

H

Hajdú Sarolta 223
Hajnal Ágota 155, 159, 226, 239, 255, 261, 296
Hajnóczy Péter 111
Halmai Gábor 293
Hamvas Béla 111–112, 207–208
Hanák Péter 110, 228, 233
Hankiss Elemér 7, 82, 213, 270–271, 284, 286, 308, 334
Hankó Faragó Miklós 245
Hanthy Kinga 285, 334
Haramia László 92, 200
Haraszti Miklós 47, 169, 314
Haskó Katalin 271
Havas Gábor 83, 90, 245
Havrilla István 179, 245
Hári Karolina 253
Hász Erzsébet 243
Hegel, Georg W. F. 81, 97, 222, 236, 319
Heidegger, Martin 319, 260, 267
Herzog, Werner 122, 249
Hetényi Zsuzsanna 226, 239
Hodosán Róza 33
Hogebrink, Laurens 47
Holzer Tibor 169
Honecz Ágnes 54, 61
Horáček, Milan 14
Horkay Hörcher Ferenc 294–295
Horn György 255, 283
Horn Gyula 311–312
Horváth Attila 241
Horváth Boldizsár 130, 325
Horváth Ferenc 118
Horváth Géza 269
Horváth György 230, 254
Horváth István 106
Horváth Lajos 125–126
Horváth Margit 83, 102
Horváth Miklós (volt MSZMP Vas megyei Biz. első titkára) 159
Horváth Miklós (volt velemi polgármester) 94
Horváth Róbert 114
Horváth Szabolcs 241
Horváth Szilárd 81, 210, 274, 325–326
Hovanyecz László 228
Hubay Miklós 241
Hume, David 222, 249
Hunt Zoltán 97, 98
Huoranszki Ferenc 293, 295
Husserl, Edmund 236, 319
Huszár Attila 270
Huszárik Zoltán 122, 249

I

Iker János 86–87, 103, 108, 125, 130, 137, 178, 206, 218, 317, 321, 328
Ilyés Márton 46
Illyés Gyula 135, 188
Illyés Kinga 104
Ingrund Nóra 192

J

Jakab Péter 293
Jancsikity Erzsébet 226
Jancsó Miklós 249
Jankovics Marcell 239
Jarmusch, Jim 191, 212
Jaruzelski, Wojciech 25
János Cs. András (Andrew C. Janos) 267, 286
Jánosik Gábor 62–63, 119, 128, 173, 194, 201, 211, 218–220, 234–235, 249, 328, 331
Jászi Oszkár 113, 147, 188, 228, 240–241, 252, 256, 280, 318
Jensen, Jody 307
Jobbágy Tihamér 191–192, 194, 277, 328

Joó Rudolf 179, 233, 245
Jókai Mór 300
Jónás Tamás 120
Józsa Tamás 241
József Attila 141, 250
Juhász Gyula 241
Juhász Pál 260
Jung Krisztina 277

K

Kaldor, Mary 14, 47
Kaldor, Nicholas lord (Káldor Miklós) 13
Kallós Zoltán 142
Kalmár Attila 136
Kalmár György 9
Kalmár Melinda 246
Kant, Immanuel 81, 159, 236, 249, 294
Kányádi Sándor 318
Kao Hszing-csien ld. Gao Xingjian
Kapornoky Rita 75, 240
Karácsony András 98, 109
Karády Viktor 231, 264, 280
Kardos István 162
Kardos László 86, 107–108, 217, 326
Karinthy Frigyes 149, 318
Károly Frigyes 300
Károssy Csaba 222
Kárpáti Zoltán 233, 244–245, 252, 257, 260, 263, 364, 378, 317
Kata Péter 172
Katona Attila 263, 297
Katona Éva 210
Katona Linda 36
Kautsky, Karl Johann 252
Kavan, Jan 43
Kádár János 118–119, 194, 310, 312
Keane, John 43
Kemény Katalin 250
Kenedi János 31, 86
Kerber Zoltán 300
Kertész Anikó 277
Kertész Délibáb 249
Keszei Andrea 223
Kéri László 96–97, 106, 196
Kierkegaard, Søren Aabye 97, 260
Király Zoltán (BDTF) 87
Király Zoltán (Szeged) 132
Királyné Botka Beáta ld. Botka Beáta
Kirschner Béla 228
Kis Éva 238
Kis János 30, 33, 109
Kis Naómi 300
Kisbali László 269
Kisné Mátrai Julianna ld. Mátrai Julianna
Kiss Dénes 238, 251
Kiss Endre 269
Kiss Gy. Csaba 32, 135
Kiss Gyula 80–81, 89, 101, 122, 188
Kiss Lajos, Cs. 96–97
Kiss Márton 301
Kiss Sándor, M. 175, 246, 256
Kiss Tamás 224, 251, 297
Kiss Tamás, B. 273, 328
Kiss Zoltán 48
Klauszné Pintér Klaudia ld. Pintér Klaudia
Knausz Éva 251
Kocsi Márta 238
Kocsis József 255, 283
Kocsis Levente 293
Kocsis Zsolt 219, 225, 230, 239
Kodolányi Gyula 32
Kohl, Helmut 315
Kojanitz László 238
Kojodzinszky Ágnes 253
Kokas Klára 229
Kolarska-Bobinska, Lena 43
Kolerics Barnabás 219
Kolompár Tamás 118

Koltay Andrea 189
Komarov, V. 226
Komlós Andor 179, 245
Konkoly Alajosné 87, 100
Konrád György 30, 95, 109, 111, 128, 257
Kotogány Tímea 253
Kovács Adrien 253
Kovács András 163–164, 231–232, 257, 280, 322
Kovács Andrea 223, 231
Kovács Éva 163–164, 280
Kovács József Hontalan 228, 243
Kovács Krisztina 277
Kovács Tibor 241, 245
Kovács Zoltán 243
Kozincev, Grigorij M. 242
Kozma Gábor 276, 288, 331
Kozma György 119, 197
Kósa Ferenc 84, 100–101, 122, 196, 233
Köpeczi Béla 197
Kövér László 32,46, 52, 55, 58–60, 62, 68–69, 91–92, 97, 153, 179–180, 196, 245, 316, 328
Kőszeg Ferenc 33, 178
Kőszegi Ferenc 48
Kővári Ágnes 337
Kristóf Ágota 300
Kronstein Gábor 287
Kubinyi András 240
Kuczug II. Balázs 284, 333
Kugler István 75, 93, 119, 136, 159, 192, 194, 200–201, 203, 219–220, 234–235, 248, 258, 265, 274, 289, 326, 328, 331
Kuhn, Thomas 148
Kukor Ferenc 241, 275, 328
Kukorelly Endre 224
Kulcsár Kálmán 34, 22
Kulesov, Lev 242, 254
Kulics Ilona 300
Kulin Ferenc 173
Kuncze Gábor 145
Kupi Györgyi 101, 122, 130, 189, 192, 194, 317, 328
Kustár Zsuzsa 238
Kuti Béla 128

L

Lados Balázs 167
Lakatos Ferenc 275, 328
Lakatos István 186, 188
Lakos Dezső 230
Lami Pál 255, 283
Laporte, Norman 47
Lassalle, Ferdinand 252
Láng Gusztáv 144, 173, 218, 225, 237, 246, 276, 331
Lányi András 293
László Ervin 271
László Gyula 80
Léb Erzsébet 45
Légrády Péter 253
Léhmann László 238
Lénárd Henrik 113, 269
Lendvai Ferenc 142
Lengyel István 176, 244, 330
Lengyel László 132
Lengyel Zsuzsa 82
Lenski, Gerhard 252
Léránt Henrik 261, 266
Levi, Paul 13
Lewis, David 315
Licht, Sonja 258, 264, 267, 271
Ligeti György 212
Lipcsey Ildikó 253, 279
Lipovits Márta 300
Liska Tibor 97
Litván György 89, 110, 123, 147, 167, 178, 231, 244, 256, 283, 318

Lock, John 249
Loss Sándor 243, 268, 289–290, 292, 325, 333
Lovrencsics Ibolya 250
Lőrincz Márta 238, 251
Lőrinczy Huba 178, 244
Lubitsch, Ernst 242
Ludassy Mária 293, 295, 332
Lukács György (filozófus) 294–295, 319
Lukács György (hallgató) 286
Lukes, Steven 43
Lutz Gizella 94
Luxemburg, Rosa 13
Lynch, David 212

M

M. Kiss Sándor ld. Kiss Sándor, M.
Majthényi László 51, 63–64, 75, 90, 108, 119–120, 122, 129–130, 136, 159, 171, 173, 191–192, 194, 197, 201, 204, 220, 250, 277, 279, 297, 317, 320–321, 325, 328, 331–332
Majzik Katalin 319
Mandik Béla 99
Manek Attila 27
Mann, Thomas 79
Markó Julianna, N. 328, 331–332
Maróti Andor 142
Marton Margit 223
Marx, Karl 194, 236, 252
Masaryk, Tomáš Garrigue 227
Masszi Ferenc 230
Matróz ld. Lakatos István
Mayall, John 109
Mayer Judit 93, 109–110, 119, 124, 129, 131, 133, 136, 138, 154, 173–174, 189, 192, 194, 201, 219–220, 222, 234–236, 248–250, 258, 317, 328, 337
Mayer Rudolf 104, 114–118, 121, 129, 135, 137, 243, 251, 255, 261, 289, 317, 332, 337
Márai Sándor 111
Márkus Gábor 241
Márquez, García 119
Máté János 61
Mátrai Julianna 38, 215, 273, 328
Mekas, Jonas 254
Melegh József 96
Menthy Mariann 132, 317
Merényi Miklós 275
Merklin Tímea 111–112, 114–115, 119, 122, 124, 138, 190–191, 207, 243, 246, 250, 255, 283, 291, 295–299, 301, 317, 331
Mesés Péter 318
Mesterházi Miklós 294
Mezei Balázs 293
Mezei György 261, 281
Mezey Barna 243
Mezey Tamás 315
Mécs Imre 30
Mélykúti Attila 328
Mészáros Gábor 245, 257
Mészáros Györgyné 226
Mészáros Kinga 226
Mészöly Miklós 30–31, 95, 111, 132, 212, 224, 271
Mihály Erika 254
Mihály Ottó 114, 205, 255, 283
Mills, C. Wright 252
Miszlivetz Ferenc 7, 10–11, 22, 32–33, 48, 56, 64–67, 70, 74–75, 85, 89, 93, 94, 107, 110, 123, 128, 137, 152–154, 166–167, 169, 174, 198, 209, 214, 231–233, 245–246, 257–258, 263–264, 267, 284, 286–288, 297, 302–303, 305, 314, 322, 327, 334, 336
Mitrovics Miklós 45
Modor Ádám 48

Molnár András 300
Molnár Annamária 290–291
Molnár Melinda 240
Molnár Péter 122
Molnár Rezsőné 254
Molnár V. József 88, 225, 238–239, 251, 257, 263, 283
Molnár Zoltán 223
Mosca, Gaetano 252
Mouffe, Chantal 43
Módos Magdolna 318
Mórotz Eszter 292
Murai Gábor 119, 189, 191–192, 194, 197, 230, 236–237, 242, 254, 277, 328, 337
Murnau, Friedrich W. 242
Müller, Rolf 320

N

N. Markó Julianna ld. Markó Julianna, N.
Náday Judit 45
Nadray Judit 189
Nagy Andor 40, 50–52, 55, 75, 105, 109, 122, 168, 180, 196, 233, 317
Nagy Árpád 80, 82, 100, 114–115, 195, 246, 254
Nagy Árpádné Paksy Ágnes 100, 110, 138, 212, 221, 236, 250, 254, 278, 281, 331
Nagy Imre (volt KISZ KB titkára) 38, 63, 65–67, 69, 71–73, 75, 125, 152, 164
Nagy Imre (miniszterelnök) 97, 131, 310, 312
Nagy J. Endre 83, 110, 123, 178, 244, 256, 264, 270, 285, 310, 334, 337
Nagy Magdolna 113–114, 228, 238, 251
Nagy Péter 96
Nagy Rita 238
Nagy Zsolt 215, 232, 326
Naumann, Friedrich 252
Navracsics Tibor 271, 307
Nemesnyik Ákos 315
Némedi Dénes 295
Németh Eszter 300
Németh László 135–136, 218, 305
Németh Miklós 311
Németh Rita 240
Németh Tamás 257
Németh Zsolt 40, 49, 57–60, 62, 96, 106, 131–132, 135–136, 153, 168, 180, 190, 198, 231, 315, 317
Némethy Mária 282, 290, 332
Némethy Szabolcs 113, 124, 128, 131, 135, 137, 178, 244, 261, 264, 266, 317, 337
Nietzsche, Friedrich 319
Novák Antal 269
Novák Antoan 286, 334
Nóvé Béla 16, 48

NY

Nyakas ld. Pécsi Vera
Nyíri Márta 225, 254
Nyíri Tamás 142
Nyüzsgő ld. Miszlivetz Ferenc

O, Ó

Odor Péter 226
Oláh Andor 251, 279
Oláh Gabriella 253
Orbán Péter 130
Orbán Róbert 257
Orbán Viktor 21, 32, 40–42, 46, 54–55, 57, 61–62–73, 75, 109, 124–125, 132, 153, 196, 314–316, 328
Országh László 290
Ortega Y Gasset, José 93
Orwell, George 93, 192, 211
Osztovits Ágnes 292
Ottlik Géza 121, 295, 300, 319
Óvári László 251

Ö, Ő

Ölbei Lívia 226, 277, 287–288, 294, 298–299, 301–302, 328
Öllős László 271
Őry Csaba 179, 226, 245

P

Padofkin, Vszevolod I. 242
Pais Judit 238, 251
Paksi László 300
Paksy Ágnes
Id. Nagy Árpádné Paksy Ágnes
Pannekoek, Anton 252
Pap Gábor 225, 238–239, 277
Pap Mária 318
Papp Gyula 241
Papp Tibor 254
Papp Zsolt 83, 91, 93, 209, 245, 257, 267, 278, 287–288, 330
Parais István 230
Parancs János 318
Pareto, Vilfredo 252
Parmenidész 319
Pascal, Blaise 260
Paszternak, Borisz 239
Pathy Lívia 300
Payer Imre 277
Pádár Miklós 253
Pál Rebeka 300
Pálffy Lajos 219
Pelikán, Jiří 14
Pete György 97, 129, 321
Pető Marianna 239
Petőcz György 326
Petrikné Vámos Ida 321
Pécsi Vera 323
Pfandl, H. 226
Pintér Karolina 201, 238
Polányi Károly 146
Pongrácz Tibor 267
Pozsgay Imre 30, 38–39, 74, 152, 196
Pók Attila 337
Prieger Zsolt 284, 334
Propper, Dav 241
Proudhon, Pierre-Joseph 252
Przeworsky, Adam 287
Pungor András 277
Pungor Zoltán 98
Puskás Ildikó 270
Pusztai Gyula 213
Pusztay János 208, 211
Pünkösti Árpád 45, 315, 316
Püspöki Nagy Péter 96

R

Rabi Béla 174, 175, 221
Radnóti Sándor 33
Radó Péter 113
Rajk László 145, 305
Rákos L. 224
Rambaud, Patrick 241
Rába György 191
Rácz András 316
Rátz Ottó 223
Reagen, Ronald 315
Regős János 288, 291
Rejtő Jenő 153
Renner, Karl 240
Révész Béla 45, 315
Rieckert, Heinrich 236
Riffel Katalin 226
Ripp Zoltán 45
Romhányi Judit 227
Rosanics Petra 300
Rousseau, Jean-Jacques 252
Rozmán Kristóf 302
Rudenko, Andrej 239
Russell, Bertrand 236

Ruzsa Ágnes 283

S

Sartre, Jean Paul 142, 222
Satie, Erik 212
Sándor András 224
Sára Sándor 84
Sárándi József 191
Sárkány Eszter 189, 192
Sáska Géza 255, 283
Schelsky, Helmut 252
Schmal Dániel 293
Schmidt Ernő 99
Schmidt Ferenc 260
Schmidt Mária 231, 280
Schütz Péter 333-334
Segyevy Ibolya ld. Lovrencsics Ibolya
Semprun, George 7
Seres István 318
Sevardnadze, Eduard 312
Sik Domonkos 46
Sikos László 99
Simon Gábor 277
Simon István 109
Simon József 75, 98–99, 124, 128, 131, 317
Simon Róbert 35, 90, 163, 231, 272, 280, 307, 327
Simonffy András 191, 224
Sinatra, Frank 314
Sipos Júlia 285
Sipos Lajos 300
Skelly, James M. 209, 267, 287
Skoda Irén 273, 276, 326, 329
Smidéliusz Kálmán 300
Smidéliusz Kálmánné 246
Solt Ottília 31, 86, 90,179, 244-245, 252
Somlai Péter 252
Somodi István 245
Soós Vilmos 83
Sorokin, Pitirim Alexandrovich 252
Soros György 29, 46
Sólyom László 132, 177
Spiró György 111
Spitz György 110, 125, 136, 144, 159, 194, 222, 236, 249, 260, 317, 328, 332
Stadinger István 178, 324
Steiger Kornél 162
Steiner, Karli 327
Stipkovits Ferenc 271
Stoppard, Tom 229
Stroheim, Erich von 242
Ströcker Anikó ld. Fekete Tiborné
Stubán Árpád 251
Stumpf István 59, 68, 106, 191, 328
Sugár Eszter 238, 255, 331–332
Suki Béla 97
Sükösd Miklós 215, 232, 267, 286, 288
Süle Beáta 223
Sümegi Attiláné 253
Sümegi István 49, 95, 141, 149, 151, 178, 222, 260, 264, 288–289, 295, 303, 307, 316–317, 318, 329, 333, 336

SZ

Sz. Tóth Gyula ld. Tóth Gyula, Sz.
Szabados György 212
Szabady Edit 241
Szabó Andrea 229
Szabó Csilla 251
Szabó Emőke 226, 239
Szabó Gábor 79, 85, 113, 119, 127, 130, 136, 144, 147, 159, 162, 176, 185, 189, 197, 201–202, 207, 214, 218, 220, 233, 235, 260, 266, 268, 276, 280–282, 284, 286, 288–290, 292, 296, 303, 307–308, 316–317, 319, 324–325, 327, 329–334
Szabó Géza 120

Szabó Hilda 226
Szabó Lajos Mátyás 176, 244–245, 277
Szabó László 119, 194, 219, 225, 239, 326, 328, 337
Szabó László, Cs. 111
Szabó Máté 48
Szabó Miklós 89, 109, 123, 147, 176, 178, 241, 245, 262, 324, 326, 330
Szabó Szabolcs 300
Szabó T. Anna 120
Szabó T. Attila 257
Szabó Tünde 299
Szabó Zoltán 69, 111, 138
Szaharov, Andrej 29
Szakály Attila 241
Szakály Éva 275, 282, 329–330, 332
Szakos Gyula 227
Szalai Erzsébet 32, 46, 232, 267, 270, 286, 315
Szalai Júlia 188, 232
Szalay László 87, 102, 104, 124, 126, 217
Szauer Ágoston 111, 191, 269, 277, 300
Szále László 296, 297, 320
Szántó Ferenc 239
Száraz György 191
Szász Zoltán 228
Szecső Kovács Zoltán ld. Kovács Zoltán, Szecső
Szegedi Péter 236
Szekér Klára 238
Szekeres Csaba 205, 281, 332–333
Szekfű Gyula 153
Szelényi Iván 128, 209, 257, 260, 267, 284, 286, 333
Szendrey Júlia 302
Szentes Tamás 12
Szentkirályi Attila 120, 277
Szentkirályi Zsolt 234, 246, 275
Széchenyi Mihály 317
Széchényi Endre 296
Székely Attila Kocsárd 337
Székely Klára 269
Széll Jenő 81, 122, 188
Szigethi András 88, 178, 239
Sziklay Mariann 223
Szilágyi Ákos 97, 253
Szilágyi Domokos 250
Szilágyi István 111
Szilágyi V. Zoltán 246
Szilárd Léna 239
Szoboszlay Péter 228, 246
Szombath Tibor 186
Szombath Tímea 226
Szommer Ildikó 82, 84, 185, 189, 308, 316, 324
Szophoklész 143, 318
Szókratész 157
Szőcs Géza 173–174, 202
Szőcs Zoltán 224
Szőnyei Tamás 321, 325
Sztravinszkij, Igor 212
Szuchantruk Klára 222
Szuhai Balázs 130
Szűcs Tamás 259
Szűrös Mátyás 27, 312

T

Tajta Gábor 325
Takács Béla 113, 237, 250
Takács Eszter 337
Takáts József 287
Tallár Ferenc 293–296
Tamás Gáspár Miklós 31, 46, 173, 332
Tarkovszkij, Andrej A. 122, 249
Tatár György 293
Tauber István 243
Tálas József 253
Temesi Ferenc 191

Tézeusz 143
Thelen, Peter 210, 268, 285, 287, 333
Thompson, E. P. 48
Thompson, Faber 47
Timár Virgil 289
Tokaji Nagy Erzsébet 69, 75, 85, 102, 106–107, 118–119, 134, 136–137, 146, 161, 167, 172, 174–175, 178, 194, 201, 203, 217–220, 231, 235, 265, 273, 296, 308, 316–317, 320, 325, 328, 331–333
Torda Dorottya 300
Tordai Ferenc 173
Townsend, Peter 252
Tóth Attila 249
Tóth Csaba 119, 192, 242, 328, 331–333
Tóth Eszter Zsófia 48
Tóth Gyula 84, 102, 300
Tóth Gyula, Sz. 300
Tóth Henriett 223
Tóth Kata 303
Tóth Péter 187, 196
Tóth Róza 295
Tóth Tihamér 269, 286, 334
Török Gábor 84, 229, 241, 253
Török László 189, 191, 277
Turner, Graham 20

U, Ú

Újlaki Gabriella 271
Unger Gabriella 321, 322
Ungváry Krisztin 48
Utasi Ágnes 82

V, W

Vajda Mihály 90, 151, 176, 212, 244, 267, 269–271, 278, 286, 295, 319, 324, 334
Valiczkó Katalin 226, 239
Vallai Péter 224
Vandervelde, Émile 252
Varga András 194, 328
Varga Andrea 227, 236
Varga Anna 240
Varga Bence 300
Varga Ferenc 283
Varga Krisztina 246, 255, 283
Varga Mária 229
Varga Mihály 324
Varga Richárd 300
Varga Tamás 88, 112, 124, 133, 136, 159, 197, 199, 224, 234, 237, 257, 317
Varga Tímea 287
Vargha János 179
Vágvölgyi András 201, 219, 241, 317
Váradi Gábor 119, 189, 230, 242, 254, 328, 331–332
Váradi Júlia 278, 331
Vásárhelyi Judit 31, 178
Vásárhelyi Miklós 30–31, 42, 85, 166–167, 169, 217
Vekerdi Tamás 207, 283
Vertetics Gabriella 226, 239
Végh Béla 300
Vékás Domokos 245, 278
Vida István 241
Vidrányi Katalin 162
Vincze Veronika 283
Virrasztó Zsolt 210, 284, 286, 333–334
Visy Bea 300
Viszockij, Vlagyimir Sz. 226
Vitányi Iván 82, 267, 270–271, 284, 286, 334
Vitrac, Roger 229
Vígh Kálmán 110, 113, 144, 178, 227, 240, 252, 263
Voigt, Birgit 137, 139, 167, 180, 231, 265, 317
Wagner András 211
Wajda, Andrzej 106, 122
Warhol, Andy 254

Weber, Max 113, 146, 233, 236, 252, 260, 263, 266
Weiss János 294
Welles, Orson 242
Wenders, Wim 122, 191, 212, 230, 275
Weöres Sándor 111, 294, 301
Wessely Anna 178, 244
Wéber Attila 46
Winkler Márta 205, 283
Wittgenstein, Ludwig 236

Z

Zentai Zoltán 51, 88, 129, 224, 234, 237, 244, 250, 251
Zielbauer György 100
Zimányi Tibor 175
Zinner Tibor 241
Zolcer János 48

ZS

Zsigmond Dezső 103, 125
Zsolnai József 114, 197, 205, 229, 238, 247, 251, 264, 276, 277, 278, 282, 283, 329, 331, 333
Zsolnai László 197, 238, 247, 255, 264, 276, 282, 282, 331, 333

Tartalomjegyzék

Miszlivetz Ferenc: 7
Emberek, mozgalmak, hálózatok
A civil társadalom felemelkedése és a kétpólusú világ hanyatlása

„Kellene már csinálni egy jó kis demokráciát, mert az idő lassan elszáll felettünk!" 49
Válogatás A szakkollégiumi mozgalom jelene és jövője című velemi megbeszélés (1987. október 30. – november 1.) jegyzőkönyveiből
(Összeállította: Sümegi István)

„Belekerül az ember egy sodró patakba, és viszi a víz..." 77
Szabó Gábor visszaemlékezése

„Máig őrzöm magamban ezt az érzést, hogy bármire képesek vagyunk..." 95
Részletek a Németh László Szakkollégium történetét feldolgozó interjúkból
(Összeállította: Sümegi István)

Sümegi István: 141
Emlékezés a közboldogság tűnő mámorára.
A Németh László Szakkollégiumról

Tokaji Nagy Erzsébet: 161
„A hallgatók helytelen, pártunk politikájával ellentétes, ellenzéki hangnemű feleleteit, magyarázatait nem igazította ki, sőt azokat erősítette"
Jelentések a Németh László Szakkollégiumról az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárában

Szommer Ildikó – Szabó Gábor: 185
A Kilátó című főiskolai diáklap legendás évtizede (1983–1993)

Eseménytörténet 217
(Összeállította: Tokaji Nagy Erzsébet)

A Németh László Szakkollégium a magyar sajtóban 273
(Összeállította: Tokaji Nagy Erzsébet)

Miszlivetz Ferenc: 305
A hegy másik oldala
Kóda

A szakkollégiumi mozgalom aranykorának és a rendszerváltozás éveinek fontosabb eseményei 309

Jegyzetek 314

Utóhang 336

Névmutató 338

SZTE Klebelsberg Könyvtár
SZEGED
22.

X 331108

A kötet szerzőinek és szerkesztőinek szándéka nem az öncélú nosztalgiázás, nem a politika fősodrának újraértelmezése volt. Sokkal inkább a változásokat alulról kezdeményező fiatal generációk öntevékenységét, önszerveződését, egymástól sokban eltérő aspirációit, értékeit, céljait, az autonóm felelősségvállalás különféle útjait, az ezek nyomán megváltozó közbeszédet és a hatalommal folytatott új dialógust kívántuk érzékeltetni.

Reméljük, az itt bemutatott, személyesen átélt lokális történelem közel tudja hozni olvasóihoz a nem is oly régmúlt történetét. Figyelmeztet ugyanakkor arra is, hogy a globális összkép megrajzolásához az ilyesfajta kutatások nélkülözhetetlenek, mert a helyi események és hálózataik teszik, tehetik ki a nagy egészet.

5000 Ft

ISBN 978 963 435 112 2

9 789634 351122